

קובץ
גם אני אודך

בעניני פרוזבול

קובץ ד'

עזרי מעם ה'
גמליאל הכהן רבינוביץ
מח"ס גם אני אודך
ופרדס יוסף החדש על המועדים

אב תשפ"ב

© כל הזכויות שמורות

יו"ל ע"י

מכון "גם אני אודך"

הערות והארות יתקבלו בשמחה רבה

להרב גמליאל הכהן רבינוביץ

ת.ד. 539

בני ברק

טל: 052-7128536

7128536@gmail.com

פקס: 15335201299

סדר וציאוד: י"ח

תוכן ענינים

גנוזות

מֵרֵן הַגָּאוֹן הַגָּדוֹל רַבִּי בֶּן צִיּוֹן אַבָּא שְׂאוֹל זצ"ל
חִידוּשֵׁי דִינִים בְּעִנְיֵי שְׁמִיטָה וּפְרוּזְבוּל עַל סֵדֶר הַשּׁוֹלְחָן עֶרֶךְ חוּשֵׁן מִשְׁפָּט הַלְכוֹת
הַלּוּאָה סִימָן סז א

מֵרֵן הַגָּאוֹן הַגָּדוֹל רַבִּי חַיִּים קֵינִבְסְקִי זצ"ל
תְּשׁוּבוֹת מֵרֵן הַגָּר"ח קֵינִבְסְקִי זִיע"א עַל עִנְיֵי פְרוּזְבוּל [עִם הוֹסְפוֹת וּמֵרָאִי מְקוֹמוֹת
מִהַגָּאוֹן רַבִּי מוֹתֵיהוּ גִבְאֵי שְׁלִיט"א] יז

מאמרים בהלכה

הַגָּאוֹן רַבִּי אֲבֵרָהם יִפֶּה שְׁלִיטֵינְגֶר שְׁלִיט"א
מְגַלֵּחַ זָקֵנוּ בַּתֶּעַר הָאֵם אֲפֶשֶׁר לְהַסְתַּמֵּךְ עַל חֲתִימָתוֹ כְּאַחַד הַדִּיּוּנִים לַעֲשִׂיית
פְרוּזְבוּל יט

הַגָּאוֹן רַבִּי יִצְחָק שְׁמוּאֵל שְׁכַטֶר שְׁלִיט"א
כְּשׁוֹתֵבִין פְרוּזְבוּל הָאֵם יֵשׁ מִצּוּה לְהַשְׁאִיר חוֹב אֶחָד לְקִיּוֹם מִצְוֹת שְׁמִיטָה
כִּסְפִּים כד

הַגָּאוֹן רַבִּי אֶשֶׁר אֲנִשִּׁיל שׁוֹרֶץ שְׁלִיט"א
חֻקֵּי רֹת בְּעִנְיֵי פְרוּזְבוּל לג

הַגָּאוֹן רַבִּי חַיִּים שְׁלום הַלּוֹי סָגֵל שְׁלִיט"א
כְּמָה פֶּסְקֵי הַלָּכָה בְּעִנְיֵי פְרוּזְבוּל לה
שְׁמִיטַת כִּסְפִּים לז
אִי שֵׁיךְ לְמִיעֵבֵד פְרוּזְבוּל לִיהוּדֵי שְׂאִינוּ שׁוֹמֵר תּוֹרָה וּמִצְוֹת לֹא יָדִיעַתוֹ, כְּדִי לְהַצִּילוֹ
מִהַחֲטָא מז

הַגָּאוֹן רַבִּי יִשְׁעִיָּה פֶלֶדְמָן שְׁלִיט"א
בְּעִנֵּין שְׁמִיטַת כִּסְפִּים מב

הַגָּאוֹן רַבִּי אֶהֱרָן מֵיטְלֶמָן שְׁלִיט"א
הָאֵם יֵשׁ עִנֵּין לַעֲשׂוֹת פְרוּזְבוּל בְּעֶרֶב שְׁנַת הַשְּׁמִיטָה מט

הגאון רבי עקיבא יוסף לוי שליט"א	
זמן כתיבת הפרוזבול	נט
הגאון רבי אשר אלגבי שליט"א	
שם משפחה בפרוזבול	סו
הגאון רבי שלום מאיר סיאני שליט"א	
הקדמה לפרק י' ממושניות שביעית עניני 'שמיטת כספים' ופרוזבול	עח
הגאון רבי משה חליוה שליט"א	
תשובות בעניני פרוזבול	צב
הגאון רבי מתתיהו גבאי שליט"א	
שטר פרוזבול אם מוקצה בשבת	צה
הגאון רבי אליעזר הכהן רבינוביץ שליט"א	
באיזה רגע חל דין שמיטת כספים בסוף השנה השביעית או בתחילת השנה שלאחריה	
והנפק"מ לדינא	קג
הגאון רבי אלחנן פרינץ שליט"א	
עשיית פרוזבול לחבירו	קטו
טלטול שטר פרוזבול בשבת	קכא
גניזת שטר פרוזבול	קכז
שמיטת כספים לנשים	קכט
הגאון רבי אברהם מימון שליט"א	
פרוזבול באמצעות האינטרנט	קלב
האם נשים כיום צריכות פרוזבול	קמו
הגאון רבי חיים מליץ שליט"א	
להשאיר הלוואה קטנה לקיים בה שמיטת כספים	קעח
הגאון רבי יוסף אביטבול שליט"א	
האם יש חיוב לעשות פרוזבול בערב שביעית	קפ

גנזות

מרון הגאון הגדול רבי בן ציון אבא שאול זצ"ל
ראש ישיבת "פורת יוסף"

חידושי דינים בעניני שמיטה ופרוזבול על סדר השולחן ערוך חושן משפט הלכות הלואה סימן סז

א. אין שמיטת כספים נוהגת מן התורה, אלא בזמן שהיובל נוהג. אימדברי סופרים שתהא שמיטת כספים נוהגת בזמן הזה בכל מקום. הגה כן הוא הסכמת הפוסקים, אבל י"א דאין שמיטה נוהגת בזמן הזה, ונראה שעליהם סמכו במדינות אלו, שאין נוהגים דין שמיטה כלל בזמן הזה, והמנהג היו נוהגים עדיין בזמן הרא"ש, כמו שכתוב בתשובה שהיה צווח ככרוכיא לבטל המנהג, ולא אשגחו ביה, וכבר כתבו גם כן האחרונים ז"ל טעם למנהג שאין נוהגין שמיטה כמבואר בדברי מהרי"ק שורש צ"ב ומהר"ר איסרלן בתרומת הדשן סימן ש"ד ובמהרי"ל, ואין לדקדק אחריהם. ובחשבון שנת השמיטה נפלה מחלוקת, לזהעיקר שנת ש"ך

א. ומדברי סופרים שתהא שמיטת כספים נוהגת בזמן הזה בכל מקום. ופשוט הוא דהיינו אפילו באופן שהלוח לחברו את כל כספו, ואם לא יקבל חזרה את הלואתו, המלוה יתמוטט מנכסיו לגמרי ויגיע לפת לחם, אעפ"כ שביעית משמטתו, ולא ראינו שסמך מרון השו"ע בכה"ג על מאן דאמר שאין שביעית נוהגת בזמן הזה. ועל כרחק שאין בזה את ההיתר בעלמא שבשעת הדחק סומכים על דעה יחידאה. וממילא יש ללמוד מזה על כל דיני שביעית, שאין לנו להקל בדיני שביעית על ידי היתר של שעת הדחק.

ב. והעיקר וכו'. ואף שהטור פסק כרש"י, מ"מ פסק הרמ"א כהרשב"ם ושאר הראשונים וכפי מה שהביא הרמב"ם את שיטת הגאונים שיש למנות קע"א שנה עד סוף האלף הרביעי. וכ"פ מרון בב"י יו"ד סימן של"א. וכן המנהג, וכמו שכתבו הברכ"י ביו"ד סימן של"א אות ט' ובספר ארץ חיים שם סעיף י"ט שכן הסכמת כל חכמי ישראל, ע"ש. ועל כן שנת ה"א תשנ"ד היא למעשה שנת השמיטה. (וראה עוד בזה בדברי הגר"א חו"מ סימן ס"ז ס"ק ח' ובחזו"א שביעית סימן ג' ס"ק ל"ג, ע"ש). ומכיון שיש על כל פנים מחלוקת בחשבון שנת השמיטה א"כ לכאורה יש לצרף לזה את המחלוקת אם שביעית בזה"ז דרבנן או מידת חסידות בלבד, והוי ספק ספיקא, ספק אם שביעית נוהגת בזמן הזה, וספק אם זו שנת השמיטה האמיתית, ויהיה אפשר להקל משום כך בזמנינו במצות השמיטה. אולם נראה שאין לסמוך על זה כלל, דמלבד שיש לפקפק

ושנת שכ"ז היתה שמיטה, ואם כן יהיה שנת של"ד הבע"ל שמיטה, יהי רצון שיבנה בית המקדש ויחזרו אז למנות שמיטין ויובלות כי יבא של"ה לפרט.

ב שביעית משמטת את המלוה, וּאפילו מלוה שבשטר שיש בו אחריות נכסים. והמשכנתא, במקום שדרכם לסלק המלוה בכל עת שיביא מעותיו,

בעצם ספק ספיקא זה, נראה שאי אפשר לצרף את הדעות ששנת השמיטה אינה השנה הנהוגה, ואפילו לסניף בעלמא, שכפי שנתבאר במבוא לאול"צ שביעית ענף א', הרמב"ם לא למד כהגאונים ואף לא חזר בו מדרך לימודו ואעפ"י כן למעשה פסק שיש לנהוג כהגאונים, וכל זה מחמת שכן המנהג, והקבלה והמעשה עמודים גדולים בהוראה, הרי שאין אחר המנהג כלום, ואין להסתפק כלל אחרי שרואים אימתי נהגה השמיטה. וראה גם במבוא לאול"צ ח"ב ענף ג' בכוחו של מנהג, ע"ש. וא"כ כיון שהמנהג היום ששנת השמיטה היא כשיטת הגאונים, אי אפשר לצרף את הדעות ששנת השמיטה היא בשנה אחרת אפילו לספק או לסניף בעלמא, עיון שהוא נגד המנהג.

ג. ואפילו מלוה שבשטר וכו'. ובגמרא בגיטין (דף ל"ג ע"א) איתא, תנן התם השביעית משמטת את המלוה, בין בשטר בין שלא בשטר. רב ושמואל דאמרי תרוייהו, בשטר - שטר שיש בו אחריות נכסים, שלא בשטר - שאין בו אחריות נכסים, כל שכן מלוה על פה רבי יוחנן ורבי שמעון בן לקיש דאמרי תרוייהו, בשטר - שטר שאין בו אחריות נכסים, שלא בשטר - מלוה על פה, אבל שטר שיש בו אחריות נכסים אינו משמט. ע"כ. והנה לפ"ז יש ארבע מיני הלואאות: **א.** מלוה בעל פה. הנה שביעית משמטת חובות ושיעבודים שיש למלוה על הלוה, כמו שנאמר "ואשר יהיה לך את אחיך תשמט ידיך". ועל כן שביעית משמטת מלוה בע"פ, שהרי כל ההלוואה היא שיעבוד על הלוה, והתורה אמרה שהשביעית משמטת כל החובות שיש לך על חבריך. **ב.** מלוה בשטר שאין בו אחריות נכסים. לכאורה בזה כבר יש מקום לומר, דכיון שהלוה לא יכול לכפור בחוב כנגד השטר, השביעית לא תשמט. וקמ"ל דמ"מ כיון שיכול הלוה למכור את נכסיו, ולמלוה לא ישאר מהיכן לגבות, וחזר החוב להיות על הלוה, וכיון שהחוב על הלוה השביעית משמטת. **ג.** מלוה בשטר שיש בו אחריות נכסים. בזה נחלקו האמוראים, דמצד אחד הלא אף אם הלוה ימכור כל נכסיו, יכול המלוה לגבות מהנכסים המכורים, נמצא שהחוב כלל לא שייך ללוה, אלא כולו על הנכסים, וע"כ לדעת רבי יוחנן וריש לקיש השביעית לא משמטת כזה חוב. אבל רב ושמואל סוברים, שכיון שאם הלוה ירצה לשלם למלוה, מסתלק השעבוד שלו על הקרקעות, הרי שהשעבוד שלו הוא על האדם, ושפיר קרינן ביה "את אחיך תשמט ידיך". ואינו דומה למלוה על המשכון, שכבר גבה משכונו, משא"כ הכא. **ד. סיים לו שדה אחד בהלואתו.** ולדעת רבי יוחנן וריש לקיש, שכיון שיש לו אחריות נכסים נמצא שהחוב הוא כלל לא על הלוה אלא על הנכסים, וע"כ השביעית לא משמטת אותו. מבואר בגמ' דלפ"ז כ"ש שאם סיים לו שדה אחד בהלואתו שהשביעית לא תשמט, שהרי בכה"ג אין הלוה יכול לדחות את המלוה מקרקע לקרקע, ופשיטא דחשיב כגבוי, ואין השביעית משמטת. ולא מפורש בגמ' מה סוברים רב ושמואל בדיון סיים לו שדה אחד בהלואתו. **ולהלכה** כתב הרמב"ם (פ"ט מהל' יובל ה"ו) "שביעית משמטת את המלוה ואפילו מלוה שבשטר שיש בו אחריות נכסים

שביעית משמטתה. ומקום שאינו יכול לסלקו עד סוף זמנו, אין שביעית משמטתה. ואם אינה משכנתא, אלא שסיים לו שדה בהלואתו, אינו משמט. וי"א דה"מ באתרא דלא מסלקי ליה. וכל שאינו יכול לסלקו, אפילו יום אחד, מקרי אתרא דלא מסלקי ליה.

ג ימי שיש לו עסקא משל חבירו, שביעית משמטת פלגא שהיא מלוה.

ד מי שהיה שותף עם חבירו, והיו מתעסקים בסחורות ובשטרות, ונשאר ביד

ה"ז משמיט, ואם סיים לו שדה בהלואתו אינו משמיט". ומבואר שפסק כדעת רב ושמואל, שגם מלוה בשטר משמט, ומ"מ פסק שאם סיים לו שדה, חשיב כגבוי ממש, ואין השביעית משמטת. והנה הג"ר רבי חיים כאסר זצ"ל בפירושו על הרמב"ם 'שם טוב' כתב, "ואם סיים לו שדה בהלואתו אינו משמיט, ברייתא בפרק השולח, וסובר רבינו ז"ל דאיתא אליבא דכו"ע, וטעמא הואיל וסיים לו מקום וייחדו לו לגבות ממנו חובו הו"ל כגבוי בידו דמי ואע"ג דיכול לסלקו לאחר זמן. עכ"ל. וכוונתו לומר, דאפוי פלוגתא לא מפשינן, וא"כ כיון שרב ושמואל נחלקו עם רבי יוחנן ושמואל על שטר שכתוב בו אחריות נכסים סתם, ולגבי סיים לו קרקע לא מצינו שנחלקו, ע"כ יש לנו לומר דכ"ע מודו בזה דשביעית לא משמטת. ולפי דבריו, הברייתא שהביאה הגמ' יש בה חילוק בין הרישא לסיפא, דבגמ' איתא "תניא אידך סיים לו שדה אחת בהלואתו אינו משמט, ולא עוד אלא אפילו כתב כל נכסיי אחראין וערבאין לך אינו משמט". וסובר הרמב"ם דהרישא איתא לכ"ע – דגם רב ושמואל מודו בסיים לו קרקע שאינו משמט. והסיפא דברייתא בשטר שיש בו אחריות נכסים סתם אינו משמט – איתא כרב ושמואל. אכן נראה דהרמב"ם דקדק זאת מעיקר דברי רב ושמואל דאמרי בשטר – שטר שיש בו אחריות נכסים, שלא בשטר – שאין בו אחריות נכסים כו', ולמה לא אמרו יתירה מזו, בשטר – שטר שסיים לו בו קרקע כו'. משמע דבזה מודו דשביעית אינה משמטת.

הערה: נראה דכוונת רבינו ליישב קושית הראשונים ז"ל, דהנה הר"ן (יט ע"ב מדפי הרי"ף) כתב ג"כ שמקור הרמב"ם הוא מהברייתא שהגמ' הביאה, ואע"פ שהגמ' דוחה דברי הברייתא ומעמידה אותה כבית שמאי, מ"מ אין אנו דוחים אלא את מה שדחו מפורש בגמ', אבל סיים לו שדה לא נדחה במפורש בגמרא, ואף דברי ר"י "וכי מפני שאנו מדמים נעשה מעשה", נאמרו רק על סתם אחריות, אך על סיים לו שדה לא מצינו שחזר בו. אמנם הרשב"א והריטב"א והחינוך (מצוה תע"ז) הקשו ע"ז, שהרי העמידו הברייתא שסיים לו שדה אינו משמט כב"ש, וכיצד ניתן לפסוק כמותה לדידן, יעו"ש. ולפי דברי רבינו א"ש, שדקדוק הרמב"ם אינו מהברייתא, אלא מעיקר מילתא דרב ושמואל, ודו"ק.

ד. מי שיש לו עסקא משל חבירו. יש להסתפק, אם המפקיד כסף בבנק לפני סוף שנת השמיטה, ועברה שנת השמיטה, האם נחשבת ההפקדה בבנק כמלוה, ושביעית משמטתה, וצריך לעשות פרוזבול כדי שיוכל למשוך את הכסף בחזרה, או שאין שביעית משמטת הפקדות אלו, ואין צריך לעשות פרוזבול בשביל הפקדות בנק. (וראה בקצות החושן ס"ק ב', ובדברי הרדב"ז בתשובה סימן אלף רפ"ה, ע"ש). וצ"ע.

אחד מהשותפין, אין שביעית משמטתו, ישאין שביעית משמטת אלא מלוה.

ה ערב שפרע למלוה, וקודם שפרע הלוח הגיעה שנת השמיטה, משמט.

ו כל דבר ששביעית משמטת, גם כן משמטת שבועתו. לפיכך שבועת הדיינים וכיוצא בה, שאם היה מודה בו היתה שביעית משמטתו, משמטת שבועתו. אבל שבועת השומרים והשותפים וכיוצא בהם, שאם היה מודה בו לא היתה שביעית משמטתו, לפי שהם פקדון ולא מלוה, אין שביעית משמטת שבועתו. הגה 'מי שחייב לחבירו ונשבע לשלם לו, כל דבר שהשביעית משמטת, פטור ג"כ לשלם מכח השבועה, דלא נשבע לשלם רק כל זמן שחייב הממון.

ז הלוחו ו[תבעו (הלוח) וכפר ונשבע לו, והגיעה שמיטה והוא בכפירתו, ולאחר שעברה שמיטה הודה או באו עדים, אינו משמט. אבל כפר ונשבע והודה אחר כך, או שבאו עדים קודם סוף שביעית, הרי זה משמטת.

ח תבעו ממון וכפר, והביא עדים וחייבוהו בית דין וכתבו לו פסק דין, הוי כגבוי ואינו משמט.

ט המלוה את חבירו, והתנה עמו שלא תשמיטנו שביעית, הרי זה נשמט. אבל אם התנה עמו שלא ישמיט הוא חוב זה, ואפילו בשביעית, תנאו קיים, שנמצא שחייב עצמו בממון שלא חייבתו תורה, שהוא חייב. הגה וכן אם כתב בשטר לשון פקדון, אינה משמטת, דלהכי כתב לשון פקדון, שלא ישמט, אם נהגו

ה. שאין שביעית משמטת אלא מלוה. מדברי השו"ע עולה שאין השביעית משמטת אלא מלוה ולא שאר חיובים, וראה עוד להלן בסעיף ט"ו וט"ז. והנה בשדי חמד (אסיפת דינים מערכת יום הכיפורים סימן ב' אות י"ד) הביא שיש שאמרו, דהא דבעינן ריצוי חבירו, היינו בשאר שנים, אבל בשנת השמיטה, כיון שמקיים מצות השמיטה כתיקנה, ומשמט חובות חבירו, גם ה' לא ימנע טוב, ומכפר לו גם עבירות שבין אדם לחבירו בלא ריצוי, מידה כנגד מידה. וכתב על דבריו, שאף שלא מצא סתירה מפורשת לזה, מ"מ אינו מסכים לזה, ע"ש. ובאמת נראה שאי אפשר כלל לומר דבר כזה, שהרי אין שביעית משמטת אלא מלוה ולא שאר חיובים שיש לו על חבירו (וכמו שמשמע מלשון השו"ע כאן). ופשוט שכל מה שחטא לחבירו, גם בשנה זו לא נמחק עונו עד שירצה את חבירו.

ו. מי שחייב לחבירו וכו'. מדברי הרמ"א הללו משמע, שאין לחוש לסוברים שאין שביעית נוהגת בזמן הזה כלל, שאם לא כן, היה צריך לחוש לשלם על כל פנים מכח השבועה, כיון שענין שבועה חמור הוא, ולפחות היה צריך להורות שישאל על שבועתו. ועל כרחך דלא חיישינן כלל למ"ד דאין שביעית נוהגת בזמן הזה.

לכתוב כן בשטרות, ובשטר אחד לא נמצא כך, לא אמרין דהוי כאילו נכתב, אעפ"י שלענין שאר דברים אמרין כך, כדלעיל סימן מ"ב.

י 'המלוה את חברו וקבע לו זמן לעשר שנים או פחות או יותר, אין שביעית הבאה בתוך הזמן משמטתו, דהשתא לא קרי ביה לא יגוש (דברים טו, ב).

יא המוסר שטרותיו לבית דין, ואמר להם: אתם גבו לי חובי, אינו נשמט.

יב המלוה על המשכון, אינו משמט מה שכנגד המשכון. ויש מי שאומר שאף היתר על המשכון אינו משמט.

יג משכנו שלא בשעת הלואתו, על ידי בית דין, דינו כמלוה על המשכון.

יד 'הקפת (פירוש שקנה באמנה) חנות, אינה משמטת. ואם זקפה עליו

ז. המלוה את חברו וקבע לו זמן לעשר שנים וכו', אין שביעית הבאה בתוך הזמן משמטתו. והוא מהגמרא במכות (דף ג' ע"ב). והקשה הגאון בעל חלקת יואב בקונטרס קבא דקשייתא (קושיא מ"ו), דלפי שיטת הרא"ה שהביא הר"ן בכתובות (דף נ"ג ע"א ד"ה מוחלת), דמחילה בעל כרחו מהני, א"כ אמאי הוצרך הלל לתקן פרוזבול, והרי בידו בערב ראש השנה של מוצאי שמיטה להרויח לו זמן עד אחר ראש השנה דאז אינו משמט כדין המלוה את חברו לעשר שנים, ואף שהלוה לא יהיה מרוצה במחילתו, הרי מחילה מהני בעל כרחו, ונשאר בצ"ע. ונראה ליישב, דהנה מי שמלוה את חברו סתם, דקיימא לן סתם הלואה שלשים יום, אפילו הכי שביעית משמטו אם הלוה לו ערב ראש השנה (ראה בדברי הב"ח סימן ס"ז סעיף י"ג). על כרחנו לומר שלא תלוי אם יכול לגבות חובו ערב ראש השנה אם לאו, אלא תלוי אם ההלואה היתה בסתם או לעשר שנים, ולכן גם אם ימחל המלוה ללוה לא עדיף מסתם הלואה שמשמט.

ח. הקפת חנות וכו'. במשנה שביעית (פ"י מ"א) איתא, הקפת חנות אינה משמטת ואם עשאה מלוה הרי זה משמט, וכן פסק הרמב"ם בפ"ט מהלכות שמיטה ויובל הי"א. ונחלקו המפרשים בטעם הדבר דהקפת חנות אינה משמטת, יש אומרים שאינו משמט אלא מלוה בלבד והקפת חנות אינה דרך מלוה ואינה משמטת וראה בזה בכנה"ג וכתומים ובפאת השלחן סימן כ"ט ס"ק ל'. אולם מרן בכסף משנה על הרמב"ם שם הביא את לשון הרמב"ם בפירוש המשנה שכתב וז"ל, הקפת חנות היא, האמנה במקח ובממכר שבין בני אדם ובעלי החנויות שיוציא עליו כל מה שצריך וכשיקבץ סך ממון עליו יפרעהו, וזה הנקבץ לא יהיה נשמט בשנה השביעית מפני שאינו על דרך חוב ולא מכר לו בעל החנות על מנת שיהיה חוב, אבל מכר לו מעט מעט עד שנתקבץ לו הכל ויתן לו ממונו, ע"כ, וכתב על זה בכס"מ שם וז"ל, ונראה לי שטעם הדבר, שמאחר שדרך להקיף זמן אחר זמן ואינו נפרע ממנו עד שיזדמנו לו מעות ואין דרך לנגשו, הוי כאילו הלוהו עד אחר שביעית שאין שביעית משמטתו, עכ"ל. וכן כתב בב"י כאן, והביא דברי הרמב"ם בהלכה ה', שהשוחט פרה וחלקה לאחרים על דעת שהיום ראש השנה של מוצאי שביעית ולא תהא שביעית משמטת החוב, ונתעבר אלול ונמצא שאותו היום סוף שביעית הוא,

במלוה, משמטת. הגה ומקרי זקיפה משעה שקבע לו זמן לפרעו, ויש אומרים דמקרי זקיפה מיד שכתב בפנקסו כל החשבון ביחד.

טו ש"כר שכיר אינו משמט, ואם זקפו עליו במלוה משמט.

טז קנס של אונס ומפתה ומוציא שם רע, אינם משמטים. ואם זקפם במלוה משמטים, ומאימתי נזקפים משעת העמדה בדיון.

יז המגרש את אשתו קודם השמיטה, אין כתובתה נשמטת. ואם פגמתה או זקפתה עליו במלוה, משמטת. הגה הבא מכח עובד כוכבים, הרי הוא כעובד

שהדין הוא שהשביעית משמטת אותו חוב ואבדו הדמים, וכתב שמוכח מכאן שכל שחייב לחבירו בין דרך הלואה בין דרך מכר הרי הוא משמט בשביעית, והקפת חנות שאני זכיון שדרך להקיף שנה ושנתיים ובסוף נוטל חובו ואין צריך לנגשו הו"ל כהלוחו עד אחר שביעית דלרוב הפוסקים אין שביעית משמטת, ע"ש, מבואר בדברי מרן, דאף כשאינו מלוה שביעית משמטתו, וכעין דבריו כתב הרדב"ז שם בהלכה ה', ע"ש. והסמ"ע ס"ק כ"ו הביא את דברי הב"י להלכה, וראה גם בבית רידב"ז שם במה שדחה את דברי התומים בזה, והוכיח כדברי הב"י מדברי המרדכי וקיים את דברי מרן, ע"ש. וראה עוד בפאת השלחן בסימן כ"ט ס"ק ל' במה שביאר את דברי הרמב"ם, ע"ש. וכיון שנתבאר שאף בדרך מכר שביעית משמטת, ורק בדרך הקפת חנות אין שביעית משמטת, על כן הקונה חפץ מחנות באופן חד פעמי ולא שילם את החוב עד צאת השנה, שביעית משמטתו, ורק הקונה דרך הקפה וכגון במכולת שהרגילות לשלם בסוף החודש אין שביעית משמטתו, אא"כ זקף את החוב בתורת הלואה.

ט. ש"כר שכיר וכו'. במשנה במסכת שביעית פ"י מ"א איתא, שכר שכיר אינו משמט ואם עשאו מלוה הרי זה משמט, וכן פסק הרמב"ם בפרק ט' מהלכות שמיטה ויובל הלכה י"א, וזה מקור דברי השו"ע כאן. וכתב בכס"מ על הרמב"ם שם בטעם הדבר וז"ל, מפני שהדרך לקבץ שכר שנה או שנתיים ביד השוכר אותו ואינו נוגשו לתתם לו אבל הם בידו כפקדון או כהלוחו עד אחר השביעית עכ"ל וכן כתב בב"י כאן, וראה עוד בפירוש המשנה להרמב"ם על המשנה שם והביאו בב"י. וראה עוד בשו"ת מהרי"ט ח"ב חו"מ סימן קי"ד, ובפאת השלחן סימן כ"ט ס"ק נ"ו ע"ש, ובמה שנתבאר לעיל אות ח' לגבי הקפת חנות. נתבאר מדברי הרמב"ם ומרן דאף בדבר שאינו מלוה שביעית משמטתו, והנה יש שרצו לומר שמאחר ובזמנינו תובעים מיד את המשכורת, אין שייך טעמו של הב"י, ועל כן אם לא נפרע החוב ועברה השנה השביעית נשמט החוב, ויש שאמרו שאין ממתנינים היום שנה או שנתיים מכל מקום ממתנינים פרק זמן ואין תובעים מיד בגמר החודש ולכן אין השביעית משמטת. וכן נראה עיקר. דלא מבעיא שאם לא הגיע זמן הפרעון לפני סוף שביעית שאין השביעית משמטת שהרי לא קרינן ביה לא יגוש, אלא אף אם הגיע תאריך פרעון המשכורת לפני סוף השביעית, כל שלא זקף את החוב במלוה אינו משמט אף בזמנינו וצריך בעל הבית לפרוע להם חובו, ואם זקף את החוב במלוה אין בעל הבית צריך לפרוע את החוב אם לא עשו הפועלים פרוזבול.

כוכבים. ולכן מי שקנה שטר מן העובד כוכבים, על חבירו, אין השביעית משמטתו. וכן מי שערב בעד חבירו נגד עובד כוכבים, ופרע לעובד כוכבים, ולקח השטר מן העובד כוכבים ותבע חבירו באותו השטר, אין השביעית משמטת. אבל בלאו הכי משמטת, אף על פי שפרע לעובד כוכבים בשבילו.

י. פרוזבול אינו משמט. במשנה (שביעית פ"י מ"ג) איתא, שהתקין הלל הזקן שראה את העם שנמנעו מלהלוות זה את זה ועברו על מה שכתוב בתורה השמר לך פן יהיה דבר עם לבבך בליעל וגו' עמד והתקין פרוזבול.

ומלשון "שנמנעו העם וכו'", ויש לדקדק שלא תיקן פרוזבול משום שראה שנמנעים ולא מלווים והעניים ישארו ללא מעות, דבדרך כלל התקנות שתיקנו חכמינו הם בכדי שלא יעברו עבירות, אבל לא מצינו תקנות מתוך רחמנות. וזה מה שמבארת המשנה, שתקנת הפרוזבול לא היתה תקנה מצד רחמנות על ישראל, אלא בשביל שלא יעברו עבירה, שלא ילוו ויעברו על השמר לך אם יהיה עם לבבך דבר בליעל וגו'. אבל אם היו מלווים ולא היה חשש לזה, והיתה רק דאגה על המלווים שמאבדים את כספם מחמת שהשביעית משמטת, לא היה מתקן פרוזבול, שהרי אם התורה לא דאגה לכך, ודאי שחז"ל לא צריכים לחשוש ולרחם. ומלשון הגמ' בגיטין (דף ל"ז ע"ב) "מאי פרוזבול, אמר רב חסדא פרוס בולי ובוטי, בולי אלו עשירים דכתיב ושברתי את גאון עוזכם, ונתי רב יוסף אלו בולאות שביהודה. בוטי אלו העניים דכתיב העבט תעביטנו", אין להקשות על דברינו, שלכאורה התקנה היתה בשביל העניים, דאמנם התקנה הייתה מחמת החשש שלא ילוו, וכמו שביארנו, ורק שהגמרא מוסיפה שחז"ל לא ילוו יעברו העשירים על הלאו, גם הרווחנו בתקנת הפרוזבול, שעל ידי כך יש תקנה לעניים, שיהיה מי שילווי להם, ולא ימותו ברעב.

הערה: ומה שכתב רש"י בגיטין (לז ע"א) "בולי ובוטי - עשירים ועניים, עשירים שלא יפסידו, ועניים שלא ינעלו דלת בפניהם". כבר ביאר הב"ח (סק"כ), שכיון שיש עשירים שאינם מלווים ועוברים על מה שכתוב בתורה, הוכרחו העשירים הצדיקים להלוות יותר מכפי אפשרותם, וכיון שנתמעטו המלווים נמצא שחסר היה לעניים הלווים ממון שיוכלו לשלם קודם בוא השמיטה, ומתוך כך נמצאו העשירים הצדיקים מפסידים כספם.

ומלשון "ועוברים על מה שכתוב בתורה", יש לדקדק דמשמע דעוברים על איסור דאורייתא ממש אם לא מלווים מחמת השמיטה, והנה לאבוי דתקנת הלל היתה בשביעית דרבנן מבואר דאיכא איסורא דאורייתא אם אינו מלווה אפי' אם השמיטה משמטת רק מדרבנן, ונראה דהדברים ק"ו דאם כשהשביעית משמטת מהתורה הזהירה התורה באיסור דאורייתא שלא ימנע מלהלוות משום כך, השתא דליכא שביעית מהתורה אלא רק מדרבנן כ"ש שאסור לו להמנע מחמת כן מלהלוות.

הערה: רבים מרבותינו האחרונים ז"ל נוקטים דלא כמרו ז"ע, יעוי' בחת"ס (גיטין ל"ו ע"א) שכתב דרך בזמן שהיובל נוהג מן התורה שאז הבטיח הקב"ה שכר מצוה זו ולכן אין לו לאדם לחוש להפסד מעותיו והוא מוזהר בזה בלאו, אבל בזה"ז שאינו מהתורה לא נאמרה הבטחת שכר זו וממילא אינו מוזהר בכך, וע"ש שהביא סמך לזה מהסמ"ע סק"ב, וכ"כ עוד אחרונים.

יח' י' פרוזבול, אינו משמט. י' יואינו נכתב אלא בבית דין חשוב, דהיינו שלשה בקיאים בדין ובענין פרוזבול, ויודעים ענין שמיטה, והמחום רבים עליהם באותה העיר. (וי"א דכותבין פרוזבול בכל בית דין, ונראה לי דיש להקל בזמן הזה).

אבל כדברי מרן זי"ע מבואר בחינוך מצוה ת"פ שכתב בזה"ל "ונוהג איסור זה בזכרים ונקבות, בכל מקום ובכל זמן, שאף בזמן הזה שאין שמטת כספים נוהגת מן התורה אלא מדרבנן, מכל מקום אנו מזהירים גם כן שלא נמנע מלהלוות אל הצריך מפני פחד שנת השמטה שמשמטת, מדרבנן בזמן הזה, ומן התורה בזמן הבית. ועובר על זה ונמנע מהלוות אל הצריך מפני זה עבר על לאו, אבל אין בו מלקות לפי שאין בו מעשה", עכ"ל שם. הרי מבואר להדיא כדעת מרן זי"ע. ולהחת"ס ודעימיה יש להקשות מלישנא דגמ' דבשעה שראה הלל כו' ועברו עמ"ש בתורה כו', דמשמע דהוא איסור מדאורייתא, וכמו שדקדק מרן זי"ע, ומצאתי בספר יד דוד שביעית פ"י מ"ג שנקט בפשטות דבזה"ז אינו עובר בלאו ונדחק בקושיא זו ע"ש.

יא. פרוזבול אינו משמט. ובגמרא בגיטין (דף ל"ו ע"א) איתא, ומי איכא מידי דמדאורייתא משמטא שביעית והתקין הלל דלא משמטא, אמר אביי בשביעית בזמן הזה ורבי היא כו', ותקינן רבנן דתשמט זכר לשביעית, ראה הלל שנמנעו העם מלהלוות זה את זה עמד והתקין פרוזבול. ומי איכא מידי דמדאורייתא לא משמטא שביעית ותקינן רבנן דתשמט, אמר אביי שב ואל תעשה הוא, רבא אמר הפקר ב"ד היה הפקר. ע"כ. ונמצא שלפי דעת אביי, היו שלשה שלבים: **א.** בזמן שהשביעית נוהגת מהתורה, לא שייך פרוזבול, כי חכמים לא עושים דין להוציא מידי הלוח ליד המלוה בקום ועשה. **ב.** בזה"ז שביעית לא נוהגת מהתורה, ורבנן תיקנו שתשמט, כי יש כח ביד חכמים לעקור דבר מהתורה בשב ואל תעשה. ג. ובא הלל והתקין פרוזבול, דכיון שכל השביעית דרבנן הם אמרו והם אמרו שלא תשמט. ולפי זה מועיל פרוזבול רק למ"ד שביעית בזה"ז דרבנן. אבל דעת רבא, אליבא דרש"י, דגם אליבא דמ"ד שביעית בזה"ז דאורייתא, יש כח ביד חכמים לעשות הפקר ב"ד נגד ד"ת, וא"כ לדעתו מועיל הפרוזבול גם למ"ד שביעית בזה"ז דאורייתא. ולפי רש"י נראה דעיקר כוונת רבא היא לחלוק על אביי בדבר זה, ולבאר שתקנת הפרוזבול שייכת גם למ"ד שביעית בזה"ז דאורייתא, ונראה שרבא סובר כמ"ד זה, וא"כ למרות שאביי בהכרח סובר שההלכה כרבי שהשביעית דרבנן, מ"מ רבא ואביי הלכה כרבא. ועי' גם ברש"י בברייתא שם שכתב "מוסרני לכם - את שטרותי שאתם תהיו נוגשים ואני לא אגוש, ולקמן מוקי דיש כח בידם להפקיע ממונו של זה וליתן לזה במקום שיש סייג ותקנה". והיינו שרש"י פירש אליבא דרבא, וכפי שיטתו, שרבא טעמו שיכולים לכתוב פרוזבול אפילו אם שביעית דאורייתא משום הפקר ב"ד הפקר. וראה בתוספות שם (ד"ה מי איכא) שחולקים על רש"י וכתבו שרבא בא לתרץ רק את הקושיא השניה, אבל על הקושיא הראשונה מסכים הוא עם אביי, דמייירי בשביעית בזה"ז ואליבא דרבי. והנה לכאורה בזה יש נ"מ בין רש"י לתוס', אף בזמנינו, דלרש"י נחלקו אביי ורבא אם הלכה כרבי או כרבנן, דאביי דמוקי לה אליבא דרבי ס"ל דהלכה כרבי דשביעית בזה"ז דרבנן, ורבא דמוקי לה כרבנן ס"ל דהלכה כרבנן דשביעית בזה"ז דאורייתא, ואביי ורבא הלכה כרבא, אבל להתוס' לא פליגי אביי ורבא בהא, וכולהו מוקי לה כרבי, ומשמע דהלכה כרבי, הרי לנו דרש"י סבירא ליה דהשביעית בזמן הזה דאורייתא, והתוס' סבירא

להו דשביעית בזמן הזה דרבנן. ועי' גם בגמ' מו"ק (ב ע"ב) "בין למאן דאמר משום זורע ובין למאן דאמר משום חורש, זריעה וחרישה בשביעית מי שרי, אמר אביי בשביעית בזמן הזה ורבי היא כו', רבא אמר אפילו תימא רבנן אבות אסר רחמנא וכו'". ולכאורה משמע כדעת רש"י שלדעת רבא קיי"ל כחכמים ששביעית בזה"ז דאורייתא.

יב. ואינו נכתב אלא בבי"ד חשוב. למעשה נחלקו הראשונים בזה. וג' דעות יש בדבר. א. יש סוברים שהלכה כשמואל ממש, וכיון שאין לנו היום חכמים כאלו, לא כתבין פרוזבול, וזו שיטת ר"ת לפני שחזר בו וכמו שכתב הרא"ש בשמעתין בשמו, וכן הביא בעל התרומות בשער מ"ה בשם איכא מאן דאמר, והובא כאן בב"י. ב. ויש סוברים שאמנם הלכה כשמואל, אך בית דינא דרב אסי ורב אמי לאו דוקא, אלא כל ב"ד חשוב שבדור, וזו היא שיטת ר"ת לאחר שחזר בו, וכמו שכתב הרא"ש כאן. וכן כתב בב"י, והביא מה שכתב בעל התרומות שכל ג' בקיאים בדין ובענין פרוזבול ויודעים מצות שמירה והמחוס רבים עליהם באותה העיר שהם דרים בה הרי הם באותה העיר ובאותו זמן כב"ד דרב אסי. ומה שהביאו תוס' בגיטין (שם ד"ה דאלימ'), ר"ת כתב פרוזבול כי היה אומר דלא בעינן אלא ב"ד חשוב שבדור, יש לפרש שכוונת תוס' שר"ת חזר בו ממה שסבר בתחילה שצריך גדולים כמו רבי אמי ורבי אסי ממש, וכמו שהבאנו. ויש לפרש שר"ת דרך ענווה אמר כן, שלא רצה לומר שהוא ובית דינו חשובים כרבי אמי ורבי אסי ממש. ג. ויש הסוברים שאין הלכה כשמואל אלא כל ב"ד יכול לכתוב פרוזבול, והיא דעת הרא"ש והרשב"א וכמו שהביא בב"י, וכן כתב הטור. **ובדעת הרמב"ם** יש גם כן שלש דעות, שהרמב"ם (פ"ט מהל' שמיטה ויובל ה"ז) כתב "אין כותבין פרוזבול אלא חכמים גדולים ביותר כבית דינו של רבי אמי ורבי אסי שהן ראויין להפקיע ממון בני אדם, אבל שאר בתי דינין אין כותבין". א. בבית יוסף הביא שהר"ם בתשובה הבין שדעת הרמב"ם כדעה א' שצריך חכמים גדולים כאלו ממש, והאידינא שאין לנו חכמים כאלו לא כותבים פרוזבול. ב. ובכסף משנה שם הביא דעת הר"ן דב"ד דרבי אמי ורבי אסי לאו דוקא, אלא ה"ה לכל ב"ד חשוב שבדור. וכתב שכן נראה דעת רבינו, ממה שכתב "אלא חכמים גדולים ביותר", ולא סתם וכתב 'אין כותבין פרוזבול אלא בב"ד של רבי אמי ורבי אסי' כפי הלשון שבגמרא, ועוד שכתב שהם ראויים להפקיע ממון, וכיון דכל ב"ד חשוב שבדור ראוי להפקיע ממון, ממילא משמע דכל ב"ד חשוב שבדור הוי כב"ד של רבי אמי ורבי אסי. ג. ובפ"י מהר"י קורקוס שם וברדב"ז, נראה שנקטו בדעת הרמב"ם כהדעה השלישית, דכל ב"ד מועיל, יעו"ש. ולמעשה כתב מרן כדברי בעל התרומות, והרמ"א הביא את דעת הרא"ש. וכיון שדעת מרן דבעינן ב"ד חשוב אף שבני אשכנז מקילים כדעת הרמ"א דסגי בכל ב"ד, אין לבני ספרד לסדר פרוזבול אלא בב"ד חשוב וכדעת מרן שקיבלנו הוראותיו, ולכן אין די בסידור פרוזבול אף בפני שלשה הבקאים בשו"ע חו"מ ויכולים להורות, אלא צריך ב"ד הממונה על ידי הקהל ויכול לתקן תקנות, ואף אם בית דין זה עדיין לא דן דיני ממונות וכדומה אפשר לסדר לפניו פרוזבול וראה גם בשו"ת המבי"ט ח"ב סימן פ"א שכתב וז"ל ובשנת השמיטה שעברה ביטלנו כמה פרוזבולין שלא נעשו בב"ד החשוב שבעיר וכתבו אחרים תחתיהם בב"ד החשוב עכ"ל וכן הביא בספר ארץ חיים כאן. וראה להלן אות ט"ז שנתבאר שאין צריך למסור את הפרוזבול לפני הדיינים עצמם, ודי שיעשה כן בפני עדים ואפילו אם אין הבית דין יודעים על זה ואפילו אם הבית דין נמצא בעיר אחרת, ע"ש. ועל כן בני ספרד הנמצאים בעיר שאין

יט זה גופו של פרוזבול, 'מוסרני' ללכם פלוני ופלוני ופלוני הדיינים שבמקום פלוני שכל חוב שיש לי שאגבנו כל זמן שארצה, והדיינים או העדים

שם ב"ד חשוב, יכולים לכתוב בנוסח הפרוזבול שמוסרים דבריהם לפני ב"ד חשוב שבעיר אחרת ויחתמו שני עדים על הפרוזבול.

יג. ואינו נכתב אלא בבי"ד חשוב. וכתב מהריק"ש בערך לחם, שיש ללמוד מכאן שאין לעשות פרוזבול כשהדיינים קרובים זה לזה, שהרי בעיני ב"ד חשוב, וכבר נתבאר לעיל אות י"ב שכן עיקר שאין לעשות פרוזבול אלא בב"ד חשוב, ועל כן אין לעשות פרוזבול כשהדיינים קרובים זה לזה. והנה התומים כאן בס"ק כ"ג הסתפק אם אפשר לעשות פרוזבול כשהדיינים קרובים ללוה, שהרי על ידם יבוא חוב ללוה, או שמא בדרבנן הקילו, ע"ש. ומהריק"ש בסעיף ל"א כתב, שאפשר לעשות פרוזבול בדיינים הקרובים למלוה, ע"ש. והאחרונים האריכו בזה ונחלקו אם מהני בקרובים או לא. ונראה שלמעשה יש להזהר בזה, ויש להמנע מלכתוב פרוזבול בדיינים קרובים. וכן כשעושה פרוזבול בפני עדים, וכמו שיתבאר להלן אות ט"ז, לא יעשה בפני עדים קרובים.

יד. וזה הוא גופו של פרוזבול מוסרני לכם וכו'. אין הכוונה שאני מודיע לכם ומוסר לכם שכל זמן שאני רוצה אני אגבה את החוב, אלא מכוון הלשון כך הוא: אני מוסר לך הדיינים את החוב, וממילא אני אוכל לגבות אותו כל זמן שארצה, שהרי אין זה חוב שלי, אלא של בית הדין. והעמסת הדברים בלשון הפרוזבול כך הוא: אני מוסר לכם שאני בסוף אוכל לגבות, ואין זה קורה, על ידי שאתם תהיו בעלי החוב.

הערה: ומיושבות תמיהות האחרונים ז"ל, שעיקר הענין חסר מגוף הנוסח, שהיה לו לומר 'מוסרני לכם שאתם תהיו הנוגשים ולא אני', וע"ע בחי' הרי"ם שם, שתמה מדוע אומר 'שאגבנו', ולא אומר 'שתגבו'. ועי' עוד בשו"ת חתם סופר (קובץ תשובות סי' פו). ובדברי רבינו מיושב הכל.

טו. לכם הדיינים וכו'. וכתב מהריק"ש בהגהותיו, דמלשון מוסרני לכם הדיינים משמע דליתיה על ידי שליח, שיאמר לדיינים פלוני מוסר לכם חובותיו, שאין כאן מסירה גמורה אלא מסירת מייל, ומיילי לא ממסרין לשליח. (וציין שם לתשובותיו, ובתשובתו בספר אהלי יעקב סימן כ"ד דין ה' כתב מהריק"ש, שאם הרשהו לפקח על עסקיו, יכול למסור חובותיו לדיינים, ע"ש). וכתב החיד"א בברכ"י או"ח סימן תל"ד אות ה', שדעת מהריק"ש כדעת המהרי"ט בסימן קכ"ז, שאין שליחות להקדיש כיון דמיילי לא ממסרין לשליח, אולם דעת הרבה אחרונים, דדוקא בכה"ג דשליח ימסור דבריו לשליח אחר אמרינן דמיילי לא ממסרין לשליח, אבל כשהשליח עצמו אומר את הדברים לא חשוב מיילי. וכתב שם החיד"א שמדברי השבלי הלקט והאורחות חיים והרשב"ץ ומרן שכתבו שאפשר לבטל חמץ על ידי שליח, מוכח דבכה"ג אין חסרון של מיילי לא ממסרין לשליח, ע"ש. וראה גם בספר מחנה אפרים הלכות שלוחין סימן ז' ובשו"ת נודע ביהודה מהדו"ת יו"ד סימן קמ"ז, ע"ש. וכן עיקר, שאפשר לעשות פרוזבול על ידי שליח. ואין צריך לחוש בזה, כיון דשמיטת כספים בזמן הזה היא מדרבנן, וכמו שנתבאר במבוא לאול"צ שביעית ענף א', ע"ש.

חותמים מלמטה. (וה"ה שיוכל למסור בבית דין חובותיו שבעל פה).

כ תלמידי חכמים שהלוו זה את זה, ומסר דבריו לתלמידים, ואמר: מוסרני לכם שכל חוב שיש לי שאגבנו כל זמן שארצה, אינו צריך לכתוב פרוזבול, מפני שהם יודעים ששמיטת כספים בזמן הזה מדבריהם, ובדברים בלבד היא נדחת. הגה וי"א דכל אדם נמי יוכל לומר דבריו בעל פה לפני ב"ד ומהני ואין צריך פרוזבול. ואין חילוק בין אם המלוה בעיר הדיינים או לא, ש"כ יכול לומר אפילו שלא בפניהם, אני מוסר שטרותי לבית דין פלוני שבעיר פלוני.

כא יש מי שכתב ענין שטר פרוזבול כך הוא, הולך המלוה אצל שלשה עדים, ויש אומרים אפילו לשנים, ואומר הוו עלי סהדי וחזו דאנא מסרנא פרוזבול "קמי שלשה דיינים דאינון פלוני ופלוני ופלוני דיינים שבמקום

מז. כי יכול לומר אפילו שלא בפניהם וכו'. וכ"כ בבדק הבית בשם המרדכי. ועל כן אף שיש שהצריכו למסור דוקא בפני הדיינים, וראה גם בפאת השלחן בסימן כ"ט ס"ק ע"ה, אין לנו אלא מה שהביא מרן, שאין צריך למסור לדיינים עצמם, ודי שימסור בפני עדים. וכן כתב בשו"ת המב"ט ח"ב סימן פ"א, שיוכל למסור שלא בפני הדיינים, ואפילו אם אינם יודעים שמוסר להם, ע"ש. וכן מנהג ירושלים ת"ו, וכמו שהביא בספר ארץ חיים חו"מ (כאן סעיף י"ט), נוסח פרוזבול שנכתב בירושלים בזמן הגאון רבי רפאל יוסף חזן בעל חקרי לב וז"ל הפרוזבול, בפנינו עדים החותמים מטה בא פלוני ואמר לנו, קנו ממני קנין גמור ושלם במנא דכשר למקניה ביה, אין אני מזכה על ידכם קרקע כל שהוא מן הקרקע שיש לי, לכל אחד מבעלי חובות שחייבים לי שאין להם קרקע, לכתוב עליו פרוזבול. וקנינו קנין גמור ושלם במנא דכשר למקניה ביה מיד הנזכר. ובכן אמר לנו, הוו עלי סהדי, שאני מוסר כל חוב שיש לי לב"ד הצדק אשר פה עיה"ק ירושלים תובב"א, ה"ה הרה"ג כמוהר"ר רפאל יוסף חזן, והרבנים כמוהר"ר יו"ט דאנון וכמוה"ר שלמה חאטים, שאגבנו כל זמן שארצה. ועל דבר אמת חתמנו שמותינו פה עיה"ק ירושת"ו בחודש אלול שנת התקע"ט ליצירה. והכל שריר ובריר וקיים יהודה עוזיאל, אליהו ששון. עכ"ל. וכן הביא שם מדברי הרב מזבח אדמה יו"ד סוף סימן של"א שכן המנהג, ע"ש. הרי שנהגו לכתוב פרוזבול בפני עדים ושלא בפני הדיינים. וכן עיקר.

יו. קמי שלשה דיינים. בגמ' בגיטין (דף ל"ז ע"א) איתא, רבי יונתן מסר מילי לר' חייא בר אבא אמר ליה צריכנא מידי אחרינא אמר ליה לא צריכת. וכתב הרא"ש (גיטין פ"ד אות י"ג) וז"ל "ורבי חייא בר אבא היה עמו אחר, דשנים בעינן, דאמרינן זה הוא גופו של פרוזבול, מוסרני לכם פלוני ופלוני הדיינים, שכל חוב שיש לי אצל פלוני שאגבנו כל זמן שארצה, והדיינים חותמין למטה או העדים". וכתב הקרבן נתנאל (שם ס"ק ו'), "וקשה לפי מה שפסק הטור דלענין פרוזבול צריך ג' דיינים וכן פרשתי לעיל בפרק זה סי' ד' דעת רבינו", ע"כ. אבל באמת אין בזה קושיא כל כך, כי גם הרמב"ם כתב (שמיטה פ"ט הי"ח) "זהו גופו של פרוזבול, מוסרני לכם פלוני ופלוני הדיינים שבמקום פלוני שכל חוב שיש לי שאגבנו כל זמן שארצה, והדיינים או העדים

פלוגי, ודי לו אם יחתמו בו אותם עדים, ואי חתמו ביה דייני טפי מעלי ואין צריך שם עדים.

כב "האין כותבין פרוזבול אלא על הקרקע, ו'אפילו קרקע כל שהוא סגי, ואפילו אין לו אלא עציץ נקוב מונח על גבי יתידות באויר, אף על פי שאין מקום היתידות שלו סגי. אפילו אין ללוה כלל, ויש לחייב לו או לערב, או למי שחייב לו כותבין. ואפילו אין לזה ולא לזה, ויש למלוה או למי שחייב לו, מזכהו אפילו על ידי אחר, ואפילו שלא בפניו. הגה מיהו אם הלוה לפניו וצווה איני רוצה לזכות בקרקע של אחרים, אין מזכין לו לאדם בעל כרחו.

כג השאילו מקום לתנור או לכירים, כותבים עליו פרוזבול, והוא הדין אם השכירו לו.

כד היתה לו שדה ממושכנת, כותבין עליה פרוזבול.

חותמין מלמטה", משמע בשנים מספיק. ואין זה קושיא על הרא"ש אם סובר כן. ודבר זה תלוי במחלוקת ר"נ ור"ש בגיטין (דף ל"ב ע"ב). והשו"ע כאן פסק שצריך ג'.

יה. אין כותבין פרוזבול אלא על הקרקע. ובטעם הדבר, פירש רש"י בגיטין דף ל"ז ע"א, דלא תקנו פרוזבול אלא בזמן שהחוב כשאר רוב שטרות שהן נגבין מן הקרקע, דהוי מילתא דשכיחא, כדאמרינן בכמה דוכתי דבמילתא דלא שכיחא לא עבוד רבנן תקנתא. ע"כ. וכן כתבו התוס' שם ד"ה אלא, ע"ש. והר"ש והרע"ב על המשנה (שביעית פ"י מ"ו) כתבו, שהטעם שצריך קרקע ללוה, משום שאז חשוב כגבוי ביד ב"ד, ולא קרינן ביה לא יגוש, והוי כמלוה שיש עליה משכון. וראה בפ' הר"ש סיריליאו על הירושלמי (שביעית פ"י ה"ב) שהביא עוד טעם, שכיון שיש לו קרקע, חשיבי כל המטלטלין כקנויים אגב הקרקע, ולא קרינן ביה לא יגוש. והנה מטעם זה נהגו לכתוב בנוסח הפרוזבול שעושים קנין לזכות קרקע כל שהוא מהמלוה ללוה שאין לו קרקע, כיון שיש אנשים שאין להם קרקע. (ובפרט בחורים וכדו' שאין להם קרקע, וכמ"ש בשו"ת חת"ס חו"מ סימן נ', ע"ש). ועל כן מזכים ללוה קרקע, ואפילו שלא בפניו, וכמבואר בדברי מרן כאן. וכפי הנוסח שהובא בספר ארץ חיים שכן הוא מנהג ירושלים והועתק לעיל, ע"ש. ואף שבשו"ת המבי"ט ח"א סימן ש"א כתב שלא נהגו לכתוב זיכוי קרקע בפרוזבול, כיון שרוב העולם יש להם קרקע, מכל מקום ודאי שלכתחילה יש לכתוב קנין על זיכוי הקרקע, וכפי המנהג בירושלים ת"ו.

יט. ואפילו קרקע כל שהוא סגי. וצריך ביאור מה מהני שיזכה ללווה קרקע כל שהוא, והרי אין בו שיעור גביית החוב. והנה הרמב"ם בהל' מכירה פ"ג ה"ח פסק, דאין אונאה לקרקעות לעולם, ואפילו אם מכר שוה דינר באלף, יע"ש. ולדבריו אתי שפיר, דכיון שאין אונאה לקרקע כלל, נמצא שקרקע כל שהוא ראויה לפרוע בה כל החובות שבעולם. [ועי' תוס' גיטין ל"ז ע"א ע"א שהביאו שכן פירש רשב"ם והקשו עליו, ולדעת הרמב"ם נחא. והתוס' הסכימו לפירוש רש"י שם דראוי לגבות בו כל חובו כמעשה דקטינא דאביי, עיי"ש].

כה כותבים לאיש על נכסי אשתו, ולאשה על נכסי בעלה, וליתומים על נכסי אפוטרופוס.

כו חמשה שלוו מאחד, די לו בפרוזבול אחד. ואם לוו בשטר אחד, אפילו אין לו קרקע אלא לאחד מהם, כותבים פרוזבול על כולם.

כז חמשה שהלוו לאחד, כל אחד צריך פרוזבול.

כח יתומים יאקטנים שיש להם מלוה ביד אחרים, אין צריכים פרוזבול. יבמי שחייב לקופת הצדקה, אינו משמט.

כ. יתומים קטנים שיש להם מלוה ביד אחרים, אין צריכים פרוזבול. יעויין בב"י [סי' ס"ז] שהביא דהר"ן [דף י"ט ע"ב] הביא שהרא"ה כתב בשם רבו הרמב"ן דממה שהלוו הם קאמר דאי ממה שירשו מאביהם אינו צריך, וכדאמרין בספרי "רבי שמעון אומר כל בעל משה ידו ולא היורש", וסיים הב"י שם דרש"י (גיטין ל"ז ע"ב) ד"ה אין צריכין שכתב שאין שביעית משמטת חוב אביהם המת אפשר דסבירא ליה דההיא דספרי רבי שמעון הוא ואפשר דרבנן פליגי עליה. והרי"ף והרא"ש סתמו דברי הגמרא ומשמע דס"ל דאיירי בכל ענין.

והקשה המהר"ם שי"ף דלמה הוצרך רש"י להעמיד בחוב של אביהן הלא גם בחוב שלהם עצמם אינם צריכין ב"ד כיון שר"ג ובית דינו אבוהון דיתמי.

ויש ליישב דהכא איירי ביתומים גדולים דודאי דר"ג וב"ד לאו אבוהון ניהו ולהכי לעניני חובתן וודאי שצריכין פרוזבול, ואשמועינן רש"י רבותא דאפי' שהם גדולים מ"מ במילי דאבוהון אינם צריכין פרוזבול דבזה ר"ג וב"ד אבוהון ניהו, אבל אה"נ דיתומים קטנים אינם צריכין פרוזבול אף לחובות שלהם, וגדר יתומים קטנים הוא כל עוד שאינם יודעים להסתדר לבד. וכן מתבאר מדברי הרשב"א שהביא הב"י שכתב בתשובה [ח"ג סי' נ"ז] שאם היו גדולים טענין להו שמא היה לאביהם פרוזבול או שמא התנה שלא ישמיטנו בשביעית, יעו"ש.

כא. קטנים. והכרעת הפוסקים, דקטן אינו קטן ממש, אלא כל שלא יכול לחיות מעצמו, חשיב קטן.

כב. מי שחייב לקופת הצדקה אינו משמט. ומקורו בדברי הרשב"א בחידושיו לב"ק דף ל"ו ע"ב שכתב, דמהא דאמרין התם, אנו יד עניים אנו, דאמר רב יהודה אמר שמואל, יתומים אינו צריכים פרוזבול, שמעינן דדין העניים כדין היתומים, והחייב מעות לקופת צדקה אינו משמט, ע"ש. וכתב בספר מזבח אדמה יו"ד סימן של"א, דמזה נלמד לכל מי שחייב לפקדי כוללות עיה"ק ת"ו דאינו משמט, והביאו בספר ארץ חיים חו"מ סימן ס"ז סעיף כ"ח, ע"ש הרי מבואר שהלווה כסף מקופת גמ"ח אין שביעית משמטתו, ואין בעלי הגמ"ח צריכים לכתוב פרוזבול. אכן נראה שכל זה אינו אלא בקופת גמ"ח השייכת לרבים, דשייך לומר בזה דהו כמסורים לב"ד, וכמו שכתב רש"י בב"ק שם, אבל יחיד שייחד כסף כדי להלוותו לאחרים לשם מצות גמילות

כט יתומים גדולים, טענינו להו שמא היה לאביהם פרוזבול או שמא התנה שלא ישמיטנו בשביעית.

ל כיאין שביעית משמטת כספים אלא בסופה. לפיכך המלוה את חברו בשביעית עצמה, גובה חובו כל השנה בבית דין, וכשתשקע חמה בליל ראש השנה של מוצאי שביעית אבד החוב.

לא כל זמן שהוא יכול לגבות החוב, כותבין פרוזבול.

לב פרוזבול המוקדם כשר, והמאוחר פסול.

לג נאמן אדם לומר פרוזבול היה לי ואבד, כדלעיל עוד אלא שפותחין לו שמא פרוזבול היה לך ואבד, ואם אמר כן נאמן. הגה ואם לא פתחו לו הב"ד, ויצא מב"ד וחזר ואמר פרוזבול היה לי, אם הוא קודם פסק דין, נאמן. אבל אם הוא לאחר פסק דין, אינו נאמן.

לד וכן אם אמר המלוה תנאי היה בינינו שלא תשמיטני שביעית, או הקפת חנות היה, או משאר דברים שאין שביעית משמטתן נאמן, במגו דאי בעי אמר פרוזבול היה לי ואבד.

חסד, הרי הוא כשאר הלואה דשביעית משמטתו, וצריך לכתוב פרוזבול. (וראה עוד בב"י בשם הנמוק"י, ע"ש).

כג. אין שביעית משמטת כספים אלא בסופה. איתא בגיטין (ל"ז ע"ב), אבא בר מרתא דהוא אבא בר מניומי הוה מסיק ביה רבה זוזי אייתינהו ניהליה בשביעית. ע"כ. וצ"ל דמש"כ הגמרא "אייתינהו ניהליה בשביעית" הוא לאו דווקא, דהא השביעית אינה משמטת אלא בסופה, וכמ"ש רש"י שם בריש העמוד בדברי המשנה דתנן "המחזיר חוב לחבירו בשביעית צריך שיאמר לו משמט אני", ופרש"י דהכוונה בזמן שהשביעית נוהגת ועברה עליו שביעית ואח"כ החזירו, ולא שהחזירו בשביעית עצמה, יעו"ש. והכא קצת דוחק לומר כן דבשלמא בלשון המשנה שהתנא שנה דין בסתמא, לכך הוצרך התנא להדגיש שדין זה אינו נוהג אלא בזמן שהשביעית נוהגת, אבל כאן הגמרא הלא מביאה עובדא מסויימת שקרתה בשנת השמיטה, וא"כ מדוע הוצרך התנא להדגיש שהיה זה בזמן שהשביעית נוהגת.

כד. ולא עוד אלא שפותחין לו וכו'. כן כתבו התוספות (גיטין ל"ז ע"ב ד"ה לא), ונראה שלמדו כן ממה שאמרו שם בגמ', דרב היה פותח למלוה ושואל אותו אם עשה פרוזבול, וצריך ביאור אמאי לא חייש שמא ילמדו לשקר ולומר שעשו פרוזבול למרות שלא עשו, ועל כרחין דסמך על זה דודאי עשו פרוזבול מכח חזקה דלא שביק היתרא ואכיל איסורא, וודאי עשה פרוזבול, וכיון שאנו תופסים חזקה זו לודאי, יש לפטור את המלוה משבועה.

לה הוציא פרוזבול, וטוען הנתבע ואמר: מלוה זו שהוא תובע, אחר פרוזבול זה היתה, התובע נאמן, שאלו אמר: פרוזבול היה לי ואבד, נאמן, ואף על פי שאין אנו יודעים זמן הפרוזבול שאבד.

לו המחזיר חוב שעברה עליו שביעית, יאמר לו המלוה משמט אני וכבר נפטרת ממני. ^{כה}יאמר לו אף על פי כן רצוני שתקבל, יקבל ממנו. ואל יאמר לו בחובי אני נותן לך, אלא יאמר לו שלי הם, במתנה אני נותן לך. ^{כי}החזיר לו חובו ולא א"ל כן, מסבב עמו בדברים עד שיאמר לו שלי הם ובמתנה נתתי לך, ואם לא אמר לא יקבל ממנו, אלא יטול מעותיו וילך לו.

לז שטר חוב שעברה עליו שביעית ולא נכתב עליו פרוזבול, מוציאין שטר מהמלוה להחזירו ללוה.

כה. אמר לו אף על פי כן רצוני שתקבל, יקבל ממנו. ואם אמר משמט אני ושתק, ורק אח"כ בא ואומר אף על פי כן, מהני. וכהמעשה המובא בגמרא (גיטין ל"ז ע"ב) גבי אבא בר מרתא דהוא אבא בר מניומי הוה מסיק ביה רבה זוזי, ואף נראה שכל מה שהגמרא הביאה מעשה זה היינו ללמדנו הלכה דאם אמר משמט אני ושתק, ורק אח"כ בא ואומר אף על פי כן מהני.

כו. החזיר לו חובו ולא אמר לו כן וכו'. ובגמרא (גיטין ל"ז ע"ב) אמר רבה ותלי ליה עד דאמר הכי. ויעוין ברש"י [ד"ה ותלי] שפירש "ותלי ליה אם היה רוצה לחזור בו יתלנו על עץ אם גברה ידו עד דאמר ליה אע"פ כן". וכתבו הראשונים דאין הדברים נראים דהאיך רשאי לעשות כן הלא מדאורייתא השביעית משמטת והמעות שלו, והאיך יכול לתלותו על עץ עד שיתן לו ממון שדבר תורה אינם שלו, ומכח זה פירשו הרא"ש והרמב"ם כפירוש הערוך דכוונת רבה היא דתולה עיניו בו וידיד פשוטות לקבל עד שיתבייש ויסכים לשלם. ולישב שיטת רש"י נראה דהנה ידועה החקירה בגדר ההשמטה של שביעית, אם יש כאן הפקעת החוב, והממון שהיה שייך למלוה עובר ללוה, או שלעולם הממון נשאר של המלוה ורק שהתורה מצוה למלוה לא לתבוע הממון ממון זה. ונראה דרש"י סובר דשביעית אינה הפקעת החוב דאף אחר השמיטה הממון שייך למלוה, ורק שהתורה ציותה עליו לא לתבוע החוב, ולכך שפיר יכול לכופו לשלם לו, והראשונים שתמהים על רש"י נראה דסבירא להו דההשמטה היא על עצם החוב. **והרמב"ם** השמיט הא דתלי ליה, אכן יעויין ברמב"ם [פ"ט שמיטה הכ"ט] שפסק "החזיר לו חובו ולא אמר לו כן, מסבב עמו בדברים עד שיאמר לו שלי הם ובמתנה נתתי לך, ואם לא אמר לא יקבל ממנו אלא יטול מעותיו וילך לו", ע"כ. וכתב שם הרדב"ז "ואפשר שזהו פירוש ותלי ליה עד דאמר הכי דלאו תלייה ממש אלא יסבב עמו בדברים עד שיאמר כן", והיינו כדעת הערוך, וכן נקט הר"ן שם בדעת הרמב"ם. (והשו"ע כאן העתיק את לשון הרמב"ם).

לח המוכר שטר חוב לחבירו ואחר כך עברה עליו שמיטה, אין הלוקח חוזר על המוכר, שהלוקח פשע מעצמו שלא עשה פרוזבול. ואם כבר עברה עליו שמיטה כשמכרו, טוענין ללוקח שהמוכר היה לו פרוזבול ואבד. ואם הודה המוכר שלא היה לו פרוזבול, אם אין לו נכסים אינו נאמן, ואם יש לו נכסים, נאמן ונפטר, והמוכר ישלם ללוקח.

כו. המוכר שטר חוב לחבירו וכו'. מכאן יש להביא ראייה שסברת הפוסקים דאין שביעית בזמן הזה, דחוויה היא, שאם נאמר שאין סברתם דחוויה, א"כ מדוע צריך המוכר לשלם ללוקח, הרי יכול לומר לו, קים לי כמאן דאמר דאין שביעית בזמן הזה, ויכול אתה לגבות בשטר זה מהלוה, דהא קי"ל שאפשר לטעון קים לי אפילו כסברת המיעוט אף במקום שהרבים חולקים על דעה זו, (וראה בזה בברכ"י חו"מ סימן כ"ה), ומדוע לא חש לה מרן. ועל כרחק שסברת האומרים שאין שביעית בזמן הזה, סברא דחוויה היא. [וכיון שמצינו שאף בממונות חשובה סברא זו דחוויה, כל שכן לענין איסורין, שאין לסמוך על סברא זו בשעת הדחק]. (וראה גם בבית הלוי ח"ג סימן א' ובחזו"א יו"ד סימן ק"נ ס"ק ד', ע"ש).

מרון הגאון הגדול רבי חיים קניבסקי זצ"ל
בעל דרך אמונה

תשובות מרון הגר"ח קניבסקי זיע"א על עניני פרוזבול
[עם הוספות ומראי מקומות מהגאון רבי מתתיהו גבאי שליט"א]

כתיבת פרוזבול בחול המועד

שאלה: אם יכול לכתוב פרוזבול בחוה"מ כשיכול למסור לב"ד בעל פה.

תשובה: מתני' היא.

ועמש"כ בזה בשו"ת ציץ אליעזר ח"ה ס' י"א ובשו"ת משנת יוסף ח"ד ס' ל"א, ומש"כ בשם מרון בס' שיח השמיטה פכ"ב ס' ס"ד, וע"ע בחשק שלמה מו"ק י"ח ע"ב ובשו"ת ביכורי שלמה ח"א השמטות לאו"ח ס"ה, ובס' נטעי גבריאלי הל' שמיטת כספים ופרוזבול פכ"ב ס"ה, ובשו"ת צמח יהודה ח"ג ס' קמ"ה, והנה הרמב"ם השמיט להך הלכתא דכותבין פרוזבול בחוה"מ, וכן הקשה האדר"ת בס' בני בנימין פ"ז מיו"ט, ואולי משום דס"ל דמתני' איירי רק כשאין יכול למסור בעל פה.

ואולם לענין שטר מכירת חמץ השיב מרון בתשובה שהוי מוקצה, אכן בס' בירורי משנה עמ' ס"א לענין שטר מכירת חמץ שאין זה מוקצה כמו גט שיכול ללמוד בו דיני גט עי"ש ובס' תפארת ההלכה עמ' ש"ס שס"א עי"ש, ובס' שבת מנוחה פ"ג ס"ח.

ומש"כ לענין שטר פרוזבול בס' כי בו שבת ח"ב עמ' תל"א רל"ח ובס' איל משולש שטרי הדיוטות פ"ב הערה כ"א, ס"ב או"ד, ובס' מנחת איש פכ"ט ס' מ"ד.

ובס' אש התורה בראשית עמ' ר"ט השיב מרון על שטר תנאים שאין זה מוקצה והסתפק בזה הפסקי תשובות ס' ש"ז הערה ר"ב, ובס' לוח המוקצה לענין שטר היתר עיסקא וכתב לי ע"ז הגר"א נבנצאל שאם לומד בשטר היתר עיסקא הלכות אין זה מוקצה.

שם משפחה בפרוזבול

שאלה: אם צריך לכתוב בשטר פרוזבול שם משפחה או סגי לכתוב שם פרטי.

תשובה: א"צ משפחה.

שטר פרוזבול אם מוקצה בשבת

שאלה: אם שטר פרוזבול הוי מוקצה בשבת לטלטלו בשבת

תשובה: לא מוקצה.

ובס' דולה ומשקה עמ' שמ"ז השיב מרן מה"ט דגט בעי גניזה עי"ש, ובשו"ת אורות משפט ח"ה. ע"ש.

ובשקל הקודש בהקדמה הביא מרן מהחזו"א דאע"פ שהרמב"ם העתיק חשבונות של קידוש החודש מהגויים, צריך לגנוזם עי"ש, ובבית מתתיהו ח"ג ס' מ"ח אות ג' הבאנו ממרן בדפים אם מראי מקומות בעי גניזה אע"פ שאין בהם ד"ת עי"ש מה שכתבנו בכ"ז, וע"ע בס' חוט שני פורים עמ' ע"ו, במשלוח מנות שכתוב בו, "משלוח מנות איש לרעהו", אין צריך גניזה, שאין הכוונה ללמוד בו, אלא למילתא בעלמא, וא"כ ה"ה י"ל בשטר פרוזבול דאין הכוונה ללמוד בו, וכן השיב הגר"א נבנצאל בקובץ מה טובו אהליך יעקב, [בעריכת ידידי הגאון רבי גמליאל הכהן רבינוביץ שליט"א] חלק ט' עמוד קמ"ה, שאין צריך גניזה במשלוח מנות שכתוב בו, "משלוח מנות איש לרעהו", וכ"כ בשו"ת מציון תצא תורה ח"א לענין "מי שנכנס אדר מרבין בשמחה", ואולם השיב מרן בס' אמרי מאיר עמ' מ"ב, שצריך כן גניזה עי"ש, ולענין דף ספירת העומר אם צריך גניזה, השיב מרן, ראוי, ומה שכתב בזה בספר גם אני אודך תשובות הגר"מ חליוה, חלק י' סימן י"ט, עיין שם.

וכן מובא בס' אלא ד' אמות של הלכה פע"ט ס"ד בשם מרן, שא"צ שם משפחה בפרוזבול, וכיו"ב השיב לי מרן שא"צ לכתוב שם משפחה בכתובה, וכן מו"ר מרן הגר"ד פוברסקי אין כותב שם משפחה בכתובה, כמו שהבאנו בס' נתיבי המנהגים נישואין עמ' ויעו"ש מראי מקומות רבים בזה, ומש"כ בזה עוד בשו"ת מעדני מלכים ח"ב ס' קנ"ב, ובספר גם אני אודך על עניני שמות, סימן י', ובס' כאייל תערוג נישואין עמ' תקנ"ח שא"צ שם משפחה בכתובה, וכן השיב מרן בס' תורת חיים נישואין עמ' ע"ט. ועיין בקובץ שבט הכהונה [בעריכת ידידי הגאון רבי גמליאל הכהן רבינוביץ שליט"א] גליון ה' ו' עמ' נ"ד, מו"מ בזה בין הגר"ש אלישיב זצ"ל להגאון רבי לוי רבינוביץ זצ"ל עי"ש

שטר פרוזבול אם צריך גניזה

שאלה: שטר פרוזבול אם צריך גניזה

תשובה: יתכן.

ובס' גבורי כח עמ' 529 השיב על זה מרן אולי, אולם בס' דולה ומשקה עמ' שמ"ז השיב מרן עפ"ד המשנ"ב ס' ש"ז ס"ק ס"ז, שגט אין זה מוקצה שיכול ללמוד ממנו דיני גט, ה"ה בשטר פרוזבול יכול ללמוד דיני פרוזבול ובעי גניזה, ומובא בס' שמיטת כספים להגר"צ כהן זצ"ל פ"ד ס' ט"ז עי"ש,

מאמרים בהלכה

הגאון רבי אברהם יפה שלזינגר שליט"א
מח"ס באר שרים רב ואב"ד גענף וגאב"ד בצל החכמה

מגלח זקנו בתער האם אפשר להסתמך על חתימתו כאחד הדיינים לעשיית פרוזבול

שיצא עליו קול לאחר מעשה, ואז אין לדעתך להסמך דעת הש"ך לנידון עכ"ד.

לבני יקרי אהובי, החו"ב טובא, מו"מ בכל מידה נכונה, כמר שמואל צבי הי"ו העוסק בחוקי חורב בשיבה הק' מיר המעטירה בעיה"ק ירושת"ו.

מכתבך מיום א' דחנוכה הגיעני בזמנו ואשיבך דבר בעזה"י.

(א) ראשית אמרתי להעמיד דברים על דיוקם כי אני לא הכשרתי את האיש אלא הכשרתי את הפרוזבול, ואבאר שיחתי. הנה הבאתי בתשובתי שו"ת בית יצחק להגאב"ד לעמבערג ח"א מיו"ד (סי' אות ט"ו) ותוכן הנידון בשאלתו, בשוחט החשוד על זנות עם אשת איש, וכתב, ובדאי דדבר מכוער ביותר ורע עלי המעשה ורעד אחזתני לשמוע כי עלתה בימינו דשו"ב שצריך להיות ירא שמים ביותר, יתן עיניו באשת רעהו, אכן למען לשפוט בצדק ולחקור בשרשי הדין מהכרח לעצור בהמון רגשותי ולעיין בגופא דעובדא וכו'. (ושם באות ט"ו) מביא דעת הש"ך הנ"ל, דפוסק כדעת הרמב"ן והרשב"א דדוקא בשתי עבירות שהם ממין אחד חשוד מאיסור לאיסור אמרינן, אבל אם אינם ממין אחד החשוד לדבר חמור אינו חשוד לדבר קל ממין איסור אחר,

ראיתי אותך מעורר במה שכתבתי בספרי שו"ת באר שרים (ח"ה סי' כ"ו אות ה') בדיין שיצא עליו קול שמגלח זקנו בתער האם אפשר להסתמך על חתימתו כאחד הדיינים לעשיית פרוזבול, והעלתי להתיר בהסתמכות על הש"ך יו"ד (סי' קי"ט סקי"ב) דאין להחזיק חשוד מאיסור לאיסור רק באותו איסור. ועתה מעורר דאם כי אין להחזיק חשוד מאיסור לאיסור, אך בניד"ד יש לפוסלו מלדון כדיין ואף דלגבי דיני פרוזבול אין לפוסלו ואין לחושדו שלא יקיים הילכות פרוזבול כתיקונן, אך מלדון יש לפוסלו היות ועבר על איסור תורה ובנידון דידן לא מיירי שידעו מכך לפני עשיית הפרוזבול דאז הרי קבלו עליהו, אלא דנין כיון

אם כן לדעת הש"ך, החשוד על עריות נאמן לאיסורין שאינו מעדות אשה ואף דפסול לעדות ארבעים בכתפיה וכשר?² מכל מקום לאיסורין נאמן לשיטת הש"ך. וכונת הש"ך בדעת הרמב"ן, בפשיטות דחשוד למין עבירה אינו חשוד למין עבירה אחרת אף הקלה. ואם כי לבסוף לא רצה להכשיר השוחט מטעם דהקבלה שקיבל על השחיטה לא היתה על דעת זה, אך הכל על להבא ולא על העבר. ולכן גם הורה בשבט הלוי (חלק יו"ד סי' ב') לקולא בנידונו, שציינתיו בתשובתי, וגם הוא מסתמך על הש"ך הנ"ל, להכשיר השחיטה משוחט שעבר וראה בטעלעוויזשען עי"ש. (ועל עצם דבריו של בעל השבט הלוי דסיים תשובתו, דיש להתרות בו ולהזהירו ואולי משגה היה בדבר, אבל להעבירו מאומנתו אין לנו בשביל זה. ראה מה שכתב עליו מר דודי הגאון זצ"ל, בעל שו"ת באר משה ח"ד סי' קמ"ג אות י"ד דדבריו (של בעל השבט הלוי) נותנים מקום לטעות דאף באם לא ישמע להתראה אין להעבירו מאומנתו, וזה בודאי ליתא, וגם השבט הלוי בודאי לא התכוון לכך, אלא שקיצר בלשונו, והיה לו לתקן דבריו שלא יטעו בהבנת דבריו עי"ש.) ובודאי כל זה כאשר קבלנו עדות גמורה על כך, אך בחשד בעלמא יש לדון בו בהלכות חשוד כפי שכתבתי מיו"ד סי' קי"ט, ופשוט. ושורש הדבר הוא, דכיון דלא קבלנו עליו עדות שהוא מתגלח בתער, אלא

הכל הוא בקול ענות חלושה ואף בקול דלא פסיק, עכ"ז הוא נכנס לגדר "חשוד", ולא לגדר "פסול" לשחוט או לדון, ולכן עלינו לדון בשורש השאלה מה דינו של חשוד לעבירה האם חשוד לעבירה אחרת וכן"ל. ולכן אם כי כשיתברר ח"ו שאמת גמור בקול שיצא עליו, בודאי לא ניתן לו לדון או לשחוט, אך כל זמן שהוא בגדר חשוד לעבירה דינא כמ"ש. ולכן הכשרתי כאמור את הפרוזבול. ואף הוספתי דבדינא דפרוזבול אף בלא עשה המלוה פרוזבול יש על הלוח לשלם חובו כפי הוראת האגרות משה (ח"ב חו"מ סי' ט"ו) א"כ בודאי בניד"ד נחזיק בפרוזבול, ועכ"פ נחזיק לקיים את החוב לטובת המלוה כפי שהעלתי. ולא הכשרתי כאמור את הדיין להורות לכתחילה, (שע"ז צריך בירור הדבר לאשורו). אלא דנתי מה דינו של כשרות הפרוזבול ופשוט. עכ"פ אתה תחזה דכל הפוסקים שציינתי שדנו בשוחט וכדומה דיצא עליו קול, או יותר מקול, שעובר איסור חמור עדיין לא נפסול ונטריף בשר שחיטתו, על אף דברור דאם השוחט או הדיין לא רק נחשד בדבר אלא קבלנו עדות גמורה ששהה כדרך המנאפים (עיין בבא מציעא צ"א ע"א) בודאי נטריף שחיטתו ופסקיו בטלין.

(ב) ועיין מה שכתב כק"ז מרן החת"ס בחלק או"ח (סי' מ"א בסופו) שאף להוריד רב מרבנותו כי חטא, אין להורידו אפילו על פי עדים אם הם

שחתם עליו. ומה שנוגע לדיין כתבתי שם בתשובתי.

ג) ואנוכי רואה בשו"ת פרי השדה (ח"ב סי' צ"ו) שדן בשאלה שבחרו רב לעירו וקהלתו, ויצא הקול שנתן שוחד לאיזה בעה"ב ועי"ז נבחר למשרתו, ולאחר שבירר הדין בדיין שנתמנה עבור כסף מה דינו, הביא משו"ת מרן כק"ז החת"ס (ולא ציין מקומו) אך הם החת"ס הנ"ל, דאנשי אותה העיר מקרי נוגעים ולא מועיל עדותם רק באם יסעו להתגורר בעיר אחרת אשר אין שום נ"מ להם מי יהיה הרב, ואם ימצאו בע"ב כאלו שיעידו על נתינת השוחד בודאי כשרים לעדות דכל נוגע כשנסתלקה נגיעתו כשר לעדות ועיין בקצה"ח סימן ל"ז סק"א שהאריך בזה, אם נוגע פסול מטעם משקר או מטעם קרוב. ולאחר מכן יצא בדבר חדש, דאפי' לא ימצא עדים שאינם נוגעים כיון דדעת הרבה פוסקים דפסול נוגע אינו מטעם משקר א"כ היות ומצד הדין רב שנתן שוחד פסול להיות רב והתמנותו בטלה, א"כ כל שיש דבר ברור שהאמת כדברי העדים שנתמנה ע"י שוחד יש לקבל עדותם. וראיה לזה מדברי הרמ"א חו"מ סוף סימן ל"ה דבמקום דלא שכיח כלל עדים כשרים יש לקבל אפילו עדות נשים. ומקור הדין הוא בתרומת הדשן סי' שנ"ג, דאיצטריך התנא לאשמועין גבי נזקין דנכרים ועבדים פסולים לעדות דהו"א דכשרים משום דמסתמא לא נמצאו שם עדים כשרים משו"ה

מאותה העיר, דהם נוגעים בעדות. וכן כתב בשו"ת שלו חלק חו"מ (סי' קס"ב ד"ה עדות, וכן שם בסי' ר"ז ד"ה תו) דהמה שונאים לו. וק"ו באם אין עדות ורק יצא עליו קול דהוא בגדר חשוד. וראה בשו"ת מהר"ם שיק (יו"ד סי' ר"כ) שכתב וכל זה אם נתברר הדבר עפ"י עדים והחת"ס בסי' מ"א כתב דלהעבירו הם (אנשי אותה העיר) נוגעין בעדות, אבל להענישו הם נאמנים גם אם העדים הם מעירו עי"ש. וע"ע (שם סי' רכ"א). וע"ע בשו"ת אפרקסתא דעניא להגאון מבראשאוב (סי' קע"ד) בזה. עכ"פ אתה תחזה דלפסול דיין יש כללים בזה כנ"ל, וכמ"ש הרמ"א בחו"מ (סוף סי' ל"ז) טובי הקהל הממונים לפסוק בצרכי רבים או יחידים, הרי הם כדיינין ואסור להושיב בניהם מי שפסול לדון משום רשעה. ועיין בשו"ת חת"ס (חו"ו סי' מ"ט) וכן (בסי' נ' ד"ה והנה אמנם, עי"ש שדן גבי חשוד, דלא נאמינו בשבועה אך בעדות שאינה להוציא ממון מודה הרשב"א דלא נפסל אלא בבירור גמור עי"ש). וע"ע בשו"ת לבושי מרדכי (או"ח מהדט"ל סי' נ"ה) מש"כ בגין דברי מרן החת"ס. אך הנידון מה שנשאלתי עליו בספרי, לא מיירי שהיה עדות על הדיין שמגלח בתער, אלא שיצא עליו הקול על כך, וע"כ בגדרי חשוד עסקינן ולכן לענ"ד דעת הש"ך שציינתי בתשובתי בודאי נוגעת להכשיר עכ"פ את הפרוזבול

איצטריך לאשמועין דגוים פסולים, וא"כ היינו דוקא גוים ועבדים, שמסתמא משקרים, ואם נכשירם לא שבקת חיי לכל בריה, משא"כ במקום דליכא חשש משקר וכו' יש להכשיר גם מאנשי אותה העיר עכ"פ היכא שיש רגלים לדבר להאמין בוודאי כשרים להעיד אעפ"י שהם נוגעים, כיון שעכ"פ אינם משקרים, ובפרט שהרב בא להוציא משכורת ועליו הראי' וכו'. עיי"ש דמסיק בכה"ג להכשיר גם אותם אנשים מאותה העיר.

(ד) והנה אם כי מרן כק"ז החת"ס כתב בתשובתו (בסוף סי' מ"א או"ח) הנ"ל, דלהעניש נאמנים גם אותם אנשי העיר דלא גרעי מקרובי הנרצח, (וכונתו בזה לדברי הרמ"א בחו"מ סי' ל"ג סעי' ט"ז ועיי"ש בסמ"ע סק"ה) עיי"ש. עכ"פ לפוסלו לא הסכים מרן החת"ס לפוסלו אפי' ע"י עדות, באם העדות היא מאנשי אותה העיר, ורק מעיר אחרת (ולענ"ד עדיין צ"ע באם מרן החת"ס יסתמך על אנשי אותה העיר שעוזבים לעיר אחרת) כפי שהפרי השדה נקט בתחילת דבריו, היות ואם הגיע המצב עד כדי כך שהם עוקרים מושבם לעיר אחרת כדי להעיד נגד הרב או הדיין הזה, יש היטב לבדוק אם זה גופא לא מורה על כך, שהם אדרבא נוגעים בהעדות הזו המה, כי שנאה בודאי מקלקלת השורה ויל"ע. עכ"פ אתה תחזה דכל שהוא רק בגדר חשוד ויצא עליו הקול אין בדינו לפוסלו, אלא לדון בו מדין גדרי החשוד

המבואר בשו"ע יו"ד סי' קי"ט הנידון בתשובתי.

(ה) וזאת לדעת כי אפי' חשוד אינו נעשה אלא א"כ יש עליו עדים שעבר עבירה שנפסל בה כמבואר בשו"ע חו"מ (סי' צ"ב סעי' ה') אין אדם נעשה חשוד עד שיכואו עליו עדים שעבר עבירה שנפסל בה. ואם מודה מעצמו שהוא חשוד וכו', אע"פ שחושדים אותו ואין ראוי לעשותו עד לכתחילה וכו'. וכתב הש"ך (שם סק"ה) כלומר למסור לו עדות, אבל פשיטא דאם יודע עדות כשר. עיי"ש. ובנתיבות כתב שם (סק"ה) כתב, היינו לייחד לו עדים אבל אם כבר שמע מחוייב להעיד ועדותו כשר. וע"ע בחו"מ (סי' ל"ד סעי' כ"ה) בסמ"ע (שם סקס"א) דאפי' בקלא דלא פסיק כשר לעדות עיי"ש. ובפתי"ת (שם אות ל"ח) כתב בשם הברכ"י, משמע דוקא על פי שני עדים, אבל על פי עד אחד לא מיפסל כלל אפי' מדרבנן וכ"כ מהר"ש הלוי בא"ה סי' י"ג ודבריו ברורים וכן משמע מהרשב"ץ ח"ב סי' נ"ה. ועיי' בדברי מרן כק"ז החת"ס (יו"ד סי' י"א) שכן כתב להלכה עיי"ש. ואף שמרן כתב דמהג"ה (שם בחו"מ סי' ל"ד הנ"ל) נראה דלאותו דבר פסול לעדות, כבר כתב בשו"ת בית שערים חיו"ד (סי' ט"ז ד"ה ועוד ראי') וז"ל, יש מסנהדרין כ"ו ע"ב דאמרינן החשוד על העריות כשר לעדות ופי' תוס' בתי' הא' דמיירי הכא בחשוד בעלמא בלא עדים דאין כאן כי

אם שמועה. אלמא דעל ידי קול בעלמא לא מפסיל, אך בזה יש לדון דהרי אמרינן שם דלעדות אשה פסול משום חשוד לאותו דבר, ולפי זה יש לחקור בשוחט שיצא עליו קול שהוציא טריפה מתחת ידו יפסל, אמנם ראיתי בתשו' ח"ס יו"ד סי' י"א דפשיטא ליה שאין שוחט נפסל משום קול ורינון אפילו בקול לאותו דבר, וכתב דיש לפקפק על זה מהא דחור"מ סי' ל"ד סעיף כ"ה דעל ידי קול וחשד נפסל עכ"פ לאותו דבר לעדות, וסיים אמנם אינו ענין לכאן והחילוק מבואר ע"ש. ולכאורה עלה בדעתי דהתם הטעם דהוי כמעיד בשל עצמו שרוצה לישא אותה וכדומה, אבל בשוחט להעיד בשל אחרים נאמן וכו' ואם כן כאן בשוחט שהכל על ידי קול אינו נפסל כלל אפילו לאותו דבר עי"ש. וכן נקט תלמידו בשו"ת מהר"ם שיק יו"ד (סי' קנ"א). וע"ע בשו"ת מהרי"א אסאד חלק יו"ד (סי' כ"ו) שכן כתב דאין למהר לפסול אנשים עבור חשדות, ועיין היטב בשו"ת לבושי מרדכי או"ח מהד"ק (סי' קי"א בסופו, ומהד"ת או"ח סי' ט'). כך שאין לפסול הדיין שיצא עליו קול שמגלח בתער ובדאי שיש להכשיר הפרוזבול שיצא גם מחתימת ידו וכפי שהסקתי. ועל כולם עיין היטב בשו"ת מרן כק"ז הרע"א (סי' צ"ו) שדן בהעידו על אחד שמתגלח בתער האם נפסל לעדות, וכתב בתוכ"ד, וז"ל, עוד נ"ל לדון בעיקר הדבר דמבואר בש"ע

(סי' ל"ד) בראו קושר ומתיר בשבת ולא הודיעו לו תחילה שאסור, תולין שלא ידע שהיא מלאכה, א"כ י"ל דהשחתה בתער דנתפשט בעו"ה אצל הרבה, לא חשב שזהו איסור כ"כ דלא משמע להו לאינשי דאסור, וכאשר באמת נזכר בגביית העדות וכו', וכיון דפשתה המספחת בזמנינו גם לאותן הנוהרים בשאר דברים נדמה להם דאינו איסור כ"כ וכו', וביותר, כיון דרואים כמה פעמים שב"ד מקבלין עדות ממגולחי זקן, ובאמת הטעם שאין אנו יודעים אם גולח במספרים או בסם או בתער, אבל המון עם שמבינים מה בתער ומה במספרים וסם המה רואים שהב"ד מקבלין עדות מהם וחושבין שלהב"ד ג"כ הכרה זו, מזה פשטו שכשרים לעדות וכו' עי"ש דלא מתיר האשה ללא גט כיון שרצו לפסול העדים שנכחו בעת שקידשה ועל העדים העידו דמגחלים בתער. עי"ש. ולענ"ד גם מפסק זה ניד"ד עוד ק"ו שלא נפסול עכ"פ את הפרוזבול בדיין שיצא עליו קול שמגלח בתער ופשוט.

כ"ז העלתה מצודתי בעזה"י.

הכו"ח תוך צפי' לדבר ישועה ורחמים בכלל כל ישראל
אביך השמח בדברייך המחוכמים המעטיר
עבורך ברוב הצלחה וברכה ברו"ג
אברהם יפה-שלזינגר

הגאון רבי יצחק שמואל שכטר שליט"א

חבר הברד"ץ דק"ק קרית צאנז נתניה וראש הכוללים ומראשי כולל ש"ס ומה"ס שו"ת ישיב יצחק מ"ח חלקים ועו"ס

כשכותבין פרוזבול האם יש מצוה להשאיר חוב אחד לקיים מצוות שמיטת כספים

- א. ו. והאם החובות נשמט מאליו או צריך לומר משמט אני.
- ב. ו. עוד שאר דברים שיתבהרו בהמשך התשובה בעזרתו יתברך.
- ג. ו. בעיקר ניד"ד אם יש ענין או מצוה להשמיט חוב אחד יש לדון בכלל אי יש ענין בזה"ז לכתוב פרוזבול לכו"ע וגם אם שמיטת כספים הוה מצות עשה גמורה או שב ואל תעשה שדנו הפוסקים ג"כ אם נשים חייבים במצוה זו או הוה כשאר מצות עשה ובשיטת הראשונים אי שמיטת כספים הוה מצות עשה גמורה.
- ד. ו. הרמב"ם פ"ט מהל' שמיטה ויובל (ה"א) כתב מצות עשה להשמיט המלוה בשביעית שנאמר שמוט כל בעל משה ידו והתובע חוב שעברה עליו שביעית עבר על לא תעשה שנאמר לא יגוש את רעהו מאת אחיו.
- ה. ו. ובשיטת הרמב"ם אי מקיים המצוה גם בלא תובעו ולא אמר משמט אני, בדרך אמונה על הרמב"ם הנ"ל (אות א') כתב מ"ע להשמיט דהיינו שלא יתבע ואם מחזיר יאמר לו משמט
- א. ו. ואלו תשפ"א
- ב. ו. לכבוד האבר"ך כמדרשו יבאש"ת הרה"ג ר' אברהם הכהן רובין שליט"א ממצוייני אברכי כולל ש"ס
- ג. ו. בנידון שאלתך באחד שחייבין לו חובות רבים וכשכותבין פרוזבול בשנת השמיטה שיוכל לגבות החובות האם יש מצוה או הידור להשאיר חוב אחד להשמיט ולא לגבותו לקיים מצות שמיטת כספים כהלכתו, ע"כ.
- ד. ו. אמרתי אעבור פרשתא דא וזאת החלי בעזהשי"ת.
- ה. ו. בעיקר דין זה יש לדון בכוכ"ד:
- א. ו. האם שמיטת כספים הוה מה"ת.
- ב. ו. ומה"ד בזה"ז האם בכלל יש מצוה להשמיט כספים.
- ג. ו. או יש חילוק בין א"י לחו"ל לענין כתיבת פרוזבול.
- ד. ו. האם שמיטת כספים הוה מצות עשה או שב ואל תעשה.
- ה. ו. האם נשים חייבות בשמיטת כספים.

אני כדלקמן (הל' כ"ח) ומ"מ אין מברכין על מצוה זו לפי שאין בו מעשה וכמש"כ הרשב"א בתשו' ח"א (סי' י"ח).

האם המצוה מקוימת גם בלי תביעה ולא אמר משמט אני

ובציוני הלכה שם כתב א) משמע מלשון רבינו שהמצוה מקיים אף אם אין תובע כלל ואין אומר משמט ב) ודלא כהיראים שאין החוב נשמט מאליו אא"כ אמר משמט אני (ע"ש בביאור הלכה) ולכן לא הביא כאן הדין מש"כ בהל' כ"ח עיי"ש מש"כ בזה.

אי יש בהשמטת כספים מצות עשה

וכתב מהר"א פערלא על סה"מ על הרס"ג (ענף רס"ב) [עשה ס"א בתחילתו] שדן בטעם דהרס"ג לא מנה עשה דשמיטת כספים א) דלהרמב"ם וסייעתו ז"ל שמנו שלש עשין בשביעית האחת שמיטת כספים ושנית שמיטת קרקע להפקיר כל מה שהוציא הארץ בשנה השביעית לכל והשלישית שביתת קרקע מכל עבודה.

והרס"ג כ' כלות שש שנים הארץ, וכתב מהר"א פערלא שם בודאי דאין כוונתו בשמיטת כספים דבמצוות קרקע איירי.

הטעם דלא מנה הרס"ג עשה שבשמיטת כספים

וכ' שם בכוונתו דהיינו טעמא דלא מנה עשה דשמיטת כספים משום

דלטעמי' אזיל שכבר ביארנו דכל מצוה שיש בה עשה ול"ת אין דרכו ז"ל למנות אלא או כעשה בלבד או הלאו בלבד אם לא כשיש בזה מה שאין בזה ויש בזה מה שאין בזה והילכך כיון שמנה לקמן במנין הלאוין לאו דלא יגוש את רעהו וכו' לא הוצרך עוד למנות העשה ובפרט דהלאו כולל יותר דאפי' לתבוע אסור, משא"כ העשה אינו עובר אלא בגביית החוב.

גם בלא תובעו עובר בקבלת החוב שלא אמר משמט אני

ודייק שם דהרמב"ם פ"ט מהל' שמיטת ויובלות (הלכה כ"ח) דכל שלא אמר משמט אני וכבר נפטרת ממני הרי הוא עובר בקבלת החוב משום לאו דלא יגוש דהו"ל כאילו תבעו כיון שמקבל החוב בחזרת פרעון מה שנתחייב לו וא"כ מצד זה אין שום תוספת לעשה מה שאינו בכלל הלאו.

גדר עשה בשמיטת כספים להרס"ג

א) וכתב שם רס"ו ע"ב (עמ' 532) א' גם בשמיטת כספים לא מצינו בשום דוכתא שיהא בה מצות עשה משום דהחוב ממילא פקע מאפקעתא דמלכא ואין בזה שום חובת מעשה להמלוה אלא ל"ת דלא יגוש בלבד. וגם מה שצריך לומר משמט אני כבר ביארנו לעיל דלדעת הרמב"ם ז"ל גופי' מלאו דלא יגוש הוא דנפק"ל ועכ"פ לכו"ע לא מקרא דתשמט ירך נפק"ל הך מילתא.

ולא אתי הך קרא אלא לעיקר מילתא לאשמיענן שאין לו שום שיעבוד על הלוח ואינו יכול לתבעו פרעון חובו [וכ"ז לשיטת הרס"ג].

בשיטת הרמב"ם בזה

ב) אבל הרמב"ם ז"ל (בסה"מ עשין קמ"א) כתב ראי' שיש בזה עשה מהתוספתא וז"ל ולשון התוספתא בשני שמטות הכ"מ אחת שמטת קרקעות ואחת שמיטת כספים וכו' עכ"ל עיי"ש. ולטעמי' אזיל דבשמיטת קרקעות הביא מהמכילתא שיש בזה עשה.

וכ' מהר"א פערלא אבל כיון שביארנו דאין משם הכרע ממילא ליכא למשמע נמי מהך תוספתא לשמיטת כספים שתהא בה מצות עשה.

בשיטת היראים דצריך הלוח לומר משמט אני ואין החוב נשמט מאליו הוה מצות עשה

שו"כ שם ואין מקום לומר שתהא בה מ"ע אלא לפי דעת הר"א ממיין ז"ל (בס' יראים סי' רע"ח) שכתב דחוב שעבר עליו שביעית אין הלוח רשאי לעכבו מדעתו אלא מרצון המלוה וכל זמן שלא השמיטו המלוה חייב לפרוע אלא הלוח יזמין את המלוה לדין שישמיט לו חובו כאשר נצטוה, וב"ד יחייבו למלוה לומר משמט אני וכו' ואם אינו רוצה לומר משמט אני יכפוהו ב"ד וכו' עכ"ל עיי"ש. ולפ"ז ודאי מ"ע

גמורה הוא בקו"ע כשאר עשין שבתורה.

בשיטת האו"ז דהחוב בטל ממילא

וכ' שם אבל בדעת הרא"ם ז"ל אין לו חבר בפוסקים וכבר תמה עליו באו"ז (פ"ק דע"ז סי' ק"ח) וכתב דלא נהירא מש"כ שאין לוח יכול לעכב חובו אלא ע"פ המלוה וכו', אלא אפי' הוא תובעו בב"ד לפרוע ואומר איני משמט לא יחוש הלוח על דבריו מפני שהתורה השמיטתו וכו' עכ"ל עיי"ש.

גם להאו"ז הוה מצות עשה רק גזיה"כ דבטל מאליו

שו"ה מש"כ האו"ז שם שכתב עוד וז"ל ואם אינו רוצה לומר משמט אני כופין אותו בב"ד עד שיאמר ואין זה קנס אלא מצות עשה וכו' עכ"ל. וא"כ גם לפי דבריו יש בה מ"ע גמורה, וצ"ל לפי דבריו דגזיה"כ הוא דאע"ג דממילא ובע"כ של המלוה נשמט החוב מ"מ מצוה שיאמר בפיו משמט אני, אבל גם דבריו ז"ל תמוהים אצלי דמצוה זו לא אשכחן בשום דוכתא אבל שיטת הרס"ג דאין בשמיטת כספים עשה כלל כנ"ל עיי"ש.

ובעיקר השאלה האם יש מצוה או הידור עכ"פ להשמיט חוב אחד ולא לכתוב עליו פרוזבול כדי לקיים המצות עשה, לכאור' תליא בדין הנ"ל בשמיטת כספים אי יש בו עשה או רק לאו פירוש דהמצוה הוי בשב ואל

תעשה כעין שדנו הפוסקים כנ"ל וכדבסמוך.

מצות עשה דתשבתו שיהא מושבת לקיים המצוה בשב ואל תעשה או צריך שיהא לו חמץ וישבית

ידוע מה שחקר המנ"ח ריש מצוה ט' אי מ"ע דתשבתו שיהא מושבת או חייב שיהא לו חמץ וישבית, ונפק"מ בבא אחד וחטף ממנו עיי"ש רמזו מרן זי"ע בשו"ת דברי יציב או"ח ח"ב (סי' רס"ח).

וז"ל המנחת חינוך והנה לכאורה יש ספק אם המצות עשה היא שיהא החמץ מושבת, ואם יש לו חמץ חוץ מה שעובר על לא תעשה דבל יראה ובל ימצא עובר עוד על העשה, ואם אין לו חמץ אינו עובר בלאו וגם המצות עשה מקיים בשבת ואל תעשה כמו בשבת ויום טוב איכא עשה דשבתון בעשיית מלאכה ואם עבר ועשה מלאכה עובר בעשה ואל תעשה, ואם לא עשה מלאכה חוץ מה שלא עבר על הלאו קיים ג"כ מצות עשה דשבתון, והכי נמי עיקר המצוה כאן שלא יהיה החמץ ברשותו והוא מושבת מרשותו כמו המצות עשה דשבתון.

או דילמא דמצוה עליו בקום ועשה דישובית החמץ, ואם אין לו חמץ לא קיים העשה, כמו מי שאין לו ד' כנפות נהי דאינו עובר מ"מ לא קיים המצוה, ה"נ גם כאן, וכמו התם דמצוה עליו לקנות טלית כדי לקיים מצות השם

יתברך, הכא נמי מצוה לחזור שיהיה לו חמץ קודם פסח ויבער אותו בי"ד כדי לקיים מצות עשה בקום ועשה.

[וכ"כ במקור חיים סי' תל"א דיני בדיקה וביטול (אות ב'), ועיין בשו"ת דברי חיים ח"א או"ח סי' ט' מה שהגיע עליו (מנחת סולת) וכדלהלן].

וסיים שם המנחת"ח העולה ממה שכתבנו, דכולהו תנאי ואמוראי יוכלו לסבור דהמצות עשה היא בשב ואל תעשה, וגם מדברי הר"מ שכתב מצות עשה להשבית קודם זמן איסורו, על כרחך צריך לומר דגם הר"מ סבירא ליה כן דעיקר המצות עשה שיהא מושבת ממצוה דהמצוה מקיים בשב ואל תעשה ג"כ.

והגם ששיטת המקור חיים דהמצוה בקום ועשה ומחוייב שלא להפקירו כדי שיקיים מצות תשבתו כמו שמחוייב לקחת בד ד' כנפות אבל בשו"ת דברי חיים או"ח ח"א (סי' ט') הנ"ל העיר עליו דלא חייב התו' להשבית החמץ דוקא רק החיוב לנתק הלאו דבל יראה להשבית חמץ שלא ימצא בביתו (כעין שכתב הרמב"ם לענין גט) אבל אם אוכלו או מפקירו ואין לו חמץ לא מוטל עליו כלל שום מצוה ויקיים המצוה בשב ואל תעשה.

ולפי"ז מה שכתבו הפוסקים הנ"ל בשמיטת כספים דאין עשה כ"כ רק קיום המצוה בשב ואל תעשה שלא יגבה חובו א"כ לשיטת הרא"ש

דאין בו עשה א"כ אין שום מצוה או הידור להניח חוב אחד שלא יכתבו עליו פרוזבול כמו שאינו מחוייב לקנות חמץ ולהשביתו כמו שכתבו הדברי חיים והמנח"ח הנ"ל.

שיטת הראשונים דבזה"ז מדינא אין דין שמיטת כספים בכלל

וביותר מזה הביא הטור והב"י וכן הרמ"א בחו"מ סי' ס"ז להסביר מנהג המקומות דאין כותבין פרוזבול כלל בזמן הזה וגובין החובות בלי פרוזבול ע"ש דהרא"ש נדחק בזה וכתבו להסבירו דסומכים על שיטת הרז"ה דאין שמיטת כספים בזמן הזה דנוהג רק בזמן היובל דתליא בקידוש ב"ד עיי"ש ג"כ בב"ח ושאר נו"כ בשו"ע שם אי יש חילוק בין א"י לחו"ל או בין מקומות הסמוכין לא"י ע"ש בהדיא בהגהות זקני הגר"א (אות ח').

ובשיטת הרז"ה כן שיטת המאירי גיטין פרק השולח ל"ו ע"א (בד"ה ויש גורסים) וז"ל שלדעתינו מה שאמרו בגיטין (דף ל"ז) רבנן דבי רב אשי מסרי מלייהו אהדדי אינו אלא מטרה חסידות ולזכר בעלמא, שאילו היתה נוהגת בחיוב מן הדין לא היה מספיק להם במסירת מילי לחבריה אלא דוקא לדיינים הקבועים אלא ודאי שלזכר בעלמא היו עושים ע"כ, וכ"כ עוד המאירי בספרו מגן אבות סי' ט"ו (עמ' ס"ז) ושכן מצא בתשובה להרב רבי

יהודה בן יוחנן וכן כתב בספר חוקת הדיינים (עמוד ד-ו) בשם בעל העיטור שאין שמיטת כספים נוהגת בזמן הזה ושכן דעת בעל הלכות גדולות ועוד וכן כתב הרמ"א חו"מ בהגה' ר"ס ס"ז בשם יש אומרים ושעליהם סמכו כל המדינות האלה וכ"ה בד"מ שם (סק"א).

ובספרי שו"ת ישיב יצחק חלק ל"ז (סי' פ"ה פ"ט) הארכתי בזה והבאתי שם ג"כ בנידון בעלי תשובה בהיותם חילונים לא נהגו לעשות פרוזבול ואחר השמיטות שעברו גבו חובותיהם מחוסר ידיעה ועכשיו שחזרו בתשובה נסתפקו אם חייבים להחזיר החובות לכל אלה שהלוו מהם ע"ש מה שדנתי בטעמי ההיתר.

וכ"ה בזה בחזו"ע הל' פרוזבול (עמ' ק"ה) שנשאל בזה והאריך הרבה דיש להקל בזה כיון דיש גדולי עולם שסוברים שאין השמיטה נוהגת בזמן הזה וכ"ז לסניף לשאר טעמים שיש להקל בזה.

הביא חובו בעצמו בשמיטה או אח"כ לקבלו

גם שיטת רבינו בחיי דאם הביא חובו מעצמו בשמיטה מותר לקבלו ואחר שמיטה אינו מעכב לומר משמט אני עיין רבינו בחיי דברים (ט"ו, א) דאמירת משמט אני אינו מעכב וכ"ה לעיל מחלוקת הרמב"ם והיראים וש"ר בזה.

מעיקה"ד אם עצם פרוזבול בזה"ז הוי לזכר בעלמא ומ"מ נכון לעשות זכרון

ובעיקר שיטת הרז"ה שע"ז סמכו כמש"כ הרמ"א בכמה מדינות שלא לכתבו פרוזבול כבר כתב התומים שם סי' ס"ז (ס"ק א') והאמת אף שהיה אמת ונכון כדברי הרז"ה וסייעתו דאמרי' דאין שמיטה נוהג בזה"ז כלל וכלל היה מהראוי ויפה לנו להחמיר בזה ולנהוג דין שמיטת כספים כי מה מאוד מזדחל אותה הנביא בגולה הציבי לך ציונים ולעשות זכר למצות ה' שהיה חובה עלינו בהיותנו שוכנים בקרב הארץ ובהלו נר ה' על ראשינו ואיך לא נשים זכר למצות שמיטה ונשים אחורי הדלת וכו'. ע"ש באריכות בתוכחת מוסר כדרכו בקודש.

וסיים שם התומים בפרט שיש ראשונים דס"ל דשמיטת כספים נוהגת בכל מקום ד"ת ואם כן מאוד ראוי לכל איש להחמיר לעשות עכ"פ זכר למצוה זו בפרוזבול וכמש"ל לבל ישכח זכר מצוה זו מקרב ישראל, ע"ש עכ"פ עצם הפרוזבול הוי מעיקה"ד לזכרון בעלמא וסגי בעשותו וא"צ גם להשמיט הלוואה א' לעשות זכרון לזכרון, והבן.

תקנת פרוזבול הוי רק לזכר בעלמא לא מעיה"ד לכן גם כופין הלואה לומר אעפ"כ

שו"ר בשו"ת התעוררות תשובה חו"מ (סי' י"ב) שנשאל שם אם יש

להחמיר שלא לכתוב פרוזבול בשביעית בזמן הזה כדי לקיים מצות שמוט. וכ' שם בתו"ד הנה רש"י שם (ל"א ע"ב) פירש ותלי' ליה עד דאמר לי' אעפ"כ במתנה אני נותן לך, ותמה הרא"ש שם (פ"ד סי' י"ב) דאם כן בטלת תורת שמיטה. ונ"ל טעמא דשמיטת כספים נוהג בזמנה"ז פירשו הראשונים שהוא זכר לשמיטת כספים דאורייתא, ואם כן מעיקרא הכי תיקנו רבנן שהמלוה יאמר ששטמ אנכי ויכריח ללוה שיאמר אפ"כ ובמתנה אני נותן לך, ודי בזה, כיון שעיי"ז הוא זכר לשמיטת כספים ולא ישתכח שמיטת כספים לגמרי, כי לא הי' כוונתם להטיל חוב מצוה שתשמוט חובותיהם רק לזכר, ובזה נתקיים הזכר.

למה לא תיקנו שכל א' יתנה ע"מ שלא תשמיטיני אתה בשביעית

איתא ברמב"ן שם (ל"ו ע"א) ד"ה ומי איכא מידי, טעמא למה לא תקנו שכל אחד יתנה ע"מ שלא תשמיטיני אתה בשביעית משום דתשתכח עיי"ז תורת שמיטה, אבל בכתיבת פרוזבול דצריך דיינים די בפרסום הזה ולא ישתכח, לפי"ז כיון דכל עיקר טעמא דתקנתא הוא רק משום שלא תשתכח אח"כ שמיטה, אם כן די בזה בכותב פרוזבול כיון דלא היה טעמא דב"ד המתקנים שישמטו החוב באמת רק שיהא זכר לשמיטה, ודי בפרוזבול לזכר עולם.

אשריהם ישראל אוהבי מצות ה' ועושים אותם בשמחה, ע"ש. מ"מ כבר כתבתי לעיל דמעיך הדין אפי' למצוה א"צ לעשותו כנ"ל וכן עמא דבר.

גם אין מצוה לקנות שדה ולהשמיט בשביעית

וכמ"כ יש לחקור לענין מ"ע דשביעת קרקע אי דעיקר יסוד המנהג אם י"ל שדה שישבות שדהו כדאיתא בגמ' מו"ק וש"מ בש"ס ובמש"כ הרמב"ם ז"ל (ריש פ"א מהלכות שמיטה ויובל) וז"ל מצות עשה לשובת מעבודת הארץ ועובדת האילן בשנה שביעית וכו' וכל העושה מלאכה מעבודת הארץ או האילנות בשנה זו בטל מ"ע ועבר על ל"ת שנאמר שדך לא תזרע וכרמך לא תזמור עכ"ל פי' מי שי"ל שדה יש מ"ע ול"ת לשבות שדהו אבל אין מצוה לקנות שדה ולשבות כמש"כ הד"ח והמנח"ח הנ"ל לענין תשביתו בחמץ וכדו'.

המורם מכל הנ"ל:

בעיקר הדין האם שמיטת כספים הוה מצות עשה או שוא"ת דנו בזה הקדמונים י"א דשיטת הרס"ג דלא הוה מצות עשה רק שוא"ת או כיון דיש בו גם לאו לכן לא הוצרך למנות העשה ובפרט דהלאו כולל יותר דאפי' לתבוע אסור משא"כ העשה אינו עובר אלא בגביית החוב, אבל הרמב"ם כתב דיש בזה עשה.

לכן אין להחמיר לא לכתוב פרוזבול

אבל יש להביא ראיה ממה דאיתא שם בגמ' (ל"ז ע"ב) דרבה הוה עציב על דלא החזיר לו ממונו, ולמה לא נזהר רבה לכתוב פרוזבול ויהא אז בטוח על ממונו, משום דוודאי בלי ספק רצה לקיים מצות שמיטה לישמט חובו, ולא תקשי דאם כן באמת למה הי' עצב, היה לו לבטוח על הבטחת בגלל הדבר הזה יברכך, וצ"ל כסמ"ע חו"מ סי' ס"ז (סק"ב) דבמצוה דרבנן לא נאמר ברכה זו, אבל לעומת זה שאר אמוראים דעשו פרוזבול, ורבנן דבי רב אשי דמסרו מילייהו להדדי, נראה דאין להחמיר שלא לכתוב פרוזבול.

אי יש להלוות כמה פרוטות אחר כתיבת הפרוזבול להשמיט

שו"ר בבן איש חי שנה ראשונה פ' כי תבא (אות כ"ו) בסופו כ' וז"ל והנה יש מתחסדים אחר שכותבין הפרוזבול מלוה לחבירו סך מה עשרה גרוש או פחות או יותר ועל זה הסך לא יחול הפרוזבול כיון שהלוהו אחר זמן הפרוזבול ואז אחר ר"ה כשיביא לו חבירו המעות לפרעו יאמר לו משמט אני ולא יקבלם ממנו ויאכל הלוה ולחדי במעות אלו והמלוה לחדי במצות שמיטת כספים שקיים אותה בפועל, ותהילות לקל ית' הנהגתי מצוה זו פה עירנו בגדא"ד וגם למדתי אותם שיעשו כן להלוות אחר זמן הפרוזבול סך מה ולקיים המצוה בפועל כאמור לעיל

וכתב בדרך האמונה דלהרמב"ם המצוה מקוימת גם בלי תביעה בלא אמר משמט אני לא כהיראים דאין החוב נשמט מאליו אלא אם כן אמר משמט אני וכתב שם דלהרמב"ם גם בלא תבעו עובר בקבלת החוב שלא אמר משמט אני.

וכתבו בשיטת היראים שצריך הלוח לומר משמט אני ואין החוב נשמט מאליו דס"ל דהוה מצות עשה ולכן כתב היראים אם אינו רוצה לומר משמט אני יכפהו ב"ד אבל רוב הראשונים ס"ל דהחוב בטל ממילא כמש"כ האו"ז דהתורה השמיטתו הגם דהאו"ז כתב דהוה מ"ע מ"מ גזיה"כ הוא דבטל מאליו וכתבו הטעם דאין מברכין על מצוה זו לפי שאין בו מעשה.

ובעיקה"ד אי צריך להשמיט חוב אחד שלא יעשה עליו פרוזבול או אחר עשיית פרוזבול ילוח כמה פרוטות יש לדמותו למה שכתב המנ"ח וכן שיטת הד"ח בתשו' לענין מצות עשה דתשבייתו דא"צ לקנות חמץ ולבערו ולהשביתו רק עיקר המצוה שיהא נשבת מחמץ לקיים המצוה בשוא"ת, כמו מצות עשה דשבתון דשבת, הגם שבמקור חיים ס"ל דמצות תשבייתו הוא בקום ועשה שמחוייב שלא להפקיר החמץ רק להשביתו כמו שמחוייב לקנות ציצית הד"ח חולק עליו דלענין

חמץ עיקר החיוב לנתק הלאו דבל יראה שלא ימצא בביתו ואם אכלו או מפקירו ואין לו חמץ לא מוטל עליו שום מצוה לקיים המצוה בשוא"ת.

ולכן כל שכתב פרוזבול ומסר שטרותיו לב"ד ואין לו חוב מקיים המצוה דשמיטת כספים וא"צ להשאיר חוב אחד וביותר מזה שיטת הראשונים דבזה"ז מדינא אין דין שמיטת כספים כלל כמש"כ הרז"ה וכן המאירי וכן הביאו הרמ"א הגם דהרא"ש נדחק בדבריהם מ"מ שיטה זאת לאו יחידאה היא כמש"כ הרמ"א וגם ישטת רבינו בחיי דאם הביא חובו מעצמו בשמיטה מותר לקלבו ואינו מעכב לומר משמט אני.

וכ"כ התומים דמעיקה"ד עשיית הפרוזבול הוה לזכר בעלמא רק יש לעשותו לזכור מצוה זאת שנהגו בזמן הבית, ולכן יש לעשות זכר למצוה ולכן א"צ לעשות זכרון לזכרון לחוב אחד וכע"ז כתב בשו"ת התעוררות תשובה ובזה הסביר שם הטעם לכפות הלוח לומר אעפ"כ משמט אני כי לא היה כוונתם להטיל חוב מצוה שתשמיט חובותיהם רק לזכר והפרוזבול לזכר בעלמא.

הגם שכתב בבן איש חי להשאיר חוב כמה פרוטות אחר עשיית הפרוזבול משמעות הפוסקים אינו כן וכן עמא דבר.

זאת תורת העולה:

להלכה א"צ להשמיט חוב אחד אחר
עשיית הפרוזבול לא מבעיא
לשיטות הראשונים שאין בכלל בזה"ז
דין שמיטת כספים כמו שהביאוהו הטור
והרמ"א שכן לא נהגו בהרבה מקומות
ומדינות לעשות פרוזבול וגם לשיטת
השו"ע דעושין פרוזבול עיקר המצוה
הוא לא בקום ועשה רק שלא יהא לו

חוב ולא היה כוונתם להטיל חוב מצוה
להשמיט חובותיהם ובפרט לפי מש"כ
דהפרוזבול היה רק לזכר בעלמא
כמש"כ התומים וש"פ ולכן גם להידור
א"צ להשמיט חוב ולקיים המצוה
בעשיית הפרוזבול וכן עמא דבר.
הנלענ"ד כתבתי
המוקירכם
יצחק שמואל שכטר

הגאון רבי אשר אנשיל שוורץ שליט"א
מח"ס מעדני אשר י"ד חלקים וראש כולל צאנו בית שמש

חקירות בעניני פרוזבול

האם פרוזבול שעשה בשמטה הקודמת מהני לשמיטה הבאה?

יש לחקור מי שעשה פרוזבול בשמטה
ובא אח"כ שמיטה אחרת ולא היה
לו הלואות חדשים האם מהני הפרוזבול
הישן או דילמא בכל שמטה צריך
לעשות פרוזבול חדש אף שלא היה
הלואות חדשים

הנה בשו"ת מהרי"א חו"מ סימן סימן
ק"פ נסתפק בזה ומסיק דלא מהני
פרוזבול שעשה בשמיטה הקודמת.

ומביא ראייה: מהא דהקשו הראשונים
ע"ן ר"ן גיטין ל"ו למה הוצרך
לתקן פרוזבול הרי ניתן למסור את
השטרות לבית דין, ולא תירצו שיש רוח
בעשיית פרוזבול, מפני שבמסירת
שטרות אם בנתיים לקחם מיד הבית דין
צריך למסור מחדש בשמיטה האחרת,
משא"כ בפרוזבול שדי לו שעשה פעם
אחת ויועיל לו לכמה שמיטות, אלא
ע"כ שאף בפרוזבול בעינן בכל שמטה
פרוזבול חדש.

וכן מביא ראייה: מתרוץ הרמב"ן בטעם
שהלל לא תיקן שיעשו תנאי עיין
מאמר הקודם כיון דאם כולם יעשו כן
תשתכח תורת שביעית, ולכן לא רצה

הלל לומר להם עיצה זו, ואילו על ידי
שתיקן פרוזבול יהיה ניכר הדבר
שהשביעית משמטת, ויאמרו שרק
משום שעשה פרוזבול בבית דין לא
נשמט, ולא תשתכח תורת שביעית, ואם
ננקוט שדי בפעם אחת הרי עדיין
ישתכח בשמיטה השנייה אם לא יכתוב
פרוזבול חדש.

ומסיק: אבל אם לא תובעו בבית דין
אחר ודאי דמהני הפרוזבול
הישן שעשה.

אבל מדברי התומים חו"מ סימן ס"ז
ס"ק כ"ה שכתב דיתומים אין
צריכים פרוזבול אף בגדלותם, כיון
שבהיותם קטנים נחשב שנעשה פרוזבול
ע"י רבי גמליאל ובית דינו, חזינן
דסבירא ליה דפרוזבול מהני על כל
השמטות.

וכן כתב בשו"ת חתם סופר קובץ
תשובות סימן פ"ו שפרוזבול
מועיל גם לשנות הבאות.

**מי שלוחה כסף מקטן האם שביעית
משמטת את הכסף והאם צריך
לעשות פרוזבול?**

יש לחקור מי שלוחה כסף מקטן האם
שביעית משמטת את הכסף או

ובשו"ת מהרשד"ם חו"מ סימן ס"א
נסתפק בזה אם שביעית
משמטת קטנים, כיון דלאו בני מיעבד
מצוה נינהו.

אבל התומים חו"מ סימן ס"ז ס"ק כ"ה
כתב בפשטות דחוב של קטנים
אינו נשמט, כיון דלאו בני מיעבד מצוה
נינהו.

ובכתב סופר גיטין ל"ז תמה עליו דהגם
דאינם בני מצוה, מ"מ התורה
הפקיע את כספם

ולענין הלכה: כתב בשו"ת מנחת שלמה
סימן מ"ז ס"ק ב' דאפילו קטן
שהגדיל בשביעית אין שביעית משמטת,
משום דכל דליתא בתחלתו תו לא
משמט גם בסופו.

דילמא כיון דקטן לאו בר מעיבד מצוה
נינהו אין השביעית משמטת וצריך
להחזיר את הכסף

הנה במנחת חינוך מצוה תע"ז כתב
דמצוה דהשמטת כספים היא
אפקעתא דמלכא, דהחוב נפקע כמבואר
בגמ' גיטין ל"ז ע"ב דצריך לומר
במתנה אני נותן לך כי החוב נפקע
מימילא, ואף נותן לו ברצון הטוב אינו
מועיל כי כבר נפקע, וכן מוכח כמה
פעמים בגמ' אם תעיין, וא"כ אם יש
לחרש שוטה וקטן מעות כגון בירושה
או בשכר פעולה והלוו לאחר ועבר
שמיטה אע"פ שאינם בני מצוות, מ"מ
נחלט החוב כי הוא אפקעתא דמלכא.

הגאון רבי חיים שלום הלוי סגל שליט"א

מו"צ בבית ההוראה דהגרי"מ שטרן שליט"א ור"מ בשיבת 'כנסת מרדכי' סאדיגורה ומח"ס שו"ת 'בירורי חיים ח'ח', ו'לקט הלכות' ד"ה, ועוד

כמה פסקי הלכה בעניני פרוזבול

פרוזבול

א) רוב הראשונים והפוסקים נקטידאין השביעית משמטת אלא בסופה. אולם יש מהאחרונים שכתבו דלכתחילה יכתוב פרוזבול לכתחילה, וכדעת הרא"ש (גיטין פ"ד סימן י"ח ו-כ'). ומ"מ בתחילה אין צריך לכתוב

א. והגם דהרמב"ם והשו"ע נקטי דאין צריך לעשות פרוזבול אלא בסופו, מ"מ העושה פרוזבול בערב שביעית אין בזה משום יוהרא, כדכתב החתם סופר (חו"מ סימן נ')? דמעיקר הדין אין לחש כלל, מ"מ אם נפשו איוותה אין מזחחין אותו. ע"כ.

ב. וראיתי בשו"ת חתם סופר (או"ח ח"א סימן טו) שכתב, ראיתי במנהגי מורי הגאון נתן אדלער זצ"ל שבי"ט של סוכות לא קרא ללוי למי שאוכל חדש, כי באותו זמן כבר נקצרו השעורים שהם חדש קודם העומר והלוי קורין לפניו בבי"ט של סוכות ולחם וקלי וכרמל לא תאכלו עד עצם היום הזה עד הביאכם, וזה יברך על התורה ויקראו לפניו מקרא זה ושוב ישתה שכר וי"ש ויאכל פתו המחומץ בשמרי שכר שלרוב פוסקים גם בזה הזמן הוא דאורייתא, "וכיוצא בזה השתא הכא שנת השמיטה אינו ראוי לקרות בתורה לא יגוש את רעהו למי שלא עשה פרוזבול ער"ה העבר 7 בכניסת שמיטה 8 וגם יעשה פרוזבול ער"ה הבאה עלינו לטובה ביציאתו לצאת ידי כל הפוסקים החולקים בזה עיין חו"מ סימן ס"ז. ע"כ. והובא בכף החיים (או"ח סימן קלו אות טז), ובספר חוט המשולש (בהערה עמ' קיז).

ג. וראיתי מהגאון רבי משה שטרנבוך שליט"א שכתב, ויש עוד להוסיף בזה דדעת הגר"א בהשמטה לביאורו בחו"מ ס"ז (פאת השלחן סקע"א, שו"ע מהדורת מורשה להנחיל סק"ח), דלענין פרוזבול יש מקום לצרף את שיטת רש"י (ע"ז ט, א) והרא"ש ששנת השמיטה קודמת בשנה מהחשבון שלנו, והיינו דשנת ה'תשפ"א היא שנת השמיטה, ובכדי לצאת ידי ספק יכתוב פרוזבול בער"ה של ה'תשפ"ב, דלשיטה זו היא שמיטה בסופה. ואם כי לענין עיקר חובת שמיטה אין לחוש לכך, מ"מ לפרוזבול דבלא"ה יש מחמירין לכתוב, הרי זה סניף נוסף להחמיר בזה.

ד. כתב התומים (אורים סקנ"ד), הירא וחרד יש לו להחמיר לעשות פרוזבול בערב שביעית וכו' ע"כ. וכן כתב השו"ע הרב (חו"מ הלכות הלואה סל"ו) בזה"ל, וזמן הפרוזבול הוא לכתחילה בסוף השישית לפני ראש השנה של שביעית, שאף ששביעית אינה משמטת אלא בסופה, שנאמר מקץ שבע שנים תעשה שמיטה, י"א שמשנכנסת שנת השביעית אסור לתבוע חוב, שנאמר לא

בפני בי"ד חשובה¹.

כתיבת פרוזבול בפני דיינים קרובים

ב) מותר לכתוב פרוזבול לפני דיינים שהם קרובים ללוה או למלוה. וכמו"כ הדיינים ביניהם יכולים להיות קרובים זה².

אשה שיש לה כסף פנסיה ואין לבעל שום חלק בזה

ג) אשה שיש לה כסף פנסיה ואין לבעל שום חלק בזה, דאי אפשר להוציא את הכסף עד שתגיע לגיל פנסיה צריכה לעשות פרוזבול לבד, ולא נכלל בפרוזבול של בעלה, כיון דאין לו זכות בזה (הגרי"ש אלישיב זצ"ל³).

יגוש את רעהו ואת אחיו כי קרא שמיטה לה', מיד שקרא שמיטה לה' לא יגוש, אלא כשהלוה פורע לו מעצמו אין צריך לומר 'משמט אני', כמו שצריך לומר אחר שביעית, שנאמר וזה דבר השמיטה שמוט וגו', שצריך לדבר השמט' השמטה בפה וגו'. ואם לא עשה פרוזבול בסוף שישית, יעשה בשביעית עד ר"ה של מוצאי שביעית. ע"כ.

ה. וטעם הדבר דבתחילתה אין צריך לכתוב בפני בי"ד חשוב דוקא, כיון דיסורו רק להפקיע איסור תביעת חוב בשביעית ולא כדי להפקיע ממון [דהרי לעצם הפקעת הממון מסדר שוב פרוזבול כדין בסוף השנה], סגי בשלושה הדיוטות המבינים ענין הפרוזבול, וכמו בהתרת נדרים דסגי בשלושה המבינים ענין התרת נדרים. וכעין זה מבואר בשו"ת חתם סופר (חו"מ סימן קי"ג) דפרוזבול הבא להפקיע איסור אינו צריך בי"ד חשוב.

ו. הנה נחלקו רבותינו הראשונים בעיקר גדר פרוזבול, אם הוא מסירת גוף החובות לרשות הבי"ד, או שזה אינו אלא כעין מסירת מודעה בפניהם. – וכך מפורש בפירוש המשניות להרמב"ם, וכן בכפתור ופרח (פ"ג). ואי אמרינן דאינו אלא מסירת מודעה, כדמוכח מהרמב"ם ודעימיה אזי אפשר דנוכל למסור מודעה עבורו כדי שלא יחטא. [וע"ע להלן במדור התשובות בזה].

ז. וראיתי בספר דיני שביעית (מהדו' תשס"א - כמדומה) שהובא שטר פרוזבול שערך רבי אהרן גולדברג שליט"א, והדיינים היו זקנו הגרש"ז אויערבאך זצ"ל ובנו, הרי דהדיינים יכולים להיות קרובים זה לזה, וגם קרובים למלוה. עיי"ש.

ח. פסקי הלכות מהגרי"ש אלישיב זצ"ל שהובא בקובץ מה טובו אהליך יעקב [היו"ל ע"י מכון גם אני אודך] (חי"ב עמ' טו אות ז').

שמיטת כספים

בס"ד יומא חמישה למעשה בראשית א' דימי בסופה, והיינו דבערב ראש השנה
הגבלה לקבלת התורה ה'תשע"ה ה'תשע"ו צריך המלוה לעשות פרוזבול
לכבוד תלמידי היקרים בשיבת כנסת מרדכי כדי שהשביעית לא תשטט את חובותיו.
– סאדיגורה וכך נקטי רוב הפוסקים*. או דהוי ליה
אחר מבוא הברכה והשלום למלוה למיעבד פרוזבול אשתקד בער"ה
ה'תשע"ה, וכדנקט להילכתא השו"ע ה'תשע"ה, וכדנקט להילכתא השו"ע
הרב (הלכות הלואה סל"ו). הרב (הלכות הלואה סל"ו).

ע"ד שאלתכם, אי יכול הלוח לומר 'קים וכיון דקיי"ל דבדיני חושן משפט
לי' כהשיטות דס"ל דשביעית אמרינן 'קים לי', א"כ יכול
משמטת בתחילתה. המשמטת בתחילתה.

ביאור השאלה: הנה נחלקו הראשונים הנה נחלקו הראשונים
אם השביעית משמטת אך כהראשונים אם השביעית משמטת אך כהראשונים
ודעימיה דנקטי שאחר ודעימיה דנקטי שאחר

א. והגם דהרמב"ם והשו"ע נקטי דאין צריך לעשות פרוזבול אלא בסופו, מ"מ העושה פרוזבול
בערב שביעית אין בזה משום יוהרא, כדכתב החתם סופר (חו"מ סימן נ'?) דמעיקר הדין אין
לחש כלל, מ"מ אם נפשו איותה אין מזחיחין אותו. ע"כ.

וכעין זה כתב התומים (אורים סקנ"ד), דהירא וחרד יש לו להחמיר לעשות פרוזבול בערב
שביעית וכו' ע"כ.

ב. א] הנה מצינו בספר כנסת הגדולה (חו"מ סימן כ"ה כללי קים לי אות ז') שכתב בזה"ל,
שמעתי משם הרב הגדול כמה"ר יחיאל באסן ז"ל שהיה שואל מה טעם אמרינן קים לי בממון
ולא במילתא דאיסורא, והרי בממון אם אין הלכה כן הוה ליה גזל ביד המוחזק וגזל נמי איסורא,
והשיב דבשלמא לגבי איסור אי אזלינן לחומרא יצאנו מידי איסור, אבל כששנים חולקים על
הממון אפילו אי לא אמרינן קים לי אין אנו יוצאין מידי איסור גזל, שהרי אם הדין הוא כדברי
האומרים להחזיק הוה ליה גזל ביד המוציא, ולכן היכי דקאי ממונא תיקום עכ"ל.

ובתומים (שם) קונטרס קיצור תקפו כהן דף לז, א) הקשה עליו, דא"כ עכ"פ חייב לצאת ידי
שמים מבלי לתפוס, כי יש בידו ממון ספק גזל, ואם חבירו אין לבו נוקפו לקבלו, לו ראוי להיות
נוקפו מבלי להחזיק תחת ידו ספק גזל, ודבר זה לא שמענו שיהיה ראוי לצאת ידי שמים מבלי
לטעון קים לי וכו', אבל באמת הקושיא מעיקרא ליתא, כי כך היו המצוה והלאו של לא תגזול
דהיינו גזל ודאי, אבל גזל ספק אם הוא בידך אין כאן איסור גזל, דכך הלכה נאמרה המוציא
מחבירו עליו הראיה, ומי שתפס יכול להחזיק ואין כאן ספק איסור כלל, כי לא אסרה תורה גזל
בכהאי גוונא, ועל תנאי זה נאמר לאו דלא תגזול דוקא בודאי, אבל אם יש בידו והוא ספק

שהגיע השביעית אינך יכול לגבות הרב כראש וראשון לכל הפוסקים, א"כ ממני. לכאורה יוכל לומר הלוח קים לי.

תשובה: הנה נקטו הפוסקים דליכא למימר 'קים לי' בדאיכא רק פוסק אחד. ועפ"ז אמר לי הגאון רבי יהודה סילמן שליט"א דבנד"ד מכיון דרוב הפוסקים חלקו על דברי השו"ע הרב הנ"ל, א"כ אינו אלא דעת יחידאה, ובהא ליכא 'קים לי'.

וידידי הרה"ג רבי אברהם יעקב כהן שליט"א הוסיף עוד צירוף, דהנה כמה מהראשונים ה"ה היראים ודעימיה סברי, דבהא דשמיטת כספים אינו אלא שאין צריך לומר המלוה 'משמט אני'.

וכמו שכתב השו"ע הרב (הנ"ל) בזה"ל, **והנראה** לומר דבחב"ד - ליובאוויטש וזמן הפרוזבול הוא לכתחילה דמתחשבים בדעת השו"ע בסוף השישית לפני ראש השנה של

מותר, כמו דלא אמרה תורה ממזר ספק ומעשר ספק וכדומה הרבה, ולכך אפילו לצאת ידי שמים אין כאן חשש, וכן יש לומר גבי שכר שכיר דלא אסרה התורה כשישנו בידו והוא מסופק אם חייב, ואין כאן חשש איסור כלל דמאי שנא כובש שכר שכיר ומאי שנא גזל כנודע דהיא היא. עכ"ד.

[ב] וכיוצא בזה כתב בשו"ת הרי"ם (או"ח סימן ה'), דתמה על האחרונים שכתבו דהתורה התירה ספק גזל, דמניין להם לחדש זה דאיסור גזל יהא קל משאר איסורים וכו', אלא פשוט שגזל אינו קל מכל איסור, אלא דבמצוה של ממון אמרינן מאי חזית דממונא דחברך עדיך, ועל כן בהשבת אבדה שלו קודמת, ולא אמרינן שיפסיד ממוןנו כדי לקיים מצוה דחייב עד חומש ממוןנו עיין גמ' (ב"ק ט, א) וכו', וזהו הטעם דספק ממון לקולא, דממון זה שבידו שהוא ספק אם הוא שלו או של אחר, הוא עצמו לא גרע מאחר שאין צריך ליתנו לזה, ואין כאן ספק גזל כלל שהוא אינו מחזיק בשלו בתורת גזל, ואינו רוצה כלל לגזול ספק זכות שיש לתובע, ואם הוא של התובע רצונו להחזיר לו, רק מחזיק בשל עצמו שגם זכותו שוה לשל זה מספק, ואינו חייב ליתנו לתובע ולהפסיד זכות ספיקו בשביל ספק זכות של התובע, דכמו שאינו מחוייב להפסיד ודאי ממוןנו בשביל הצלת ממון אחר, כן אינו מחוייב להפסיד ספק ממוןנו בשביל ספק ממוןנו של אחר וכו', כיון שזכות שניהם שוה בחפץ ואינו גוזל כלום עיי"ש שהאריך.

הנה שתי הסברות של התומכים ושו"ת הרי"ם עולות בקנה אחד, דהתורה לא אסרה להחזיק ממון שהוא ספק שלו, ואינו מחוייב ליתן לחבירו מספק. וע"ע בקונטרס הספקות (כלל א' אות ו'), ובשערי יושר (שער ה' פ"א) בזה. [וכבר כתבנו בזה בספר בירורי חיים (ח"ג עמ' תתקכו הערה ד' אוק"ב)].

שביעית, שאף ששביעית אינה משמטת
אלא בסופה, שנאמר מקץ שבע שנים
תעשה שמיטה, י"א שמשכנסת שנת
השביעית אסור לתבוע חוב, שנאמר לא
יגוש את רעהו ואת אחיו כי קרא
שמיטה לה, מיד שקרא שמיטה לה' לא
יגוש, אלא כשהלוה פורע לו מעצמו אין
צריך לומר 'משמט אני', כמו שצריך
לומר אחר שביעית, שנאמר וזה דבר
השמיטה שמוט וגו', שצריך לדבר
השמט' השמטה בפה וגו'. ואם לא עשה

פרוזבול בסוף שישית, יעשה בשביעית
עד ר"ה של מוצאי שביעית. ע"כ.

הרי לן מדבריו, דאף לדעתיה אין
שמיטה משמטת בתחילתה, אלא
דאסור להמלוה לתבוע בפה. וממילא
אינו שייך כלל דיאמר קים לי בזה, דהא
למלוה הוא דאסור לתבוע, והיאך יאמר
הלוה קים לי, על איסורו דהמלוה.
בברכה מרובה
רבכם, אוהבכם

אי שייך למיעבד פרוזבול ליהודי שאינו שומר תורה ומצוות ללא ידיעתו, כדי להצילו מהחטא

בס"ד ערב פסח ה'תשס"ח

כבוד ידידי ורב חביבי הרה"ג רבי ...שליט"א
אחר מבוא הברכה והשלום.

שאלה: אי שייך למיעבד פרוזבול
ליהודי שאינו שומר תו"מ
ללא ידיעתו, כדי להצילו מהחטא.

צדדי השאלה: דמחד גיסא הוי זכות
שלא יחטא, והא זכין לאדם שלא
בפניו, אולם מאידך הא בעינן ליקח
מהאדם את חובותיו עם פיסת קרקע
שלו, והיאך ניקח בלי הסכמתו וידיעתו.

תשובה: (א) הנה נחלקו רבותינו
הראשונים בעיקר גדר
פרוזבול, אם הוא מסירת גוף החובות
לרשות הבי"ד, או שזה אינו אלא כעין
מסירת מודעה בפניהם. – וכך מפורש
בפירוש המשניות להרמב"ם, וכן
בכפתור ופרח (פ"נ). ואי אמרינן דאינו
אלא מסירת מודעה, כדמוכח מהרמב"ם
ודעימיה אזי אפשר דנוכל למסור
מודעה עבורו כדי שלא יחטא.

וכדמצינו בשו"ע או"ח (סימן תקכ"ז
ס"ז) גבי ערוב תבשילין,
דמצוה על כל גדול העיר לערב על כל

בני עירו, כדי שיסמוך עליו מי ששכח
או נאנס, או שהניח עירוב ואבד, וה"ה
עם הארץ שאינו יודע לערב וכו' ע"כ.
וכיוצא בזה מצינו לענין הפרשת חלה,
אם שכח להפריש חלה בערב פסח
ממצות שמורות שלו. עיין בספר מנחת
שלמה (ח"א סימן ל"א ד"ה ואם כנים),
ובספר שמירת שבת כהלכתה (ח"א עמ'
קז סקנ"ו) – מה טוב אם מרא דאתרא
יפריש בע"פ חלה ממצותיו ויכוין לכל
אלה ששכחו להפריש, דהא קיי"ל זכין
לאדם בכה"ג שאינו חב לחבירו. עיי"ש.
[וע"ע מה שכתבנו לעיל (סימן כ"ה
בלקט הלכות – פסח), בזה].

(ב) ועתה נשאלתי עוד מידידי הרה"ח ר'
חיים ברוך לייב היזרעאלי הי"ו,
דהנה הובא בספר בטוב ירושלים (פ"ט
עמ' רא), שהגאון רבי בן ציון יאדלר
זצ"ל הציע כדי שלא ייכשלו המון עם
בית ישראל באיסור טבל, שכל אחד
יקבע את התרומה גדולה והמעשר
ראשון ותרומת מעשר בקצה הירק או
הפרי בחלק אשר ממילא נזרק, והמעשר
שני או עני ייקבע בצד השני, ולהפריש
ולחלל, ובזה יינצלו שלא יפרישו
מהפטור על החיוב, ומכיון שזכין לאדם

שלא בפניו, ובפרט הכא דממילא נזרק. טבל, ולא יחול על מי שמעשר כדין ועל זה הדרך הציע השואל הנ"ל, דבכל צפרא [כשמפריש תו"מ] יאמר נוסח שיציל את התועים מאיסור אכילת
וכו"א.
בברכה מרובה
חיים שלום הלוי סגל

א. וכיוצא בזה הובא בספר אורח דוד על הגאון רבי דוד בהר"ן זצ"ל (עמ' שסג ואילך) שהורה להפריש תרו"מ 'מהנשר' שנופל על הריצפה, דזה יהיה התרומה גדולה והתרומות מעשר, וכל זאת כדי להציל את הנכשלים, וכך היה נוהג מידי יום ביומו.

בשנת ה'תרצ"ה ירד לעיר בני ברק ושטח את עצתו בפני החזון איש, אולם החזו"א לא הסכים עם עצתו, ואף העלה דעתו עלי גליון בספרו חזון איש על מסכת דמאי [שיצא לאור בשנת תרח"צ], בעקבות דברי החזו"א הפסיק רבי דוד זצ"ל את ההפרשה הכללית [וכן שמעתי מהגאון רבי יוסף אפרתי שליט"א שאמר משמו של הגרי"ש אלישיב זצ"ל, להפסיק עם הנהגה זו, כיון דהא בעינן להפריש ע"י הבעלים או שליחם], אולם לאחר זמן שוב העמיק (רבי דוד בהר"ן) בסוגיא והחליט להמשיך להפריש.

הגאון רבי ישעיה פלדמן שליט"א

מראשי כולל "בנין ציון", נשיא מכון בירורי תורה דיין בבתי דין לממונות "מורשת משה" ו"ישר וצדק"

בענין שמיטת כספים

א] בזמננו

חרישה וזריעה, לרש"י שגם השמיטה של חרישה וזריעה תלויה בשמיטת יובל, שמחזירים הלקוחות את השדות למוכרים שהם בעליהם הראשונים בזמן בית שני, לא היה גם שמיטת קרקע של חרישה וזריעה ולא שמיטת כספים, אבל לר"ת שרק שמיטת כספים יש לה שייכות לשמיטת יובלות שהשדות חוזרות לבעליהם הראשונים ואפי' באופן שאין שמיטת יובלות ואז אין שמיטת כספים, אבל שמיטת קרקע יש בזמן בית שני שלא היה שמיטת יובל היה עדיין שמיטת קרקע שאסור היה מן התורה לחרוש ולזרוע.

והנה אליבא דרבי שמן התורה לא שייך שמיטת כספים, וכל מה שיש שמיטת כספים עכשיו בזמן הזה, זה גזירה דרבנן, הק' הגמ' בגיטין (שם) כיצד רבנן הפקיעו חוב שצריך מן התורה להחזיר, והוסיף רש"י שם (ד"ה ואמור רבנן) שהרי בכך רבנן הופכים את הלווה לגזלן ע"י שאומרים לו לא להחזיר, אביי מתרץ דהוי שב ואל תעשה, ולכך רבנן יכולים לתקן כזו תקנה, ורבא מתרץ דהוי הפקר ב"ד הפקר.

בגמ' גיטין (לו.) איתא: רבי אומר וזה דבר השמיטה שמוט, בשני שמיטות הכתוב מדבר אחת שמיטת קרקע ואחת שמיטת כספים, בזמן שאתה משמט קרקע אתה משמט כספים בזמן שאי אתה משמט קרקע אי אתה משמט כספים, ע"כ.

ונח' באיזה שמיטת קרקע מיירי, רש"י (ד"ה שביעית בזמן הזה) פירש ששמיטה בקרקע שאין חורשים וזורעים נוהגת רק בזמן שיוכל נוהג, שאז מחזירים את הקרקעות לבעלים, וגם שמיטת כספים לא הוי בזמן שאין השמיטה נוהגת. אך ר"ת (תוד"ה בזמן שאתה) מבאר בדעת רבי ששמיטת כספים שייכת לשמיטת קרקע, אבל לא בשמיטת קרקע שאין חורשים וזורעים אותה, אלא בשמיטת קרקע שגזרה תורה שכל שדה שנמכרה בשנת היובל היא חוזרת לבעליה הראשונים, ובזמן שנוהגים שמיטה זו שהלוקח עוזב את השדה ומחזיר אותה למוכר אז נוהגים שמיטת כספים.

ונפק"מ יהיה בזמן בית שני אם היה מצוות שמיטת קרקע של

הגולה (שם) וכן הביאור הגר"א (שם) מביאים שמקורו של הרמ"א הוא מדברי הבעל המאור שהבאנו לעיל, שכמו שאין היובל נוהג אין שמיטת כספים נוהגת.

ב] האם שביעית משמטת בתחילתה או בסופה

נחלקו הראשונים אימתי שביעית משמטת, האם בתחילתה או בסופה. הרמב"ם בהלכות שמיטין ויובלות (פ"ט, ה"ד) פוסק ששביעית משמטת בסופה. אך הרא"ש בגיטין (דף לו, הל' יח) מביא ברייתא וז"ל "אימתי כותבים פרוזבול בערב ראש השנה של שביעית", הרי שבערב ראש השנה של שביעית כותבים שטר פרוזבול, וטעמא שעם תחילת שנה שביעית כבר נפקע החוב שהלווה אמור להחזיר למלווה, אבל א"כ שביעית משמטת בתחילתה. אבל לקמן (בהל' כ) מביא ראייה ששמיטה משמטת בסופה, שהתורה מצווה על שמיטת כספים הוי לשון הפסוק "מקץ שבע שנים תעשה שמיטה וזה דבר השמיטה שמוט", מלשון הפסוק שמצווה על שמיטת כספים מקץ שבע שנים תעשה שמיטה, הרי שרק מקץ שבע שנים בסוף השבע שנים רק אז תעשה שמיטה ולא קודם. וצ"ב.

והנה הרמב"ן על התורה (פרשת ראה) לומד כדברי הרמב"ם שלעולם שביעית משמטת בסופה, ומביא את הברייתא שהביא הרא"ש אך במקום

וברש"י שם (בד"ה רבא אמר) מבאר את דברי רבא, שאפי' לרבנן ששמיטת כספים דאורייתא, אבל רבנן תיקנו שלא יישמט (ע"י תקנת פרוזבול הנ"ל), ובין לרבי שרבנן גזרו שיהיה שמיטת כספים הפקר ב"ד הפקר. הרי דס"ל שרבנן חולקים על רבי וסוברים ששמיטת כספים הוי אף בזמן הזה דאורייתא. וכן הוא בדברי הר"ש משאנן על התורה כהנים בפרשתינו פרשת בהר (פ"ב) שמביא את שיטת רבי ששמיטת כספים בזמן הזה לא הוי דאורייתא, ומביא גם את שיטת רבנן שחולקים עליו וסברי ששמיטת כספים בזמן הזה הוי דאורייתא. הרי שאע"פ שהגמ' בגיטין הביאה רק את שיטת רבי ששמיטת כספים לא הוי דאורייתא בזמן הזה, אבל אנו מוצאים בדברי רש"י והר"ש משאנן שרבנן שחולקים על רבי וסברי ששמיטת כספים בזמן הזה דאורייתא.

ולדינא פוסק הרמב"ן (בספר הזכות על הרי"ף, שם) כרבנן שבזמן הזה שמיטת כספים דאורייתא. אבל מהבעל המאור (שם) נראה שסובר כרבי אליבא דרבינו תם, שאומר שבזמן הזה אין שמיטת כספים, והיות ואין ליובל, וזה כדברי רבינו תם שהשווה את השמיטת כספים ליובל בלבד, ולא כרש"י שסבר שגם שמיטת קרקע תלויה ביובל.

הרמ"א בסימן ס"ז כתב: "יש אומרים שאין שמיטה נוהגת בזמן הזה" וכוונתו על שמיטת כספים, והבאר

לגרוס "אימתי עושים פרוזבול בערב ראש השנה של שביעית", הוא גרס "בערב ראש השנה של מוצאי שביעית", וא"ש. אך לרא"ש שלא גרס כן אכתי קשה.

הטור (סימן סז) ג"כ כותב כדברי הרא"ש שאת הפרוזבול עושים בתחילת שביעית, ומבאר הב"ח (שם, ס"ל) שבמצוות שמיטת כספים יש ב' עניינים, יש את העניין של עצם זה שאין כאן חוב והלווה לא חייב למלווה, ויש את העניין שאסור למלווה לדרוש מהלווה לשלם את חובו, וכלשון התורה עניין זה נקרא "לא יגוש" שאסור למלווה לדרוש מהלווה לשלם את חובו, ולומד הב"ח שכל העניין של "לא יגוש" שאסור למלווה לדרוש מהלווה לשלם את חובותיו, הוי רק בחובות שהמלווה הלווה בשישית קודם שביעית, אבל בחובות שהמלווה הלווה בשביעית עצמה, יכול הוא לדרוש מהלווה בשנת השביעית שיחזיר לו את החוב, ובסוף שנת השביעית באמת יש שמיטת החובות בין אם הם הולו בשביעית ובין אם הם הולו קודם שביעית הכל נפקע, ואין הלווה צריך להחזיר מהם למלווה. וממשיך לבאר הב"ח שהפרוזבול שעושים בערב שביעית הוא בשביל שני העניינים יחד, גם כדי שהמלווה יוכל לדרוש מהלווה לשלם את חובותיו שהלווה ממנו קודם שנה שביעית כלומר בשביל החלק של "לא יגוש", ויש גם את עניין עצם

הפקעת החוב שהוא בפועל רק במוצאי שביעית שעל זה ג"כ מועיל הפרוזבול שעושים בערב שביעית.

ובכך א"ש דברי הרא"ש, שבהל' י"ח כתב על עצם עשיית הפרוזבול, שאמור לפתור את ב' העניינים, א' שהמלווה יוכל לדרוש את החוב מהלווה, ב' על עצם החוב שלא יפקע. והיות שהאיסור לדרוש את החוב חל כבר מייד בתחילת שנה שביעית, לכן כתב הרא"ש שיעשו את הפרוזבול בערב שנה השביעית, ובהל' כ' שהוא דן בעניין שמיטת כספים מתי חל עצם ההפקעה, על זה כותב שההפקעה חלה בסוף השנה השביעית.

ועי' בקרבן נתנאל (שם, אות א) שמביא את שיטת הרידב"ז, שכותב כב"ח שמחלק בין עניין הלא יגוש שאסור לגבות את החוב שהוא בתחילת שביעית, לעניין הפקעת החוב שהוא בסוף שביעית, וחולק עליו וס"ל שאין הבדל בזמן ה"לא יגוש" להפקעת החוב.

אמנם בשו"ת החתם סופר (חו"מ סי' נ) הודה לב"ח שיש שני עניינים במצוות שמיטת כספים, עניין ראשון הוא איסור לא יגוש שאסור למלווה לגבות מהלווה את החוב, ויש את עצם ההפקעה שהחוב נמחק. אך על עצם עניין לא יגוש חולק, שהב"ח ס"ל שאיסור "לא יגוש" היינו שאסור למלווה לגבות את חובו מהלווה

השביעית שבתחילת שנה שביעית, יש איסור גביה על החובות של שנה שישית, אבל חובות של שנה שביעית מותר לגבות, ובסוף שנה שביעית גם חובות של שנה שביעית נפקעים, וגם החובות של עד שנה שביעית שיש עליהם איסור גביה נפקעים בסוף שנה שביעית. וא"כ צ"ב מאי נפק"מ משנה אם יש עליהם איסור גביה או שהחוב עצמו נפקע, הרי בשני המקרים המלווה לא מקבל את מה שהלווה והלווה נשאר עם מה שלוה.

והנה שער המשפט (סימן סז, סק"א) מביא את שיטת היראים שחולק על חילוק הב"ח והחתם סופר וס"ל שמצוות שמיטת כספים לא מפקיעה את עצם החוב, אלא הלווה נשאר חייב למלווה את מה שלוה, ומצוות שמיטת כספים היא איסור גביה, שהתורה אסרה על המלווה לגבות את חובותיו שהיו לו עד סוף שנה שביעית.

ונפק"מ ביאר המנחת חינוך (מצווה תעז) בין איסור גביה להפקעת החוב תהיה, באופן שהמלווה תפס מהלווה, אם אנו אומרים שיש רק איסור גביה ולא הפקעת חוב אם המלווה תפס כדי חובו מהלווה, הוא יכול להשאיר את מה שתפס אצלו, כי הלווה חייב לו את זה רק שלו כמלווה אסור לגבות, אבל אם תפס בפועל יכול להשאיר את מה שתפס אצלו, אבל אם נאמר שמצוות שמיטת כספים היא הפקעת חוב, שבסוף שנה השמיטה החוב נפקע

בתחילת שנת השמיטה, והאיסור אומר שכל חוב שהיה עד עכשיו כלומר תחילת שנת השבע אסור לגבות מכאן ואילך, כלומר שהחוב קיים, רק יש איסור לגבות אותו ובסוף שנת השבע החוב נמחק. אך החתם סופר ס"ל שבתחילת שנת השבע יש איסור "לא יגוש", שזה לאו שהתורה אומרת כשנכנס שנת השבע יש איסור לגבות חובות, אבל לאחר שנכנס שנת השבע מותר לגבות את כל החובות, כולל חובות שהיו בשנה השישית. כלומר בר"ה יש איסור לגבות כל חוב שהוא, אבל למחרת יהיה כבר מותר בחזרה לגבות את החובות. והנפק"מ בין הב"ח לחתם סופר הוי אם אפשר לגבות בשנת השמיטה חובות משנה שישית או לא, לחתם סופר אפשר לגבות חובות משנה שישית כי האיסור לגבות הוא רק בתחילת שנה שביעית, ולב"ח אי אפשר לגבות חובות משנה שישית, כי בתחילת שנת השבע חל איסור לגבות את כל החובות שהיו עד עכשיו.

ג] האם שמיטה זה הפקעה או

איסור גביה

יל"ע במח' הנ"ל של הב"ח והחת"ס, מאי נפק"מ אם אסור לגבות או שהחוב נמחק. ואכן לחתם סופר יש חילוק ברור כי האיסור גביה הוא רק בתחילת שנה שביעית, אבל לאחר מכן וודאי שאפשר לגבות ובסוף השנה השביעית החוב נפקע לגמרי. וכן י"ל נפק"מ לב"ח בחובות של השנה

לגמרי ואין הלווה יהיה חייב למלווה כלל, אם המלווה יתפוס מהלווה כדי חובו הוא יהיה גזלן, כי הלווה לא חייב לו כלל והוא סתם תופס ממנו.

ולפ"ז נבין את הב"ח שכותב שהחובות של עד שנה שביעית הם בתחילת שביעית בהגדרת איסור גביה, ובסוף שנה שביעית הם עוברים להגדרת הפקעת החוב, ושאלנו מ"ש אי הוי איסור גביה או הפקעת חוב, הרי בשני הגדרות הללו המלווה לא מקבל בחזרה את מה שלווה והלווה נשאר עם מה שלווה, ולאמור א"ש שעל החובות שלפני שנת השבע, שהם בשנת השבע בגדר של איסור גביה שאסור למלווה לגבות אבל למלווה יש זכות תפיסה, בחובות הללו שיכול לתפוס מידי הלווה, אבל בסוף שנת השבע שהם נכנסות להגדרה של הפקעת החוב המלווה לא יכול גם לתפוס. נמצא לשיטת הב"ח שבתחילת שנת השבע יש איסור לגבות חובות שהלווה עד עכשיו, בשנת השבע אפשר לגבות חובות שהלווה בשנת השבע, ולתפוס חובות שהלווה עד שנת השבע, ובסוף שנת השבע כל החובות מופקעים ואסור ג"כ לתפוס שום חוב, ואם תפס על חשבון מה שהלווה הוי גזל.

ד] במתנה שביעית לא תשמט

הרמ"א בחו"מ (סימן סז, ס"א) כתב: "ופשט המנהג שאין דין שמיטה", כלומר שבזמנינו נוהגים שאין

דין שמיטת כספים, ולכך אפשר לגבות חובות אפי' בשנה השביעית. ומבאר הקצוה"ח (שם סק"א) שהיות ונתפשט המנהג כל הלוואה שאדם מלווה את רעהו הוי כאילו מתנה עמו שמיטה לא תשמט את החוב והוא ישלם לו את חובו גם כשתבוא שנת השמיטה, ולכאורה אפי' שנאמר שנתפשט המנהג ולכך יש תנאי שאין שמיטה משמט את החוב, ויכול המלווה לגבות את החוב, אבל יש את איסור לא יגוש, היינו שחוץ מהפקעת החוב יש עוד איסור של איסור גביה, ואפי' שהתנו המלווה והלווה בינם לבין עצמם שהחוב לא יפקע, אבל עדיין המלווה לא יכול לגבות כי יש איסור גבייה.

ואכן לפי השער המשפט שמביא את היראים שכל האיסור הוא איסור גביה, והוא מתנה שלא יחול שמיטה, הוי כאילו הוא מתנה שלא יחול האיסור גביה ותנאו קיים. וכן לפי החתם סופר שאיסור גביה יש רק בתחילת שביעית ולא אחר כך גם כן לא קשיא מידי, משום שהמלווה לא יגבה בפועל בתחילת שביעית אלא בהמשך שנת השביעית. ולכאורה אפשר לתרץ על קושיית הקצוה"ח כעין זה שהם התנו לא רק שהשמיטה לא תשמט אלא גם לא יהיה איסור גביה. וא"כ צ"ב בקושיית הקצוה"ח שיש איסור לא יגוש ועל זה לא התנו בינם לבין עצמם, שיעשו תנאי שתמיד יוכל המלווה לגבות את החוב, ויותר היה צריך

להקשות מה שהקשה בסק"ח שהוא הרי מתנה על מה שכתוב בתורה, שהתורה אומרת ששביעית תפקיע את החוב, והוא מתנה ששביעית לא תפקיע את החוב.

אלא מבאר ר' יהושע העשיל מקוטנא, שמה שקבעה התורה ששביעית משמטת הוי רק בחוב שהוא דרך הלוואה, אבל חוב שהוא חייב בדרך שהיא לא דרך הלוואה אין השביעית משמטת, וראייתו מתוס' בכתובות (נה. ד"ה ולשביעית) שתוספת כתובה שביעית לא משמטת, כלומר שאם הבעל התחייב לאשתו חוץ מדמי הכתובה, שהתורה חייבה מאתיים זוז לבתולה ומנה לאלמנה, והוא מוסיף אין שביעית משמטת חוב זה, והטעם ששביעית משמטת רק חוב של הלוואה, אבל חוב של התחייבות אין שביעית משמטת, ולכך באופן שהתנו המלווה והלווה אחד עם השני ששביעית לא תפקיע את ההלוואה, יוצאת ההלוואה מגדר חוב ונכנסת לגדר התחייבות, שמתחייב תמיד לשלם את מה שהלווה לו המלווה, ואם זה התחייבות יכול המלווה לגבות מן הלווה בשביעית את מה שנתחייב לו, והוא לא מתנה על מה שכתוב בתורה מפני שלא מתנה שהחוב לא יפקע אלא סך הכל נותן לו התחייבות וזה מותר.

אבל רש"י (שם) לומד שהטעם שתוספת כתובה אין שביעית

מפקיעה את החוב, הוא משום שיש תנאי ב"ד שרצו לתת לאישה תוקף על התוספת כתובה, שתהיה דעתה סמוכה ובטוחה שהיא תקבל את התוספת כתובה שהובטח לה, לכך התנו ב"ד ששביעית לא תפקיע חוב זה של תוספת כתובה. הרי שלא למד כתוס' שתוספת כתובה זה התחייבות ולכך שביעית לא מפקיעה חוב שהוא התחייבות, אלא רק חוב שהוא דרך הלוואה, אלא רש"י למד ששביעית מפקיעה את כל סוגי החובות באשר הם גם חובות שהגיעו דרך התחייבות ולא דרך הלוואה, ולכך היה צריך להגיע להסברו שבתוספת כתובה יש תנאי ב"ד. וא"כ צ"ב לרש"י אמאי אם התנו המלווה והלווה בינם לבין עצמם ששביעית לא תפקיע את החוב שיש ביניהם זה יועיל, הרי רש"י לומד ששביעית מפקיע כל חוב באשר הוא, וא"כ גם חוב שהתנו ביניהם שלא יפקע לא יועיל תנאי ללכת נגד התורה, ומפני מה עם המלווה יגבה את חובו מהלווה לא יעבור על שום לאו, לא על הלאו ש שמיטת כספים ולא על הלאו של "לא יגוש".

אלא הקהילות יעקב (מכות סימן ד) מבאר באופן אחר למה אי אפשר לומר שזה מתנה על מה שכתוב בתורה, מפני שהמלווה והלווה מתנים בינם לבין עצמם שהשמיטה לא תפקיע את החוב, הם אומרים שהפעולה שנעשית בינינו היא לא פעולת הלוואה, אלא

למסקנא

(א) האם שמיטת כספים נוהגת בזמן הזה. לרבי לא. אליבא דהר"ש משאנץ לרבנן כן.

(ב) לדינא האם שמיטת כספים נוהגת בזמן הזה, לרמב"ן כן. ולבעל המאור לא.

(ג) לכו"ע שביעית מפקיעה את החוב בסופה.

(ד) איסור "לא יגוש", לרמב"ם - בסוף שנת השמיטה. לב"ח - כל שנת השמיטה על חובות שהיו קודם שמיטה. לחתם סופר - רק בתחילת שנת השמיטה.

(ה) שמיטת כספים, ליראים - איסור גביה בלבד, ולשאר הראשונים - הפקעת החוב.

(ו) מועיל לעשות תנאי שביעית לא תשמיט. והטעם בזה לר' יהושע העשיל מקוטנא - היות וזה נהפך להתחייבות. לקהילות יעקב - היות וזה נהפך לפקדון.

(ז) כשהתנו אין "לא יגוש", לחת"ס - שלא יגוש הוי רק בכניסת שביעית ולא לאחר מכן. לג"ר שמואל רוזובסקי - המלווה לא יגבה בשביעית אלא בשמינית, שאז עדיין יש חוב ואין איסור לא יגוש.

פקדון שהמלווה נהיה בעצם מפקיד, והלווה הוא שומר על הפקדון בתנאים שסיכמו ביניהם, שיוכל להשתמש עם הפקדון, לכן יכול המלווה לגבות מהלווה בשנה שביעית כי הוא לא גובה את חובו אלא את פקדונו. ועל פי זה מתרץ הקהילות יעקב את התומים (אורים) שמקשה אפי' שהתנו בינם לבין עצמם למה שלא יוכל הלווה לומר אסמכתא בעלמא מה שהתחייבתי לשלם גם אחרי שמגיע שנת השמיטה, וסמכתי בדעתי ששביעית תפקיע את החוב ובאמת לא התכוונתי לזה, ומתרץ הקהילות יעקב שאם זה נהפך לפיקדון ולא להתחייבות לא שייך לטעון שסמך בדעתו שלא ייצטרך לתת, כי מה שאצלו זה לא שייך אליו אלא הוא שומר בעלמא.

באופן אחר הג"ר שמואל רוזובסקי בשיעוריו ר' שמואל על מכות מתרץ, שבשנת השמיטה עצמה עדיין יש חוב, ואפי' שהמלווה לא יכול לגבות אבל החוב קיים בעולם, וכשמגיע השנה השמינית שבעיקרון החוב אמור להיפקע, אבל היות והתנו ביניהם החוב נשאר עדיין בעולם והלווה חייב למלווה, ובשנה שמינית אין איסור של "לא יגוש", כי האיסור גביה הוא רק בשנה השביעית, אך בשנה השמינית אין איסור גביה ואם יש חוב אפשר לגבות.

הגאון רבי אהרן מיטלמן שליט"א
רב קרית אבי עזרי מודיעין עילית

האם יש ענין לעשות פרוזבול בערב שנת השמיטה

מחלוקת האחרונים אם יש ברכה
בזמן הזה כשביעית דרבנן

ויש לציין לדברי החת"ס בגיטין דף לו
שכתב שבזמן הזה ששמיטת
כספים הוא רק דרבנן, ממילא אין את
הברכה של למען יברכך וכמו שכתב
הסמ"ע על השו"ע בחו"מ סימן סז, כי
יש ברכה של התורה רק כאשר התורה
אמרה להשמיט אבל בזמן הזה שהתורה
לא אמרה להשמיט אין סיבה לברך,
וממילא גם אין איסור של בליעל, כי
התורה לא תצווה על אדם לאבד את
מעותיו.

אכן ידועים דברי החזו"א בשביעית
סימן יח סק"ד שחלק על הסמ"ע
ואמר שאם חכמים אמרו להשמיט אז
יש ברכה כי בי"ד של מעלה עושים מה
שבי"ד של מטה גוזרין

ספק אם לפי החזו"א יש בליעל
בזמן הזה

ויש להסתפק האם לפי החזו"א יש את
האיסור של בליעל מדאורייתא
בזמן הזה, שמצד אחד אפשר לומר שיש
בליעל, כי למעשה יש ברכה כי כך
פסקו בי"ד של מטה, ואם יש ברכה

המקור לשמיטת כספים בתורה

נאמר בתורתינו הקדושה בפרשת ראה
(פרק טו): מִקֵּץ שָׁבַע שָׁנִים
תַּעֲשֶׂה שְׁמִטָּה: וְזֶה דְּבַר הַשְּׁמִטָּה שְׁמוֹט
כָּל בַּעַל מִשָּׁה יְדוֹ אֲשֶׁר יִשָּׂה בְרַעְהוּ לֹא
יִגַּשׁ אֶת רַעְהוּ וְאֶת אֶחָיו כִּי קָרָא שְׁמִטָּה
לִיקוֹן... הַשְּׁמֵר לָךְ פֶּן יִהְיֶה דְּבַר עִם
לְבָבְךָ בְּלִיעַל לֵאמֹר קָרְבָה שְׁנַת הַשָּׁבַע
שְׁנַת הַשְּׁמִטָּה וְרַעַה עֵינֶיךָ בְּאַחֶיךָ הָאֲבִיּוֹן
וְלֹא תִתֵּן לוֹ וְקָרָא עָלֶיךָ אֵל יִקְוֶה וְהָיָה
כָּךְ חֲטָא: נִתּוֹן תִּתֵּן לוֹ וְלֹא יֵרַע לְבָבְךָ
בְּתַתֵּךְ לוֹ כִּי בְּגִלְל הַדְּבָר הַזֶּה יִבְרָכְךָ
יִקְוֶה אֱלֹהֶיךָ בְּכָל מַעֲשֶׂיךָ וּבְכָל מַשְׁלַח
יָדְךָ:

החומרא של מי שנמנע מלהלוות

מבואר בתורה הקדושה מצוות שמיטת
כספים, דהיינו שבשנת
השמיטה כל החובות נשמטין, ויש גם
איסור של לא יגוש, וכמו כן מי שנמנע
מלהלוות לשני בגלל שקרבה שנת
השבע והוא מפחד שהחוב ישמט הוא
נקרא בליעל, שזהו תואר מאוד לא
מוצלח, ויש עונש גדול על זה, אבל לא
צריך לפחד מהשמטת הכספים
ומההפסדים כי הקב"ה הבטיח שהוא
ישלם על כך וכמו שנאמר כי יברכך.

ממילא מי שלא סומך על הברכה ואינו מלוה, הוא בכלל בליעל.

אך מאידך יש מקום לומר שאין איסור בליעל, שהרי מצד הפסוק הנאמר בתורה שביעית של ברכה, זה לא שייך בזמן הזה שאין שביעית מהתורה, ומה שיש ברכה הוא בגלל הבטחה אחרת שבי"ד של מעלה הולכים אחר בי"ד של מטה, ויתכן שמי שלא בדרגה הזו ולא מאמין מספיק בענין זה שהוא לא בכלל בליעל, ואמנם הוא לא בר מעלה אבל הוא גם לא בליעל, ובפרט שיש כמה גדולי עולם שאומרים שאין ברכה היום הלא הם הסמ"ע והחת"ס. ואיך נייחס אדם שחושש לדעות אלו שהוא בליעל?!

טעם שמטת כספים

ובעצם טעם המצוה של שביעית כתב החינוך (מצוה תעז): ללמד נפשנו במדות המעולות מדת הנדיבות ועין טוב, ונקבע בלבבנו הבטחון הגדול בשם ברוך הוא, ואז תכשר נפשנו לקבל טוב מאת אדון הכל כלול הברכה והרחמים.

וגם נמצא מזה גדר חזק ומחיצה של ברזל להתרחק מאד מן הגזל ומן החמדה בכל אשר לרענו, כי נשא קל וחומר בנפשנו לאמר, אפילו הליתיו ממוני והגיע שנת השמטה אמרה תורה להשמיט בידו המלוה, שלא לגזול ושלא לחמוס משלו לא כל שכן שראוי לי להתרחק עד הקצה האחרון.

ויש לציין גם לדברי החזקוני שכתב את הטעם שהיה צורך במצוה זו, מפני שאלו שקיימו מצוות שמטת קרקעות, אם הם היו צריכים ללוות כסף, אין להם במה יפרע כי אינו זורע ואינו קוצר, ולכן התורה אמרה למלוה שישמט החוב, אבל בשאר שנים אדם זורע וקוצר ואם המלוה דוחקו אומר לו המתן לי עד שאמכור את תבואתי.

הלל תיקן פרוזבול שלא ימנעו מלהלוות

עוד הלכה ידועה היא מה שתיקן הלל פרוזבול, כי ראה שהעם נמנעו מלהלוות כי חששו שהחוב ישמט אז הוא תיקן פרוזבול שהוא בפשטות מסירת החובות לבית דין שהם יגבו, ואז לא נמנעו מלהלוות.

שביעית משמטת בסופה

והנה השאלה הראשונה בשמיטת כספים היא מתי שמיטה משמטת בתחילתה או בסופה, ונפ"מ גדולה למעשה גם לענין פרוזבול מתי לעשותה לפני תחילת השמיטה דהיינו בערב ראש השנה של שמיטה והשנה זה יוצא ביום שני האחרון של תשפ"א, או בערב ראש השנה של סוף שנת השמיטה שזה השנה כט אלול תשפב.

והנה לכאורה דין זה הוא גמרא מפורשת במסכת ערכין דף כח ע"ב שם אומרת הגמרא "אחד יובל ואחד שביעית משמטין כאחד, אלא

טעם הרא"ש שביעית יש איסור נגישה

ובבית יוסף ביאר את טעמו ומקורו של הטור, שהוא ברא"ש בפרק השולח (סי' יח) על פי התוספתא (שביעית פ"ח הי"א) שם מבואר לפי גירסת הרא"ש בתוספתא שיש לעשות פרוזבול לפני השמיטה, וז"ל: אימתי כותבין עליו פרוזבול ערב ראש השנה של שביעית והוא הדין קודם ולא בא למעט אלא בשנה שביעית דאף על גב דשביעית אינה משמטת אלא בסופה אפילו הכי אין כותבין פרוזבול עכ"ל.

עוד הביא הב"י את ביאור הרא"ש (גיטין סימן כ) להבין ענין זה של פרוזבול לפני השמיטה, למרות שהוא משמט רק בסופו, דהנה ישנם שני פסוקים בפרשה של שמיטת כספים, הפסוק הראשון אומר: מִקֵּץ שְׁבַע שָׁנִים תַּעֲשֶׂה שְׁמִטָּה: שזה מלמד ששמיטה משמטת בסופה.

ואח"כ הפסוק השני הוא: וְזֶה דְּבַר הַשְּׁמִטָּה שְׁמוֹט כָּל בְּעַל מִשָּׁה יָדוֹ אֲשֶׁר יִשָּׂה בְּרֵעֵהוּ לֹא יִגַּשׁ אֶת רֵעֵהוּ שזה מלמד שמיד כנכנס השמיטה, וכמו שנאמר 'וזה דבר השמיטה' דהיינו שזה הדין נוהג בכל השמיטה – לא יגוש, דהיינו מיד כשהתחילה שנת השמיטה אין בית דין נזקקין לגבות שום חוב וגם המלוה בעצמו אין לו ליגוש הלזה דכתיב (דברים טו ב) לא יגוש את אחיו ואת רעהו כי קרא שמיטה לה' מיד

שיוכל בתחילתו והשמיטה בסופה". דכתיב: מקץ שבע שנים תעשה שמיטה.

דהיינו הגמרא אומרת שגם שמיטה וגם יוכל משמיטים כספים, אלא שיוכל משמיט הכספים בתחילת השנה של היובל, ואילו שביעית בסופה, ויש על זה פסוק מפורש בתורה מקץ שבע שנים תעשה שמיטה דהיינו שהשמיטה של הכספים היא בסוף שבע שנים.

ולפי זה לכאורה הלכה פשוטה שכותבים פרוזבול רק בסוף שנת השמיטה, ואין שום ענין לכתוב לפנייה.

דעת הטור בשם הרא"ש שמשנכנס שביעית אי אפשר לעשות פרוזבול

אמנם הטור בסימן סז כתב: ואין כותבין אותו אלא עד סוף שנה ששית. נכנסה שנה שביעית אף על פי שאין משמטת עדיין אלא בסופה, אפ"ה אין כותבין אותו.

מפורש בטור להדיא שאת הפרוזבול צריך לכתוב בסוף שנה שישית לפני השמיטה, אע"פ שה משמט בסוף, דהיינו שאנחנו לא חולקים על הגמרא ועל הפסוקים ששביעית משמטת רק בסופה, אבל בכל את פרוזבול אי אפשר לכתוב אלא לפני השמיטה.

והדבר צריך ביאור מדוע צריך לכתוב פרוזבול לפני שמיטה כשעדיין לא משמט, ולמה אי אפשר לכתוב אותו אח"כ אחרי שנכנס שמיטה?

שנכנסה השמטה לא יגוש, אבל אם יפרע הלוח מעצמו אין צריך לומר משמט אני בגלל שהחוב עצמו לא נשמט רק שאסור לגבותו.

ומוסיף הרא"ש שכמו שאין נזקקין לגבות החוב, כך אין נזקקין לכתוב פרוזבול מיד כשנכנסה שביעית, והטעם מוכן מפני שזה גם גביה של החוב, והתורה אומרת שמשנכנס שמיטה אין נזקקין לגבות חובות.

וזהו שיטת הרא"ש והטור וגם העיטור סובר כן.

רוב הראשונים חולקים על הרא"ש

אלא שמביא הב"י שרוב הראשונים חולקים על כך, והוא מציין לדבר הרמב"ם שכתב אין שביעית משמטת [כספים] אלא בסופה לפיכך הלוח את חבירו בשביעית גובה חובו כל השנה וכשתשקע חמה בליל ראש השנה של מוצאי שביעית אבד החוב עכ"ל הרי שכתב שחוב שהלוח בשביעית גובה כל השנה ומשמע אפילו על ידי בית דין.

וכן מבואר בתשובות המיוחסות להרמב"ן סימן צ"ח שאפשר לגבות כל השביעית, והוא העיר על העיטור שגם הביא את התוספתא שהביא הרא"ש שהיה שם גירסא משובשת, ולפי הגירסא הנכונה גם לתוספתא כותבים פרוזבול כל השמיטה, וכן ציין שם הב"י שהסכים לזה כס הרא"ש, והרשב"א (ח"ב סי'

שיד), וסיים הב"י: כן המנהג פשוט בארץ ישראל וסביבותיה לכתוב פרוזבול בערב ראש השנה של מוצאי שביעית וכן נהג מורי הרב הגדול הר"י בירב ז"ל:

פסק השו"ע נגד הרא"ש וכן נראה דעת הגר"א

ובך הוא סתם בשו"ע סימן סז סעיפים ל-לא בלי חולק שאין שביעית משמטת כספים אלא בסופה, לפיכך המלוח את חבירו בשביעית עצמה, גובה חובו כל השנה בבית דין, וכשתשקע חמה בליל ראש השנה של מוצאי שביעית אבד החוב, וכל זמן שהוא יכול לגבות החוב, כותבין פרוזבול.

ויש לציין לביאר הגר"א שציין מקור לשו"ע מדברי התוספתא לפי גירסת רוב הראשונים, והעיר שהרא"ש שחולק הוא לפי גירסתו בתוספתא.

עוד יש להעיר שמדברי הטור משמע שמי שלא עשה פרוזבול לפני השמיטה אין מה לעשות פרוזבול אח"כ כלל,

דעת הב"ח שלפי הרא"ש אפשר לעשות פרוזבול בשביעית על חובות שלוח בשביעית

אכן יעוין בב"ח שם שעשה פשרה בדברי הרא"ש, שדוקא לגבי חובות שהיו לפני השמיטה כבר לא

ספק האם יש ענין להחמיר את שיטת הרא"ש

ומעתה יש לדעת האם יש ענין להחמיר את שיטת הרא"ש והטור שלא הובאה להלכה בשו"ע כלל, או שאין בזה ענין, וכמו שאין אנו נוהגים להחמיר את כל השיטות הראשונים בכל דיני התורה, אלא סומכים על פסק השו"ע והנו"כ, הוא הדין כאן לא צריך לחוש לשיטות נדחות, ובפרט ששביעית בזמן הזה דרבנן.

מדוע הגר"א עשה פרוזבול פעמיים

והנה ידוע שהגר"א נהג לעשות פרוזבול גם לפני השמיטה וגם בסופה, אכן דוחק לומר שהוא חשש לשיטת הרא"ש, שהרי הוא כתב להדיא לעיל שכל הרא"ש מבוסס על גירסתו בתוספתא, ובתוספתא עם הגהות הגר"א מבואר שהוא גרס כמו כל הראשונים ולא כמו הרא"ש, ואם כן מדוע שיחוש לשיטת הרא"ש שמבוסס על גירסא לא נכונה לשיטתו.

ואמנם יש אומרים שהוא חשש לשיטות אחרות, דהנה ברמ"א ריש סימן סז כתב: ובחשבון שנת השמיטה נפלה מחלוקת, והעיקר ששנת ש"כ ושנת ש"ז היתה שמיטה, ואם כן יהיה שנת של"ד הבע"ל שמיטה, יהי רצון שיכנה

עוזר פרוזבול אבל חובות שלווה בשמיטה עצמו כן מותר לגבות כל השמיטה ועל זה מהני פרוזבול בסוף השמיטה, והתומים כתב על דבריו: לא ידעתי פשרה זו מה טיבו ומנ"ל זה, אם צוותה התורה כמש"כ הרא"ש בפירוש הפסוק מבלי לנגוש את רעהו בכל שנת שמיטה, מה הבדל יש אם הלוחו קודם או בשנת שמיטה, סוף כל סוף חל שמיטה עליו תיכף לאחר הלואה. אמנם באורים הסכים שאפשר לעשות פרוזבול גם בשביעית לפי הרא"ש למרות שלא יודע מהו טעמו של הב"ח.

סיכום ביניים

העולה מכל הנ"ל, שהשו"ע סתם כדעת הרמב"ם ורוב הראשונים ששביעית משמטת אך ורק בסופה ועד שקיעת החמה של סוף סוף השמיטה אין שום שמיטת כספים וממילא אפשר גם לעשות פרוזבול עד אז, ואין שום ענין לעשות פרוזבול לפני השמיטה,

ומאידך הטור פסק כדעת הרא"ש והעיטור, שמכניסת השמיטה אסור ליגוש וממילא גם אסור לעשות פרוזבול עכ"פ על החובות שהיו לפני השמיטה, אלא שהחוב לא נשמט עד סוף השמיטה, ונפ"מ לענין זה שאם הלוח יבוא להחזיר לא צריך לומר לו משמט אני, אבל ליגוש אסור.

בית המקדש ויחזרו אז למנות שמיטין ויובלות.

עכ"פ מבואר שיש מחלוקת בכל שמיטה, ולפי פירוש רש"י כל שנה של ערב שמטה זה באמת סוף שמיטה, והגר"א חשש לשיטה זו שאולי גם זה סוף השמיטה.

ואין להקשות מה עשה עם עבודות הקרקע, כי הוא היה בחו"ל, אכן אנו לדידן שעובדים בקרקע כל ערב שמטה, אם נחמיר בשמטת כספים בגלל שיטת רש"י שאולי עכשיו זה שמיטה זה ממש כסיל בחושך הולך.

ולכן יש לברר האם אנו צריכים לחוש לשיטת הרא"ש שעושים פרוזבול לפני השמיטה, או לא.

נחלקו האחרונים אם יש לחוש לרא"ש

והנה התומים עצמו כתב שיש להחמיר ולעשות פרוזבול בסוף שנה שישית וירא שמים יוצא ידי כולם. וכן העלה בשו"ע הרב, ומאידך יש הרבה אחרונים ובראשם החזו"א שלא חשו לשיטה זו ולא עשו פרוזבול לפני השמיטה.

תשובת החת"ס בענין מי שסובר שאין ללבוש בגד צמר דוקא בנוסח ספרד

והנה בחתם סופר (או"ח סימן טו) דן בדבר אחד שהתפלל עם בגד

צמר, ומשיהו התריז נגדו ומיחה שלא יעברו לפני התיבה במלבושי בגד צמר באמרו כי התפלה שבנוסח ספרד שהם מתפללים היא לעילא מכל ברכתא, ואין הלוּבש בצמר כדאי הוא לה.

וכתב על כך החת"ס שהרי אמנם יש מקום להידור זה, לחשוש שמא נתערב בהם חוט פשתן והנזהר קדוש יאמר לו,

אבל שזה אין כדאי וראוי לעבור לפני התיבה בשביל זה הס שלא להזכיר. ובפרט שכל ישראל לבושים בגדי צמר.

אח"כ החת"ס האריך מאוד בטענה שמי שמתפלל נוסח אשכנז אין לו בעיה ללבוש צמר, אבל מי שמתפלל נוסח ספרד שזה לעילא מן כל ברכתא הוא אסור ללבוש צמר, שזהו טענה אוילית, והבל יפצה פיהו.

והאריך שם שאין כל הבדל בין הנוסחאות בין אשכנז לספרד, וההבדל היחיד הוא שהאר"י שהיה ספרדי סידר את הכוונות לפי הנוסח שלו, ולכן מי שבקי בכל כוונת האר"י יש ענין שיתפלל בנוסח ספרדי כי יכול לכוון את מה שאומר לפי הכוונות, אבל בלי ספק כל הכוונות שיש בנוסח ספרד יש גם בנוסח אשכנז, ואילו הוא היה אשכנזי או היה נמצא באשכנזים איש כמוהו היה עושה כיוצא בזה בסידור אשכנזי.

ולכן הגאון החסיד שבכהונה מו"ה נתן אדלער זצ"ל הוא בעצמו עבר לפני התיבה והתפלל ספרדי בסידור האר"י זצ"ל וכן מורי הגאון בעל הפלאה זצ"ל כי רק אך המה התפללו בנוסח האר"י ושום אחד מהאנשים המצורפים להמנין לא התפללו כי אם אשכנזי, ואפילו בנו הגאון בעל מחנה לוי זצ"ל לא שינה נוסחת אשכנזי.

איך שלא יהיה אין לומר שנוסח ספרד שונה במעלתו מנוסח אשכנז ושנוסח זה אינה סובלת בגד צמר דברי הבל המה.

אין לתת עליה למי שלא מקפיד על ההלכה שקוראים בה בתורה

אח"כ כתב החת"ס דבר נפלא לגבי עליות לתורה, שכתוב במנהגי מורי הגאון מ' נתן אדלער זצ"ל שביו"ט של סוכות לא קרא ללוי למי שאוכל חדש, כי בעליה של לוי יש את האיסור של חדש, כי איך יברך על התורה ויקראו לפניו מקרא זה של אסור חדש שהוא עובר עליו.

דברי החת"ס שאין לתת עליה למי שלא עשה פרוזבול בכניסת השמיטה

מוסיף החת"ס וז"ל: וכיוצא בזה השתא הכא שנת השמיטה, אינו ראוי לקרות בתורה לא יגוש את רעהו למי שלא עשה פרוזבול ער"ה העבר בכניסת

שמיטה, וגם יעשה פרוזבול ער"ה הבע"ל ביציאתו לצאת ידי כל הפוסקים החולקים בזה עיין ח"מ סימן ס"ז, כיוצא באלו ראוי להחסידיים ליהדר, אבל להתפלל בבגד צמר אין לחוש לדבריו אם לא ישמיעני ויברר דבריו ויגלה לי סתריו אז אודה על האמת אם הוא אמת. עכ"ל.

והנה משפטות לשון החת"ס משמע שהוא סובר וכן סובר רבי נתן אדלר החסיד שבכהונה, שלא רק שיש לחוש לשיטת הרא"ש ולעשות פרוזבול בערב שמיטה, אלא שמי שלא חש לשיטה זו היחידית שלא נפסקה בשו"ע ושמרן הב"י לא חש לה וכן לא חשו לזה רוב הרשונים, בכל אופן אין לתת לו עליה בפרשה זו.

תמיה על פסק החת"ס

והדבר צריך תלמוד, וכי מי שלא חש לשיטה יחידה אי אפשר לתת לו עליה כזו? וכי מי שסומך על המשנ"ב ולא יחוש לחומרא של החזו"א בהלכות שבת יש להקפיד שלא לתת לו עליה כשקוראים בתורה על שבת? ! אתמהה

דברי החת"ס בחו"מ שלא צריך לחוש לשיטת הרא"ש וכן נהג רבי נתן אדלר

אלא שלמעשה השאלה קשה פי כמה וכמה, שהרי חוץ מהחת"ס באו"ח, יש גם חת"ס בחו"מ סימן נ,

**יש שתירצו את החת"ס שבאו"ח
כתב רק כנגד מי שמחפש חומרות**

והנה יש כאלו שתירצו שבאמת החת"ס סובר שלא צריך להחמיר בזה כלל, ומה שכתב באו"ח כוונתו היתה רק כנגד טענת המתחסדים שהחמירו שלא להתפלל עם בגדי צמר, ועל זה טען שאם הם רוצים להחמיר ולעשות חומרות אז שיחמירו בחומרות עם בסיס כמו פרוזבול בתחילת השמטה, שיש ראשונים שכך סוברים אבל אין ענין להחמיר בבגד צמר, דהיינו שהוא עצמו סובר שאפשר לתת עליה בשופי אבל מי שרוצה יכול להחמיר בזה רק שלא יחמיר בשטרות.

אמנם תירוצ זה דחוק, א. כי לא משמע כך מדבריו, ב. הוא כתב שיש מקום להחמיר לא ללבוש בגד צמר מחשש שיתערב בו חוט פשתן, רק שכתב שמי שמחמיר רק בנוסח ספרד ולא באשכנז זה הבל, אבל עצם החומרא יש לה מקום.

**תורץ הציץ אליעזר שכוונת בחת"ס
באו"ח היא למי שלא עושה פרוזבול
כלל**

אמנם יעוין בציץ אליעזר שכתב ליישב החת"ס שכוונתו שמי שלא עשה גם בערב שביעית וגם לא מתכנן לעשות

ושם נשאל האם יש ענין לעשות פרוזבול בערב שמיטה, וכתב שם וז"ל: בענין פרוזבול שחשקה נפשו היפה לכתוב פרוזבול ולמסור דבריו בפני וכ' להיות השנה הזאת שנת תקס"ד שנה ששית לשמיטה להרמ"א ז"ל שפסק כהנך גאונים וחשש לשיטת העיטור והרא"ש דאין כותבי פרוזבול משנכנס שנת ז' אנא עובדא ידענא שמ"ו החסיד זצ"ל מסר דבריו לפני וחד דעימי בסוף שנת תקמ"ד הנכנס לתקמ"ה דהיינו סוף שמיטה וידענא שלא עשה פרוזבול בסוף תקמ"ג כי לא זזה ידי מתוך ידו ממש לידע כל דרכיו מוצאיו ומובאיו.

הרי שלהדיא לא רק שחת"ס סובר שלא צריך לעשות פרוזבול אלא שמעיד שרבו ר' נתן אדלר לא עשה פרוזבול בערב שביעית, ואם כן איך יעלה על הדעת שהחת"ס יכתוב שמי שלא יעשה פרוזבול בערב שביעית אין להביא לו עליה של שמיטת כספים, כאשר אפילו רבו לא עשה כן, ואם ימנע מלתת עליה זו לאחד כזה הוא גם פוגע בגברא וגם ברבו,

ובפרט יש לשאול שמשמע מדבריו באו"ח שרבי נתן הוא זה שאמר שלא לתת עליה לאחד כזה, וזה ממש תמוה כשהוא עצמו לא חש לזה מדוע שיקפיד על אחרים שלא חשו לזה.

זכויות ליום הדין ולא חס על טרחתו לדוגמא כשמו"ר שמע ממני שהנני נוסע לבקר בחור ישיבה אף שמו"ר לא הכירו בביה"ח מו"ר הצטרף אלי ונסע עמי וישב אצל החולה ועודדו ועוד עובדות מעין אלה מעשה צדקה וחסד.

הרי לפנינו שהקה"י הודה שמעיקר הדין לא צריך פרוזבול, אבל בכל זאת עשה כן להרבות זכויות ליום הדין וכמו שעשה דברים נוספים עבור כך.

ביאור מדוע החמיר בפרוזבול כי ה גם בין אדם לחבירו

ויש לשאול, האם זהו הדרך לחוש בימים אלו לכל שיטות ראשונים שלא נפסקו להלכה כלל? וכי יש להניח בימים אלו תפילין של ר"ת שזהו שיטה שהוזכרה בשו"ע? ודוגמאות יש לרוב ולא מצינו שיחושו לשיטות שלא נפסקו.

ונראה שכל מה שהקה"י החמיר היינו במצוות שבין אדם לחבירו, כלומר במצוות שבין אדם למקום אין מקום להחמיר גם בימים אלו לשיטות שלא נפסקו להלכה, אבל בין אדם לחבירו יש ללכת עד הקצה ולהחמיר ולחפש זכויות בבין אדם לחבירו, כי זה העיקר, וכמו שהקה"י באמת נהג בימים אלו וכמבואר לעיל.

ואפשר לבאר זאת בשני אופנים מדוע פרוזבול זה נקרא בין אדם

בסוף השביעית, לאחד כזה אין לתת עליה, כי הוא לא חושש לכל הדעות, דהיינו שברמ"א תחילת סימן סז יש דעות שאין שביעית בזמן הזה כלל, והפוסקים חולקים על כך בתוקף, עכ"פ מי שלא חש לדעות שיש שביעית בכלל, לאחד כזה אין לתת עליה, אבל אם הוא עשוה פרוזבול או בתחילתו או בסופו לאחד כה אפשר לתת עליה.

עכ"פ נראה שגם החת"ס ורבו החסיד שבכהונה רבי נתן אדלר סוברים שלא צריך להחמיר ולעשות פרוזבול בערב שביעית. והם גם לא עשו. למרות שהיו הרבה יותר צדיקים מאתנו.

הקה"י עשה פרוזבול כדעת הרא"ש להוסיף זכויות את זכותו של הרא"ש

והנה בארחות רבינו כתב וז"ל: מו"ר היה אומר בימים שלפני ר"ה ובעשי"ת צריכים להוסיף זכויות וגם כשהיה עושה פרוזבול בערב שביעית נוסף לפרוזבול שבסוף שביעית וזהו כשטת הרא"ש (דאין הלכה כן), היה מו"ר אומר לי שעושה הפרוזבול שיהי לו עוד זכות ליום הדין (כמדומה שהי' אומר לי זכותו של הרא"ש ז"ל).

ועוד כתב שם: ואף שהימים של מו"ר היו תמיד מלאים ותפוסים בעבודת הקודש כל היום, בכ"ז הי' מו"ר מחפש בימים אלה נוסף ללמודיו ועבודת הקודש שלו עוד מצוות ומע"ט ומצוות שבין אדם לחבירו כדי להוסיף

טעמים, אחד בין אדם למקום שהוא מצוות הבטחון, ואחד בין אדם לחבירו שהוא גדר של איסור גזילה, שאם אפילו חובות שלי אני לא גובה כל שכן שלא יגזול מחבירו, נמצא שכל פרוזבול הוא גדר של גזל, וממילא יש מקום להחמיר ולעשות עוד גדרים של גזל שעל זה נחתם הדין בנעילה.

לחבירו, אפשר לומר בפשטות, מפני שהוא תקנה לעניים כדי שילוו להם, וממילא הוא בין אדם לחבירו.

אך זה קצת דחוק, כי אפשר להלוות גם בלי פרוזבול אם מחפשים זכויות, ואפשר גם להלוות לעשר שנים.

אכן יש לומר על פי מה שנתבאר לעיל בחינוך שבשמטת כספים ישנם שני

הגאון רבי עקיבא יוסף לוי שליט"א מח"ס עומק הפשט

זמן כתיבת הפרוזבול

לאו ועשה: 'שמיטת כספים' הינה אחת ממצות התורה בשנת השמיטה, מצות עשה להשמיט את החוב שנאמר 'שמוט', ואיסור לאו שלא ליגוש את החוב דכתיב 'לא יגוש'. כמו שכתוב בתורה (דברים פרק טו פסוקים א-ג), מקץ שבע שנים תעשה שמיטה: וזה דבר השמיטה שמוט כל בעל משה ידו אשר ישה ברעהו לא יגש את רעהו ואת אחיו כי קרא שמיטה לה': את הנכרי תגש ואשר יהיה לך את אחיך תשמיט ידך.

מבואר ברמב"ם (שמיטה פרק ט הלכה א) שיש מצות עשה להשמיט הלואה בשביעית שנאמר 'כל בעל משה ידו', והתובע חוב שעבר עליו שביעית, אפילו אם הלואה לא משלם (דרך אמונה שם אות ד), עובר בלא תעשה שנאמר 'לא יגוש את רעהו ואת אחיו'. וכתב החינוך (פרשת ראה מצוה תעה תעז) הנוגש את חבירו בשביעית מבטל עשה ולא תעשה. בזמן הזה שאין היובל נוהג, נחלקו הראשונים האם מצות שמיטת כספים הוא מן התורה או מדרבנן, ונפסק בשו"ע (חור"מ סימן סז סעיף א) שהוא מדרבנן ולא מדאורייתא.

שביעית משמטת בסופה: מבואר בגמ' (ערכין דף כח:), ונפסק

ברמב"ם (שמיטה פרק ט הלכה ד), ובשו"ע (חור"מ סימן סז סעיף ל) שהשביעית משמטת בסופה, דכתיב (דברים פרק טו פסוק א) מקץ שבע שנים תעשה שמיטה. ומבואר בספרי (פרשת ראה פסקא קיא), ונפסק ברמב"ם (הנ"ל לפי פירוש מהר"י קורקוס והרדב"ז), ובסמ"ג (לאוין סימן ער), שיש היקש למה שנאמר במצות הקהל (דברים פרק לא פסוק י) מקץ שבע שנים במעד שנת השמיטה בחג הסוכות, נאמר כאן קץ, ונאמר להלן קץ, כשם שמצות הקהל בסוף השנה השביעית ולא בתחילתה, כך שמיטת כספים בסוף השנה השביעית ולא בתחילתה. ואפילו אם הלואה בשביעית, החוב קיים כל שנת השמיטה, ונאבד בשקיעת החמה של ראש השנה במוצאי שביעית.

שיטת רוב הראשונים

פרוזבול בסוף שמיטה: כל חוב שלא נמסר לבית דין נשמיט בשביעית, ולכן תקנו חז"ל פרוזבול למסור החובות לבית דין, וכך השביעית לא תשמט את החוב. ומבואר בתוספתא (מסכת שביעית פרק ח הלכה י), אימתי כותבין פרוזבול, ערב ראש השנה של

שביעית. ורוב הראשונים והפוסקים לא נקטו להלכה כגירסת התוספתא שלפנינו הסותרת לכאורה את הגמ', שהשביעית משמטת רק בסופה, ומשמע מהגמ' שרשאי לגבות חובות כל משך שנת השביעית, וכותבים פרוזבול בסוף שנת השמיטה ולא בתחילתה.

הבית יוסף (סימן סז), מביא את שיטת הרא"ש וסיעתו, שהגירסא בתוספתא שכותבים פרוזבול בערב שביעית, והסיק להלכה שלא כדעתם, והביא מה שכתב בתשובות המיוחסות להרמב"ן (סימן צח) שבעל העיטור (שנקט כשיטת הרא"ש כמבואר להלן) גירסא משובשת נזדמנה לו בתוספתא דשביעית, אך הגירסא האמיתית בתוספתא היא "כיון ששביעית אינה משמטת אלא בסוף, כל זמן שהוא גובה מוסר שטרותיו לבית דין". וכגירסא זו בתוספתא נקט בפירוש הר"ש (על המשניות) ובשו"ת הרשב"א (חלק ב סימן שיד), וכך נקט הרמב"ם (הלכות שמיטה פרק ט הלכה ד) שכותבים פרוזבול בסוף שמיטה. ומסיים הבית יוסף שכך המנהג פשוט בארץ ישראל וסביבותיה, לכתוב פרוזבול בערב ראש השנה של מוצאי שביעית, וכן נהג מהר"י בירב.

וכך נפסק בשו"ע (חו"מ סימן סז סעיפים ל-לא), ששביעית משמטת רק בסופה, ומותר לגבות החובות כל שנת השביעית, וכל זמן

שיכול לגבות החוב, כותבין עליו פרוזבול.

שיטת הרא"ש

פרוזבול בערב שמיטה: מאידך לשיטת הרא"ש (גיטין פרק ד סימנים יח-כ), ובעל העיטור (אות פ פרוזבול דף עו טור ג), וכן כתב בכפתור ופרח (פרק נ) בשם רבינו נסים והרב בן מלכי צדק, ונפסק בטור (חו"מ סימן סז אות לב), הגירסא הנכונה בתוספתא (מסכת שביעית פרק ח הלכה י), אימתי כותבין פרוזבול ערב ראש השנה של שביעית. ופוסקים להלכה כגירסא זו, ומבארים שאינו סותר את דברי הגמ', כי זמן כתיבת פרוזבול הוא בערב שביעית או קודם לכן, ואין כותבין פרוזבול בתוך שביעית, ולמרות שהשביעית משמטת רק בסופה, מכל מקום אין כותבין פרוזבול בתוך שביעית. והוסיף בכפתור ופרח, שצריך הפרוזבול להיות קיים ולא יקרע כל שנת השמיטה, כי השביעית משמטת בסופה.

טעם הדבר מבאר הרא"ש, שבאמת מפורש בפסוק מִקֵּץ שְׁבַע שָׁנִים תַּעֲשֶׂה שְׁמִטָּה וְזֶה דְּבַר הַשְּׁמִטָּה שְׁמוֹט כָּל פֶּעַל מֵשֶׁה יָדוּ, הרי שעשה של 'שמוט' נאמר רק בסוף השמיטה, ואם הלוח פורע מעצמו רשאי לקבל חובו ואין צריך לומר 'משמט אני'. אבל לגבי הלאו של 'לא יגוש' מפורש בפסוק לֹא יִגֹּשׁ אֶת רֵעֵהוּ וְאֶת אֶחָיו כִּי קָרָא שְׁמִטָּה לָהּ, מיד בכניסת השביעית כאשר קרא

שמיטה לד' כבר חל הלאו של 'לא יגוש', שאסור למלוה או לבית דין לגבות את החוב, ולכן אין כותבין פרוזבול מתחילת שביעית.

ויש להוסיף ראייה לשיטת הרא"ש, שהרי כתוב בפסוק בהמשך הפרשה (דברים פרק טו פסוק ט) **הַשְׁמֹר לְךָ פֶּן יִהְיֶה דְבָר עִם לְבָבְךָ בְּלִיעַל לְאֹמֹר קָרְבָה שְׁנַת הַשְּׂבַע שְׁנַת הַשְּׁמִטָה וְרָעָה עֵינֶיךָ בְּאַחִיד הָאֶבְיוֹן וְלֹא תִתֵּן לוֹ וְקָרָא עֲלֶיךָ אֶל ה' וְהָיָה בְּךָ חָטָא, הרי שתכף כאשר קרבה שנת השמיטה כבר עולה מחשבת בליעל לא להלוות בגלל שקרב זמן שמיטת כספים, ולשיטת הרא"ש מובן היטב פשטות הפסוק, כי הלאו של 'לא יגוש' אכן קרב ובא ויחול תכף בכניסת השביעית. ולשיטת הרמב"ם יש ליישב בשני האופנים המבוארים בירושלמי (שביעית פרק י הלכה א); א. שהפסוק מדבר על החודש האחרון בשביעית כי חודש אחד בשנה נחשב שנה, וסתם הלואה ל' יום ולא יוכל לגבות את החוב. ב. המלוה יגיד שלא יהיה ללוה מהיכן לשלם כי השדה משומטת.**

לזה בשביעית עצמה

אין כותבין פרוזבול: נחלקו הפוסקים לפי דעת הרא"ש שכותבים פרוזבול בערב שביעית, מה הדין בהלוואה של שביעית עצמה. הקרבן נתנאל (גיטין פרק ד סימן כ אות א) כתב בשיטת הרא"ש, שגם אם לזה

בשביעית עצמה אין כותבין עליו פרוזבול, וכן מדויק מדברי הבית יוסף (סימן סז ד"ה ואין כותבין), והדרכי משה (סימן סז אות ט), ולשיטתם הרא"ש שסובר שאין כותבין פרוזבול בשביעית על הלואה של שביעית, חולק על הרמב"ם (שמיטה פרק ט הלכה ד), שכתב שחוב שלוה בשביעית גובה כל שנת השביעית עד סופה, והיינו שיכול לכתוב פרוזבול על חוב של שביעית עד סוף שביעית.

והוסיף הסמ"ע (סימן סז ס"ק נג), שלכל הדעות כותבים פרוזבול כל זמן שיכול לגבות החוב, אלא שנחלקו עד מתי רשאי לגבות חוב, לדעת הרא"ש כל השביעית אין יכול לגבות חוב, ולכן לא כותבים פרוזבול בשביעית. אבל לדעת הרמב"ם כל השביעית יכול לגבות חוב, ולכן כותבים פרוזבול עד סוף שביעית.

והוסיף בקרבן נתנאל, שלפי שיטת הרא"ש אין סברא לחלק בין הלואה בערב שביעית להלוואה בשביעית עצמה, כיון שהלאו של 'לא יגוש' הולך על כל השנה השביעית. ועוד שאם כן היה הרא"ש מתרץ בכך את סתירת הפוסקים, שהפסוק של 'שמוט' מדבר בהלוואה בשביעית, והפסוק של 'לא יגוש' מדבר בהלוואה לפני שביעית.

כותבין פרוזבול: מאידך מפורש בב"ח (סימן סז אות לב), ובשו"ת

של כניסת היום, אבל מרגע זה ואילך
כבר עבר ליה זימנא.

הוראת האחרונים

לכתחילה להחמיר: לדעת השו"ע הרב
(חו"מ הלכות הלואה סעיף
לו), והמטה אפרים (סימן תקפא אלף
המגן ס"ק קלג), לכתחילה צריך לעשות
פרוזבול בערב שביעית להרויח את
שיטת הרא"ש, אך אם לא עשה פרוזבול
בסוף שישית יעשה בשביעית עד ראש
השנה של מוצאי שביעית.

וכתב בפאת השלחן (סימן כט בית
ישראל ס"ק כא ועיין ס"ק צו)
בשם הגר"א (כתב יד על השו"ע) טעם
נוסף לעשות פרוזבול לחומרא בערב
שמיטה, כיון שנחלקו הפוסקים בחשבון
ספירת שנות השמיטה, ונפסק להלכה
ברמ"א (סימן סז סעיף א) לאחר את
השמיטה, ולכן יש ענין לעשות פרוזבול
גם בערב שמיטה, להרויח את שיטת
הרא"ש ששמיטה היא שנה אחת קודם.

כתב באורים ותומים (סימן סז אורים
ס"ק נד), הובא בפתחי תשובה
(סימן סז ס"ק ה), ולכן הירא וחרד יש
להחמיר לעשות פרוזבול בערב שביעית,
חוץ מהלואה שנעשית בשביעית,
שבאופן כזה דעת הרדב"ז והב"ח שגם
הרא"ש מודה שיכול לעשות פרוזבול
בסוף שביעית. וכתב הגרש"א שטרן
שליט"א (הלכות שמיטת כספים פרק יז
סעיף ח והערה יא), שמבואר מדברי
האורים ותומים, שגם מי שכתב פרוזבול

הרדב"ז (חלק א סימן פ, הביאו הקרבן
נתנאל שם) בשיטת הרא"ש, שרק בחוב
שהלוה בשישית, חל לאו של 'לא יגוש'
בתחילת שביעית, וכבר אי אפשר לכתוב
על חוב זה פרוזבול בשביעית, אבל
בחוב שהלוה בשביעית מודה הרא"ש
שהלאו של 'לא יגוש' הוא רק בסוף
השמיטה, שאין השביעית משמטת אלא
בסופה, ולכן חידש שהרא"ש אינו חולק
על הרמב"ם. והוכיח הב"ח כדבריו
מלשון המשנה (שביעית פרק י משנה
ב).

וביאר בספר דיני שביעית השלם (נספח
בסוף הספר), את סברת הב"ח,
שיש שני זמנים לחול לאו של 'לא יגוש'
על החובות, בכניסת השמיטה בזמן של
פי קרא שְׁמִטָה לָהּ, ובסוף השמיטה
בזמן של מִקֵּץ שָׁבַע שָׁנִים תַּעֲשֶׂה
שְׁמִטָה. ולכן חוב של קודם שביעית
שכבר חל עליו לאו של 'לא יגוש' כבר
אסור לגבותו ולא כותבים עליו פרוזבול
למרות שהעשה של 'שמוט' יחול רק
בסוף השמיטה. אבל חוב שלוה
בשביעית עצמה, לא חל עליו 'לא יגוש',
ואין החוב נשמט רק בסוף שביעית
ויכול לכתוב עליו פרוזבול.

ויסוד הדברים מפורשים בחתם סופר
(שו"ת חו"מ סימן נ), שלאו של
'לא יגוש' חל ברגע של כניסת שביעית
בליל ראש השנה, וכמשמעות הפסוק
(דברים טו ב) פִּי קָרָא שְׁמִטָה לָהּ בשעה
שקרא שמיטה שהוא זמן מקרא קודש

בתחילת השמיטה, צריך לכתוב בסופה, עבור החובות שהלוה בשביעית עצמה.

הג"ר יעקב ישראל קנייבסקי זצ"ל (ארחות רבינו חלק ב שביעית אות ח, ארחות רבינו מהדורה חדשה חלק ג עמוד שם, קריינא דאיגרתא חלק א סימן קעב) היה נוהג לעשות פרוזבול גם בערב שמיטה כשיטת הרא"ש, ואמר כדי שיהיה לו עוד זכות בראש השנה. ובערב שמיטה תשכ"ה פרסם כרוז לעשות פרוזבול בערב שמיטה. והעיד הגר"ח קנייבסקי שליט"א (דרך אמונה פרק ט הלכה ד ציון ההלכה ס"ק מד, שמיטת כספים כהלכתה שביבי אש סימן כ אות ד, קיצור דיני שביעית), שמנהג אביו היה לעשות פרוזבול גם בערב שביעית, ולפעמים מסר שטרותיו בערב שמיטה בעל פה ולא כתב שטר פרוזבול.

הגרי"ש אלישיב זצ"ל (שבות יצחק שביעית פרק א אות ג עמוד יב, ישא יוסף שביעית סימן קכ) היה נוהג לעשות פרוזבול גם בערב שביעית לחוש לדעת הרא"ש, ואף הורה להזכיר שיטה זו בפרסום לציבור, וכך נהגו הציבור בבית מדרשו. בפרוזבול בערב שנת השמיטה, לא הקפיד למסור הדברים לבי"ד חשוב, אלא חתם על שטר פרוזבול רגיל (ישא יוסף שם). וכן היה נוהג הג"ר שריה דבליצקי זצ"ל (לענין הלכה גיליון 329), להחמיר לעשות פרוזבול בערב שמיטה.

וכתב בדרך אמונה (הלכות שמיטה פרק ט ס"ק כה), שרוב הראשונים חולקים על הרא"ש וסוברים שיכול לתבוע כל השנה, וכך נוקטים להלכה, ויכול לכתוב פרוזבול כל השנה, ובכל זאת יש מדקדקין לכתוב פרוזבול גם בערב ראש השנה של שביעית לצאת גם את דעת הרא"ש. וכך נוהג בעצמו הגר"ח קנייבסקי שליט"א (אלא ד' אמות של הלכה), בערב ראש השנה של שמיטה, לאחר התרת נדרים, אומר בעל פה בפני שלשה ואפילו הם קרובים, "מוסרני לכם הדיינים שכל חוב שיש לי שאגבנו כל זמן שארצה". שהרי מבואר בדרך אמונה (שמיטה פרק ט ס"ק צה), שיש מחמירים לא לעשות פרוזבול בפני קרובים, אבל מעיקר הדין כשר, ולכן בערב שביעית שהוא רק חומרא לחוש לשיטת הרא"ש, יש להקל לעשות בפני קרובים.

לדעת הגר"מ שטרנבוך שליט"א (שמיטה כהלכתה עמוד קז) עיקר זמן פרוזבול הוא בסוף שמיטה, וכך המנהג בירושלים לעשות רק בסוף שנת שמיטה, וכיון שהשו"ע הרב והתומים מחמירים לחוש לשיטת הרא"ש לכן בני תורה ויחידי סגולה כותבים גם בערב שביעית. וחלוק מפרוזבול בסוף שמיטה, שהמדקדקים כותבים בבית דין חשוב דוקא או לכל הפחות אצל רב העיר, אבל בערב שביעית בורר לו שלושה בני תורה

שיודעים ומבינים ענין פרוזבול, וחותמים בפניהם.

לא להחמיר: החזו"א (דרך אמונה פרק ט הלכה ד ציון ההלכה ס"ק מד, חוט שני שביעית עמוד תלד, שמיטת כספים כהלכתה שביבי אש סימן כ אות ד, קיצור דיני שביעית) לא היה נוהג לעשות פרוזבול בערב שמיטה.

והוסיף בחוט שני, שאין ראיה שהחזון איש לא חשש לשיטת הרא"ש, מכך שלא כתב פרוזבול בערב שביעית, כי החזו"א בעצמו הסביר פעם, שלא אכפת לו שישמטו החובות שחייבים לו, והוא עושה פרוזבול רק מחמת החשש שישכח לומר 'משמט אני' כשיחזירו לו חובות. ואם כן הפרוזבול של החזון איש לא היה משום 'לא יגוש' שחל מתחילת שביעית, אלא רק משום 'משמט אני', ולכל הדעות אין החוב נשמט רק בסוף שביעית, ולכן לא כתב פרוזבול בתחילת שביעית.

הג"ר משה פיינשטיין זצ"ל והג"ר שלמה זלמן אויערבאך זצ"ל והג"ר ניסים קרליץ זצ"ל (מפי התלמידים), לא היו נוהגים לעשות פרוזבול בערב שמיטה. ולדעת הג"ר ראובן פיינשטיין שליט"א (שם), אין נכון להחמיר לעשות פרוזבול בערב שמיטה. ואפשר לבאר טעם הסוברים שלא לעשות פרוזבול בערב שמיטה לחוש לשיטת הרא"ש, כי הוא חומר דאיתי לידי קולא, שהמון העם יסברו

בטעות שמספיק הפרוזבול של ערב שמיטה, ולא יעשו שוב פרוזבול בסוף שמיטה, ובאמת עיקר הדין הוא שהשביעית משמטת בסופה (לענין הלכה גיליון 329).

דינים העולים

שמיטת כספים: מצות שמיטת כספים יש בו לאו של 'לא יגוש' ועשה ד'שמוט', בזמן הזה שאין היובל נוהג שמיטת כספים היא מדרבנן ולא מדאורייתא. ודורשים מפסוק שמצות עשה של 'שמוט' הוא רק בסוף שנת השמיטה, ואין השביעית משמטת אלא בסופה.

פרוזבול: כל חוב שלא נמסר לבית דין נשמט בשביעית, ולכן תקנו חז"ל פרוזבול למסור החובות לבית דין וכך לא ישמט החוב בשביעית.

זמן כתיבת פרוזבול: נחלקו הראשונים מתי חל לאו דלא יגוש, שיטת רוב הראשונים וכך נפסק בשו"ע שהלאו של 'לא יגוש' חל רק בסוף שמיטה, ולכן זמן כתיבת הפרוזבול הוא רק בסוף שנת השמיטה. שיטת הרא"ש ועוד ראשונים והובא בטור שהלאו של 'לא יגוש' חל בתחילת שביעית, ולכן כותבים פרוזבול בערב שביעית.

חוב בשביעית עצמה: לזה בשביעית עצמה נחלקו הפוסקים מה סובר הרא"ש, לשיטת הקרבן נתנאל הלאו של 'לא יגוש' נמשך כל השנה, ואין כותבין

עליו פרוזבול. לשיטת הב"ח הלאו של 'לא יגוש' חל רק ברגע כניסת שביעית בלבד, ולכן לזה בשביעית עצמה אין עליו לא יגוש עד סוף שמיטה, וכותבים עליו פרוזבול בסוף שמיטה.

חומרא: המדקדקים לעשות פרוזבול

בערב שמיטה, כיון שהוא רק לחומרא, אין צריך בית דין חשוב או רב העיר, ומספיק לחתום בפני ג' בני תורה שמבינים ענין פרוזבול. ויש מקילים שמספיק מסירת פרוזבול בעל פה ולא בכתב.

הוראה: כמה פוסקים כתבו שבעל נפש יחמיר לחוש לשיטת הרא"ש ולכתוב פרוזבול גם בערב שביעית, ואין בזה משום יוהרא, ויעשה גם פרוזבול בסוף שמיטה עבור ההלואות של שביעית. ועוד מרוויחים בכך את שיטת

הגאון רבי אשר אלגבי שליט"א

מח"ס דודאי אשר

שם משפחה בפרוזבול

מש"ה י"ל דבכתיבת פרוזבול בערב שנת השביעית אין צריך שם משפחה בפרוזבול דקיל טפי, ואולם בפרוזבול בסוף השביעית יש לומר שצריך שם משפחה בפרוזבול. וכיוצא בו נחלקו בשם משפחה בכתובה דבשו"ת אגרות משה ח"א אהע"ז (סי' קעח). סובר לכתוב שם משפחה, אבל מטעם אחר, דז"ל: בכרכים גדולים, יש מעלה ועדיפות להזכיר שם משפחה, שהרי אפשר שיש עוד שם כזה, ובשמות הרגילים, אולי הוא כודאי שיש עוד שמות כאלו בעיר, שאז הוא כחש פסול, מדין שני יוסף בן שמעון בעיר אחת, שאין מוציאים עליהם שטר חוב, ויהיה שם המשפחה לסימן טוב יותר, לכתוב "חיים בן יעקב למשפחת גאלדמאן". אולם מו"ר הגר"ב פוברסקי אינו כותב שם משפחה בכתובה וכ"כ לי הגר"ח קנייבסקי שעל פי דין אין צריך לכתוב שם משפחה בכתובה ובקונטרס אהל יעקב חו"ק (פ"ב ס"א) כתב שבעל המנחת יצחק זצ"ל לא היה כותב שם משפחה בכתובה ע"ש ובס' בסורת אש (עמוד תמג) בבעל אבי עזרי זצ"ל היה כותב שם משפחה בכתובה ע"ש. וא"כ לסוברים דאין צריך שם משפחה

כתבנו הנראה לענ"ד במהירות הבזק ללא הגהה ויש עדיין עבודה אבל עיקרי הדברים מבוארים ובעזרת ה' אסיים ענין כבד משקל בהלכה שדורש הרבה שיקול דעת ואדון בשאר השאלות

נשאלתי מאת הרה"ג המפורסם

בחיבוריו היקרים, ויראת ה' היא אוצרו, הר"ר מתיתיהו גבאי שליט"א, בשאלת פרוזבול, וזו תוארה. האם צריך לכתוב שם משפחה בפרוזבול או סגי בשמו הפרטי, דבספר ארבע אמות של הלכה (פע"ט ס"ד) כתב שהגר"ח קנייבסקי שליט"א אינו כותב שם משפחה בפרוזבול ע"ש. ואולם בספר שיח השמיטה (עמ' ש"ה) מובא צילום פרוזבול של הגר"ח שכן כתב שם משפחה בפרוזבול ובעמוד ש"ז שם, מובא פרוזבול ללא שם משפחה אלא שם פרטי ואמנם י"ל דיש לחלק בין כתיבת פרוזבול בערב שנת השמיטה דקיל טפי בהרבה דינים. ובדרך אמונה פ"ט משמיטה ויובל צה"ל ס"ק מו דהחזון איש לא נהג בפרוזבול בער"ה ובעל הקיהלות יעקב זצ"ל הקל בער"ה למסור בעל פה ע"ש. ובמועדי הגר"ח ח"ב תשובה תת"י ע"ש ובספר אורחות רבנו (ח"ג עמוד שלז) יעו"ש. וא"כ

בכתובה הוא הדין י"ל דאין צריך לכתוב שם משפחה בפרוזבול וצ"ע.

תשובה

הנה יקרת מכתבו הגיעני, ובו שאלת חכם חצי תשובה, והוא בענין העושה פרוזבול האם צריך הוא לכתוב שם משפחתו, או נימא כי די לנו בכתיבת השם הפרטי וכת"ה שליט"א האריך בזה כיד ה' הטובה עליו.

הנה אמרתי בתחילה לברר יסוד הך דינא. נאמר בתורה מקץ שבע שנים תעשה שמטה, וזה דבר השמיטה שמוט כל בעל משה ידו אשר ישה ברעהו, לא יגוש את רעהו ואת אחיו כי קרא שמיטה לה'. (דברים טו) ומכאן, שעם תום שנת השמיטה, חייב המלווה לשמט את חובותיו, כלומר, להפסיק לתובעם מן הלווים. ומלווה הממשיך לתבוע את הלוואותיו גם לאחר סיום השמיטה, עובר על איסור "לא יגוש את רעהו". והרמב"ם (פרק ט מהל' שמטה ויובל הלכה א). כתב בדין זה דכשראה הלל הזקן שנמנעו העם מלהלוות זה לזה כדי להשמר מגישה לאחר תום שנת השמיטה, והיו עוברים על מה שכתוב בתורה "השמר פן יהיה דבר עם לבבך בליעל לאמר קרבה שנת השבע שנת השמיטה ורעה עיניך באחיך האביון ולא תתן לו" התקין פרוזבול, שהוא שטר שבו נרשם הנוסח "מעתי כיון שמסרתי לכם פרוזבול זה, הרי אני גובה כל חוב שיש לי עד היום אצל כל

אדם כל זמן שארצה". תקנת הלל היתה, שבאמצעות הפרוזבול יועבר חוב הלווה לבית הדין (שעליהם לא חל איסור תביעת חוב בשביעית, שכל האיסור הוא דווקא בן אדם לחברו), ובית הדין יחשב כתובע, והמלווה כשלוחם, ובתבוע המלווה את חובו לא עבר על איסור "לא יגוש את רעהו", כי לא הוא ה"נוגש" את חברו. בעקבות תקנת הלל, יכול כל אדם להלוות את כספו בלא חשש שחובו ישמט, וגם העניים ימצאו מי שילווה להם.

והנה בדין שמיטת כספים בזמן הזה, יש שלש דעות בפוסקים, יש אומרים שאין שמיטת כספים נוהגת בזמן הזה כלל, וכמבואר בתשובת רב נטרונאי גאון בשו"ת תמים דעים (סימן קלג) שכתב, שאין שמיטת כספים נוהגת בזמן הזה לא בארץ ולא בחוץ לארץ, שאפילו בפני הבית כשהיתה שביעית נוהגת, עשה הלל הזקן תקנה לעניים, כדי שלא תנעול דלת בפני לוין, והתקין פרוזבול שלא ישמיט מלווה את מעותיו בשביעית. ואמרינן (גיטין לו:) אף על פי שלא כתב כמי שכתב דמי. ע"כ. והראב"ד בהשגותיו להרי"ף (פרק השולח לו). כתב, ראיתי שהרב ז"ל כתב דיני פרוזבול וכל הסוגיא, ולא ידעתי אם הוא סובר שנוהגת השמטת כספים בזמן הזה, או שמא כתב כן למי שנוהג מדת חסידות ומשמט, כגון רבה ורבנן דבי רב אשי. ונראה לי דהני כולוהו ממדת חסידות עבדי, דהא קיימא לן

כרבי דדריש דבר השמטה שמוט, והשתא ודאי אין יובל נוהג אפילו מדרבנן וכו'. וכן כתב עוד בדיבור שאחר זה, וזו לשונו: וכל זה הני מילי בזמן ששמיטה נוהגת, אבל בימי רבה ורב אשי דמדת חסידות הוא דעבדי לא צריך. ע"כ. הרי דס"ל דאין שמיטת כספים נוהגת כלל. ובתשובת רבינו זרחיה הלוי בעל המאור שהביא בעל התרומות (שער מה) כתב גם כן שאין שמיטת כספים נוהגת בזמן הזה כלל, דדוקא בימי חכמי המשנה והגמרא היו בתי דין קבועים בארץ ישראל שהיו מקדשים יובלות, ולכן נהגו בשמיטת כספים, מה שאין כן עכשיו שבטלו היובלות, בטלה אף השמטת כספים עמהם. לכן לא נהגו לשמט כספים בזמן הזה כלל. ע"ש. ובס' האשכול אלביק חלק ב' (עמוד כו) כתב וזו לשונו: השמטת כספים בשביעית בזמן הזה אינו נוהג בארץ ולא בחוץ לארץ, ואפילו בפני הבית שהיתה שביעית נוהגת, עשה הלל פרוזבול שלא ישמיט המלוה את מעותיו בשביעית. ואמרינן אף על פי שלא כתב כמי שכתב דמי. (והוא מתשובת רב נטרונאי גאון הנ"ל). וכן הלכה. וסיים על זה הר"א אב"ד, ואנן לענ"ד חזי לן דהשמטת כספים נוהגת בזמן הזה, מההיא שמעתתא דאיתמר אהא דהלל התקין פרוזבול. אלא מיהו לא נהגו בכל מקומותינו להשמיט כספים. וצ"ע. ע"כ. והמאירי בספר מגן אבות (סימן טו) האריך

להוכיח מהגמרא (גיטין לז). שאין שמיטת כספים נוהגת בזמן הזה אפילו מדרבנן, אלא ממדת חסידות, ושכן נראה דעת הרי"ף (מכות ג): שהשמיט מה שאמרו המלוה את חבריו לעשר שנים אם שביעית משמטתו, מפני שהוא סובר שאין להשמטת כספים מקום בזמן הזה, ומה שכתב הרי"ף בפ' השולח דיני פרוזבול, אין זה אלא למי שרוצה להתנהג בחסידות, ודוקא במקומות הסמוכים לארץ ישראל וכו'. ושכן העלה הרב הגדול ר' יהודה בר יוחנן בתשובה. (אפשר שצריך לומר רבינו יהודה בר יקר, שמנאו הרשב"ש בתשובה (סימן רנח) עם הפוסקים הסוברים שאין שמיטה נוהגת בזמן הזה כלל, ורבי יהודה בר יקר זה הוא רבו של הרמב"ן, כמבואר במגן אבות (בענין הראשון עמוד יח). ובהגהת המוציא לאור שם. ונזכר גם כן לתהלה בתשובת הרשב"א (סימן תקכ"ג). ע"ש. ודו"ק). ובתוך דבריו כתב ויודע אני שהרבה מפרשים נוטים לומר שיש שמיטת כספים בזמן הזה, אלא שאף אנו רבים אשר אתנו מהגאונים והרבנים הסוברים שאין שמיטת כספים בזמן הזה כלל. ולכן המנהג שנהגו במקומינו לגבות חוב שעברה עליו שביעית בלי פרוזבול, הוא נכון על פי הדין. ע"ש.

אולם דעת בעל העיטור (הוצאת הגאון ר' מאיר יונה, בחלק א' ערך פרוזבול דף ע"ה ע"ד) טינה כן ושם כתב להוכיח דאנן קיימא לן כרבנן,

דשביעית בזמן הזה דאורייתא. מדאמרין בגיטין (נג:) גבי שביעית, הא דאורייתא היא, הילכך שמיטת כספים נוהגת בזמן הזה מן התורה. ולרבי נמי שמיטת כספים נוהגת בזמן הזה מדרבנן. ע"כ. (וכן הוא בספר כפתור ופרח סימן מ"ט). ע"ש. (אך בשו"ת הרשב"ש סימן רנח כתב שבעל העיטור סובר שאין דין שמיטה בזמן הזה כלל. ודלא כמ"ש לעיל וכן הוא בחקות הדיינים (סימן צד דף נ"ב) בשם בעל העיטור. ועיין בקובץ נועם חלק א' עמוד קפ. וצ"ע) גם הרמב"ן בספר הזכות (גיטין לז א) כתב, ולא עוד אלא שהדברים מראים ששמיטת כספים בזמן הזה מן התורה, מדאמר רבי יוחנן וכי מפני שאנו מדמין נעשה מעשה, ואילו בשל דבריהם מדמין ועושין מעשה. וכן בדין, דרבי (דדריש וזה דבר השמטה שמוט וכו', בב' שמיטין הכתוב מדבר, יובל ושביעית), יחידאה הוא ולית הלכתא כוותיה, ולענין קדושת הארץ נמי קיימא לן קדושה ראשונה ושניה יש להן, שלישית אין להן, הילכך אפילו בזמן החורבן דבר תורה הוא. עכת"ד.

ובעין זה מצאנו דוגמתו בדברי הב"ח (ר"ס סז) שרצה לומר שהטור ס"ל ששמיטת כספים בשביעית היא מדאורייתא, ושוב חזר בו מכח דברי הרא"ש (מכות ג:), דפשיטא ליה דהויא מדרבנן. ויותר היה לו להביא מדברי הטור יו"ד (סי' שלא) שכתב להדיא דשביעית בזה"ז מדרבנן. ע"ש. מ"מ

הרימ דס"ל דשמיטת כספים נוהגת. וכ"כ בשו"ת ציץ הקודש ח"א (סי' יג סוף אות ג). ע"ש. ועיין עוד בפירוש הרמב"ן על התורה ריש פרשת בהר (כה. ז) סוף ד"ה ולבהמתך. ודו"ק. ועיין בחידושי הרמב"ן (גיטין לז א), ובתשובת הרמב"ן שבסוף ספר ספרן של ראשונים (סימן פח), שכתב שאף הרי"ף סבירא ליה דשמיטת כספים נוהגת בזמן הזה. ע"ש. וזה שלא כדברי המאירי הנ"ל בדעת הרי"ף. והראב"ד מסתפק בזה בדעת הרי"ף. ועיין בשו"ת מהר"ם מרוטנבורג דפוס קרימונה (סימן קמו). ע"ש.

ועוד בענין זה בתשובות הגאונים, חמדה גנוזה (סימן פז) מבואר ששמיטת כספים נוהגת בזמן הזה. (וכן הובאה תשובה זו בספר העיטור דף עז.). וכן דעת רבינו תם בספר הישר, והובא בהרא"ש (פרק ד' דגיטין סימן יג). ובראבי"ה חלק ג' (סימן תתצב). והרמב"ן בספר הזכות כתב שאף הראב"ד חזר בו בפירושו פרק קמא דעבודה זרה (ט.). והסכים ששמיטת כספים נוהגת בזמן הזה. ושכן דעת רש"י (עבודה זרה ט.). ע"כ. וכן כתב בעל התרומות (שער מה). וכן כתב הרשב"א בגיטין (לז.). וכן פסק הרשב"א בתשובותיו בכמה דוכתי, ומהם בחלק א' (סימן אלף וע"ה). ובח"ג (סי' לב). וכן כתבו הריטב"א והר"ן והנימוקי יוסף (בגיטין לז א). (ועיין עוד בתשובת הריטב"א סימן

בלבד היא נדחת. הגה וי"א דכל אדם נמי יוכל לומר דבריו בעל פה לפני ב"ד, ומהני, ואין צריך פרוזבול. ואין חילוק בין אם המלוה בעיר הדיינים או לא, כי יכול לומר אפילו שלא בפניהם אני מוסר שטרותי לבית דין פלוני שבעיר פלונית, עכ"ל, ע"ש. ובס' שערי צדק לבעל חכמת אדם ז"ל (פרק כ"א ס"ו) כתב, שיאמר כן בפני עדים, אני מוסר שטרותי לב"ד פלוני וכו', והעדים יכתבו אשרתא שאמר כן, ובדיעבד גם זה אינו מעכב אלא יאמר בפני העדים או בינו לבין עצמו עכ"ד. ומבואר דבדיעבד מהני האמירה אף בינו לבין עצמו, ואף שלא אמר לא בפני ב"ד ולא בפני עדים.

ואחרי הודיע אלקים אותנו כל זאת נבוא לעניין שאלתינו הנה בחיוב שם כתיבת המשפחה בגט או בכתובה ידוע המחלוקת בחיוב כתיבת שם משפחה בגט ובכתובה, דבהגהות דרכי משה על ה"ב"י (אבהע"ז, סי' קכט, סקי"ח) כתב אודות כתיבת שמות משפחה "דבסדר גיטין שלנו (סי' כט ס"א) כתוב בשם הרבה גדולים דאין לכתוב שם הכינוי של המשפחה כלל, כגון גנש, קץ, שליכר וכדומה. וכן אנו נוהגין. וכן ראוי לנהוג, משום שכתב בסדר גיטין (סי' לט ס"א) על גט אחד שהיה כתוב בו חיים המכונה גנש שהוא כינוי משפחה, ואמר ה"ר ז"ק שהגט אינו כשר, כי על שם משפחה כותבים 'החינוך' ולא 'המכונה', כי מכונה משמע לשון יחיד וחינוך על כל

קצו). וכן כתב בספר יראים השלם (סימן קסד) ששמיטת כספים נוהגת בזמן הזה מדברי סופרים. וכן פסקו הרמב"ם (בפרק ט' מהלכות שמיטה ויובל הלכה ב'). והסמ"ג (מצות לא תעשה ער). והסמ"ק (סימן רמ). והארחות חיים חלק ב' (עמוד תעא). והחינוך (ס"ס תעז). ועוד. וכן פסק מרן בשלחן ערוך חו"מ (סימן סז סעיף א') שמדברי סופרים שמיטת כספים נוהגת בזמן הזה אף בחוץ לארץ. ואף שהרמ"א בהגה נטה קו ללמד זכות על מנהגם שמקילים בזה מפני שסומכים על דברי האומרים שבזמן הזה אין שמיטת כספים נוהגת כלל, ואפילו אם תמצא לומר שנוהגת, היינו דוקא במקומות הסמוכים לארץ ישראל וכו'. וכמו שכתבו בשו"ת מהר"י קולון (סימן צב) והתרומת הדשן (סימן דש). ומהרי"ל. מכל מקום כל האחרונים הסכימו לדינא כנ"ל. והשתא הכא אכשור דרי וכולי עלמא נהגו לכתוב פרוזבול. ומכל שכן לדידן דאזלינן בתר הוראות מרן שקבלנו הוראותיו. וכן עיקר.

ובעיקר דין פרוזבול כתב מרן בשולחן ערוך חו"מ (סי' ס"ז ס"כ), וז"ל: "תלמידי חכמים שהלוו זה את זה, ומסר דבריו לתלמידים, ואמר מוסרני לכם, שכל חוב שיש לי שאגבנו כל זמן שארצה אינו צריך לכתוב פרוזבול, מפני שהם יודעים ששמיטת כספים בזמן הזה מדבריהם, ובדברים

המשפחה, כמו שפירש רש"י פרק המגרש (דף פז: ד"ה חניכתי). ובתרומת הדשן (סי' רלה) משמע דיש לכתוב וכל שום וחניכא אף במקום דלא נהיגין לכתוב כן בשאר גיטין. ולכן הנראה שאין לכתוב כלום מכינוי המשפחה להוציא נפשיה מספיקא, ויש לעשות כדברי בעל סדר הגט שכתב סתם שלא לכתבו כלל, ואילו היתה דעתו לכתוב שום וחניכא היה מפרש. כן נראה לי".

וכך פסק הרמ"א (אבהע"ז, סי' קכט, סע' טז) אודות כתיבת שמות בגט "דכל כינוי משפחה אין לכתבן כלל, בין שהוא לשון עברי או לעז, והכי נהוג". וע"ע בנחלת שבעה (סי' מה, אות כה הראשונה) שפסק שאין לציין שם משפחה בגט כלל, ואפילו כשיש שני יוסף בן שמעון. וז"ל: "ומיהו המהר"ם בכרך כתב בתשובה והיא בסדר גיטין שלנו, דאין לכתוב כינוי משפחה אפילו בשני יוסף בן שמעון, רק יכתוב שילוש (יוסיף שם אבי האב). ואפשר שהטעם הוא מפני הרואים גט זה, ולא יהיו יודעים שהנכתב כך משום ב' יוסף בן שמעון, ויכתבו ג"כ חינוך משפחה". ע"ש.

שבתי וראיתי דיש המקשים על דברי הדרכי משה מדוע כתב דלא יכתבו בגט שמות משפחה, והרי שם זה הינו סי' מובהק המאפשר לזהות את האדם באופן הברור ביותר, ואדרבא, היה מקום להקפיד על כתיבת שם משפחה של אדם בגט, שבו יש לדייק

ביותר בזיהוי הבעל והאשה. וכ"כ לתמוה בספר גט פשוט (למהר"ם בן חביב, סי' קכט, אות פ), על דברי הרמ"א "איברא, ודאי דכן הוא המנהג דאין כותבין כינוי משפחה, ולא ידעתי למה, דאדרבה האדם ניכר בשמו וצירוף שם משפחתו טפי משמו ושם אביו. ומדברי מרן הב"י יראה דיש לכתוב כינוי משפחה וכו' וכ"כ מרן לקמן (סי"ז) ועיין לב"י בסוף הסי', שמדבריו משמע שיש מקום לכתיבת שמות משפחה בגט (וכן נראה מדברי המהרי"ק המובאים בתוך דבריו). הוא דן באופן ששמו השני של המגרש יוצא ממשמעות שמו העברי, אלא שנקרא כך על שם משפחתו, ומביא את דברי המהרי"ק (שורש קו) שיש לכתוב ע"ז "המכונה", ודן שם בדבריו. ע"ש. וכ"כ בשו"ת חתם סופר (חלק אבהע"ז, ב, סי' לב), דכשיש שני יוסף בן שמעון במקום אחד יש לכתוב גם סי' המשפחה, כגון, יוסף דמתקרי יוסף קאץ בן שמעון (ואזיל שם לשיטתו שניתן לכפול שם המגרש בכתיבת שמו יוסף דמתקרי יוסף וכו'). וכן איתא בספר תשובה מאהבה (ח"א, סי' נב). הובאו דבריו להלכה באהלי שם, (כלל ז, ס"ק נז). ע"ש.

ואחר שבאנו עד הלום כתב בספר גט פשוט לבאר את דעת הרמ"א "דאפשר דטעמא דלא נהגו לכתוב כינוי משפחה, משום דיש פוסקים דמשמע מדבריהם דכשהכינוי משפחה בלשון

לעז כותבין 'המכונה' וזהו דעת מור"ם, וי"א דכל חניכה כותבין המכונה בין שהיא בלשון עברי בין בלשון לעז, וזהו דעת מרן. ומחמת ספיקא זו אם נכתוב המכונה או דמתקרי נמנעו מלכתוב שם כינוי משפחה, וכן נראה מתוך תשובת מור"ם". וכאמור למעלה, וטעם זה כתב כבר הרמ"א בדרכי משה. ועוד כתב לבאר "דנראה לומר דטעמא משום דיש כמה שמות במשפחות דאין אדם בקי בהן ובשמותיהן, ואיכא למיחש שמא לא יכתוב שם כינוי המשפחה כמשפטו, ויהיה בזה שינוי השם דמבטל הגט. לכן נמנעו מלכתוב כל שם כינוי משפחה כי אם פ"פ בלבד, דרוב השמות הם ידועים ואין אדם מצוי לטעות בהם". ועוד ביאור בשם הלבוש "דהרב בעל הלבוש כתב דטעמא דאין כותבין כינוי משפחה, משום דס"ל שאין כינוי משפחה מפרסם להמגרש, שהרי כל משפחתו קרוים כן. ע"ש.

ומדוע א"כ לא כותבים. וכשדברנו מזה הענין עם הגה"צ ר' יואל טייטלבוים רהאב"ד סאטמאר התפלא ג"כ על זה, וצ"ע. ושם הביא תשובת מהרש"ם ח"א (סי' פ"ג) שהעלה במי שנודע שמו רק על שם משפחתו למשל מרגליות שצריך לכתוב בגט גם שם משפחתו משה דמתקרי מרגליות אף בדרכי משה (סי' קכ"ט אות י"ט) כתב דאין לכתוב שם משפחה בגט, אבל י"ל דהדרכי משה מיירי רק בזמן הקדום שלא היה נקרא בפי כל בשם המשפחה, אבל בזמן הזה מודה, והחזיק דבריו עוד יותר בהשמטות לח"ג השייכים לסי' פ"ג ח"א וחושש לומר דאם לא כתבו שם המשפחה הוא כאין מוכיח מתוכו ופסול מדאורייתא. ולהרמב"ן עכ"פ מדרבנן, כיון דאינו ניכר בלא שם המשפחה, וע"ש במה שכתב ליישב. ע"ש. ולקמן אבאר עוד עניין זה דכתיבת שם המשפחה.

ובחפסי באמתחת המפרשים ראיתי בשו"ת חלקת יעקב אבהע"ז (סי' צו) שהקשה, וז"ל: "צ"ע באלו המקומות דכל אחד נקרא על הרוב רק בשם המשפחה ובכל בתי דינין אין נוהגים כלל לכתוב שם המשפחה. ועי' בית שמואל (קכט ס"ק כא) דלדידן וכו' צריך להיות מוכיח מתוכו, ואי לאו יש חשש ממזרות אף בדיעבד וכו' וא"כ באלו המדינות שכל אחד ניכר רק על ידי שם המשפחה ובלי שם המשפחה יש חשש שאינו מוכיח מתוכו ע"כ.

ולמעשה נוהגים כיום כנחלת שבעה, ואין מציינים בגט שמות משפחה כלל. וכן פסק הרמ"א, וכן פסק בשו"ת איגרות משה (אבהע"ז, חלק א, סי' קעח) "אף שבגט נוהגין שלא לכתוב כלל שם משפחה וכו', שהוא משום חשש רחוק דאולי לא ידעו לכתוב כראוי, מכל מקום בשאר שטרות אין לחוש לזה כלל, ורשאים לכתוב שם המשפחה. וגם בכרכים גדולים יש בזה מעלה ועדיפות להזכיר כינוי המשפחה, שהרי אפשר שיש עוד שם כזה, ובשמות

הרגילים אולי הוא כודאי שיש עוד שמות כאלו בעיר, שאז הוא כחשש פסול מדין שני יוסף בן שמעון בעיר אחת שאין מוציאים עליהם שטר חוב, במתני' (ב"ב קעב), ויהיה שם המשפחה לסי'". הרי שלדעתו אין לכתוב בגט שם משפחה ואילו בכתובה ובשאר שטרות אדרבא יש יתרון לכותבו. והאגר"מ מביא עוד סברא נוספת לכתיבת שם משפחה בכתובה אע"פ שאין כותבים בגט, משום שבגט בלאו הכי כותבים כל השמות בהמכונה ובדמתקרי, ולא מצוי שישנו עוד אדם באותו שם וכינוי בדיוק אפילו בעיר גדולה. משא"כ בכתובה ושאר שטרות שאין כותבים בהם כל השמות והכינויים לכן עדיף לכתוב לסי' גם את שם המשפחה. וכן דעתו של הגרי"ש אלישיב ז"ל (מובא בספר משפט הכתובה, עמ' רפג) שבאמריקה ואירופה רצוי מאוד לכתוב את שם המשפחה בכתובה, משום ששם אין עולה החתן לספר תורה בשמו ובשם אביו, וממילא הוא מפורסם רק בשמו ושם משפחתו. והוסיף, שאפילו בארץ ישראל רצוי לכתוב שם המשפחה בכתובה, ובפרט לבני ספרד שאין נוהגים להעלות לתורה בשמו ובשם אביו, ולא מכירים הציבור שם אביו כלל (וכ"ש אודות הכלה, שאינה מוכרת בשם אביה).

ובהיותי עוסק בענין זה נזכרתי מעשה שהיה והוא שהרב עורך החופה טעה בשם המשפחה דהיינו

פלוני בן פלוני למשפחת פלוני וטעה ורשם שם משפחה אחר וכבר ניתנה הכתובה והלכו לביתם ויש ת"ח שרצו לפסול הכתובה וע"כ אמרו או שיכתבו כתובה חדשה או שיתקנו ויחתמו שני עדים על התיקון, אמנם דעתי לא הייתה כן דמאחר ואין שום חיוב לכתוב את שם המשפחה בין בכתובה ובין בגט, וכ"ש בגט דיש האוסרים לכתובו כנ"ל בדברי הרמ"א, וע"כ אמרנו דלא גרע טעות בשם משפחה משטעה בשם אביו שהוא חמור ממש ואפילו הכי יש מן הפוסקים שהתירו ולא פסלו הכתובה וק"ו לשם משפחה דקיל טפי, דאין לפסול הכתובה והנה לאחר זמן מועט הזדמן לנו להיות בביתו של מרן פוסק הדור הגאון רבנו עובדיה יוסף זצ"ל ושאלנו אותו בנוכחות רבנים חשובים מה גדר כתובה זאת שטעו בשם המשפחה והרב זצ"ל אמר כיון שאין חיוב כלל בכתיבת שם המשפחה וגם אין משמעות לשם המשפחה לכן הכתובה כשרה וששתי ושמחתי כמוצא שלל רב.

וגדולה מזו אתה תחזה דהנה ראיתי בשו"ת עבודת הגרשוני (סי' נה) שכתב להתיר אפילו בשינה שם אבי המגרש, ושם דן באשה שנישאת ותכף אחר הנישואין פנה הבעל הבליעל עורף ולבשתו רוח אחרת והלך לו למדינת הים ולקח שם אשה על אשתו הראשונה וזימן ה' לפונדק א' את הבעל הבליעל הנ"ל עם איש א' ישר וכשר אשר הכיר

אותו שהוא בעל האשה העלובה הגלמודה הנ"ל והוכיח אותו על פניו תוכחת מגולה וברוב השתדלות שלח לה גט ע"י שליח כדת משה וישראל רק שלא היה יודע הבעל שם אבי המתגרשת רק איש א' נמצא שם שהיה מכיר ג"כ את האשה הנ"ל ואמר ששם אביה היה יצחק ובאמת שם אביה היה נתן. ובתשובתו התיר הרב בהסתמך על דברי הרמ"א בהג"ה (סי' ק"כ ס"ג) דנוהגים לכתוב שם אבי המגרש או אבי המתגרשת ע"פ עצמם ואם איתא שהשינוי פסול בה לא היה נכון לכתבו ע"פ עצמם, אלא ודאי אף אם שינה בשם אבי המגרש או המתגרשת אין קפידא בדיעבד. והוסיף דאע"פ שעדיין יש לבעל דין לחלוק ולומר לעולם אם שינה בשם אבי המגרש הגט פסול, ומה שאנו נוהגים לכתבו ע"פ עצמם היינו משום דהוה מילתא דעבידא לאגלויי שם אביו מה הוא. וכן העלה להלכה וז"ל: כללא דמילתא שהיה נלע"ד כיון שנהיגין לכתוב שם אבי המגרש ע"פ עצמו, משמע דס"ל אם שינה כשר וזה ברור, ע"ש.

אמנם הפתחי תשובה אבהע"ז (סי' קכט) שהביא דברי תשובת עבודת הגרשוני הנ"ל והשיג עליו דהא מדברי הרא"ש והטור וב"י וכל האחרונים מבואר להדיא דשינה פסול וראיית עבודת הגרשוני מדברי התוס' לאו כלום הוא, כי לא כיון יפה בפירוש דברי התוס' שם דוודאי אין כוונת התוס'

דשינה שוה ללא כתבו כלל דא"כ יהיה דבריהם סותרין למ"ש (דף כ.). ד"ה הא בעינן שמו ושמה כו', רק כוונת התוס' במ"ש ותדע כו' הכי פירושו דאם איתא דשינה פסול איך תקנו הקדמונים לכתוב פן ע"י כך יבא לפסול אם הגיד שקר כו' ע"ש. וכן השדי חמד (מערכת גט סי' ג') האריך להביא כמה דעות שדחו את סברת עבודת הגרשוני וס"ל דפסול ושכך פסקו הרא"ם (ח"א סי' סו) ומוריב"ל ומכתב מאליהו (דף ס"ב) והרב חיים פלאג'י בשו"ת חיים ושלום (ח"ב סי' ל"ח) דבשינה בשמות האבות פסול לבד מבעל העיטור ודעת הב"ח דשינוי באבות בטל מן התורה, ולפי דעת הרא"ש פסול מדרבנן, ובשו"ת צ"צ לובביץ אה"ז (סי' קסד אות ד), כתב דכלהו ס"ל לאסור אמנם בגט פשוט (ס"ק מ"ג) הביא סברת בעל העיטור דס"ל שאם שינה בשם האב כשר וכתב שגם הרשב"א ספוקי מספיקא ליה אם הגט פסול או לא. ע"ש.

שוב ראיתי שכבר הרגיש בזה בשו"ת מהרש"ם (ח"ה סי' לט) שכתב דיש להקל בזה ולסמוך על דברי עבודת הגרשוני, חדא דגוף דין זה דשינה שם אביה כבר נודע דברי העבה"ג בתשובה (סי' נ"ה), להקל וכל האחרונים תפסו עליו, אבל כבר הביא הגט פשוט בשם בעל העיטור דמיקל בשינה שם אביה אי איכא עדי מסירה ולפמ"ש הג"פ (סקנ"א וסקמ"ג וסקמ"ט) בשם כמה פוסקים

דשינה שם אביה פסול רק מדרבנן משום חשש לעז וללא כהב"ח, א"כ לפי מה שכתב הש"ך ביו"ד (סי' רמ"ב) בדרבנן, י"ל כדאי הוא יחיד אפילו במקום רבים לסמוך עליו בשעת הדחק וכיון שדברי העיטור נעלמו מהב"י אפשר להקל ולסמוך עליו, וכמ"ש בשו"ת ברכת יוסף (סי' ס"ג אות י"ט וע"ש אות י' ואות י"ז) שכן היא גם דעת הרשב"א ורב ניסים גאון, וגם כבר כתב בתשובה בשם תשובת מהרמ"פ (סי' ל"ה) שהביא בשם מרדכי ארוך להקל בשינוי שם אביה, וכתב המהרמ"פ להדיא דתליא במחלוקת הפוסקים אם שינה בדבר שאין צריך וזהו כדברי עבודת הגרשוני הנ"ל, ועיין בשו"ת נט"ש (סי' צ"ב) שהוכיח משו"ת מהרי"ו (סי' קצ"ב) שהבין ג"כ כוונת התוס' כדעת עבודת הגרשוני, וא"כ הרי דלא יחיד הוא העבודת הגרשוני בהיתרו. ועיין עוד בחלק ב' (סי' קסט וקע"ג ובח"ג סי' צ"א) שהביא עוד כמה מדעות הפוסקים דס"ל להתיר בשעת הדחק ע"ש. וכ"כ בשו"ת שואל ומשיב מהדורא קמא (ח"א סי' סו) וז"ל: ובתשובה אחרת כתבתי דדעת עבוה"ג דאף בשינה בשם האב כשר, ואף דהצ"צ וכנ"י שניהם כתבו שטעה בזה טעות גדול, אני הכינותי לבי ליישב והראיתי שגם דעת בעל העיטור כן, ועכ"פ באבי המתגרשת בודאי יש להקל ע"ש. וכ"כ בספר גופו של גט (דף נ"ד) דאם כתבו בגט שם המאמץ שגדלו, כתבו האחרונים דבידעבד כשר ע"פ הדין המבואר בהרמ"א חו"מ (סי' מב ט"ו) וז"ל: מי שמגדל יתום בתוך ביתו וכתב עליו בשטר בני או היתום כתב על המגדלו אבי או אמי לא מקרי מזויף וכשר הואיל וגדלוהו ראוי לכתוב כן ע"כ. וכ"כ בשו"ת עזרת כהן (סי' פט) דבשינוי שם האב כבר התיר בעבודת הגרשוני (סי' נ"ה), ובתשו' הגרע"א (סי' קט"ז) כתב דעיקר החומרא המבוארת בדעת הרא"ש בתשו', המובאים בטור אה"ע (סי' קכ"ט), בשינה שם האב, הוא מפני הרואים, שיאמרו שלא נתגרשה, מאחר ששם בעלה הוא יוסף בן שמואל ובגט כתב יוסף בן שמעון. ולפ"ז היה מקום לומר שאם באמת נשתכח שם אביה והורגלו לייחס אותה לשם מי שגדל אותה, עד שגם בעלה חשב שהיא בתו של חיים אברהם דבכה"ג אין כאן חשש הרואים, דבשלמא אם היה פוסל בעצם

ותדע דרבים הם הפוסקים המתירים בדיעבד לאחר שכבר נעשה המעשה ונכתב שמו של האב המאמץ בין בגט וכ"ש בכתובה, וכ"כ בשו"ת שואל ומשיב מהדורא קמא (ח"א סי' סו) דדעת עבוה"ג דאף בשינה בשם האב כשר, ואף דהצ"צ וכנ"י שניהם כתבו שטעה בזה טעות גדול, אני הכינותי לבי ליישב והראיתי שגם דעת בעל העיטור כן, ועכ"פ באבי המתגרשת בודאי יש להקל ע"ש. וכ"כ בספר גופו של גט (דף נ"ד) דאם כתבו בגט שם המאמץ שגדלו, כתבו האחרונים דבידעבד כשר ע"פ הדין המבואר בהרמ"א חו"מ (סי' מב ט"ו) וז"ל: מי שמגדל יתום בתוך ביתו וכתב עליו בשטר בני או היתום כתב על המגדלו אבי או אמי לא מקרי מזויף וכשר הואיל וגדלוהו ראוי לכתוב כן ע"כ. וכ"כ בשו"ת עזרת כהן (סי' פט) דבשינוי שם האב כבר התיר בעבודת הגרשוני (סי' נ"ה), ובתשו' הגרע"א (סי' קט"ז) כתב דעיקר החומרא המבוארת בדעת הרא"ש בתשו', המובאים בטור אה"ע (סי' קכ"ט), בשינה שם האב, הוא מפני הרואים, שיאמרו שלא נתגרשה, מאחר ששם בעלה הוא יוסף בן שמואל ובגט כתב יוסף בן שמעון. ולפ"ז היה מקום לומר שאם באמת נשתכח שם אביה והורגלו לייחס אותה לשם מי שגדל אותה, עד שגם בעלה חשב שהיא בתו של חיים אברהם דבכה"ג אין כאן חשש הרואים, דבשלמא אם היה פוסל בעצם

בשינוי שם אביה, שזה לא יתכן כ"א להפוסלים בחסר שם האב, אז היה מקום לומר דלא מהני מה שנתפרסם להיפוך, אבל כיון שעיקר הטעם הוא מפני הרואים, י"ל דהפרסום אפילו כשהוא בטעות מ"מ חשש הרואים אין כאן, וכיון דאנן קיי"ל דחסר שם האב כשר, נהי דאין סומכין על דעת עבוה"ג, מפני שחלקו עליו הבאים אחריו ברוב דעות, אבל בעיקר הדבר שאין כאן פסול בעצם לא חלקו עליו, ויש לחלק בכה"ג שהפרסום אפילו כשהוחזק בטעות יהיה מועיל להקל כבנידון דידן. ע"ש.

ואחר הודיע אלקים אותנו כל זאת הנה נראה דכיון שיש אומרים דאין דין פרזבול בזמן הזה כלל ומהם גדולי הראשונים והאחרונים ויש החולקים וסוברים דהוי מדרבנן, ויש אומרים שגם למי שמצריך פרזבול מכל מקום גם על פה רשאי למסור חובתיו לבית הדין. וכמ"ש מרן הבית יוסף חושן משפט (סימן ס"ז מחודש ט') שהביא להלכה מה שכתב בעל התרומות בשם הנשיא רבינו יהודה אלברצלוני, שאין המלוה צריך למסור דבריו בפני בית דין, אלא דיו שיאמר בפני עדים שמוסר חובותיו לפלוני ופלוני הדדינים שבמקום פלוני על מנת שיוכל לגבותם בכל זמן שירצה, ויחתמו העדים בשטר הפרזבול. וכן פסק מרן בשלחן ערוך חשן משפט (סימן ס"ז סעיף כ"א). וכתב הגר"א בביאורו שם, שהמקור לזה בירושלמי,

ואפילו הם נתונים ברומי, כלומר הדדינים. וכן פסק בשו"ת המבי"ט חלק ב' (סימן פ"א), והוכיח כן מהירושלמי, ומדברי הנשיא אלברצלוני הנ"ל, ושכן פשט המנהג. והמהר"י קורקוס (בפרק ט' מהלכות שמיטה ויובל הלכה י"ז) כתב, שאף הר"ן שפירש אפילו הם נתונים ברומי היינו השטרות, יש לומר שמודה בעיקר הדין שאין המלוה חייב להופיע בבית דין למסור דבריו בפניהם, ודיו לומר כן בפני שני עדים. וכן כתב התפארת ישראל על המשנה שביעית שם. וכן כתב הגאון רבי דוד פארדו בספר שושנים לדוד שם. והואיל ושמיתת כספים בשביעית בזמן הזה אינה אלא מדרבנן, בודאי שאפשר להקל בזה, ובפרט שכן פסק מרן השלחן ערוך. וכן כתב הגאון הראשון לציון בספר מזבח אדמה (יורה דעה סוף סימן של"א) שכן נוהגים. וכן העלה בשו"ת שערי עזרה (חלק יורה דעה סימן כ"ב). לא זאת ועוד דיש אומרים דאפילו בינו לבין עצמו, ויש אומרים שאין חיוב כלל בכתיבת שם המשפחה ואפילו בקידושין ובגיטין וכל שכן בפרזבול והדברים קל וחומר ומה שכתבו ופעם לא כתבו הכל לרווחה דמילתא אמנם מעיקר הדין אין חיוב כלל בדבר.

ותדע דאין לדמות שטר הפרזבול לשטרי הלואה ששם צריך שהעדים לא יהיו קרובים ועוד כמה פרטים דספרזבול אינו כן דאכן עדיף

שהעדים לא יהיו קרובים למרות שלא חייב שני עדים כשרים, כיון שאין העדים מוציאים ממון מיד הלווה אלא הבי"ד, והעדים שמוסר לפניהם הם רק גילוי מילתא שמסר לבי"ד. ולכן אפי' הם קרובים יכול למסור לפניהם, מ"מ יש מי שאומר שכיון שע"י עדים אלו יוכל להוציא ממנו מהלווה צריך שהעדים יהיו כשרים. ולכן מהיות טוב צריך שיהיו העדים כשרים. (ראה שו"ת התעוררות תשובה ח"ג סי' כ"ג אות ב') ולמעשה אם יקח כעדים אב ובנו ויבוא וישאל להלכה אם זה מועיל או לא מועיל אפשר להכשירם עיין פרישה חו"מ סי' ס"ז ס"ק כ"ג. אבל מהיות טוב עדיף ששני העדים יהיו כשרים ואינם קרובים.

וגדולה מזו אתה תחזה מה שכתב בשו"ת שבט הלוי חלק יא (סימן שב) שדן בכתובה, אם שהעדים אינם חותמים שמם בפירוש אלא עשו איזה קשקוש כמו שדרכם לעשות בשטרות. והעלה שם היות דמבואר (גיטין ל"ו). שהיתה תקנה מיוחדת שהעדים יפרשו שמותם בפירוש, ונפסק להלכה באה"ע סי' ק"ל סי"א, והיות שכ' הגאון נחלת שבעה שכל מעשה כתובה כולל עדות צריך לכתחלה להיות כמו גיטין א"כ פשיטא דאין להקל כן, ואם דיעבד חתמו, וידועים ברבים שזה חתימתם, כעין רבנן דפקיעי שמיהו ע"ש בגיטין יש מקום להקל דיעבד, אבל צ"ע

אם אפשר לעשות כן בהני קשקושים. ע"ש.

העולה מכל הנ"ל:

א. אין חיוב לכתוב שם משפחה בפרוזבול. וכן הדין גבי גיטין וקידושין.

ב. לדעת השו"ע צריך לכתוב את הפרוזבול ע"י בי"ד חשוב הבקאים בדין ובענין השמיטה, שהרבים המחזיקים אותם עליהם, אבל לדעת הרמ"א סגי בכל בית הדין.

ג. זמן עשיית הפרוזבול הוא עד סוף השנה השביעית, ומועיל לכל החובות שנוצרו עד זמן כתיבתו, אבל מה שהלוה אחר כך נשמט.

ד. יש הסוברים שמועל מסירת פרוזבול בע"פ לכל אדם. ויש חולקים שמועיל רק לתלמידי חכמים, לפיכך בשעת הדחק, רשאי למסור את חובותיו לבי"ד בע"פ בליל ר"ה של השמינית, כשהלווה הוא בן חו"ל, ועדיין לא נכנסה אצלו ר"ה השמינית.

ה. הנראה לענ"ד. ומעכ"ת נ"י יבחר, הן בגוף הדבר אם נכון בעיניו, והן אם להודיע לזולתו מה שכתבתי בזה. ובטוח אני בו בעזה"י, כי האמת והשלום יאהב, כמשפט אוהבי ה' וחושבי שמו.

הנראה לענ"ד כתבתי
אשר אלגבי ס"ט

הגאון רבי שלום מאיר סיאני שליט"א
ראש ישיבת 'היכלי התורה' - בארה"ק

הקדמה לפרק י' ממשניות שביעית עניני 'שמיטת כספים' ופרוזבול

א.

מלבד מצוות 'שמיטת קרקע' ציוותה התורה בשנה השביעית גם על שמיטת כספים [דיני פרטי ודקדוקי יבוארו לקמן]

לשמש את הכסף, כמו שכתב רבנו הבן איש חי זצוק"ל, (שנה ראשונה סוף פרשת כי תבוא) שראוי לקיים מצוות שמיטת חובות אף בשיעור כל שהוא. ועל כן לאחר כתיבת הפרוזבול כמבאר בפרק הבא] ילווה לחברו סכום כסף קטן [שכן הלוואה שלאחר כתיבת הפרוזבול נשמטת], ויקבעו את תאריך הפירעון לפני כניסת ראש השנה, וכשחברו יבוא לאחר ראש השנה (שלאחר השמיטה) להחזיר לו הלוואתו, יאמר לו: 'משמט אני ולא יקבלם ממנו, וישמח במצוות שמיטת כספים שקיים בפועל. וכן תנהג האשה, שתלווה לחברתה מוצר מזון, ותיקבע זמן השבתו לפני ראש השנה, ולאחר ראש השנה כשתרצה לפרוע לה הלוואתה, תאמר לה משמטת אני, והרי היא מקיימת מצוות שמיטת חובות.

וגם ר"י אייבשיץ (אורים ותומים סי' סז ס"ק א) כתב כן וז"ל 'אף אילו היה אמת ונכון כדברי הסוברים דאין שמיטה נוהגת בזמן הזה כלל, היה מהראוי ויפה לנו להחמיר בזה ולנהוג דין שמיטת

א.

ראיני כמה פרטים להקדים בדברי המשנה בפרק י' דיני שמיטת כספים ופרוזבול וכו', בשנה השביעית מלבד מצוות השבתת עבודת הארץ וקדושת השביעית החלה על הפירות, יש מצווה נוספת של 'שמיטת כספים' שכל חוב שנוצר ע"י הלוואה ישמט.

וכפי שכתב בשו"ע (חו"מ סי' ס"ז סעי' ד') וכבר נרחיב לקמן בהמשך ביאור דברי המשנה בכל סוגי החובות האחרים אם שביעית משמט בהם (וישנם כמה וכמה שיטות בראשונים בזה) עיקר החוב משמט בסוף השנה השביעית אחר צאת הכוכבים באופן אוטומטי כמו שמביאה הגמ' במסכת ערכין (כ"ח ע"ב) דאין שביעית משמטת אלא בסופה שנאמר 'מקץ שבע שנים תעשה שמיטה'.

ב.

יש עניין גדול של מצווה מיוחדת ונדירה אחת לשבע שנים לזכות

מבהילים ומישכים את הדעת בכירור
עומק מצוות השמיטה והעניין הגדול
שיש במעשה שמיטת הכספים.

ד.

עיקר מצוות שמיטת כספים מבוארת
בתורה בפרשת ראה כתיב
(דברים, טו) (א) 'פִּי יְהִיָּה בְךָ אֲבִיּוֹן
מֵאֲחֵר אַחִיד... לֹא תֵאֱמָץ אֶת לִבְךָ וְלֹא
תִקְפֹּץ אֶת יָדְךָ מֵאֲחִיד הָאֲבִיּוֹן. כִּי פֶתַח
תִּפְתָּח אֶת יָדְךָ לוֹ וְהֶעֱבַט תַּעֲבִיטֻנוּ דִּי
מִחֲסָרוֹ אֲשֶׁר יִחְסֹר לוֹ. הַשָּׁמֶר לָךְ פֶּן
יְהִיָּה דְבָר עִם לִבְךָ בְּלִיעַל, וְרָעָה עֵינֶיךָ
בְּאֲחִיד הָאֲבִיּוֹן עַל פֶּן אֲנֹכִי מֵצִיךְ לֵאמֹר
פֶּתַח תִּפְתָּח אֶת יָדְךָ לְאֲחִיד לַעֲנִיךָ
וּלְאֲבִינֶיךָ בְּאֲרָצְךָ'.

ובגוף ביאור הפסוק כבר נבאר בס"ד
בהמשך השיעורים בפר' י' בכל
אות ועניין אמאי כתבה התורה, אולם
בעיקר צריך לדעת שעיקר מטרתה
העיקרית של המצוה היא החמלה על
האביון התורה לא התכוונה שהעשיר
ינצל את השמיטה להתעשרות קלה על
חשבון המלווים.

והוא אשר כתוב, 'וְזֶה דְבַר הַשְּׁמִטָּה
שְׁמוֹט פֶּל בַּעַל מִשָּׁה יָדוֹ אֲשֶׁר
יִשָּׂה בְרָעָהּ לֹא יִגֹּשׁ אֶת רַעְהוּ וְאֶת אֲחִיו
כִּי קָרָא שְׁמִטָּה לָהּ וְאֲשֶׁר יְהִיָּה לָךְ אֶת
אֲחִיד תִּשְׁמַט יָדְךָ'.

הפסוק מדבר בלשון יחיד: רעהו, אחיו,
אחיק על סמך זאת דרשו
חכמינו (כמובא בספרי) תשמט ידך

כספים, כי מה מאוד מזהיר אותנו הנביא
ב'הציבי לך ציונים' ואיך לא נשים זכר
למצות שמיטה ונזלזל בה מבלי תת לה
זכר כלל?! ומה עצומה מצוה זו שעל
ידה ידע האיש הישראלי אשר ימינו כצל
על הארץ ואנו רק גרים וידע כי
השלמות האנושית היא לא לעסוק
בקיבוץ הקניינים וציבור הון כי יראה
ששבתה הארץ לה' ויד הכל שוה בארץ
וא"כ מצוה גדולה זו למה לא נדבק בה
בתכלית הדבקות והשמחה, הלא ראוי
לכל ירא וחרד לדבר ה' לשמור ולעשות
עכ"פ זכר למצוה זו, ע"כ.

ה.

ועיקר מצוות שמיטת כספים היא מצווה
מיוחדת כדברי החינוך (מצוה
תעז) " כבר כתבתי במשפטים במצות
שמטת קרקעות (מצוה פד), מה שידעתי
בשרש המצוה, ושמיטת כספים גם כן,
אחר אותו הטעם נמשך, ללמד נפשנו
במדות מעלות מדת הנדיבות ועין טובה,
ולקבע בלבבנו הבטחון הגדול בשם
ברוך הוא, ואז תכשר נפשנו לקבל טוב
מאת אדון הכל כלול בברכה והרחמים,
וגם נמצא מזה גדר חזק ומחיצה של
ברזל להתרחק מאד מן הגזל ומן
החמדה בכל אשר לרענו, כי נשא קל
וחמר בנפשותינו לאמר אפילו הלוייתי
ממוני והגיע שנת השמטה אמרה תורה
להשמיט ביד המלוה שלא לגזל ושלא
לחמד משלו לא כל שכן שראוי לי
להתרחק עד הקצה האחרון", כך כותב
החינוך בטעם של המצוה והדברים

- ידך תשמט ולא המוסר שטרותיו לבי"ד, לפיכך תיקן הלל פרוזבול מפני תיקון העולם.

שהיא שנת השמטה, ולזה אמר שמוט כל בעל משה ידו. והוא מבואר שהלווה הוא עני ולזה הוצרך ללוות. לא יגוש את רעהו וגו' - למדנו מזה שאם היה נגוש ועומד קודם השמיטה, אין השמיטה משמטת אותו (ראה משנה שביעית י, ב), אך אם לא היה כן, הוא מוזהר שלא לתבוע בבית דין החוב שעברה עליו שביעית. והוא מבואר שלא הוצרך להזהירו שלא ינגשו בשנת השמיטה.

וביאר הרלב"ג (שם) שהרצון בשמיטה שישמט האדם ידו מפירותיו אשר בנחלתו ויהיו הפקר, כמו שבארנו בפרשת 'ואלה המשפטים' (שמ' כג, יא). וכבר ביאר בזה המקום גם כן, שמה שהלווה אדם לחבירו מהכסף והפירות - ישמט ידו ממנו בזאת השנה

ב.

מצוות עשה ולא תעשה בשמיטת הכספים

בשתי שמטות הכתוב מדבר, אחת שמטת קרקעות ואחת שמיטת כספים. ומצוות שמיטת כספים אינה נוהגת מן התורה אלא בזמן ששמיטת קרקע נוהגת, בכל מקום וכבר התבאר משפטי מצוה זו במסכת שביעית בפרק בתרא (פר' י').

ג.

וגם הביא כן (הרמב"ם פר' ט' הל' א' – ו') מצוות עשה להשמיט המלווה דהיינו לוותר על ההלוואה שנאמר שמוט כל בעל משה ידו והתובע חוב שעבר עליו שביעית עובר בלאו שנאמר 'לא יגש' את אחיו כי קרא שמיטה לה', שאסור לאדם ללכת ולבקש את החוב שהיה חייב לרעהו מדין לא יגוש וכ"פ בשו"ע (חו"מ סז, סעי' ב') ועוד יבואר בהמשך.

א.

והנה בביאור הפסוק הוי שתי מצוות: א'. היא מצוות עשה של 'כל בעל משה ידו'. ב'. מצוות 'לא יגש את רעהו', דבר ראשון יש מצוות עשה להשמיט את ההלוואה בשביעית, והדבר השני לא תעשה של 'לא יגש' שאסור לדרוש את הכסף למי שהשתמט לו הכסף, א"כ הוי ב' מצוות א' מצוות שמיטת כספים וב' 'לא יגוש' ומי שייתבע את החוב בשמיטה עובר על ל"ת

ב.

וזה בעצם מה שמבואר ברמב"ם במצוות עשה (מצווה קמ"א) הוא אמרו יתברך ואשר יהיה לך את אחיך תשמט ידך, וכבר נכפל הצווי הזה באמרו וזה דבר השמטה וגו'. ולשון התוספתא:

ג.

האיסור להימנע ולפחד מלהלוות קודם שנת השמיטה והמחשבה לא להלוות

בגלל 'השמטת הכספים' הרי היא וכאן מפורש נאמר גם 'השמר' וגם 'פן' מחשבת 'בליעל'

וא"כ הוי שתי לאוין, והתורה הקפידה בצורה מיוחדת כעל מחשבה רעה זו עד שקראה מחשבת 'בליעל' וכמו שמבאר רש"י (דברים י"ג, י"ד) איש בלי עול שפרק מעליו את עול המקום.

א.

ובדין שמיטת כספים יש עוד דין בתורה אח"כ (פר' ט"ו פסוק ט') שחל איסור על האדם להימנע מלהלוות כסף לחבירו קודם השמיטה, מחשש שמא לא יפרע הלווה את החוב עד אחרי שנת השמיטה וכתוצאה מכך החוב ישמט.

והרי ידוע 'שבליעל' דומה לעבודת כוכבים כמו שכותב הרמב"ם בהלכות מתנות עניים פר' י' הל' ג' ומוכח כן מהפסוק 'יצאו אנשים בני 'בליעל' מקרבך וידיחו את יושבי עירם לאמר נלכה ונעבדה אלהים אחרים' ובעבודת כוכבים הקב"ה מצרף מחשבה למעשה רח"ל כמבואר בגמ' קידושין ל"ט ע"ב שלפיכך הקפידה התורה על מחשבה רעה זו, כי היא מצטרפת למעשה, ובזה מוסיף הכתוב להזהיר בהמשך (פסוק י') שלא ימע אלא ייתן 'נתון תתן לו ולא ירע לבבך בתתך לו'.

וזה גוף הפסוק, הַשְׁמֵר לָךְ פֶּן־יִהְיֶה דָּבָר עִם־לִבְּךָ בְּלִיעַל לֵאמֹר קָרְבָה שְׁנַת־הַשְּׂבַע שְׁנַת הַשְּׁמִטָה וְרָעָה עֵינֶךָ בְּאַחִידָה אֶת־תִּתְּנִי לֹו וְקָרָא עָלֶיךָ אֶל־יִקְוֹק וְהָיָה בְּךָ חֲטָא:

ב.

וכל מקום שנאמר 'השמר' או 'פן' או 'אל' הרי זה מצות 'לא תעשה'

ג.

מי שאינו מלווה מפני סיבה אחרת אינו עובר באיסור 'הישמר לך' ראיתי שכתב הלחם משנה (הל' מלווה ולווה פ"א הל' א') כי מימה שכתב הרמב"ם את ההלכה הזו בהלכות שמיטה ויובל ולא בהלכות מלווה ולווה מוכח מכאן שהאיסור נאמר רק על מי שאינו מלווה מהפחד שמא תשמיטנו השביעית, ואז נראה כמורד בקונו, אבל

והגרש"ז אורבועאך זצ"ל במנחת שלמה (שו"ת, חל' א' סי' מ"ז אות א') שאין האיסור אלא אם זמן הפרעון הוא לפני שביעית באופן

שההלוואה לא תשמט, ובזה התורה אסרה להמנע מלהלוות מחשש שמא יאחר הלווה מלפרוע וישמט את החוב, שהרי אסור להמנע מלעשות חסד בגלל פחד שוא ודמיון, אולם אומר הגרש"ז זצ"ל שאם מלווה וודאי תשמטנה אסרה להמנע מלהלוות מחשש שמא יאחר הלווה מלפרוע וישמט את החוב, בזה יש שפירשו שאסור להמנע אף באופן שודאי ההלוואה תשמט.

ד.

אותם המלווים ולא נמנעים מקבלים שכר מצוה בעולם הזה.

ב.

א.

הרמב"ם (שם, בפר' ט' הלכה ל') מי שנמנע להלוות את חבירו קודם השמיטה עובר בלא תעשה וחטא גדול הוא שהתורה הזהירה בעשה ול'ת וכל מקום שנאמר פן ואל זה מצות לא תעשה והוא בליעל והרי הוסיף הכתוב שלא רק שלא ימנע אלא יתן שנא' נתן תתן לו והבטיח הקב"ה בשכר מצוה זו בעוה"ז כי בגלל הדבר הזה יברכה.

והנה אותם שמלווים ולא נמנעים התורה מברכת אותם בשכר המצווה הזו בעולם הזה שנאמר (שם) "כי בגלל הדבר הזה יברכה ה' אלהיך בכל מעשך ובכל משלח ידך" וגם הרמב"ם (שם, הל' ל') 'שהבטיח הקב"ה בשכר מצוה זו בעולם הזה שנאמר "כי בגלל הדבר הזה יברכה ה' אלקיך בכל מעשך ובכל משלח ידך" וגו' אמר כן.

וראיתי מה שהביא רבנו בחיי (שם) דבר נפלא, כי בגלל הדבר הזה. דרשו רז"ל, לא אמר בעבור ולא אמר למען אלא בגלל, לשון גלגל הוא, כלומר גלגל הוא שחוזר בעולם, אם לא תתן לו אני מהפך את הגלגל ואעשה אותך עני והוא עשיר, שנאמר (תהלים עה) כי אלהים שופט זה ישפיל וזה ירים. ודרשו רז"ל לעולם יבקש אדם רחמים על מדה זו, שאם לא בא הוא בא בנו, ואם לא בא בנו בא בן בנו. והדברים מבהילים.

והמתבונן בפסוק זה יראה שכאן מבטיח הקב"ה משהוא יוצא דופן ובפירוש שיתן שכר על המצווה הזו בעולם הזה אע"פ שלגבי שאר מצוות אין שכר בעולם הזה כדברי הגמ' בקידושין (ל"ט ע"ב) "שכר מצווה בהאי עלמא ליכא".

כי כן הדין נותן כיון שמבואר במדרש (אגדה, ברבר בראשית כ"ה – כ"ב) שיעקב ועשיו חלקו ביניהם עולמות

ונטל יעקב את העולם הבא, ואם כן אין מגיע לאיש ישראל שהיה לו חלק בעולם הזה כלל, זולת רשע העושה מעשה עשיו שנוטל חלק בעולם הזה, מלבד כמה מצוות מיוחדות שסגולתם שאוכל מפרותיהם בעולם הזה, כפי

ה.

השמיטת החובת היא אפקעתא דמלכא, ומועדה בסוף שנת השמיטה,

לענין הקהל "מקץ שבע שנים במועד שנת השמיטה בחג הסוכות" ולמדו חז"ל שמקץ פירושו לאחר שנת השמיטה, כפי שמבואר ג"כ בגמ' ערכין (כ"ח ע"ב).

ויש עוד אריכות דברים בזה בפוסקים האם בבין השמשות של כ"ט אלול או צאת הכוכבים, אבל בבין השמשות של ראש השנה השמינית, ודאי אין המלווה יכול לתבוע את חובותיו מספק, וגם אם תפס ממון מהלווה מוציאין ממנו מה שתפס אולם המנ"ח מביא (מצוה תע"ז) שאם תפס אין מוציאין.

ולקמן (שביעית פר' י' משנה ב') השוחט את הפרה וְחִלְקָהּ בְּרֹאשׁ הַשָּׁנָה - אִם הָיָה הַחֹדֶשׁ מְעַבְּרָה, מְשַׁמֵּט וְאִם לֹא, אֵינוֹ מְשַׁמֵּט

וביאר בבכרונורה (שם) שאם חלקה ביום ראשון של שני ימים טובים של ראש השנה, אם היה אלול מעובר, נמצא דיום א' שנתחלקה היה

א.

צריך לדע, שעצם מהות עניין שמיטת הכספים היא אפקעתא דמלכא, והחובות נשמטים מאליהם, כמו שאמרנו בתחילת השיעור ואין זה תלוי כלל בהסכמתו של המלוה שישמט את חובו וכך היא דעת רוב הראשונים כפי שנבאר עוד בזה לקמן.

אולם ידועה דעת היראים (מצוה קס"ד) שהלווה מחוייב להחזיר כל זמן שהמלווה לא אמר בפיו 'משמט אני' ולכן מצווה מן התורה על המלווה לומר שהוא משמט, ואף בית דין יכולים לכפות אותו על זה.

ב.

לדעת רוב הפוסקים שמיטת כספים היא בסוף שנת השמיטה, מקץ שנת השבע דהיינו בסיומו בזמן צאת הכוכבים של יום כ"ט אלול לפי שנאמר "מקץ שבע שנים תעשה שמיטה" ונאמר

חול והיה יום אחרון של אלול של שנה השביעית, ושביעית משמטת בסופה, דכתיב (דברים טו) "מקץ שבע שנים תעשה שמיטה"

ו.

ודין מי שרוצה להשיב את חוב שעברה עליו השביעית

א. יסובב עמו בדברים עד שיאמר לו במתנה נתתי לך.

ב.

בטעם הדין ראיתי מה שכתב במשנה ראשונה (על המשנה שם) כדי שלא ימנעו העם מלהלוות, א"כ כיוון שהקילה התורה שאם אמר אעפ"כ מותר, הרי שמוכח מכאן שעיקר מצוות שמיטת כספים היא שלא יגוש את המלווה וכמו שיבואר בדברי הרמב"ם שאם אמר אעפ"כ יקבל שנאמר 'לא יגוש' והרי כאן 'לא נגש', ולכן כשאין נגישה שוב הו"ל מצווה כשאר פריעת חוב שאדם עושה.

ולכך לזה שמגיע מרצונו לפרוע אחרי שנה השביעית ולא אמר לו המלווה 'משמט אני' וכו' עובר בלאו 'שלא יגוש' מלבד מה שביטל מצוות עשה של 'שמוט', אבל כדאמרין שאם במפורש אומר לו במתנה אני נותן לך גם אם הוא לקח ולא אמר לא משמט אני אינו עובר בלא יגוש.

כתבו התוס' ב"ב (קמ"ט ע"א ד"ה מגמרי) דמדקתני אם החזיר רוח חכמים נוחה הימנו שמעינן דמכלל שאם לא החזיר אין רוח חכמים נוחה הימנו, וכן הוא בכל שלושת הבבות של המשנה, (ו' ט') וכך כתב הרשב"א (קידושין י"ז ע"ב) בפירוש 'אין רוח חכמים נוחה הימנו' פירש רש"י (ב"מ מ"ח ע"א) שהכוונה שאין נחת רוח לחכמי ישראל ממנו ממעשיו אלא אף גורם להם שיכעסו עליו.

הרמב"ם (פר' ט' הל' כ"ח) ובמשנה שביעית (פר' י' משנה ט) שמי שהחזיר חוב שעברה רוח חכמים נוחה הימנו וכשבא להחזיר צריך המלווה לומר ללוה 'משמט אני וכבר נפטרת ממני', ואם הלווה אומר לו אע"פ כן אני רוצה ליתנו לך יכול לקבלו מיד, ואינו צריך לסרב יותר בזה ובלבד שיגיד לו 'לא בחובי אני נותן לך' אלא במתנה אני נותן לך, ואם לא אמר לו בלשון זו כותב השו"ע (שם, סעי' ל"ו)

ז.

אין שמיטת כספים נוהגת מן התורה, אלא בזמן שהיובל נוהג שיש שם שמיטת קרקע שהרי ישוב הקרקע לבעליו בלא כסף

א. שמיטות הכתוב מדבר, אחת שמיטת

קרקע ואחת שמיטת כספים, בזמן שאתה משמט קרקע – אתה משמט כספים, בזמן שאי אתה משמט קרקע – אי אתה משמט כספים. ואימא: במקום שאתה משמט קרקע – אתה משמט כספים, ובמקום שאין אתה משמט קרקע – אין אתה משמט כספים ת"ל: (דברים טו) כי קרא שמיטה לה, מכל מקום".

ב.

וביאר רש"י (שם) כל מצוה שנצטוו ישראל – להנהיגה קודם שיכנסו לארץ דהיינו חובת הגוף נוהגת בין בארץ בין בחוצה לארץ. חוץ מהשמטת כספים – ולקמיה פריך הא נמי נצטוו עליה קודם לכן דהא חובת הגוף היא ומאי חוץ. לא נצרכא אלא לכדתניא – דלא נצטוו עליה קודם לכן.

בזמן שאין אתה משמט קרקע – כגון במדבר ולאחר שגלו. ואימא במקום כו' – ולמעוטי חוצה לארץ אף בזמן הארץ".

כתב הרמב"ם (פר' ט' הל' ב') אין שמיטת כספים נוהגת מן התורה אלא בזמן שהיובל נוהג שיש שם שמיטת קרקע, שהרי ישוב הקרקע לבעליו בלא כסף, ודבר זה קבלה הוא, אמרו חכמים בזמן שאתה משמט קרקע אתה משמט כספים בכל מקום בין בארץ בין בחו"ל ובזמן שאין שם שמיטת קרקע אין אתה משמט כספים בשביעית אפילו בארץ.

הגמ' בקידושין (ל"ח ע"ב) אמרי "רבי אלעזר ברבי שמעון אומר: כל מצוה שנצטוו ישראל קודם כניסתן לארץ – נוהגת בין בארץ בין בחוצה לארץ, לאחר כניסתן לארץ – אינה נוהגת אלא בארץ, חוץ מן השמטת כספים ושילוח עבדים, שאע"פ שנצטוו עליהם לאחר כניסתן לארץ – נוהגת בין בארץ בין בחוצה לארץ. השמטת כספים חובת הגוף היא! לא נצרכא אלא לכדתניא; דתניא, רבי אומר: (דברים טו) וזה דבר השמיטה שמוט – בשתי

ח.

עיקר הקשר בין שמיטת הקרקע לשמיטת כספים

א. מצוה שאינה תלויה בארץ והיא חובת

הגוף בכ"ז יש לה קשר ישיר לשמיטת קרקעות היינו שביעית של חרישה

א.

הראב"ש מתוה כלל עפ"י שיטת רבי, ששמיטת כספים אע"פ שהיא

וזריעה, ובזמן שאין נוהגים שמיטת קרקעות אין נוהגים מצות שמיטת כספים בין בארץ ישראל ובין בחו"ל. והגמרא דוחה שמהיקש לא נלמד על חילוק בין א"י וחו"ל, אלא לומדים מההיקש על ההתאמה בין שמיטת כספים לשמיטת קרקעות.

והירושלמי (שביעית פ"י ה"ג) ג"כ כתב שיש לדון על שמיטת כספים וז"ל אמר ר' חונה קשייתה קומי רבי יעקב בר אחא כמאן דאמר מעשרות מדבר תורה והלל מתקין על דבר תורה? אמר רבי יוסי וכי משעה שגלו ישראל לבבל לא נפטרו מן המצות התלויות בארץ והשמט כספים נוהג בין בארץ בין בחוצה לארץ דבר תורה. חזר רבי יוסי ואמר וזה דבר השמיטה שמוט בשעה שהשמיטה נוהגת דבר תורה השמט כספים נוהג בין בארץ בין בחוצה לארץ דבר תורה ובשעה שהשמיטה נוהגת מדבריהן השמט כספים נוהגת בין בארץ בין בחוצה לארץ מדבריהם. תמן אמרין אפי' כמאן דאמר מעשרות דבר תורה מודה בשמיטה שהיא מדבריהן דתני וזה דבר השמיטה שמוט רבי אומ' שני שמיטין הללו שמיטה ויובל בשעה שהיובל נוהג שמיטה נוהגת דבר תורה פסקו היובילות שמיטה נוהגת מדבריהן **והעולה** עפ"י דברי הירושלמי ששמיטת כספים אינה מן התורה בימינו

אלא נוהגת מדברי חכמים ונרחיב בזה לקמן.

ב.

וכך כתב הרמב"ם (הל' שמיטה ויובל פ"ט הל' ב) "אין שמיטת כספים נוהגת מן התורה אלא בזמן שהיובל נוהג שיש שם שמיטת קרקע, שהרי ישוב הקרקע לבעליו בלא כסף, ודבר זה קבלה הוא, אמרו חכמים בזמן שאתה משמיט קרקע אתה משמיט כספים בכל מקום בין בארץ בין בחוצה לארץ, ובזמן שאין שם שמיטת קרקע אין אתה משמיט כספים בשביעית אפילו בארץ".

ומוסיף שם בהלכה ג: "ומדברי סופרים שתהא שמיטת כספים נוהגת בזמן הזה בכ"מ, ואע"פ שאין היובל נוהג כדי שלא תשתכח תורת שמיטת הכספים מישראל".

עולה מדברי הרמב"ם ששמיטת כספים בזה"ז מדרבנן בכל מקום וכך כתב בשו"ע (שם סעי' ב')

וכך גם כתב הטור (חו"מ סי' סז): "והשמטת כספים נוהגת האידנא: ואינה משמטת אלא בסופה: וכתב א"א הרא"ש ז"ל בתשובה ששאלת שנוהגין בארץ הזאת לגבות שטרות שעברה עליהן שביעית הוי יודע שתמהתי על זה מיום בואי לארץ הזאת וצווחתי ככרוכיא ולית דמשגח בי ואמרו כי כבר נהגו כן בארץ הזאת וא"א לשנות המנהג: ואמרתי מנהג כזה שהוא לעבור

בכל צד שיוכל בין בדרכים הדתיים בין בדרכים שאינם דתיים אם הוא מתנה לגבות בדרכים שאינם דתיים הרי הוא מתנה על מ"ש בתורה: ואני מיום בואי לכאן איני דן שלא תשמט שביעית וגם איני סותר מנהגם אלא אני מניחם לדון כמנהגם.

על דברי תורה ולהוציא ממון שלא כדין אין לילך אחריהם ואמרו לי כי הרבה יפוי לשון רגילין לכתוב בשטרות שהן מורין על זה שלא תהא שביעית משמטתו ודקדקתי ולא מצאתי שום תנאי ויפוי לשון שיוורה על דרך זה: ומה שכתבת שכתוב בשטרות שיוכל המלוה לגבות

ט.

דעת היש אומרים שמיטת כספים נוהגת בזמן הזה

כמו שכתוב בתשובה (הטור ס"ה הביאו) שהיה צוות ככרוכיא לבטל המנהג, ולא אשגחו ביה, וכבר כתבו גם כן האחרונים ז"ל (בד"מ ס"ה הביאו) טעם למנהג שאין נוהגין שמיטה כמבואר בדברי מהרי"ק שורש צ"ב ומהר"ר איסרלן בת"ה סימן ש"ד ובמהרי"ל, ואין לדקדק אחריהם.

פסק השו"ע (חו"מ סי' סז ס"א) "שאינן שמיטת כספים נוהגת מן התורה, אלא בזמן שהיובל נוהג. ומדברי סופרים שתהא שמיטת כספים נוהגת בזמן הזה, בכל מקום. הגה: (רמב"ם פ"ט מה' שמטה, סה"ת שער מ"ה והר"ן בשם י"א) כן הוא הסכמת הפוסקים.

וכתב הרמ"א אבל יש אומרים דאין שמיטה נוהגת בזמן הזה; ונראה שעליהם סמכו במדינות אלו, שאין נוהגים דין שמיטה כלל בזמן הזה, והמנהג היו נוהגים עדין בזמן הרא"ש,

השו"ע פסק כרמב"ם והרא"ש, והרמ"א מביא שהמנהג היה שלא נהגו כלל שמיטת כספים.

י.

דעת היש אומרים שאין שמיטת כספים נוהגת בזמן הזה

הזה אבל בחוצה לארץ לא, ואפילו פרוזבול לא צריך. ושמאל דקאמר האי פרוזבול עולבנא דדייני הוא, לאותן שדרין בארץ ישראל קאמר, דהא לאחר חרבן הוה.

ונראה שעליהם סמכו במדינות אלו, שאין נוהגים דין שמיטה כלל בזמן הזה, והמנהג היו נוהגים עדין

א.

ויש שסוברים שגם בזמן הזה הוא 'מדאורייתא' וכך נקטו הגידטלי תרומה (שער מה סי' ד) מביא: "וכתב הרב בעל העיטור בשם ה"ר יהודה אלברצלוני ז"ל (בספר השטרות שטר מח) דהני מילי דנוהג שמיטת שביעית בכספים הני מילי בארץ ישראל ובזמן

בזמן הרא"ש, כמו שכתוב בתשובה (הטור ס"ה הביאו) שהיה צווח ככרוכיא לבטל המנהג, ולא אשגחו ביה, וכתבו גם כן האחרונים ז"ל (בד"מ ס"ה הביאו) טעם למנהג שאין נוהגין שמיטה כמבואר בדברי מהרי"ק שורש צ"ב ומהר"ר איסרלן זבת"ה סימן ש"ד ובמהרי"ל, ב ואין לדקדק אחריהם. ויש שסוברים שאינה נוהגת בזמן הזה (כהשגות על פסק הראב"ד) וכך פסק הראב"ד (בהשגות על הרי"ף גיטין י"ט).

יא.

הגובה חוב שעבר עליו שביעית מוציא שלא כדין

הסכמות כל הפוסקים כדעה הראשונה שנוהגת בזמן הזה מדברי סופרים בכל מקום, וראיתי מה שמביא בתשובת הרא"ש (כלל ע"ז סי' ד') שהובא בטור אודות המנהג שהיו נוהגים לגבות שטרות שעברה עלליהם שביעית, ותמחה על המנהג הזה שהרי הוא עובר על דברי תורה ומוציא ממון שלא כדין.

יב.

בחשבון שנת השמיטה

א. התחילו למנות מנין אחר אעפ"י שלא הייתה שם יובל בבית שני מונין היו אותו כדי לקדש שמיטות", מתוך פסקו בהלכות תרומות שקדושה שניה קדשה לעתיד לבוא מובנת דעתו בהלכות שמיטה שמעליית עזרא מונים יובלות לקדש שמיטין למרות שלא חל היובל לכן גם כשחרב הבית השני צריך להמשיך למנות יובלות כדי לקדש שמיטין.

הרמב"ם פסק (בפרק א' מתרומות הלכה ה) וז"ל "כל שהחזיקו עולי מצרים ונתקדש קדושה ראשונה כיון שגלו בטלו קדושתן, שקדושה ראשונה לפי שהיתה מפני הכיבוש בלבד קדשה לשעתה ולא קדשה לעתיד לבוא, כיון שעלו בני הגולה והחזיקו במקצת הארץ קדושה קדושה שנייה העומדת לעולם לשעתה ולעתיד לבוא".

ובהלכות שמיטה ויובל (פר' י' הל' ג) פסק הרמב"ם "כיון שחרב הבית בטל מנין זה. משבטלה, נשארה הארץ חריבה שבעים שנה ומשנה זו וגם בתוס' (שם) ד"ה "הנך שית עד דסליק עזרא וקדוש לא קחשיב" ובגמ' ערכין (י"ג ע"א) לפי רבנן בזמן גלות סנחריב בבית ראשון מנו שמיטין,

כי חלק מיהודים עדיין נשאר בארץ וקיים את השמיטה למרות שלא חל היובל. אבל שגלו, לא היו מקדשים כלל שביעית, לכן עזרא היה צריך לקדש מחדש את השביעית. על שאלת התוס' למה מנו בגלות כדי לשמט כספים.

וכבר ביאר בזה החזו"א (סי' ג' משביעית ה) היות וקדושה ראשונה בטלה לא מנו לשמט כספים.

ב.

והנה המקור לרמב"ם שעד השנה השביעית לבית שני לא מנו שמיטין, הוא מדברי הגמ' בגמ' ערכין (י"ג ע"א) שמסביר איך יצא שבמוצאי שביעית חרב הבית בשני שהיה קיים ארבע מאות עשרים שנה וז"ל "רב אשי אמר הנך שית שני עד דסליק עזרא ומקדש לא קחשיב להו.

לכן יוצא שהחורבן היה בשנת ארבע מאות וארבע עשרה לתחלת המנין, שאז היתה שנת שמיטה לפי רבנן, שמנו יובלות לקדש שמיטין.

ג.

וביאר הרמב"ם (פר' י' משמיטה ויובל הל' ד) "נמצאת למד, שהשנה שחרב בה הבית באחרונה, שתחלתה מתשרי שאחר החורבן, כשני חדשים – שהרי מתשרי הוא המנין לשמיטים

וליובלות-אותה שנה מוצאי שביעית היתה" וכוונתו היא ששנת החורבן נחשבת שנה מיום החורבן ורובה היתה במוצאי שביעית.

וגם בשו"ע (סי' ס"ז סעי' א') אמרי' אין שמיטת כספים נוהגת מן התורה אלא בזמן שהיובל נוהג, ומדברי סופרים שתהא שמיטת כספים נוהגת בזמן הזה בכל מקום. הגה (רמב"ם פ"ט מה' שמטה שער מ"ה והר"ן בשם י"א) כן היא הסכמת הפוסקים.

אבל יש אומרים דאין שמיטה נוהגת בזמן הזה, ונראה שעליהם סמכו במדינות אלו, שאין נוהגין דין שמיטה כלל בזמן הזה, והמנהג היו נוהגין עדיין בזמן הרא"ש, כמ"ש בתשובה שהיה צווח ככרוכיא לבטל המנהג, ולא אשגחו ביה.

וכבר כתבו ג"כ האחרונים ז"ל טעם למנהג שאין נוהגין שמיטה כמבואר בדברי מהרי"ק שורש צ"ב ומהר"ר איסרלן בת"ה סימן ד"ש ובמהרי"ל, ואין לדקדק אחריהם. ובחשבון שנת השמיטה נפלה מחלוקת, והעיקר ששנת ש"כ ושנת ש"ז היו שמיטה ואם כן יהיה שנת של"ד הבע"ל שמיטה, יה"ר שיבנה בית המקדש ויחזרו אז למנות שמיטין ויובלות כי יבא של"ה (בראשית מט, יא) לפרט ח ע"כ מה שכתב שם.

יג.

**מצוות שמיטת כספים
בזמן הזה בחוץ לארץ**

א.

ב.

שמיטת כספים כתב הרמב"ם (שם, הל' ב') הוי חובת הגוף ונוהגת בין בארץ ובין בחו"ל לכן גם בזמן הזה שמצוות שמיטת כספים נוהגת רק מדרבנן היא נוהגת גם בחו"ל לפי שהמצווה הזו נחשבת כמצוות 'הגוף' ואינה מהמצוות התלויות בארץ וכך ביאר בערוך השולחן (חו"מ סי' ס"ז סעי' א')

אולם יש את שיטתו הידועה של בעל העיטור בשם הר"י יהודה אלברצלוני שבזמן הזה אין שמיטת כספים נוהגת בחוצה לארץ אולם בב"י (שם) הביא את כל דעות הראשונים שחולקים וסוברים שמצוות שמיטת כספים נוהגת בזמן הזה גם בחו"ל.

ואע"פ שהרבה מהפוסקים לימדו זכות על אלו המקלים (כדברי הרמ"א שם) וגם נראה דעותיהם לקמן הסכימו רוב האחרונים שודאי ראוי להחמיר שהמנהג גם בחו"ל לעשות פרוזבול.

וגם ראיתי שבדרך אמונה להגר"ח קניבסקי זצוק"ל הביא ויש שכתבו ופקפקו ע"ז ויר"ש יחמיר בזה, וגם הגר"ש וואזנר זצ"ל מביא בשו"ת (שבט הלוי) מהנו"ב שראה שטרות פרוזבול גם בחו"ל וכן היה מנהג הרבה קודם הנו"ב לעשות פרוזבול גם בחו"ל.

רואים להדיא שהיה המנהג אף בחו"ל בזמן הקדום, והחזו"א מביא מפורש בסימן ש"נ מעל שלשים ראשונים ששביעית נוהגת מדרבנן או בדאורייתא וקולת הרז"ה זה רק בחו"ל אבל ודאי שענין שמיטת כספים נוהגים היום ולכן כמו שאמרנו שאין דיעות שלא נוהגים שמיטת כספים בחו"ל.

ולכן פשוט ששמיטת כספים נוהגת בזמן הזה בכל מקום, בין בארץ בין בחוץ לארץ וכל הלוואה שהלווה אדם לתבירושנת השביעית משמטת בסופה ולכן כשתשקע חמה בליל ראש השנה מוצאי שנת השמיטה, אבד החוב ועוד נביא בזה ביאורים לקמן.

י"ד

הלואת חפצים, השאלת חפצים ודין שבועה אם משמטתם השביעית

ישנו נידון שלם לגבי הלואת חפצים שחוזרים למלווה הדין הוא שאין שביעית משמטת, אולם המשאל לחברו חפץ ומחזיר חפץ אחר הרי שהשביעית משמטת.

בתוספתא בסוף בפרק שביעי (אות ח') מביאה "כשם שהשביעית משמטת מלווה כך שביעית משמטת שבועה", שזה עוד משהוא שהשביעית משמטת מלבד מה שאמרינן בכסף ובמוצרים גם שבועה שנאמר "וזה דבר, דבר שהשביעית משמטתו, משמטתו שבועתו ודבר שאין השביעית משמטתו אין משמטת שבועתו. רבי שמעון אומר הוא משמט ואין יורשין משמט שנאמר שמוט כל בעל משי ידו".

ולכן ברור, ששמיטת כספים חלה על כל הלואה שאינה חוזרת בעצמה, כהלואת כסף, או הלואת מצרכים כשמן ביצים וכדומה הנלקחים לשימוש הלווה המחזיר אחרים תמורתם

אולם המשאל חפץ החוזר לבעליו – אין שביעית משמטתו וכדברי המלאכת שלמה (שביעית פ"י מ"ב בהגה) עי"ש. ונרחיב בו לקמן בגוף המשנה.

ונראה כבר את עיקר הבריורים אחר כך, אבל ודאי שיש כאן מציאות

הגאון רבי משה חליוה שליט"א
מח"ס ענפי משה וש"ס

תשובות בעניני פרוזבול

הלוי חלק ד' סימן קס"ט וחלק ט' סימן רס"ח, ע"ש באורך) – ומיהו נלפע"ד דכל דלא גילה המשלח להשליח היאך יעביד ליה משמע דקסמ"ך עליה במאי דיעשה ועל כן יש להשליח לעשות למשלחו מה דקעביד איהו לנפשיה ובאם אמנם מהדר איהו גופי' ליעביד פרוזבול קמי' בי"ד חשוב ה"נ יש לו לעשות למשלחו ודכן אי מיקל בשלשה הדיוטות דיכול לעשות כן למשלחו כנלפע"ד מסברא וצריך חיפוש בספרים אי דנו בכה"ג.

ביקש מרעהו שיעשה עבורו פרוזבול אם צריך השליח לעשות הפרוזבול קמיה בי"ד חשוב

כבוד ידידנו הרה"ג החריף ובקי צנא מלא ספרא כש"ת מוה"ר גמליאל הכהן רבינוביץ שליט"א בעמח"ס גם אני אודך וש"ס, שלו' וברכה וכט"ס,

בדבר שאלתו אודות אדם שביקש מרעהו שיעשה לו פרוזבול אם צריך ליקח לו בית דין חשוב או דסגי בשלשה הדיוטות.

שוב הצעתי שאלתו בשמו קמי' הגראי"ש קניבסקי שליט"א בעמח"ס אשרי האיש עמ"ס ברכות וש"ס וכתב לן וז"ל תנן בתרומות (פ"ד מ"ד) האומר לשלוחו צא ותרום תורם כדעתו של בעה"ב ואם אינו יודע דעתו של בעה"ב תורם בבינונית כו', ועי' בסוגיא דשליחות בקידושין מ"א ב' ובתוס' שם דאומר לו בהכי אמדתך ומועיל אפי' אם בעה"ב המשלח טוען שלא כיוון כך. יכול לומר לו בהכי אמדתך. ולפי"ז ה"נ בפרוזבול יכול לעשות כהרגלו אם אומד את המשלח בכך, עכ"ל, ודוק בזה.

הנה בעיקר השאלה אי בעי ליעביד פרוזבול קמיה בית דין חשוב או דסגי בג' הדיוטות כבר האריכו הפוסקים טובא ועמ"ש בזה בספר סדר שמיטת כספים כהלכתה להגרש"א שטרן שליט"א (פרק ט"ו) באורך, ע"ש בכל דבריו, וע"ע מש"כ הגרש"א שליט"א בספרו הנזכר (חלק שביבי אש, סימנים כ"ג וכ"ד) אי מהני ליעביד פרוזבול על ידי שליח ע"ש היטב ועי' נמי בדרך אמונה הל' שמיטה ויובל (פ"ט הי"ח בד"א סוס"ק צ"ט) ובנוד"ד הרבה יש להאריך ממ"ש הפוסקים בגדרי משלח ושליח (ועי' בשו"ת שבט

מינה רעהו לעשות עבורו פרוזבול ולא עשה אי חייב לשלם הפסדיו

כבוד ידידנו הרה"ג מוה"ר גמליאל הכהן
רבינוביץ שליט"א בעמח"ס גם אני אודך
ושא"ס,
אחדשה"ט וש"ת,

בדבר שאלתו בראובן דמינה את שמעון
לעשות עבורו פרוזבול ושמעון
לא עשה שליחותו אם יש לשמעון
לשלם לראובן על מה דמחמת כן אינו
יכול לגבות מה דחייבים לו.

הנני כותב בזה לפום ריהטאי, דלכאורה
אם עשה כן שמעון במזיד הו"ל
גרמא ודבזה אמנם פטור מדיני אדם אך
חייב בדיני שמים, ועי' בפתחי חושן
הלכות נזיקין (פ"ג סעיף ט"ל ובהערות
דשם) דמייתי מהש"ך בחו"מ (ל"ב, ב')
דכתב דאינו יוצא יד"ש עד שישלם,
ע"ש. ודהמאירי ס"ל דפסול לעדות עד
שישלם ועמ"ש האחרונים אהא הו"ד
בפת"ח דיני הלואה (פ"ב, הערה ע"ו),
ע"ש. תו כתב דביש"ש פרק הכונס
הביא בשם תשובה דכופין אותו בדברים
והיש"ש גופי' פליג עלי' וס"ל דרק
מודיעין לו דחייב לשלם מד"ש. ועי'
במנחת פתים (סימן שפ"ו) וקובץ
הפוסקים (סימן ל"ב) ע"ש. ועי' נמי
בפתחי חושן הלכות פקדון ושאלה
(פי"ב סי"ד) ובמ"ש התם מהפוסקים,
ודוק היטב בזה.

ברם אם הי' זה בשוגג או באונס יל"ד
בזה ממ"ש הפת"ח בהלכות נזיקין

(שם) מהמאירי בפ' הכונס דכל כי האי
פטור אף מדיני שמים וע"ע במג"פ סימן
שפ"ח, ע"ש.

ובהיכא דהי' זה ע"י שכחה כבר כתבתי
למע"כ נ"י בפ"א מזה עי'
בתשובותינו גם אני אודך חלק ג' (סימן
כ"ה), ע"ש, ויל"ד מהא לנד"ד.

כתיבת שם משפחה בפרוזבול

כבוד ידידנו הרה"ג מוה"ר גמליאל הכהן
רבינוביץ שליט"א בעמח"ס גם אני אודך
ושא"ס,
שלו' וברכה וכוט"ס,

הנני מאשר בזה קבלת הקובץ אור
מרדכי קובץ עשירי שבט תשפ"א
לפ"ק מתורתם דרבנן ותלמידהון בדבר
ה' זו הלכה, ותשוח"ח.

מיד עיוני בקובץ הנ"ל ראיתי (עמוד
ל"ז) דשאל ידידנו הרה"ג ר"מ
גבאי שליט"א למו"ר מרן שר התורה
הגר"ח קניבסקי שליט"א אם צריך
לכתוב בפרוזבול שם המשפחה או דסגי
לכתוב שם פרטי והשיבו מו"ר מרן
שליט"א "א"צ משפחה". ומייתי התם
דבספר אלא ד' אמות (פע"ט ס"ד) הביא
ממו"ר מרן שליט"א דא"צ לכתוב שם
משפחה בפרוזבול.

והנה עיינתי נמי בספר אלא ד"א (שם)
וראיתי דכ' "על כתיבת הפרוזבול
לא כותב את שם המשפחה (רק שמו
הפרטי ושם אביו) ואמר שלא נהגו
אצלם לכתוב את המשפחה וכן בכתובה

ובגט לא נהגו, והוסיף אבל מו"ח מרן הגרי"ש סובר שצריך לכתוב את שם המשפחה כי היום מצויים הרבה אנשים בשמות דומים ושווים עכ"ל.

בי"ד דזכרון מאיר לא כתב מו"ר מרן שליט"א את שם משפחתו ויש לעיין בזה.

ויש להעיר בזה דבפרוזבול שערך מו"ר מרן שליט"א בשנת תשס"א לפ"ק כתב בכתי"ק בהדי" את שם משפחתו וכן את שמות משפחות הדיינים והובא צילום פרוזבול זה בספר אלא ד"א הנ"ל, ואולי דעביד הכי למיחש לדברי מרן הגריש"א זלה"ה, וצ"ע.

(ויש להעיר דבפרוזבול הנ"ל נדפס התאריך בזה"ל "שנת חמשת אלפים ושבע מאות"

ועל כך הוסיף מו"ר מרן שליט"א בכתי"ק "וארבע", והדבר צ"ע דלפי"ז עולה שהיא שנת תש"ד, וברירא דט"ס נפל שם באותו הפרוזבול דחסר שם איזה עשרות שנים ופשוט).

תו מצאתי בספר שיח השמיטה מתורתו דמו"ר מרן שליט"א (עמוד ש"ה) דהביאו פרוזבול מכת"ק דמו"ר מרן שליט"א כמדו' משנת תשכ"ה לפ"ק, ושם כתב מו"ר מרן שליט"א לשם משפחתו, אך בפרוזבול הנדפס שם לקמי' (עמוד ש"ז) ואשר נעשה בפני

והנני חותם בזה בכרכה נאמנה למע"כ נ"י שיזכרו השי"ת להוסיף חיל בזיכוי הרבים ובכל אשר יפנה ישכיל ויצליח אכ"ר.

בברכה וביקר
הק' משה חליוה

הגאון רבי מתתיהו גבאי שליט"א

מח"ס בית מתתיהו ושא"ס

שטר פרוזבול אם מוקצה בשבת

והנה בשו"ע אבן העזר ס' קל"ו ס"ז, אין מגרשין בשבת ואם השעה צריכה לכך כגון שכיב מרע שתקף עליו החולי ורוצה לגרשה שלא תזקק ליבם, אם הגט ברשותו יקנה לו אותו ותזכה בו ובגט שבתוכו, ואם א"א בלא טלטול כגון שאין הגט מונח ברשותו יטלנו בידו ויתננו לה עי"ש, הרי מבו' מהשו"ע שרק בשכיב מרע התיירו לטלטל הגט שלא תזקק האשה ליבם, אך אם אפשר להקנות לה המקום, אין לטלטל גט משום מוקצה, ואולם הרמ"א שם, די"א דבזה"ז שכותבין תורה שבע"פ מותר לטלטל גט בשבת, שיכול ממנו דיני גט ועל כן יכול ליתן לה בכל ענין, וזהו כדעת המרדכי הנ"ל שהביא כן מהסמ"ג, ואולם הבית יוסף אהע"ז שם הביא להמרדכי והסמ"ג הנ"ל ותמה עליהם עי"ש, וכתב הבית שמואל אהע"ז ס' קל"ו סק"ח דבבדק הבית הקשה על דעת המתירין לטלטל גט, ולהכי בשו"ע שם השמיט דעתם, ומשום דס"ל לאסור לטלטל גט עי"ש, ואולם להרמ"א גט אינו מוקצה ועי' בדרכי משה או"ח ס' ש"ז אות ח' ומש"כ בשו"ת משנה הלכות חט"ו ס' ק"י ובס' משנת הגט להרה"ג רבי אליהו

אורך ימים ושנות חיים למע"כ יד"ג הרה"ג המפורסם מזכה הרבים רבי גמליאל הכהן רבינוביץ שליט"א, מח"ס גם אני אודך ופרדס יוסף החדש על המועדים, שלום רב, ע"ד שאלתו אם פרוזבול מוקצה בשבת.

לטלטל גט בשבת

א' בגיטין ע"ז ע"ב איתא, ההוא שכיב מרע, דכתב ליה גיטא לדביתהו, בהדי פניא דמעלי שבתא ולא הספיק למיתביה לה למחר תקף ליה עלמא וכו' ופרש"י והיה ירא פן ימות ותזקק ליבם, ואסור לטלטל גט בשבת ולמוסרה לה עי"ש, ואולם המג"א או"ח ס' ט"ז ס"ק כ"ד כתב, וגט מותר לטלטלו אע"פ שכתב בלע"ז, דיכול ללמוד ממנו דיני גט, עי"ש, וכ"כ המשנ"ב ס' ט"ז ס"ק ס"ג עי"ש, וא"כ צ"ע מ"ט אין השכיב מרע לא יטלטל הגט בשבת, דאי"ז מוקצה שיכול ללמוד מזה דיני גט, ואכן המרדכי גיטין ס' תל"ו הביא מהסמ"ג שדווקא בזמן חז"ל היה גט מוקצה בשבת דלא למדו תורה שבע"פ מתוך הכתב, ועכשיו שלומדים מתוך הכתב אין הגט מוקצה שיכול ללמוד ממנו דיני גט עי"ש, וא"כ י"ל עפ"ז לכאור' דפרוזבול אינו מוקצה שיכול ללמוד מזה הל' פרוזבול וכגט.

ברכה ח"ב ס' קל"ו ס"ז עמ' תת"ו יעו"ש. ומש"כ בזה בס' שבת מנוחה פ"ג ס"ז ובשו"ת אבני דרך ח"ד ס"ו ובס' דור המלקטים שבת ח"ב ס' ט"ז ס' י"ז אות כ"ז וא"כ לכאור' אם פרוזבול הוא מוקצה בשבת ה"ז תליא בהך פלוגתא אם גט הוא מוקצה כיון שיכול ללמוד ממנו דיני גט, ולמש"כ המשנ"ב דגט אינו מוקצה כיון שיכול בו דיני גט, ה"ה בשטר פרוזבול, יכול ללמוד ממנו דיני פרוזבול.

וראיתי בשו"ת תשובות ישראל ח"ו ס' רט"ו, אם פרוזבול מוקצה בשבת, וכתב לדון כיון שיכול ללמוד ממנו דיני פרוזבול, וכמו בגט שאינו מוקצה, וכתב ע"ז דא"כ גם שטרי חובות יהא מותר לטלטלם שיכול ללמוד כיצד כותבין שטר, וע"כ כיון דמטרתו שיוכל לגבות חוב הוא מוקצה משום שטרי הדיוטות, וה"נ פרוזבול כיון שעל ידו יכול לגבות חובותיו, וזה שטר ראיה שעשה פרוזבול שפיר הוא בכלל שטרי הדיוטות והוא מוקצה לכל דבר, ול"ד לגט שאי"ז שטר של משא ומתן, עי"ש. ובשו"ת אבני דרך ח"ז ס' קס"ה הביא מהגר"ש פנחסי בעל מנחת שמואל לדמות שטר פרוזבול לשטר כתובה וכתובה הוא כשט"ח דהוי כשטרי הדיוטות, וכתב לחלק בין פרוזבול לכתובה ששט"ח כל מהותו עובדין דחול, ומשא"כ פרוזבול עשוי לצורך תקנת חז"ל אי"ל דאינו מוקצה, והביא תשו' בעל דברות אליהו שפרוזבול הוא

מוקצה מחמת חסרון כיס, ששומרו שיוכל לתבוע חובו, ודעת בעל דברי בניהו להתיר טלטול פרוזבול, שיכול ללמוד ממנו דיני גט, וכן ס"ל לבעל ודרשת וחקרת, והביא מהגרמ"מ פוקס [בעל דברות מנחם], דאף המתירים לטלטל גט בפרוזבול יחמירו, דשאני גט מטרתו להפריד בין הבעל והאשה ואין בה עניני משא ומתן, ומשא"כ פרוזבול יסודו לגבות חובותיו הכספיות והוא ממש כשטרי חובות עי"ש, ושכן ס"ל לבעל ארחותיך למדני, וכן בעל חיי הלוי להחמיר בפרוזבול שלא לטלטלו יעו"ש.

ואולם בס' מנחת איש שבת ח"א פכ"ט ס' מ"ד, דמותר לקרוא גט בשבת וכן מותר לקרוא בשטר פרוזבול ובשטר כתובה, וכתב בהערה 65, דלכאור' בכל שטר חוב אפשר ללמוד דיני שטרות, מ"מ אין להתיר אלא באופן שגופו של אותו שטר אינו נחשב כדבר של מקח וממכר בלבד אלא הוא שטר שיש בו מהות נוספת מלבד ענין המקח והממון, והסתכלות בני האדם היא על שאר דברים שיש ללמוד ממנו, ואף שיש בו גם עניני ממון וכגון גט וכדו', אבל בכל דבר שכל מהותו היא ממנית, הרי ודאי ההסתכלות בזה מסייעת ושייכת לעניני הממון, ולהכי אין להתיר במה שאפשר ללמוד ממנו דיני שטרות, דבשטרי חוב נחשב תמיד הקריאה הרגילה בשטר כהתעסקות בצרכי ממון, והלימוד של הדינים ממנו הוא דבר צדדי ואינו

שטר כתובה אם מוקצה

ב' וראיתי בס' אשיחה ח"א עמ' שכ"ט, דנשאל מרן הגר"ח קניבסקי זצוק"ל בשטר כתובה אם מוקצה, כיון שיכול ללמוד ממנו דיני כתובה, והשיב ע"ז, יתכן שהוא כמו גט, עי"ש, והיינו דשטר כתובה כמו גט דאינו מוקצה שיכול ללמוד ממנו דיני גט, ה"ה בכתובה יכול ללמוד דיני כתובה, עי"ש. וכן השיב מרן בס' בירורי משנה עמ' ס"א עי"ש. וכן הביא בס' שלמי יהודה פ"ב הערה נ"ב בשם מרן הגרי"ש אלישיב זצ"ל, דכתובה אינה מוקצה, שיכול ללמוד ממנה דיני כתובה עי"ש, ובס' תורת המוקצה [וויס] עמ' שכ"ט מש"כ בזה. ואולם בס' לוח המוקצה ערך כתובה, שכתובה הוי מוקצה, דאף בגט אין ההיתר כ"כ ברור, ועוד שדווקא בגט שדיניו מרובים י"ל שאינה מוקצה אבל כתובה שאין דיניה מרובים י"ל שהיא מוקצה עי"ש, ובס' ארחות שבת ח"ב פכ"ב ס' קל"ח הערה ר"ח מש"כ בזה, ובס' איל משולש שטרי הדיוטות פ"א ס"ד הערה כ', דשטר כתובה כמו שטרי הדיוטות ממש, ושאני גט דהוא שטר איסורין ולא שט"ח משמיה דמרן הגר"נ קרליץ זצ"ל עי"ש.

ובס' כי בו שבת ח"ב עמ' תכ"ח בשם בעל אור לציון זצ"ל דאין לטלטל כתובה בשבת משום שהוי שטרי הדיוטות עי"ש, וכן הביא כן מהאורל"צ זצ"ל בס' משפט הכתובה ח"ח עמ' רכ"ד, דשאני מגט דאיכרי ספר ויש לו

מכריע ההיתר בו, ולהכי י"ל דגם שטר כתובה מותר לקרוא, ואע"פ שכל התוכן בו היא התחייבות ממונית מ"מ ה"ז מותר אם רוצה לקרוא בה לצורך לימוד דינים אחרים ובכתובה מסתכלים גם שלא לצורך ממון, וה"ה בשטר פרוזבול אף שעיקר תוכנו הוא מסירת ממון לאפשרות גביה שמסר חובו לב"ד מ"מ י"ל שדמי לגט שהוא סוג שטר, דבאמת עשוי ללמוד דינים אחרים, וההסתכלות בו הרבה פעמים היא לדברים אחרים עי"ש, ואכן בס' איל משולש שטרי הדיוטות פ"ב הערה כ', הביא בשם מרן הגר"נ קרליץ זצ"ל בשטר פרוזבול אי"ז אלא תקנה ועצת חכמים שלא יישמטו חובותיו לכן נחשב כשטר של עניני איסורין וכגט יעו"ש, ובס' כי בו שבת ס' ט"ז עמ' ש"ס עי"ש, וגם בס' נטעי גבריאל שמיטת כספים פ"כ ס"ח כתב על שטר פרוזבול דמותר לטלטלו בשבת עפ"י דש"ת דברי מלכיאל ח"ג ס' פ"ה, שמותר לטלטל שטר מתנה בשבת, כיון שמותר לקרוא בו בשבת לבדוק אם נכתב כדינו, וכמו"כ אפשר ללמוד ממנו כמה הלכות עי"ש, ובקונ' הלכות שבת הנוגעים לשנת השמיטה לידידי הגרחי"ל אויערבאך פ"ה עמ' מ"ב מש"כ בזה, ושאלתי להגר"א נבנצאל אם פרוזבול מוקצה בשבת, והשיב דיכול ללמוד ממנו הלכות, וכ"כ לי הגר"ר שמאי גרוס בעל שבט הקהתי אי"ז מוקצה שיכול ללמוד הלכות, אולם בפ"א השיב ע"ז לכאור' מוקצה.

דינים שלימים ל ס"ת, ומש"ה גט אינו מוקצה שהיא תורה שלמה שיש ללמוד ממנה כמה דינים, ומשא"כ כתובה היא שט"ח רגיל לגביה ככל שטרי הדיוטות עי"ש.

ושו"מ בתשו' שערי יושר להגר"א חנניה זצ"ל ח"ד ס' נ"ד או"ג, שנשאל על כתובה אם היא מוקצה בשבת, וכתב, מה שבגט החמיר השו"ע הנ"ל, היינו בגט שעדיין לא ניתן לאשה, ומשום שדרך העולם להקפיד שלא יסתכלו בו, שלא יהא בו איזה טישטוש מטיפת רוק או משמוש הידים, וכל תיקון קטן שצריך לעשות בגט, יש בעיות גדולות לתקנו כמבוא' בשו"ע אהע"ז ס' קכ"ה ס"ו, ולהכי ס"ל לשו"ע דאע"פ שאפשר ללמוד ממנו דיני גט, כיון שהעולם מקפידים שלא ליתנו, שילמדו ממנו דיני גט הו"ל מוקצה, אבל בגט שכבר ניתן לאשה אף להשו"ע אינו מוקצה, שלא מקפידים עליו שימשמשו בו ללמוד ממנו דיני גט, וא"כ בכתובה העומדת לגביה, כיון שרגילין להצניעה במקום שמור שלא תאבד, ואין דרך להוציא אותו ללמוד הלכות אפשר דהוי מוקצה, או"ד כיון שאין מקפידין כ"כ שלא יסתכלו בה וימשמשו בה כמו בגט לפני נתינתו, ופעמים מוציאים אותה לראות איך נכתבה י"ל דאינה מוקצה, ומסיק השער"י להקל שכתובה אינה מוקצה אף בכתובה העומדת לגביה עי"ש, ומש"כ בשו"ת אבני דרך ח"ד ס"ו

עי"ש, ובס' משפט הכתובה ח"ח פע"ו ס"ח, ובשו"ת נשמת שבת ח"ג ס' קכ"ז.

ואולם בס' מור דרור עמ' רי"ט, כתב כיון שקיי"ל בשו"ע או"ח ס' ש"ז ס' י"ג, דאסור לקרוא בשבת בשטרי חובות, והמשנ"ב ס"ק נ"א דטעם האיסור די"א משום ממצוא חפצך, וי"א משום שמא ימחוק א"כ י"ל דאסור לטלטל כתובה בשבת שהרי היא שטר חוב, וממילא דינה ככל שטרי הדיוטות, דנחשבים ככלי שמלאכתו לאיסור ואפי' להרמ"א שהתיר לטלטל גט בשבת בכתיבה יודה דאסור, שדווקא גט דמי לאגרות שלום דגזרו עליהו משום דמיחלף בשטרי הדיוטות ובגט לא גזרו עליו משום שאפשר ללמוד ממנו ה' הגט, ומשא"כ כתובה שהיא ממש שרי הדיוטות לכא' גם להרמ"א יהא אסור לטלטלה עי"ש, וכן ראיתי בס' שבת מנוחה מוצקה פ"ג ס"ח דאין לטלטל כתובה בשבת ורק אם ייחדה ללמוד ממנה ה' כתובה אין ע"ז תורת מוקצה, והביא כן ממרן הגר"ח קניבסקי זצוק"ל שהשיב לו שאסור לטלטל כתובה בשבת, עי"ש, ואולם זהו צ"ע ממה שהשיב הגר"ח זצ"ל בס' אשיחה ובס' בירורי משנה הנ"ל, די"ל שכתובה הוי כמו גט דשרי לטלטלה משום שיכול ללמוד ממנה דיני גט, וה"ה בכתובה יכול ללמוד ממנה דיני כתובה, א"כ אי"ז מוקצה אף שלא ייחד הכתובה ללמוד ממנה הלכות כתובה וצ"ע, וע"ע בס' אש התורה בראשית עמ' ר"ט

שהשיב הגר"ק זצ"ל על שטר תנאים דאי"ז מוקצה עי"ש, והסתפק בזה הפסקי תשובות ס' ש"ז הערה י"ב עי"ש.

שטר מכירת חמץ אם מוקצה

ג' ובתשו' דברי מלכיאל ח"ג ס' פ"ה, כתב בתו"ד על שטר מכירת חמץ די"ל שמותר לטלטלו, ולקראו בשבת, ואינו מוקצה כלל, דיכול ללמוד מזה כמה הלכות, וכמו גט עי"ש, וכן השיב מרן הגר"ח קניבסקי זצ"ל בס' בירורי משנה עמ' ס"א, דשטר מכירת חמץ אינו מוקצה שיכול ללמוד ממנו הלכות, וכמו גט עי"ש, ובס' תפארת ההלכה עמ' שס"א יעו"ש.

טלטול שטר היתר עיסקא

ד. והלום ראיתי בס' תורת המוקצה [וויס] עמ' תע"ז, לענין שטר היתר עיסקא, שדינו כשטר כתובה דבעצם הוי שטרי הדיוטות היות שמקפיד עליהם, אלא שיש לדון דאפשר ללמוד ממנו הלכות לא יהא מוקצה, ואם כבר נשתמש בהם, ואינו צריך להם עוד בודאי שאינו מוקצה עי"ש, ושאלתי להגר"א נבנצאל בשטר היתר עיסקא, אם זה מוקצה בשבת, וכתב לי אם לומד בשטר היתר עיסקא הלכות אין זה מוקצה שהוי כגט, ולכאור' נראה מדבריו, שרק אם לומד ממש בשטר היתר עיסקא אי"ז מוקצה, ואם אין בדעתו ללמוד הוי מוקצה, ולכאור' צ"ע מ"ש מגט דאי"ז

מוקצה משום שיכול ללמוד ממנו דיני גט, וא"צ שיהא לומד בו בפועל דיני גט, אלא כל שיכול לבוא ללמוד דיני גט, ממילא כבר אי"ז מוקצה, וכתב לי מח"ס ראש יוסף בעניני ריבית והיתר עיסקא, דאף שיש דברים שסמכו להקל לטלטל בשבת כדי ללמוד בהם, אין לומר סברא זו בשטר היתר עיסקא, שעיקרו למשא ומתן וגופו ממון עכ"ל. וא"כ י"ל דשאני שטר היתר עיסקא שעיקרו למשא ומתן הוי כשטרי הדיוטות ורק אם לומד בו בפועל ל"ח כשטרי הדיוטות, ואה"נ בדין מוקצה סגי במי שיכול ללמוד בו וא"צ שיהא לומד בו ממש.

ואולם ראיתי בשו"ת מציון תצא תורה תשו' תט"ז, שהשיב הגר"א נבנצאל, בכלים שלא הוטבלו אם הוי מוקצה בשבת די"ל דאי"ז מוקצה כיון שיכול ליתן הכלי לגוי במתנה ויחזור וישאלנו ממנו, כמב' בשו"ע או"ח ס' שכ"ג ס"ז עי"ש, וא"כ כיון שיכול ליתן הכלי לגוי י"ל דאי"ז מוקצה, אולם מי שאינו רוצה ליתן לגוי במתנה ע"מ להחזיר, ממילא הכלים שלא הוטבלו מוקצה עי"ש, והעיר ע"ז בס' שבת מנוחה לידידי הרה"ג רבי שמואל זכאי פ"ב ס' י"ח, די"ל דכיון שיכול להקנות לגוי י"ל דאי"ז מוקצה למרות שאין בדעתו ליתן לגוי י"ל דאין ע"ז תורת מוקצה, והוכיח מהמב' בשבת קכ"ז ע"ב, שדמאי אינו מוקצה, ומשום דאם היה מפקיר נכסיו היו הפירות ראויים לו

ולכאו' עפ"ז י"ל גם דפרוזבול אינו מוקצה כיון שיכול ללמוד בו דיני פרוזבול, וכדחזינן שאף צריך גניזה משום שיכול ללמוד בו דיני פרוזבול.

ואולם צ"ע ממש"כ החלקת מחוקק אהע"ז ס' קכ"ה סק"ח, דגט א"צ גניזה שאין בו קדושה עי"ש, וכן מבו' בבית שמואל שם סק"ט, עי"ש. וכן מבו' ברמ"א סידור הגט סוף ס' קנ"ד עי"ש, וראיתי בשו"ת אורות משפט ח"ה ס"ד לידידי הגר"י אושינסקי שהוכיח שגט א"צ גניזה, ממש"כ המשנ"ב ס' ש"ז הנ"ל בשעה"צ סק"ע, דגט יכול לצור בו ע"פ צלוחיתו יעו"ש, וא"כ חזינן להדיא מהמשנ"ב, שגט א"צ גניזה שיכול לצור בו ע"פ צלוחיתו, וכן מבו' בכף החיים ס' ש"ח סק"מ"ט, דגם לאסורין גט בטלטול בשבת משום מוקצה, זהו בגט שעדיין לא ניתן לאשה דאינו ראוי לצור בו על פי צלוחיתו, אבל גט שכבר קיבלה האשה מותר בטלטול מפני שראוי לצור ע"פ צלוחיתו עי"ש, וא"כ חזינן שגט א"צ גניזה אחר שניתן, ויכול לצור בו ע"פ צלוחיתו, וע"כ שא"צ גניזה, הרי אף שס"ל להמשנ"ב דגט אי"ז מוקצה בשבת משום שיכול ללמוד ממנו דיני גט, ס"ל שאין גט צריך גניזה, ויכול לצור בו ע"פ צלוחיתו, ומ"ט א"צ גניזה הא יכול ללמוד ממנו דיני גט, וכ"כ לי הגר"ר שמאי גרוס בעל שבט הקהתי אם גט צריך גניזה, והשיב, א"צ. והובא דבריו בקובץ מה טובו אהליך יעקב

וא"כ מוכח שעצם זה שקיימת אפשרות שיפקיר נכסיו אע"פ שאין מתכוין להפקיר נכסיו בפועל, זהו טעם שאי"ז מוקצה, וא"כ י"ל אף לענין כלים שלא הוטבלו בשבת י"ל דאי"ז מוקצה כשיכול ליתנם לגוי עי"ש, ואכן בשו"ת אור לציון ח"ה יו"ד פל"ט ס' כ"ב, שמותר לטלטל בשבת כלי שאין טבול חשיב שיש אופנים שמותר להשתמש בו כמו לקחתו וליתן לגוי עי"ש, ובשו"ת דברי משה ס' כ"ג ובס' הליכות משה שבת פ"ט ס"י עי"ש, וראיתי בקובץ אור השבת כ"ו עמ' קע"ד שכתב ידידי הגר"מ פטרפרוינד, לענין כלים שלא הוטבלו דאי"ז מוקצה דיכול ליתן לגויים, וכתב דנפק"מ כשאין גויים, דהוי מוקצה עי"ש, ובספרו טהרת כלים ח"א סי' י"ח, ומה שהבאנו בזה בבית מתתיהו ח"ג סו"ס מ"ב יעו"ש.

פרוזבול אם צריך גניזה

ה' וראיתי בס' דולה ומשקה עמ' שמ"ז שנשאל מרן הגר"ח קניבסקי זצוק"ל, בשטר פרוזבול וגט וכתובה, וכן שטרי אירוסין ומכירת חמץ, אם נחשבים חפצא של מצוה, שאסור לזורקם לאשפה אחר שימושם, והשיב בזה"ל עי' מ"ב ס' ש"ז סק"ס"ז, גט מותר לטלטלו, שראוי ללמוד ממנו דיני גט, וה"ה כתובה ופרוזבול וצריכין גניזה, וכן שטר מכירת חמץ ושטר אירוסין עי"ש, הרי שס"ל שגט ופרוזבול צריך גניזה משום שיכול ללמוד מזה דיני גט, ובפרוזבול דיני פרוזבול,

חלק ט"ז עמוד קפ"ח, עיין שם, ומפורש כן בשו"ת תורת חיים להגרי"ח זוננפלד ס' כ"ו שכתב בתו"ד דלא מצינו שהזהירו חז"ל לגנוז הגט, אלא קורעין הגט יעו"ש. ואולם בשו"ת הרדב"ז ח"א סימן קנ"ד כתב, דסוף סוף יש קדושה בגט לפי שנקרא ספר, וכתוב בו כדת משה וישראל. ע"ש.

ה"ה בנייר שכתוב בו מהו ברכתו א"צ גניזה כשאינ מתכוין ללמוד בו, וא"כ י"ל בגט שא"צ גניזה דאין מתכוין ללמוד בו דיני גט, ושאינ לענין מוקצה דאי"ז מוקצה כל שראוי ללמוד בו דיני גט אין מוקצה דעתו מזה, ואולם לענין גניזה י"ל שא"צ גניזה כל שאין הכוונה ללמוד בזה.

וע"כ י"ל דאין תלוי דיני גניזה, וה"ל מוקצה בהדדי, ושאינ גט די"ל שא"צ גניזה אף שיכול ללמוד בו דיני גט, משום די"ל שאין הכוונה ללמוד בו דיני גט, ומש"ה י"ל שא"צ גניזה, וכיו"ב ראיתי בס' חוט שני פורים עמ' ע"ו, דס"ל למרן הגר"נ קרליץ זצ"ל, דדף שכתוב בו משלוח מנות איש לרעהו דא"צ גניזה משום שאין הכוונה ללמוד בו עי"ש, ובשו"ת מציון תצא תורה תשו' קנ"א, השיב הגר"א נבנצאל, אם כותב על המשל"מ, אין לאכול עם חלבי או בשרי, או ברכתו שהכל או מזונות, אם חייב בגניזה, כמו הלכות, והשיב ע"ז, שא"צ גניזה עי"ש, ובס' גנזי הקודש פ"ב ס"ד, לגבי בקבוקי שתיה ואריזות מאכלים שנדפס עליהם ברכתם אין טעונים גניזה וה"ה לשאר רמזי הלכות הנדפסין עליהן אין טעונים גניזה, אולם אם כתוב עליהן הלכה מפורשת טעון כיתוב זה גניזה והביא כן בשם מרן הגר"נ קרליץ זצוק"ל, עי"ש. ולכא' למש"כ בחוט שני הנ"ל, דדף שכתוב בו משלוח מנות איש לרעהו א"צ גניזה כיון שאין מתכוין ללמוד בו,

ואולם ראיתי בס' אשיח בפיקודיך עמ' רס"ה, שהשיב מרן הגר"ח קניבסקי זצוק"ל דדף של שירטוטי עירובין, שהחזו"א אמר שצריך גניזה עי"ש, וזהו לכא' אף כשאינ מתכוין ללמוד בזה, ובשקל הקודש, בהקדמה הביא מרן זצ"ל מהחזו"א בחשבונות של קידוש החודש, דבעי גניזה עי"ש, ובס' אמרי מאיר עמ' מ"ב השיב מרן הגר"ח קניבסקי זצ"ל, דדף שכתוב בו משכנס אדר מרבין בשמחה בעי גניזה עי"ש, הרי שס"ל אף שאין מתכוין ללמוד בזה בעי גניזה, ובמשנ"ב ביצחק יקרא ס' קנ"ד ס"ג ס"ל להגר"א נבנצאל בדף שכתוב בו אין לפותחו בשבת צריך הדף גניזה עי"ש, ולכא' אין מתכוין ללמוד בו וכנ"ל די"ל שא"צ גניזה, ואולם בקובץ מה טובו אהליך יעקב חלק ט' עמוד קמ"ה, השיב הגר"א נבנצאל בדף שכתוב בו משלוח מנות איש לרעהו, אין צריך גניזה שאין מתכוין ללמוד בו, עי"ש, ובס' אשרי האיש ח"ג מועדים פמ"ח ס' י"ג, ומה שכתב בספר גם אני אודך תשובות

הגר"ב דדון, חלק א' יו"ד סימן פ"ה, עיין שם.

ועיקר ד"ז ראיתי בס' חוט שני תשמיש קדושה עמ' רנ"ט, דדף בחירות שכתוב בו ועשית ככל אשר יורוך א"צ גניזה עי"ש, ובספר אהל יעקב כבוד ספרים כבוד ספרים פ"ג ס"ד עי"ש. ואולם בבית מתתיהו ח"ג סו"ס מ"ח הבאנו תשו' מרן הגר"ח קניבסקי בדף שכתוב בו סוף זמן ק"ש בעי גניזה, וכן דף של ספירת העומר ראוי לגנוזו עי"ש, ומה שכתב בספר גם אני אודך תשובות הגר"י אביטבול, חלק א' סימן ל"ה, [ובקובץ מה טובו אהליך יעקב, היוצא לאור על ידי ידידי הגאון רבי גמליאל הכהן רבינוביץ שליט"א, חלק כ"א עמוד י', השיב הגר"ח ק"צ"ל דדף ספירת העומר דשרי להכניסו לבית הכיסא] ואולם צ"ע במה שהשיב הגר"ח ק"צוק"ל בס' דולה ומשקה עמ' שמ"א, דדף שכתוב בו הכניסה לכהנים אסורה, אם צריך גניזה והשיב ע"ז אולי, עי"ש, ומ"ש מדף ספירת העומר ודף סוף זמן ק"ש דהשיב דראוי לגנוז, אף שאי"ז דין והלכה אלא אומר מציאות.

ואמנם בס' גיבורי כח עמ' 529 נשאל מרן הגר"ח קניבסקי זצוק"ל אם שטר פרוזבול בעי גניזה והשיב ע"ז אולי עי"ש, ובשו"ת תשובות ישראל ח"ו סו"ס רט"ו פשיט"ל שפרוזבול א"צ

גניזה עי"ש, ואולם למאי דהשיב מרן בדולה ומשקה כיון שיכול ללמוד מזה הלכות צריך גניזה, וה"ה בשטר כתובה פרוזבול ושטר מכירת חמץ וכו"ל ושאלתי להגר"ר שמאי גרוס בעל שבט הקהתי, אם פרוזבול בעי גניזה, והשיב ע"ז, לכאור' לא צריך, וראיתי בשו"ת אבני דרך חי"ז ס' קס"ה שהביא דעת הגרמ"מ פוקס [בעל דברות מנחם], שפרוזבול בעי גניזה, כי בשטר הפרוזבול כתוב לשון המשנה [מסכת שביעית י' ד' עי"ש] ובס' שמיטת כספים להגר"צ כהן פ"ד ס' ט"ו בזה.

והלום ראיתי בקובץ דברי חפץ י"ח עמ' נ"ד, שכתב הגר"י רצאבי, על כתובה ופרוזבול אם צריך גניזה, די"ל כיון שיכול ללמוד מזה הלכות צריך גניזה, ומה"ט גט אי"ז מוקצה שיכול ללמוד מזה דיני גט, וכתב ע"ז, לכאור' לא קרב זא"ז, בין מוקצה לחוד, ובין כתבי הקודש לחוד, והראיה כי אף שטרי ממון והלוואות ראויים ללמוד מהם דיניהם, ואפ"ה הם מוקצה מחמת חסרון כיס, וממילא בכתובה [שאינן בה פסוקים] שאין בה דבר של קדושה ממש, אין איסור בהשלכתה לאשפה עי"ש, וכן בס' שערי הנישואין [שטיצברג] פ"ג ס' י"ד הערה כ"ה שא"צ לגנוז כתובה עי"ש, ובס' משפט הכתובה ח"ח עמ' ר"כ ס"ו דכתובה א"צ גניזה עי"ש.

הגאון רבי אליעזר הכהן רבינוביץ שליט"א

רב ומו"צ בבית שמש וראש כולל דו"קוב ויוניץ ומה"ס חינוך הבנים כהלכתו וש"א"ס

באיזה רגע חל דין שמיטת כספים בסוף השנה השביעית או בתחילת השנה שלאחריה והנפק"מ לדינא

בשביעית עצמה, גובה חובו כל השנה בבית דין, וכשתשקע חמה בליל ראש השנה של מוצאי שביעית אבד החוב.

ויש לברר באיזה רגע חל דין שמיטת כספים והיינו האם ברגע האחרון של סוף השנה השביעית, או שמא ברגע הראשון של תחילת השנה השמינית.

וראיתי בספר משנה כסף (פנים מאירות ס"ק ל"ג עמודים קנ"ו-קנ"ח) שהאריך טובא בענין זה ודעתו שיש בזה מחלוקת בין הראשונים, והיינו לפי שכמה ראשונים כתבו להדיא שסוף שנת השמיטה משמטת ולאידך גיסא מצינו לכמה ראשונים שכתב שבתחילת השנה חל שמיטת כספים, וראיתי לנכון להעתיק תחילה את עיקרי ראיותיו מדברי הראשונים לכאן ולכאן. [ונמשך אחריו בספר שמיטת כספים כהלכתה (פי"א סק"א)].

דברי הראשונים שסוף השנה משמטת

ב. בספר אור זרוע (פ"ק דע"ז סימן ק"ז) כתב "ואין שביעית משמטת אלא בסופה דכתיב מקץ שבע שנים וגו' סופן של שבע שנים הם משמיטין". וכתב

שורש הספק * דברי הראשונים שסוף השנה משמטת * מהיכן ילפינן ששביעית משמטת בסופה * דברי הראשונים שתחילת השנה השמינית משמטת * חלות השמיטה הוא בהתחלפות שבין שני השנים * האם בבין השמשות החובות נשמטים כבר * זמן שמיטת כספים לדעת הרא"ש בתחילת השנה השביעית * מה גורם חלות השמיטה צאת השנה או כניסת השנה * (א) מי שמת בהתחלפות השנים של שביעי ושמיני * (ב) נעשה בר מצוה בליל ר"ה של שמינית * (ג) גר שנתגייר בכניסת היום * (ד) חוב שנעשה בכלל לא יגוש ברגע כניסת השנה * (ה) חוב שזמן פרעונו וזמן השמיטה באים כאחד * (ו) חוב שזמן הפרעון בליל ראש השנה * הדעת נוטה שסוף שביעית גורמת לשמיטה * זמן שמיטת כספים לדעת הרא"ש בתחילת השנה השביעית * אילו היה היובל משמט כספים בתחילתו מה בינו לשמיטת שביעית

שורש הספק

א. כתב השו"ע בסימן ס"ז (סעיף ל') וז"ל: אין שביעית משמטת כספים אלא בסופה, לפיכך המלוה את חבירו

(חו"מ סימן נ') "ולפענ"ד סברת הרא"ש כי היכי דשמיטה דסוף השנה היא ברגע צאת היום ער"ה דשמינית".

מהיכן ילפינן שביעית משמטת בסופה

ג. וכעת אעתיק מש"כ בעל המשנה כסף להוכיח כי לדעת כמה וכמה ראשונים חלות השמיטה הוא בתחילת השנה, דהנה במסכת ערכין (כ"ח ע"ב) איתא תניא נמי הכי, נמצאת אתה אומר אחד יובל ואחד שביעית משמטין כאחד, אלא שיובל בתחילתו והשמטה בסופה. - בשלמא שביעית בסופה, דכתיב (דברים ט"ו) מקץ שבע שנים תעשה שמטה, - ומשמע שהלימוד הוא מגופיה דקרא דכתיב מקץ.

ואולם הרמב"ם (פ"ט ה"ד) כתב בזה"ל: אין שביעית משמטת כספים אלא בסופה שנאמר מקץ שבע שנים תעשה שמטה וזה דבר השמטה, ושם הוא אומר מקץ שבע שנים במועד שנת השמטה בחג הסוכות, מה שם אחר שבע אף השמטת כספים אחר שבע, לפיכך הלוי את חבירו בשביעית עצמה גובה חובו כל השנה, וכשתשקע חמה בלילי ראש השנה של מוצאי שביעית אבד החוב (עכ"ל). ומקור דרשא זו היא בספרי (פרשת ראה פסקא קי"א).

ויש להבין למה הוצרך הספרי לג"ש, ומדוע לא יליף ליה מדכתיב מקץ, וכבר נתעורר על זה בגדולי תרומה (שער מ"ה אות ט"ו) א וכתב: ונראה לי

עוד (שם סימן ק"ח) "וכן הורה רבינו ליאונטין זצ"ל במגנצא על מעשה שאירע שם בוורמיישא ופטר את בעל חוב מלשלם כי עברה עליו שמטה והשמיטתו סוף שנה", ומשמע כי הסוף שהוא מכלל השנה דהיינו הרגע האחרון של היום הוא שמשמט.

וכן משמע גם מדברי הרא"ש (גיטין פ"ד ס"כ) שכתב "והא דאין כותבין פרוזבול בשביעית אע"פ שאינה משמטת אלא בסופה נראה לפרש הטעם ע"פ המקראות מקץ שבע שנים תעשה שמטה וזה דבר השמטה שאינו אלא בסוף השבע, שמוט כל בעל משה ידו, אבל מיד כשהחלה שנת השמטה אין בית דין בודקין לגבות שום חוב וגם המלוה בעצמו אין לו ליגוש הלוי, דכתיב לא יגוש איש את אחיו ואת רעהו כי קרא שמטה לה' מיד שנכנסה השמיטה לא יגוש". מבואר מדבריו שהתחלת השנה שאז חל האיסור לא יגוש וסוף השנה שאז נשמט החוב לגמרי שניהם הם מכלל השנה, אלא שזה בתחלתו וזה בסופו. וכן כתב הרא"ש להדיא בפירושו למס' שביעית (פ"י מ"ח) "דשביעית אינה משמטת אלא ברגע אחרון של שביעית". וכן כתב רבינו שמשון במסכת שביעית (שם) "דשעה אחרונה של שביעית משמטת", וכן משמעות הלשון בכפתור ופרח (פרק מ"ט), עיי"ש. וכן מבואר מלשון הלבוש (סעיף ל') עיי"ש, וכן כתב להדיא החתם סופר בתשובה

הפירוש השני הנזכר, דהיינו שסופה של השנה השביעית משמטת ולא תחלתה, זאת אומרת שהרגע האחרון של השנה השביעית משמט, וכן הוא משמעות לשון הספרי (שם), "אף קץ האמור כאן בסופה ולא בתחלתה", הרי שסופה היינו הסוף שהוא מכלל השנה דהיינו הרגע האחרונה של השנה, כמו שאם היינו אומרים "בתחלתה" היינו ההתחלה שהוא מכלל השנה דהיינו הרגע הראשונה מן השנה.

דברי הראשונים שתחילת השנה השמינית משמטת

ד. אכן באמת כבר הקדימו הרמב"ן בזה בביאורו על התורה (דברים ט"ו ע"א) שאף הוא כתב כי תיבת מקץ סובל שתי משמעויות, אך הרמב"ן כתב בזה דרך אחרת קצת, ולדבריו יוצא כי שמיטת כספים הוא בתחילת השנה השמינית ולא בסוף השנה השביעית, והנני מעתיק תוכ"ד הרמב"ן הנצרך לעניינינו בתוספת ביאורו של בעל המשנה כסף.

דחה הרמב"ן שם דן בארוכה מה הכוונה מקץ, והביא שיטת האבן עזרא בזה ודחה דבריו ושוב כתב: אבל כך אני אומר, כי הקץ והסוף יאמרו בכתוב על אחרית כל דבר, ופעמים הם בו ופעמים אחריו חוץ ממנו. ומקצה אחיו (בראשית מ"ז ב'), מקצה בחוברת (שמות כ"ו ד'), ומקצתם יעמדו לפני המלך (דניאל א' ה'), מקצות כנפיו ועד

שהכונה כי היה עולה על הדעת שמלת 'מקץ' חוזרת על כללות השנים, ור"ל השנה שהיא סוף וקץ לשבע שנים דהיינו השנה השביעית שהיא אחרונה לאחרות, ובזה היינו יכולים לומר שהיא משמט בתחלת השנה או בסופה, כלומר דלא קפיד קרא לשום גבול פרטי בשנה עצמה, שמלת קץ כוללת כל אותה השנה מתחלתה לסופה, אבל לא נאמר מקץ על גבול הסוף של השנה עצמה בערך אל תחלתה. זה היינו יכולים לומר, אמנם אנו דנין שאינו כן ממה שגלה לנו באידך מקץ, דע"כ אותו מקץ אי אפשר שנאמר על כל השנה השביעית שהיא סוף וקץ לשנים הקודמות, אלא בהכרח פירוש מקץ הוא לדייק סופה של השנה עצמה לאפוקי תחלתה, אם כן גם מקץ הנאמר כאן לא נאמר על כוללות השנה שיוכל להכנס בזה בין תחילתה בין סופה, אלא קץ הוא לומר דוקא בסופה ולא בתחילתה, וכיון דאידך מקץ לא מייתי לה בספרי אלא לגלות משמעות האי מקץ משו"ה בערכין לא מייתי אלא האי קרא דלפי האמת כך הוא משמעותו (עכ"ל), ותמצית דבריו הוא דמלת מקץ שבע שנים כולל שני פירושים א' על כל השנה השביעית לפי שהוא קץ של כל הששה שנים, ב' הקץ של השנה השביעית עצמה דהיינו בסוף השנה.

ולפי המבואר מדברי הגדולי תרומה, למדו בגזרה שוה, כי מלת מקץ הכתוב גבי השמטת כספים, הוא על

(שביעית ח' י"א) שכותבין פרוזבול ערב ר"ה של מוצאי שביעית (עכ"ל).

ותמצית דברי הרמב"ן כי הלשון "קץ" יש לו במקרא שתי משמעות, א' קץ שהוא מחובר והוא מכללו וממנו, ב' קץ שהוא אחריו וחץ ממנו, וגבי שמטת כספים דקדקו רבותינו מלשון הכתוב שלא אמר "מקץ השנה השביעית", שהפירוש של מקץ הוא אחריו וחץ ממנו, ולכן אין החוב נשמט עד הלילה. ועוד מבואר מדברי הרמב"ן, כי הגמ' בערכין שם סמך על הכתוב עצמו, ולא על הגזרה שוה "מקץ", מקץ מהקהל שדרשו בספרי, דלא כמו שכתב הגדולי תרומה הנז', ולפלא על הרמב"ן שלא הזכיר מהספרי, ולדעת הרמב"ן צריך לומר דהספרי עדיפא ליה למיגמר בגזירה שוה מהקהל, לפי שבהקהל הכרח לפרש הלשון "מקץ" שהוא חוץ ממנו, שהרי מפורש בכתוב "בחג הסוכות", ועדיף ליה מדיוקא דהאי קרא.

על כל פנים לדעת הרמב"ן אין הרגע של צאת היום של ערב ראש השנה של מוצאי שביעית משמט, אלא הרגע שלאחריו שהוא חוץ ממנו.

וכן נראה שכן דעת הרמב"ם (ה' שמטה שם) שהביא לדרשה דספרי בשינוי לשון ממה שלפנינו בספרי, שכתב "אין שביעית משמטת כספים אלא בסופה שנאמר מקץ שבע שנים תעשה שמטה וזה דבר השמטה, ושם הוא אומר מקץ

קצות כנפיו (מ"א ו' כ"ד), כולם אחרית בדבר המחבר ממנו והוא בתוכו. קץ כל בשר בא לפני (בראשית ו' י"ג), ובא עד קצו ואין עוזר לו (דניאל י"א מ"ה), בא הקץ (יחזקאל ז' ב'), קץ בא (שם פסוק ו'), כולם תכלית הדבר הנזכר, והוא אחריו שנקצץ ונחתך. וכן הענין בלשון הסוף, טוב ללכת אל בית אבל וגו' באשר הוא סוף כל האדם (קהלת ז' ב'), אחריו שכבר מת, ספו תמו מן בלהות (תהלים ע"ג י"ט), את המעשה אשר עשה האלהים מראש ועד סוף (קהלת ג' י"א), במעשה עצמו, ובלשונם (ב"ב י"ג ע"ב) כדי עמוד בתחילתו וכדי היקף בסופו.

ובהמשך דבריו הוסיף עוד הרמב"ן לבאר דלגבי הקהל דפירש הכתוב בהדיא בחג הסוכות א"כ בהכרח דמקץ שבע שנים האמור שם פירושו קץ שהוא אחריו וחץ ממנו, אמנם הכא גבי שמיטת כספים יש לפרש מקץ שהוא מחובר מכלל המספר ויהיה קץ רחב בשמיטה כל השנה השביעית ועל זה סיים הרמב"ן שכל זה בדרך הפשט, אלא שאמרו רבותינו "במקץ שבע שנים תעשה שמטה" שאין משמטת כספים אלא בסופה, שהוא מדרש מפני שלא אמר "השנה השביעית תעשה שמטה", ירמוז כי בסוף השבע תעשה שמטה יותר מן ההתחלה. ורצונם בקץ הזה, חוץ ממנו. ויכול אדם לתבוע חובו ביום האחרון של שנת השמטה ולא תשמט עד הלילה, שכך מצינו בתוספתא

שכשעובר רגע זה נשמט, [ומטעם זה ברור לכל שעד בין השמשות ממש יכול לגבות החוב ולא אמרין דשמא ביה"ש לילה ונשמט החוב ברגע האחרון לפני כן], והנך ראשונים שכתבו שבתחילת השנה השמינית נשמטו החובות כוונתם שאז כבר אין חובות, וכשם שכל השבתות והמועדים חלים תיכף בתחילת היום ולא ברגע האחרון שלפני סוף היום וגם לא ברגע שלאחר כניסת היום, רק שיש שני ימים אחד חול ואחד קודש, ובהחלפות הימים מתחלף הזמנים, ה"נ גזרה התורה שאף שיש לו חוב בשנה השביעית מ"מ בשנה השמינית מתבטל החוב מכח אפקעתא דמלכא, ודו"ק.

ואם באנו לומר שיש מחלוקת בין הראשונים הנ"ל נלענ"ד שפולגתתם הוא איזה רגע גורם שיחול השמיטה של הכספים, אבל אין כוונתם כלפי זמן חלות השמיטה בפועל, וכוונתם הדברים הוא שיש צד לומר דעקב שעברה שנת השמיטה לכן צייתה התורה שישמטו כל החובות, ויש צד לומר שכיון שהתחילה השנה הראשונה שלאחר השמיטה לכן צייתה התורה שישמטו החובות, וענין זה יתבאר להלן בס"ד.

האם בבין השמשות החובות נשמטים כבר

ו. ודע, כי בעל המשנה כסף שם (אות ד' ואות ח') כתב עפ"י יסודו שם כי

שבע שנים במועד שנת השמטה בחג הסוכות, מה שם אחר שבע אף השמטת כספים אחר שבע, ולשון הספרי "אף קץ האמור כאן בסופה ולא בתחלתה", הרי ששינה הרמב"ם הלשון "אחר שבע", להורות שהכוונה "קץ" שהוא אחריו וחזן ממנו, שהרגע שאחר שבע משמט וכדעת הרמב"ן, וכן נראה דעת הסמ"ג (לאוין ע"ר) ובעל התרומות (שער מ"ה אות ט"ו) שכתבו כלשון הרמב"ם. (ע"כ הבאתי מספר משנה כסף הנ"ל).

חלות השמיטה הוא בהתחלפות שבין שני השנים

ה. ולענ"ד כל יסוד זה שיש לנו בזה מחלוקת הראשונים אינו ברור כלל וכלל, וליבי אומר לי כי אין זמן ששביעית משמטת רק כשם שמתחלף בין יום ללילה כך ביום יש עדיין חוב ובלילה אין חוב, כי אין זמן שצריך לחול בפועל ההשמטה, כי אין ההשמטה אורכת זמן רק כל שעבר היום ממילא נשמט החוב, והרי זה דומה לדבריו הידועים של הגרי"ז מבריסק זצ"ל כלפי מיתת הבכורים בליל פסח בחצות, כי כשם שאין רגע של חצות כך אין זמן של מיתה, ומיתת הבכורות היתה באופן זה שברגע שלפני חצות חיו וברגע שלאחריה מתו, וה"נ דכוותה.

ולפי"ז כל הראשונים שכתבו שהרגע האחרון משמט כוונתם

יש נפק"מ טובא למעשה בין דיעות הראשונים כלפי ביה"ש אם משמט או לא, ולענ"ד דברים אלו תמוהים אף לפי הבנתו וכמש"כ להלן בסימן י' (אות ט'), ואין מן הצורך לכפול הדברים.

זמן שמיטת כספים לדעת הרא"ש בתחילת השנה השביעית

ז. והנה ידוע שיטת הרא"ש בפרק השולח (גיטין פ"ד סי"ח וס"כ) כי שמיטת כספים מתחיל כבר מתחילת השנה השביעית, שאז כבר אין המלוה יכול לתבוע, וכתב בשו"ת חת"ס (חור"מ סימן נ') וז"ל: ולפע"ד סברת הרא"ש כי היכי דשמיטה דסוף השנה היא ברגע צאת היום ער"ה דשמינית, ה"נ שמיטת הכניסה שבתחלת השנה תליא ברגע יציאת הכוכבים דר"ה של ז', וכן משמע קרא כי קרא שמטה לה' ה"ל בשעה שקרא שמיטה שהוא זמן מקרא קדש של כניסת היום אבל רגע אח"כ כבר עבר לי' זמני' והמלוה חברו אח"כ יכול לנוגשו בשביעית שלא יצאו עליו כוכבים של כניסת השנה ומשו"ה לא מצינו מפורש בש"ס המלוה את חברו בשביעית עצמו מה דינו כמו שמצינו פלוגתא במוכר שדהו בשנת היובל עצמו אע"כ כנ"ל, וא"כ ה"ה המלוה חברו ומתנה עמו שלא יהי' זמן פרעון עד רגע אחר צאת הכוכבים של ר"ה דכה"ג בשעת כניסת היום לא קם ליה בלא יגוש ממילא לא שמטתוהו הכניסה ויכול לתובעו אפילו בשביעית (עכ"ל).

ולפ"ר משמע מדקדוק לשון החת"ס כי יש חילוק בין שני זמני שמיטה אלו, כי סוף השנה משמט ברגע האחרון של ער"ה ולכן כתב "ברגע צאת היום ער"ה דשמינית", ואילו תחילת השנה משמט ברגע כניסת היום "שבתחלת השנה תליא ברגע יציאת הכוכבים דר"ה של ז'", וכן דייק מדבריו בספר שכ"כ (פי"א סק"א).

אכן לענ"ד אין שום הכרח לכל זה, ולעולם דין שמיטה בהתחלפות הימים כשם שחלות כל הימים טובים והשבתות הם ברגע התחלפות היום, ואין רגע מסויים של חלות, ועיקר כוונת החת"ס לומר כי חלות השמיטה הוא רק רגע אחד ולא בכל שעה ושעה, ותדע שהחת"ס עצמו כתב בהמשך דבריו, בזה"ל: וה"נ הקרקע שהיתה בשעת צאת הכוכבים דר"ה של שמינית היא הצילתו מלשמוט נגד שווייה, והרי ששם כתב כלפי סוף השנה שחלות השמיטה הוא בצאת הכוכבים, וע"כ שהוא לאו דוקא, ותול"מ.

מה גורם חלות השמיטה צאת השנה או כניסת השנה

ח. והנה עד כאן נתבאר כי אין זמן או רגע מסויים שבו יש חלות של שמיטת כספים, לא בסוף השנה השביעית ולא בתחילת השנה השמינית, רק כשם שמתחלף בין יום ללילה כך ביום יש עדיין חוב ובלילה אין חוב, כי אין זמן שצריך לחול בפועל ההשמטה,

שינויי לשונות בדבריהם האם סוף השנה משמט או תחילת השנה, אף שבפועל אין נפק"מ כלפי זמן השמיטה ממש, ודו"ק.

ויש בזה כמה וכמה נפק"מ בחקירה זו מה גורם ההפקעה, ועל פי איזה רגע אנו קובעים את דין החוב, וכמו שיתבאר.

(א) מי שמת בהתחלפות השנים של שביעי ושמיני

ט. יש לדון מה הדין במלוה שמת ברגע של כלות השנה השביעית והיינו עפ"י דברי הגרי"ז הנ"ל כי מיתה אינו שהייה של זמן, וא"כ מה הדין במי שחי ברגע האחרון של שנת השמיטה, וברגע הראשון של שנת היובל כבר מת, האם נשמטו חובותיו או לא.

ונראה שזה תלוי בחקירה הנ"ל דאם נאמר שזהו מצוה על הרגע האחרון של סוף השמיטה נמצא שחל דין שמיטה על חובותיו כיון שהיה אז בחיים ובר חיובא, משא"כ אם רגע הראשון גורם שנשמטו החובות הרי אז הוא מת, וזה תלוי האם חל דין שמיטה על יורשים, וכבר נחלקו בזה הראשונים האם נקטינן להלכה דרשת הספרי שיורש אינו משמט, או שמא רק באופן שאפשר לטעון שהמת עשה פרוזבול או שהיה לו תנאי ע"מ שלא ישמטנו בשביעית, ולהלכה משמע מדברי השו"ע (סעיף כ"ט) דבאופן שאין לנו

כי אין ההשמטה אורכת זמן רק כל שעבר היום ממילא נשמט החוב,

ולפי"ז כל הראשונים שכתבו שהרגע האחרון משמט כוונתם שכשעובר רגע זה נשמט, והנך ראשונים שכתבו שבתחילת השנה השמינית נשמטו החובות כוונתם שאז כבר אין חובות, וכשם שכל השבתות והמועדים חלים תיכף בתחילת היום ולא ברגע האחרון שלפני סוף היום וגם לא ברגע שלאחר כניסת היום, רק שיש שני ימים אחד חול ואחד קודש, ובהתחלפות הימים מתחלף הזמנים, ה"נ גזרה התורה שאף שיש לו חוב בשנה השביעית מ"מ בשנה השמינית מתבטל החוב מכח אפקעתא דמלכא, ודו"ק.

אכן עדיין יש מקום לחקור ולברר איזה רגע גורם שיחול השמיטה של הכספים, וכוונתם הדברים הוא שיש צד לומר דעקב שעברה שנת השמיטה לכן ציותה התורה שישמטו כל החובות, ויש צד לומר שכיון שהתחילה השנה הראשונה שלאחר השמיטה לכן ציותה התורה שישמטו החובות, א והנפק"מ הוא על פי איזה רגע אנו קובעים דיני שמיטת כספים שהרי יש חובות שיש בהם דין שמיטה ויש חובות שאין בהם דין שמיטה, ומעתה יש לברר מה הדין חוב שהיה בסוף השנה בכלל החובות שנשמטים ובתחילת השנה נשתנה לסוג חוב שאינו נשמט או להיפך מה דינו.

וכבר רמזתי לעיל כי יתכן שאכן בפרט זה נחלקו הראשונים, ולכן מצינו

טענה הנ"ל יש דין שמיטה גם בשל יורש.

(ב) נעשה בר מצוה בליל ר"ה של שמינית

י. עוד יש לדון במי שנעשה בר מצוה בליל ר"ה של שנת השמינית והרי לדעת רוב הפוסקים ברגע הראשון של תחילת היום נעשה כבר בר מצוה, ומעתה יש לברר מה הדין בחוב שהלוה בעודו קטן האם חל עליו דין שמיטת כספים, דאם נאמר שרגע האחרון גורם החיוב הרי אז היה קטן ואינו בר חיובא במצוות, משא"כ אם רגע הראשון גורם הרי אז הוא כבר גדול.

ומיהו עיקר דין שמיטת כספים בקטן שהלוה שנוי במחלוקת, ואליבא דהסוברים שאין חובו נשמט, נחלקו הפוסקים האם אזלינן בתר שעת החוב או בתר זמן הפרעון, וכמשנ"ת כל זה להלן בקונטרס חינוך הבנים כהלכתו (פרק א' סי"ז) וא"כ הנידון שלפנינו הוא רק לסוברים שחוב של קטן אינו נשמט ואזלינן בתר שעת חלות השמיטה.

(ג) גר שנתגייר בכניסת היום

יא. וכן יש לדון בגר שנתגייר ברגע הראשון של כניסת היום של ר"ה האם שייך בו דין שמיטת כספים, וזה דומה לדין קטן שהגדיל הנ"ל. וה"ה לחרש שנשתפה או שוטה שנתפקח ברגע זה ממש.

אכן באמת כלפי גוי מבואר ברמ"א (סעיף י"ז) שאם מכר השטר לישראל אין השביעית משמטת דאזלינן בתר עיר ההלואה, ועפ"ז נראה דה"ה אם נתגייר הגוי בעצמו שג"כ אינו משמט, וראיתי שכ"כ בספר הלכות שביעית (עמוד קל"א) ובספר משנה כסף (פנים מאירות סקע"ג) בשם הישועות ישראל, ורק כלפי קטן יתכן דעדיף מגוי כיון שסופו להגדיל, וגם הוא שייך קצת במצות התורה, ונמצא שבשעת ההלואה ג"כ לא היה מופקע לגמרי דין השמיטה משטר זה, משא"כ בגוי, וכמשנ"ת כ"ז בכה"כ שם, וכלפי חרש ושוטה יש לדון למה הם דומים, ואכמ"ל.

(ד) חוב שנעשה בכלל לא יגוש ברגע כניסת השנה

יב. כתב בספר ערוך לנר במסכת מכות (ג' ע"ב) וז"ל: נסתפקתי דהנה הא דמלוה על המשכון אינו משמט הטעם דלא קרינן ביה לא יגוש דאינו תובע כלום כיון שהמשכון בידו, וזה פשוט דאין חילוק בין משכון מטלטלין למשכון קרקע וגם ידוע דשמיטה משמט בסופו והיובל בתחלתו, וא"כ מי שהלוה לחבירו מעות ומשכן לו קרקע שקנה מאחר והגיע שנת היובל איך הדין, אם שנת מ"ט ליובל שהיא שנת שמיטה משמט החוב או לא, אי נימא כיון דכשהגיע סוף שנת שמיטה שהוא רגע אחרון של ער"ה אכתי משכנו בידו שהרי השדה אינו חוזר לבעליו הראשון

ברגע הראשון הרי אז שייך בו לא יגוש שכבר אין לו משכון ונשמט החוב.

ויש להעיר בזה מלשון החת"ס (חו"מ ס"נ) שכתב: וה"נ הקרקע שהיתה בשעת צאת הכסבים דר"ה של שמינית היא הצילתו מלשמוט נגד שוויה. ומשמע קצת דבעינן קרקע בתחילת היום, וי"ל.

(ה) חוב שזמן פרעונו וזמן השמיטה

באים כאחד

יג. עוד כתב הערוך לנר שם, וז"ל: וכן נסתפקתי אם הלוא אותו בלא משכון עד סוף שנת השמטה באופן שזמן הפרעון וזמן השמטה באים ברגע אחד אם אמרינן כיון דבעת השמטה אכתי לא מטי זמן אזהרת לא יגוש אינו משמט דהשתא לא קרינן לא יגוש או נימא כיון דכבר מטי זמן פרעון משמט, וצ"ע (עכ"ל).

וראיתי בספר משנה כסף (שערים מצויינים) שכתב כי מדברי המאירי בגיטין (ל"ז ע"א ד"ה זהו) מבואר שאם זמן הפרעון ושעת השמיטה באים כאחד הרי זה משמט, וז"ל המאירי שם: וזה שאנו אומרינן ששכירות הבתים אינו משמט אף על פי שלא הוזכר במשנה בהדיא מ"מ דומה היא להקפת חנות ולשכר שכיר שאינן משמיטין שאין זה מלוה - זהו עיקר הדברים ואף על פי שבסיפרי הזכירו גזילה ופקדון ושכר חמור מילתא דלא צריכא טרח וכתבה, ויש שמפקפק

אלא ברגע שאח"כ דהיינו תחלת ר"ה של שנת חמשים, א"כ הוי מלוה על המשכון ואינו משמט דאע"ג דסוף בא לידי לא יגוש השתא מיהא לא קרינן ביה לא יגוש, או אי נימא כיון דכל שנת שביעית רשאי לתבעו וכנ"ל וא"כ לא חל לאו דלא יגוש אלא ברגע של אחר שביעית שכבר שמט שביעית והרי באותה רגע כבר חזר שדה לבעליו ואין עוד משכונו בידו, ולא דמי להכא דכאן אפילו ברגע של אחר שביעית ג"כ אכתי לא קרינן לא יגוש עד שנה עשירית, ועיין בספר החנוך (מצוה תע"ז ד"ה המלוה על המשכון), ולדינא צ"ע (עכ"ל).

והמעייין היטב יראה כי גם הערוך לנר הבין בפשיטות כי אין רגע מסויים שבו יש חלות של שמיטת כספים, דא"כ אין מקום לספק והדבר ברור שיש לברר האם באותו רגע היה לו משכון או לא, רק זה ברור שבהתחלפות השנים חל השמיטה, ובזה נסתפק הערוך לנר מה דין חוב שברגע האחרון של צאת השנה היה לו משכון, וברגע שלאחריו בתחילת השנה כבר אין משכון, האם חל על זה דין שמיטת כספים.

ולפי דברינו הנ"ל נראה שזה תלוי בחקירה הנ"ל מה גורם דין שמיטה, כי אם מצות התורה הוא מחמת שעברה השנה הקודמת א"כ הרי אז היה משכון ואינו נשמט, אבל אם הוא מצוה של השנה החדש שלא יגוש שום חוב

בשכר בתים ואינו כלום ומכל מקום אף לדעת המפקפק בה יש לפרש בסוגיא זו הלוהו ודר בחצרו דתפיש שהרי חייב לו השכירות והיה לנו לומר שהוא כעין משכון הכי נמי דלא משמט וודאי משמט הוא דהא מכל מקום שכירות אינה משתלמת אלא בסוף והוה ליה תוך זמן עד שאין נאמן לומר בו פרעת, 'וא"כ פירושו בשלא הגיע סוף זמן השכירות בשעת השמטה שאם כן הרי באו כאחד' (עכ"ל).

עוד כתב שם דכן משמע גם מדברי האור זרוע (ח"ד פסקי עבודה זרה סימן קכ"ג) וז"ל: לפום מאי דפרישית דהילכתא דהמלוה את חבירו לעשר שנים אין שביעית משמטתו דאע"ג דאתי לידי לא יגוש השתא מיהא לא קרינן ביה לא יגוש. ולפי מה דפרישי' לעיל דיום אחרון של שביעית משמט. יש לי ללמוד דהמלוה את חבירו בחצי חדש האחרון של שביעית דאין נשלמין לו ל' יום עד שמינית דאינו משמט. דאע"ג דאתי לידי לא יגוש בשמינית, 'השתא מיהא ביום אחרון של שביעית ליכא לא יגוש ואינו משמט' (עכ"ל), והרי דבעינן שביום האחרון יהא בכלל לא יגוש.

עוד כתב בספר הנ"ל דלהלכה נראה שאם התנאי ביניהם היה שישלם לו ברגע האחרון של סוף השנה הרי ישנו בכלל לא יגוש נולענ"ד זה ברור לכל הדיעות ולא נסתפק בזה הערל"נ,

דכיון שכבר היה יכול לתבעו ברגע האחרון הרי חל עליו דין שמיטה, ומה לי תבעו כל היום ומה לי שעה אחת ומ"ל רגע האחרון], אבל אם היה התנאי שיוכל להחזיק במעות בסוף השנה אינו משמט, שהרי אינו בכלל לא יגוש – ולענ"ד באופן זה נסתפק הערל"נ הנ"ל, וצד הספק הוא דהרי בסוף השנה בלא"ה רשאי לתבעו, וא"כ י"ל דכוונת התורה על רגע האחרון של תחילת היום שאז ימחול חוב ולא יתבע והרי אז היה יכול לתבעו, ומ"מ להלכה נראה כדבריו שבאופן כזה אינו משמט, וכפי שיתבאר להלן (אות ח').

(ו) חוב שזמן הפרעון בליל ראש השנה

יד. והנה באמת נראה דאיכא נפק"מ טובא בדוגמא הנ"ל בכל חוב שזמן פרעון שלו הוא בראש השנה של שנה השמינית, שהרי חיוב הפרעון חל עליו תיכף בכניסת היום, ונמצא שזמן הפרעון וזמן ההשמטה חלים כאחד, והיינו בהתחלפות הזמן שבין כ"ט אלול לא' תשרי.

ואם כי אין דרכם של בני אדם לקבוע זמן פרעון ביו"ט, מ"מ משכח"ל במי שחייב חוב גדול וקבע עמו שבכל א' לחודש חל חיוב של תשלום אחד, אי נמי לסוברים כי הדין של סתם הלוואה שלשים יום גורם שאין שמיטת כספים כשלא נסתיימו הל' יום בשנת השמיטה (עיין להלן סימן ז' אות י"א), וא"כ יש

בתחילת השנה השביעית

טז. והנה כבר הבאתי לעיל (אות ז') את שיטת הרא"ש בפרק השולח (גיטין פ"ד סי"ח וס"כ) כי שמיטת כספים מתחיל כבר מתחילת השנה השביעית, שאז כבר אין המלוה יכול לתבוע, ושם נתבאר כי גם לשיטתו חלות השמיטה הוא בהתחלפות שבין השנה השישית לשביעית, ומיהו כלפי הספק שלפנינו מה גורם דין השמיטה ועפ"י נקבע דיני השמיטה, בזה יתכן לומר שאף שכלפי עיקר השמיטה בצאת השנה הדעת נוטה שסוף השנה קובעת, מ"מ הכא מסתברא להיפך שתחילת השנה קובעת, כי ענין שמיטת כספים משתייך לעולם לשנה השביעית, ודו"ק.

**אילו היה היובל משמט כספים
בתחילתו מה בינו לשמיטת שביעית**

יז. והנה כתב הרמב"ם (פ"י הט"ז): יתירה שביעית על היובל שהשביעית משמטת כספים ולא יובל, ומקור דין זה הוא בספרי (פרשת בהר ספ"ג) דאיתא שם: בשנת היובל הזאת זו מוציאה עבדים ואין השביעית מוציאה עבדים, והלא דין הוא ומה אם היובל שאינו משמט כספים מוציא עבדים, שביעית שמשמטת כספים אינו דין שתוציא עבדים, ת"ל בשנת היובל הזאת זו מוציאה עבדים ואין השביעית מוציא עבדים, ק"ו ליובל שישמט כספים, ומה אם השביעית שאינה מוציאה עבדים משמטת כספים יובל

לברר מה הדין כשנגמר יום השלשים בערב ר"ה ונמצא שאז כבר חייב לפרעו.

ושאלה זו מצויה גם כלפי המשלם שכירות לדירה לפי חודש וזמן ההתחייבות הוא על כל ר"ח [ואין נפק"מ אם משלם כל ר"ח על החודש העבר או על החודש הבא], דאף באופן שזקפם עליו במלוה, מ"מ אולי אינו משמט התשלום שצריך לשלם בתחילת חודש תשרי, אף שתיכף בכניסת החג של ליל ר"ה חל עליו חיוב תשלומים. [ואם היינו אומרים שחוב זה נשמט יש לדון באופן שמשלם בתחילת כל חודש עבור החודש הבא דלכאורה לפני כן עדיין אין על זה כלל שם חוב, ולא יוכל אפילו לעשות פרוזבול, ודו"ק].

**הדעת נוטה שסוף שביעית גורמת
לשמיטה**

טו. אכן לקושטא דמילתא נראה יותר כי סוף שנת השביעית משמטת וכ"ה רהיטת דברי חז"ל והראשונים שזהו מצוה הנובעת מכח השנה השביעית, אלא שגזרה התורה שלא תחול השמיטה רק ככלותה שנה, אבל לא מסתבר שזהו מצוה מיוחדת על תחילת השנה השמינית, ויתכן כי גם הרמב"ן וסייעתו מודים לזה וכוונתם רק כי בפועל חלות השמיטה הוא בתחילת השנה כי אז כבר נשמטו למעשה כל החובות, והבוחר יבחר.

זמן שמיטת כספים לדעת הרא"ש

שהוא מוציא עבדים אינו דין שישמיט כספים, ת"ל וזה דבר השמיטה שמוט, שביעית משמטת כספים ואין היובל משמט כספים, והיובל מוציא עבדים ואין שביעית מוציא עבדים (ע"כ), וכן מבואר להדיא בתוס' בר"ה (כ"ט ע"א ד"ה קמ"ט) ובגיטין (ל"ו ע"א ד"ה בזמן).

ובספר דרך אמונה שם (בבה"ל ד"ה שהשביעית) כתב בזה"ל: וקשה איך ס"ד ששביעית מוציא עבדים, דהא אי שביעית מוציא עבדים דילפינן לה מהשמטת כספים א"כ תוציא עבדים בסופה כמו השמטת כספים וא"כ מה היובל מוציא שהרי היובל אחר שמיטה ומשמט בתחלתו כמ"ש בערכין כ"ח ב' השביעית והיובל משמטין כא' מפני שהשביעית משמטת בסופה והיובל בתחלתו, וכן קשה איך ס"ד שהיובל ישמיט כספים וא"כ ישמיט בתחלתו והרי עתה שביעית שמטתה, ובזה י"ל דנ"מ אם כתב לו ע"מ שלא תשמיטני בשביעית דמ"מ יובל תשמט, גם אפשר דיובל היה משמיט כל שנת היובל דומיא דהמוכר שדהו בשנת היובל שאינה מכורה - ויותר נראה דאם - יובל היה משמט כספים הי' משמט בסופו דומיא דשמיטה דון מינה ומינה, וכן מוכח בירושלמי ר"ה פ"ג ה"ה דברי חכמים קידוש ב"ד ותקיעת שופר והשמט כספים משמיטין (ר"ל כולן מעכבין ביובל דס"ל להירושלמי דהשמט כספים נוהג ביובל) [וראה

בהגהות מהר"ב רנשבורג שם בגיטין שכבר הביא בזה שיטת הירושלמי], ופריך ניחא קידוש ב"ד ותקיעת שופר אבל השמט כספים לא בסוף הן משמיטין ר"ל ואיך יכול להיות שיעכב שאם לא משמיטין אין יובל, והא כל ההשמטה היא בסוף היובל ומאיפה יודעין אם ישמיטו אם לאו, ומשני ר"ז שמע לה מן הדא ויאמר אלי אל תירא דניאל כי מן היום הראשון אשר נתת לבך להבין ולהתענות לפני אלקיך נשמעו דבריך כבר נשמעו דבריך ר"ל וה"נ אם קבלו עליהן מתחלת השמיטה להשמיט בסופה הו"ל כאילו כבר השמיטו ונוהג יובל, עכ"פ מבואר שאם יובל משמיט כספים הוא משמיט בסופו כמו שמיטה, - וצ"ע בכ"ז (עכ"ל).

ומבואר מדבריו כי פשיטא ליה לבעל הדרך אמונה שרגע האחרון של סוף השנה משמט, ולדברינו הכוונה שלאחר כלות אותו הרגע אז נשמטים כל החובות, משא"כ יובל אילו היה משמט ע"כ הכוונה שהרגע הראשון של תחילת השנה גורם את ההשמטה. **והנה** לפמשנ"ת לעיל משכח"ל נפק"מ כלפי כל מי שנעשה בר חיובא בשנת היובל וכגון קטן שהגדיל דאף שלא חל עליו דין שמיטת השנה השביעית, מ"מ היה מתחייב כעת לשמט מחמת החיוב של הרגע הראשון של שנת היובל, אי נמי כלפי כל החובות שנעשו בכלל לא יגוש בתחילת היובל, ודו"ק.

הגאון רבי אלחנן פרינץ שליט"א מח"ס אבני דרך

עשיית פרוזבול לחבירו

חובותיו לבית הדין. ולכאורה דבר זה תלוי במחלוקת רש"י ותוספות (במכות ג, ב): לדעת רש"י הפרוזבול הוא מסירת החובות לבי"ד, אך לשיטת התוס' (שם) פרוזבול אינו מסירת חובות לבי"ד, אלא תקנה בפני עצמה. מיהו גם הם מודים בודאי לרש"י שהפרוזבול מבוסס על דין "מוסר שטרותיו לבי"ד", אלא שהלל לא הצריך מסירת השטרות בפועל לבי"ד אלא באמירה בלבד סגי. עכ"פ גם לדעתם יש כאן מעין מסירת שטרות לבי"ד ויש כאן זכייה מאדם ולא זכייה לאדם.

אך האחרונים הוכיחו שזכייה מועילה גם כשאינו זוכה בשום דבר ממשי (כמו שמצינו בגר קטן, בקינוי ועוד) בניגוד לדעת קצות החושן. ועי' בשו"ת באר יצחק (או"ח א) שיכול אדם לזכות את חברו שלא בפניו ולמכור חמצו לגוי במקומו. ועיין מעדני ארץ (שביעית, קונטרס לאפרושי מאיסורא) שיש מקום להפריש תרו"מ עבור אדם שלא מדעתו (ע"ש שהסתייג מזה מסיבות אחרות).

אלא דלמרות שרואים אנו כי זכייה מועילה גם בדבר שאינו ממשי, לכאורה היא לא תועיל בפרוזבול מכיוון שבזכייה זו הוא חב לאחרני (ללוה),

האם אפשר לעשות לחבירו פרוזבול מדין זכין לאדם שלא בפניו?

ראיתי דבקובץ אמונת עתיך (גליון 45) האריך בזה בעל שו"ת באהלה של תורה (והדברים הבאים לקוחים משם) וציין כי בשו"ת יביע אומר (ב חושן-משפט ה) פסק שאפשר למנות שליח לפרוזבול כי מילי מימסרן לשליח ראשון שלא כהמהרי"ט (א, קכז). ורק שליח אינו יכול לעשות שליח במילי משום שמילי לא מימסרן לשליח, אך הבעלים עצמם יכולים למנות שליח אפילו למילי. ואם שליחות מועילה אפשר גם לזכות אדם שלא מדעתו בפרוזבול (ועיין בשו"ת להורות נתן י, קט-קטו).

אלא שבקצות החושן (חושן-משפט רמג) ביאר שאין זכין לאדם שלא בפניו אלא בדבר ממשי כגון מתנה וכדו', אך במקום שאין דבר ממשי אין זכין לאדם שלא בפניו. ובפרוזבול אין מזכין למלוה שום דבר ממשי. מאפשרים לו רק לגבות את חובותיו, אך אין הוא מקבל שום דבר. ולדעת מרכבת המשנה מועילה גם זכייה כזו, אולם אין זכין מאדם אלא רק זכין לאדם, ובנ"ד זכין ממנו שהרי מוסרים בשמו את

שאלמלא הפרוזבול היה חובו נשמט, ועתה מאחר ויש למלווה פרוזבול הוא יגבה את חובו ממנו.

אלא ששאלה זו תישאל לא רק על זכייה אלא גם על שליחות מפורשת: כיצד יכול אדם למנות שליח לכתוב עבורו פרוזבול הרי השליח חב בכך ללווה ובכה"ג השליחות בטלה? והרי לדעת רוב הראשונים אין אדם תופס לבע"ח במקום שחב לאחרים גם כשהוא מינהו שליח במפורש (עיין תוס' ב"מ י, א. רא"ש שם, ויתר הראשונים). ואפילו רש"י הסובר (שם) שרק בזכייה אין זכין לאדם במקום שחב לאחרים אבל בשליחות מהני, אך במקומות אחרים (כתובות פד, ב. ב"ק ע, א) הודה רש"י לדברי תוס', וכבר נשתברו קולמוסין רבים בישוב הסתירה בדבריו. ולדעת חלק מהאחרונים רש"י מסכים בעקרון ליתר הראשונים שאין להבחין בין שליחות לזכייה. וא"כ צ"ע איך מועילה שליחות בפרוזבול? ויש לומר גם להיפך, אם מועילה שליחות בפרוזבול אזי גם זכייה תועיל! ואמנם הא גופא מנלן שמועילה שליחות בפרוזבול? שכן אין לנו מקור לכך והאחרונים אמרו זאת מסברה בלבד.

בהסבר ההלכה שאין שליחות מועילה במקום שהוא חב לאחרים נאמרו כמה הסברים:

א. הפני יהושע (כתובות פד) פירש שהטעם לכך הוא משום שאין

שליח לדבר עבירה. לפי הסבר זה בפרוזבול אין שליחות לדבר עבירה, אדרבה יש כאן צד מצווה כדי שלא תינצל דלת בפני לוויים. אלא שקצות החושן (קה, סק"א) חולק עליו וטוען שמכיון שלמשלח אין עבירה כלל אין זו שליחות לדבר עבירה, ולכן אין זאת הסיבה שאין שליחות במקום שחב לאחרני.

ב. קצות החושן עצמו פירש לשיטתו (שם שזכין לאדם ולא זכין מאדם) שזכייה היא מינוי שליחות ע"י התורה, והתורה לא זיכתה לאדם אלא במקום שזוהי זכות גמורה בעיניה, ולא במקום שהוא חב לאחרני שזוהי זכות רק בעיני הזוכה. גם לסברה זו י"ל שהתורה מינתה את הזוכה פרוזבול לאחרים בתור שליח אע"פ שהוא חב לאחרני משום שזוהי תקנה טובה לעניים ולעשירים. ואע"פ שזוהי תקנת הלל והתורה עצמה הייתה מעדיפה שחובות יישמטו, אולם התורה ניתנה על דעת חכמים ומכיוון שהלל ראה שנמנעו מלהלוות, הוא תיקן פרוזבול על דעתה של התורה. נמצא שגם בעיני התורה זיכוי בפרוזבול הוא טוב לכל והזכייה מועילה.

אולם הסברו זה של קצות החושן עולה יפה רק לפי הנחתו בדעת רש"י שרק בזכייה אנו אומרים שאין זכייה במקום שחב לאחרני אך שליחות מועילה גם במקום שחב לאחרני. אולם לדעת התוס' ויתר הראשונים החולקים

ג. סברה נוספת מדוע שליחות אינה מועילה במקום שחב לאחרני. לדעת הר"ן (ב"מ י) אדם יכול למנות שליח רק אם הוא בעל הממון. לכן המגביה מציאה לחברו - לא קנה חברו, כי המשלח אינו בעל הממון ואינו יכול למנות שליח לדבר שאינו בסמכותו. גם התופס לבע"ח עדיין אינו בעלים על הממון ואינו יכול למנות שליח על תפיסת החוב. לפי סברה זו אם הוא המלווה היחיד הוא נחשב לבעל הממון כי הלווה משועבד רק לו. וכל עוד ההלוואה לא נשמטה לכאורה יכול למנות שליח וה"ה שאפשר לזכות לו שלא מדעתו. אמנם אם ישנם נושים נוספים, מלווה דידן אינו בעל הממון, ובמקרה זה ייחשב חב לאחרני ולא יוכל לשלוח שליח ולא יוכלו לזכות לו את הפרוזבול.^א

אלא דיל"ע בזכיה שיש בה חוב. הר"ן (גיטין) מבאר שיכול המלווה לזכות קרקע ללווה כדי לכתוב פרוזבול, אע"פ שכתוצאה מזיכוי זה הוא יגבה את חובו מהלווה, מפני שבאותו רגע

על רש"י וסוברים שגם שליחות לא מועילה, במקום שחב לאחרני מאי איכא למימר? מה גם שרש"י עצמו פירש בכתובות (פד, ב) בסוגיית "יימר בר חשו" שגם שליחות לא מועילה במקום שחב לאחרני. ועוד, רש"י עצמו בגיטין (ט, ב ד"ה "יחזור") כתב וז"ל: "דקסבר ר' מאיר הפסד וחוב הן לאותן שנשלחו להן ואין חבין לאדם אלא בפניו, כלומר אין אדם נעשה שליח לאדם להיות נפסד על ידו אא"כ עשאו הוא שליח דהיינו כבפניו, ורבנן פליגי עליה דר"מ במתני' ואמרי דבשחרור אינו יכול לחזור משנמסר ליד זה, ואף ע"פ שלא עשאו העבד שליח משום דקסברי זכות הוא לעבד שיוצא מתחת רבו לחירות וזכין לו לאדם שלא בפניו, דאנן סהדי דניחא ליה דניהוי האי שלוחו להכ"י. מבואר אפוא בדבריו שזכיה מועילה מטעם אנן סהדי דניחא ליה, דהיינו שהזוכה הוא שממנה את השליח לזכות עבורו, שלא כדעת קצות החושן שהתורה היא שממנה אותו לשליח.

א. ועיין בנתיבות המשפט (קה, סק"א) שתירץ את קושיית התוס' (ב"מ שם) על רש"י שכתב ששליח מועיל גם כשחב לאחרני ולעומת זאת בסוגיית "יימר בר חשו" (כתובות פד, ב) מצאנו ששליח שתפס לבע"ח - לא קנה. וכתב שהלווה אינו נחשב לבעל הממון משום שהוא משועבד למלווה, וא"כ המלווה הוא בעל הממון ולכן יכול למנות שליח לתפוס את חובו. משא"כ בסוגיית "יימר בר חשו" מדובר ביתומים שהמטלטלים שלהם אינם משועבדים וא"כ הם בעלי הממון ולא המלווה - לכן אפילו שליח לא יכול לתפוס את הממון עבור המלווה. מבואר אפוא בדבריו שהמלווה הוא בעל הממון לשיטת רש"י. אך לשיטות הראשונים האחרים החולקים על רש"י י"ל כמו שכתבנו.

זכות היא ללווה לזכות בקרקע. לפי סברה זו י"ל בנד"ד שאמנם כתוצאה מהזיכוי למלווה ייגרם הפסד ללווה, אולם הפסד זה אינו מיידי; הוא ייגרם אח"כ כשיגבה את חובו, אולם ברגע הזכייה של הפרוזבול יש כאן זכייה למלווה ללא כל הפסד ללווה. ולא דמי למגביה מציאה לחברו ותופס לבע"ח שמיד עם הגבהת המציאה ותפיסת החוב נוצר חוב לאחרים המפסידים כתוצאה מזכייה זו.

אפשר לומר דבר נוסף עפ"י סברה זו בכיוון הפוך, שחב לאחרני הוא רק כאשר החוב לאחרים הוא ברור. אך כאשר מהחוב לאחרים צומחת זכות אין כאן חב לאחרני. ודוגמא לכך היא ממסכת סוטה (כד, א): "ואלו שב"ד מקנין להן (במקום הבעל כאשר מתנהגות בפריצות): מי שנתחרש בעלה, או נשתטה, או שהיה חבוש בבית האסורין" והגמ' (כה, א) מבארת: "סתמא דמילתא כיון דעוברת על דת היא, מינח ניחא ליה (לבעל)". מבואר איפוא שהקיננו מועיל מדין זכין לאדם שלא בפניו (ומכאן הביא הבאר יצחק ראייה נגד קצות החושן שזכייה מועילה גם בלי זכייה בדבר ממשי).

ויש להקשות על הגמ' בסוטה (שם) שמועיל קיננו שלא מדעתו של הבעל והרי הוא חב בכך לאשה שע"י הקיננו ישקוה? וצ"ל שאיננו מתיחסים לחוב של אשה פרטית זו, אלא לזכות

הכללית של כלל ישראל. באופן כללי השקאת סוטה היא זכות ורק לאותה אשה פרטית החוששת שמא המים יבדקוה זו חובה. ולכן י"ל שחב לאחרני הוא רק כאשר הוא חוב לכולם, כגון תופס לבעל חוב מצד אחד הוא מזכה לאחד אך מאידך הוא חב לכל יתר בעלי החובות וכל אדם המתבונן בדבר מן הצד יאשר שיש כאן חוב לאחרים. וכן המגביה מציאה כל אדם המתבונן מהצד יאשר שיש כאן חוב לכל יתר המוצאים הפוטנציאליים. לפי זה בפרוזבול, אמנם יש כאן חוב למלווה שאינו יכול לגבות את חובו, אולם כל מתבונן מהצד יאמר שיש כאן בעקרון זכות לכלל שהחובות ייגבו, ועקב כך לא תינעל דלת בפני לוויין; לכן המזכה פרוזבול למלווה אינו נחשב כחב לאחרני (עכ"ד דברי הגר"י אריאל).

וכתב בספר מנחת אשר לגר"א וייס (עה"ת במדבר סי' מ) להוכיח דלא כדעת קצות החושן, והעלה כי ניתן לכתוב פרוזבול מדין זכין, וזו לשונו:

עוד יש להוכיח דמהני זכין מאדם מהמבואר בתוספתא פ"א מב"ב דכותבין פרוזבול שלא מדעת מלוה לכו"ע, ולא נחלקו אלא אם צריך דעת לזה, הרי דמדין זכיה מוסרין שטרות המלוה לבי"ד והוי זכין מאדם... דעת רוב הראשונים והאחרונים דכל דין פרוזבול מסירת השטרות לבי"ד הוא, ולפי"ז יש ראייה ברורה דמהני זכין

מאדם שלא בפניו... ועוד ראייה דמהני זכין מאדם יש להביא מב"ב ל"ט ע"ב דכותבין שטר מודעא ומחאה ואין צריך לשאול, וברשב"ם שם דהוי משום דזכין לאדם שלא בפניו, עי"ש.

וכן בספר שמיטת כספים כהלכתה לגרש"א שטרן (עמוד עז) הביא הוראת החזו"א שאם אין המלוה יכול לעשות פרוזבול בעצמו, אדם אחר יכול לעשות עבורו פרוזבול שלא מדעתו, מדין זכין לאדם שלא בפניו. וכן העלה לדינא בשו"ת שבט הלוי (ז, ריח) דאפשר לכתוב פרוזבול עבור אדם שלא עשה פרוזבול מדין זכין. וזו לשונו:

אשר שאלתם עבור אלה שבודאי לא יכתבו פרוזבול שהם רחוקים מיהדות ויש להם בנים שנתקברו ליהדות ורוצים להצילם מלא יגוש באיסור, אם מותר לכתוב פרוזבול עבורם שלא מדעתם, מדין זכין שלא בפניו או דילמא שמא זכין לא מהני להקנות ממון חבירו ממנו. אומר בקיצור בספרי אחרונים רמזו ע"ז על תוספתא פ"א מבבא בתרא וז"ל האו"ז הגדול בפסקי ע"ז סי' ק"כ, ותניא בתוספתא ב"ב גזרי דיינין ופרוזבולין שלא מדעת שניהם רבי אומר אומר אני שאין כותבין פרוזבול אלא מדעת המלוה וכו' וכתב באו"ז דעת הלוח לכו"ע לא בעינן כי פליגי בדעת המלוה, דדילמא דעתו שתהא שביעית משמטת כדי לקיים מצות עשה וכו' ע"כ, הרי מוכח דעת האו"ז דכל עיקר דאין

כותבין מדין זכין החסרון אינו מדין הקנאה רק דדילמא לא הוי זכין גמורה, דברצונו לקיים מצות שמיטה כהלכה ולוותר על המלוה, ולפ"ז יוצא באלו הרחוקים מהדת דדבר פשוט שאין להם שייכות והשגה למצוה ובודאי יעבור אז מותר לעשות פרוזבול להם דרך זכין. וכיו"ב מצינו בהל' גיטין לענין זיכוי גט לבעלת עבירה דאעפ"י דבעלמא לא מהני מדין זכין מ"מ במקרה כזה מהני, ואעפ"י שעדיין צלע"ק מ"מ הכי נוטה.

וכן מצינו דהתירו לעשות פרוזבול לאחרים מדין זכין בחזון עובדיה (שביעית עמוד סה אות ט) ובילקוט יוסף (שביעית כד, לו עמוד תשיא). ועיין בספר גבורי כח (יז, כ) דכתב: "אנשים הרחוקים משמירת תורה ומצוות, ואינם יודעים כלל מענין הפרוזבול, יכול קרוב או ידיד שלהם לעשות להם פרוזבול, אפילו שלא בידיעתם, כדי שיגבו חובותיהם בהיתר", אלא דהוסיף שם "אבל אם ידוע שאין חפצים כלל לעשות פרוזבול, יש מי שאומר שאין יכול... ויש שהתיר". וע"ע בזה בשו"ת תשובות ונהגות (ג, תנ). אולם בקובץ מה טובו אהליך יעקב (יב עמוד קצה) הובא בשם הגר"ע אורבך דאי אפשר לעשות לחבירו פרוזבול מדין זכין. וע"ע בשו"ת ציץ אליעזר (ו, לט) דאזל בתר היביע אומר, וע"ע בספר דיני השביעית השלם (לא, כז) ובספר דברות מנחם (שביעית כד אות ח).

וב"כ לי גם בעל שו"ת דברי בניהו, ואלו דבריו בסיכום תשובתו: "מי שיש לו קרוב משפחה שאינו דתי ועשה הלוואות, יכולים לעשות עבורו פרוזבול מדין זכין לאדם שלא בפניו דכיון שלא הוי האינינו דתי מומר להכעיס אלא רק מומר לתיאבון ולא שביק היתרא ועביד איסורא וכאן שאין לו הפסד בדבר שפיר לעשות עבורם פרוזבול כדי שאם יגבו את ההלוואה שנתנו שלא יעברו על האיסור בסוף שביעית שהיא משמטת

את החוב ולכן כאשר עושים עבורם פרוזבול, שפיר יכולים לקבל את ההלוואה שנתנו. עיין שו"ת ארץ צבי (סי' ג דף ו), בשו"ת שבט הלוי (ז, ריח) ובחזון עובדיה פרוזבול (עמ' עו)."

לגבי עשיית פרוזבול עבור האשה, עיין בדברינו בשו"ת אבני דרך (יז, קצג).

העולה לדינא: לענ"ד מותר לאדם לעשות פרוזבול עבור חבירו.

טלטול שטר פרוזבול בשבת

האם שטר פרוזבול הוא מוקצה בשבת?

מצינו מחלוקת האם מותר לטלטל גט. ואציין ממה שהבאנו בשו"ת אבני דרך (ד, ו). רש"י במסכת גיטין (עז, ב, ד"ה 'תקף') אסר לטלטל ואילו הסמ"ג (גיטין; מרדכי תלו) התיר, מכיון שיכול האדם ללמוד ממנו הלכות, ועיין בבית-יוסף (אבן-העזר קלו) שהביא את הסמ"ג והמרדכי המתירים לטלטל גט בשבת ותמה עליהם, ומכאן עולה דדעת השולחן-ערוך לאסור לטלטל גט (כדעת האגודה והשל"ה), וכן פסק המהרש"ל (ה, ו) וכן כתב בילקוט-יוסף (שח, יז). אולם הרמ"א באבן-העזר (קלו, ז) כתב: "וי"א דבזמן הזה דכותבין תורה שבעל פה, מותר לטלטל גט בשבת".

כדברי הרמ"א פסק המגן-אברהם (שז, כד), וזו לשונו: "דהל' (דהלשון) בעצמו יש בו קדושה ולומד ממנו ד"ת, וגט מותר לטלטלו אע"פ שכתב בלע"ז דיכול ללמוד ממנו דיני גט. אבל של"ה אוסר וכ"מ באגודה, וב"ח כתב דבחול מותר ובשבת אסור אף בלה"ק, ולדעת רמ"א אף אגרת שלום הכתובה בלה"ק שרי לקרות דיש ללמוד מתוכו הל' וגם כתובים בו כמה פסוקים של תורה", וכן כתב המשנה-ברורה (שז, סג): "הלשון בעצמו יש בו קדושה ולומד ממנו ד"ת,

ולפ"ז גם אגרת שלום הכתובה בלה"ק שרי לקרות דיש ללמוד מתוכו הלשון וגם כתוב בו כמה פסוקים של תורה, אך שטרי חובות וחשבונות גם להרמ"א אסור אפילו בלה"ק [פמ"ג], וגט מותר לטלטלו אע"פ שכתוב בלשון לעז דיכול ללמוד ממנו דיני גט", וכן פסק בכף-החיים (שז, קיט. שח, מט).

בבדק-הבית הקשה מדוע רבא לא התיר לטלטל הגט בשבת, והרי כבר הותר לכתוב תושב"ע. בעקבות קושיה זו כתב הבית-שמואל (אבן-העזר קלו, ח) שמרן השמיט את דעת הסמ"ג. בספר שלמי-יהודה (יב, יג) התיר לטלטל כתובה בשבת, מכיון שיכול ללמוד ממנה הלכות איך למלא את הכתובה, אלא אם כן מקפיד עליה (שער-הציון שז, ע). ולפי זה עולה כי ישנה מחלוקת לגבי טלטול גט וה"ה לגבי פרוזבול, היינו לאשכנזים יהא מותר לטלטל ואילו לספרדים יש לאסור הטלטול וע"ע בשו"ת משנה-הלכות טו, קי).

אך הגר"ש פנחסי (מח"ס שו"ת מנחת שמואל ועוד) כתב לי (בכת"י) ליישב דגם לספרדים יהא מותר לטלטל, ואלו דבריו:

יש יותר לדמות שטר פרוזבול שמהותו מסירת חובותיו לב"ד לשטר כתובה

שבו הוא מתחייב לאשתו את חיובי האיש לאשה. וא"כ לכאורה היה נראה שכתובה דינה ככל שטר חוב. שאע"פ שאפשר ללמוד ממנו ג"כ כל תנאי ודקדוקי שטרות חוב, אפ"ה לכו"ע הוי שטרי הדיוטות ומוקצה.

ועי' בספר משפט הכתובה (עו, ז),

ונראה שרק כאשר מקפידים לא

לעשות משמוש בשטר כדי שלא יתקלקל יש לו צד איסור מוקצה מחשש חסרון כיס. אך דבר שאין מקפיד כלל להוציאו ולהראותו אין איסור כלל. וכן

אולם באמת נראה שיש חילוק בין

פרוזבול וכתובה לשאר שטרי

חוב. וביאור החילוק, ששטר חוב כל

מהותו ועניינו הוא עובדין דחול,

א. ובעל שו"ת דברות אליהו כתב לי באריכות דיש בשטר פרוזבול מוקצה, וזו לשונו: איתא בגמ' שבת (קטז, ב) מפני מה אמרו כתבי הקודש אין קורין בהן כדי שיאמרו בכתבי הקודש אין קורין וכ"ש בשטרי הדיוטות ע"כ. ופרש"י כגון של חשבונות או אגרות השלוחין למצוא חפץ, ע"כ. ובתוס' שם ונראה לר"י דלא קרי שטרי הדיוטות אלא שטרי חובות וכיוצא בהן ע"ש. והרמב"ם (שבת כג, יט) כתב דאסור לקרות בשטרי הדיוטות בשבת שלא יהיה כחול ויבוא למחוק, ע"כ. וא"כ לכאורה הכא נמי בשטר פרוזבול הוא שטר נגד השמטת הלואה והוי כשטר חשבונות וא"כ ודאי מוקצה הוא כמו שטרי הדיוטות, הנ"ל.

והנה בגמ' גיטין (עז, ב) ההוא שכיב מרע דכתב לה גיטא לדבייתהו בהדי פניא דמעלי שבתא ולא הספיק למיתביה לה למחר תקף ליה עלמא אתו לקמיה דרבא, אמר להו זילו אמרו ליה ליקניה ניהלה לההוא דוכתא דיתבי ביה גיטא ותיזיל איהי ותיחוד ותפתח ותחזיק בה וכו', ופרש"י תקף ליה עלמא והיה ירא פן ימות ותיזקק ליבם ואסור לטלטל גט בשבת ולמוסרו לה, ע"כ. וכתב במרדכי (שם תלו) מדוע הגט מוקצה, לדבר לראיה, ע"ש. ועיין בערוך השלחן (קלו, כב) שכתב ולא התירו לטלטל (לגט) וליתנו בידים מפני שהגט מוקצה שכל דבר שאינו ראוי בשבת הוה מוקצה, והגט אינו ראוי רק לגירושין שאסור בשבת. והגם שהוא ראוי לצור ע"פ צלוחיתו מ"מ הוה מוקצה, שקודם שנתגרשה לא יתן אותו על תשמיש אחר לבלי לקלקלו והוה כמוקצה מחמת חסרון כיס דהוא מוקצה היותר חמור, ולכן יותר התירו לו קנין המקום וכו' מטלטול מוקצה דמצינו לחז"ל שהקפידו מאוד על איסור מוקצה יותר מעל שארי שבותים.

והנה א"כ הכא נמי בשטר פרוזבול עשוי לראיה שלא תשמט ההלואה ואין לו שום שייכות לשבת אלא לחשבונאות ממון והוי כשטרי הדיוטות והוא דומיא דגט דהוי מוקצה וכן הכא נמי בנדו"ד. ואעפ"י שבגט איכא דסברי דלא הוי מוקצה כיון שיכול האדם ללמוד ממנו הלכות. וכן הוא דעת הרמ"א בשו"ע (אבה"ע קלו, ז) שכתב וי"א דבזמן הזה דכותבין תושב"ע מותר לטלטל גט בשבת, כיוון שיכול ללמוד ממנו כמה הלכות גט, ע"ש בבאר הגולה. הרי מן הב"י דחה את דברי הסמ"ג והמרדכי וסב"ל דאסור לטלטל גט, דהוי מוקצה דאין לו שייכות לשבת והכ"נ פרוזבול.

מצאתי שהעלה בשו"ת שערי יושר לגר"א חנניה זצ"ל (ד או"ח נד). ונראה שפרוזבול אין מקפידים כלל על משמושו, ולכן לענ"ד אין איסור מוקצה כלל בפרוזבול אף לשיטת הב"י שמחמיר בגט.

ואכן ראיתי בקובץ מה טובו אהליך יעקב (יב עמוד קעב) דהובא בשם הגר"ח קנייבסקי דהוא אינו מוקצה. וכ"כ בספר כי בו שבת (שז, רל עמוד שס): "מותר לעיין ולקרוא בשטר פרוזבול בשבת, לצורך לימוד הלכותיו". וע"ע בספר איל משולש

(שטרי הדיוטות פ"ב הערה כא) ובספר גבורי כוח (עמוד 529 הערה שסג). וכן **וכן** כתב לי להתיר טלטולו בעל שו"ת דברי בניהו דאינו נחשב מוקצה "כיון שניתן ללמוד ממנו כמה הלכות של פרוזבול וכמו לענין גט שהתירו רבים מן הפוסקים לטלטלו בשבת. וגם מאחר ופסק השו"ע (חו"מ סז, לג)

ועוד דיש לחלק דבגט איכא הלכות רבות כמאמר חז"ל מי שאינו בקי בטיב גיטין לא יהיה לו עסק עמהן באשר הלכות גיטין מרובים וכהררים התלויים בשערה. ולכן יש הרבה מאוד ממה ללמוד בהלכות גיטין ולכן לא הוי מוקצה. אבל שטר פרוזבול הוא שטר פשוט מאוד דמוסר חובותיו לבית הדין, ואין יותר מה ללמוד בו, והוי מוקצה גמור דאין לו שום שייכות לשבת ודו"ק.

זאת ועוד הנה שטר פרוזבול הוא בכלל מוקצה מחמת חסרון כס. אסור לטלטלו כלל ועיקר כמבואר במסכת שבת (קכג, ב) ובשו"ע (שח, א) וז"ל: כל הכלים נטלים בשבת חוץ ממוקצה מחמת חסרון כס, כגון סכין של שחיטה וכו' כיון שמקפידים שלא לעשות בהם תשמיש אחר אסור לטלטלו בשבת ואפילו לצורך גופו ומקומו, ע"ש. הרי מבואר שכאשר משתמש בדבר אלא לדבר המיועד לו ושלא לעשות בו תשמיש אחר, הרי זה נקרא חסרון כס, ועיין בשערי ציון (שי אות יט) בשם הבית מאיר דמוקצה מחמת חסרון כס כשהדרך להקפיד עליו ולייחד לו מקום כגון סכין שחיטה, סכין של מילה, סכין של סופרים המוזכרים בשו"ע שם. ועיין בחזו"א (מב אות סז) שכתב דגם כלי שמלאכתו להיתר, כל שמקפיד עליו שלא לטלטלו הוי מוקצה מחמת חסרון כס, ע"ש. ועי' במג"א (שח, סק"י) ואליה רבה (שם, סק"ד). ובשו"ע הרב בעל התניא (שם סעיף טז) שכתבו שנייר חלק העומד לכתיבה דינו כמוקצה מחמת חסרון כס, והנייר מיוחד לכתיבה דבר שאסור בשבת, וע"ע בזה בשו"ת חלקת יעקב (ב, קמח).

וא"כ ברור הוא ששטר פרוזבול יש בו חסרון כס שהרי שומרו כדי שיוכל לתבוע כספו במדה והלוה יטען שהחוב שמוט (ויצטרך להוכיח שכתב פרוזבול), והוא שומרו ומייחד לו מקום, והוי מוקצה מחמת חסרון כס. עכ"ל הדברות אליהו (וכן גם דעת בעל שבט הקהתי דהוי מוקצה, ע"פ מה שמסר לי ידידי הגר"מ גבאי).

שנאמן אדם לומר פרוזבול היה לי ואבד, א"כ אינו מקפיד עליו ומכיון שאינו מקפיד עליו הרי הוא יכול לכסות בו צלוחית וכל שאינו מקפיד עליו אינו מוקצה כמו לענין גט שכבר ניתן לאשה. וגם מכיון שמטרתו בתקנת חז"ל שלא ישמט החוב דינו כשטר מצוה ולכן מותר לטלטלו בשבת וכן לקרוא ממנו. עיין בספר נטעי גבריא (הלכות שמיטת כספים ופרוזבול כ אות ח) ובספר מנחת איש (שבת כט אות מד). וכ"כ בספר ויחל משה (ד, ד). וכן התיר בעל שו"ת ודרשת וחקרת (בכת"י).

והוסיף לי ידידי הגר"מ פטרפרוינד בזה: בגמרא בשבת (קטז, ב) מבואר דאסור לקרוא בשטרי הדיוטות בשבת. ונפסק בשו"ע (שז, יג-יד). וטעם האיסור הוא או משום ממצוא חפץ או מגזירה שמא ימחוק. והראשונים דנו אם מותר לטלטל את השטרות באופן שראויים לצור על פי צלוחיתו. עוד נחלקו הראשונים בגיטין (עז, ב) בדינו של גט האם מותר לקרוא בו ולטלטל אותו בשבת, כמבואר בטור ובשו"ע (סו"ס קלו). ולדינא קיימ"ל כשיטת הרמ"א (באבהע"ז שם) והמג"א והמשנ"ב (שז, סקס"ג) שמותר לטלטל גט כיון שאפשר ללמוד ממנו דיני גט. והשתא נראה דדין הפרוזבול דומה לגמרי לדין הגט, וגם בשטר הפרוזבול מותר לעיין מהאי טעמא דאפשר ללמוד ממנו את דיני הפרוזבול ואת הנוסחאות הנצרכות. ואין זה דומה לסתם שטרי

חוב שאינם בכלל ההיתר למרות שגם מהם אפשר ללמוד הלכות, דסתם שטרי חוב עיקרם הוא הענין הממוני שבהם, ולכן גזרו עליהם את גזירת שטרי הדיוטות, והוי בכלל ממצוא חפץ, דעיקרם הוא חפציו של האדם. ומהאי טעמא אפשר שגם מי שירצה באמת ללמוד הלכות משטר חוב יהיה אסור לו לעשות זאת בשבת, דסו"ס על זה גזרו את גזירת שטרי הדיוטות ולא יועיל שכעת הוא רוצה לעיין לצורך מצוה, דעצם הדבר הוא שטר ממוני שעליו גזרו. אבל בגט ובפרוזבול, אף שהם שטרות ממוניים מ"מ עיקר תכליתם היא למצוה ולא לממונות, דהיינו לגרש אשה ולקיים מצות שמיטת כספים, ולכן זה לא בכלל הגזירה, דלא מקרי ממצוא חפץ.

וע"ע במשנ"ב (שח, סקכ"ב) דעל מש"כ השו"ע שכתבי הקודש מותר לטלטלן אפילו שלא לצורך כלל, כתב דפירושו כל הספרים שמותר לקרות בהן. ועל כן נראה שמותר לטלטל את הגט והפרוזבול גם באופן שאינו רוצה בפועל ללמוד מהם, דכיון שמותר לקרות בהן לכן הם אינם בכלל מוקצה. וע"ע בשו"ת דברי מלכיא (ג, פה ד"ה 'וגבי') שכתב טעם להתיר לטלטל בשבת שטר מכירת חמץ מטעם שמותר לקרוא בו בשבת לראות אם נכתב כדין וגם דיש ללמוד ממנו כמה הלכות, ע"ש. ונראה שגם בנדו"ד יש להתיר מהאי טעמא (ונראה דכמו"כ יש להתיר

הבעל והאשה, ואין בזה ענייני משא ומתן, משא"כ פרוזבול הרי יסודו לגבות חובותיו הכספיות, וא"כ הוא ממש כשטרי חובות אשר גם המשנ"ב הביא מהפרמ"ג שאסור לטלטל, אף שאפשר ללמוד מהשטרות הרבה הלכות. ולכן נראה לאסור אליבא דכו"ע" (וכן גם דעת בעל הדברות אליהו להחמיר כפי שהבאתי דבריו במלואם בהערה 1).² וכן דעת האורחותיך למדני "שיש לדמות פרוזבול לדין שטרי הדיוטות, שהלא אף בשטרי הדיוטות יש ללמוד מהם איך לכתובם, כגון שצריך לכתוב זמן בשטר כמ"ש (ח"מ מג) וצריך להחזיר מעניינו של שטר בשטה אחרונה כמ"ש בח"מ (מד) וכו'. ועדיין שטרי הדיוטות מוקצים, וזה מפני שאסור לקרותם בשבת מטעם ממצוא חפצין או שמא ימחוק כמ"ש המ"ב

לטלטל שטר כתובה ושטר היתר עיסקא, דכל השטרות הללו נעשים מחמת ציווי התורה ולא מחמת עסק ממוני גרידא). והנה בשער הציון (סק"ע) הביא מהפמ"ג דאם מקפיד לצור על פי צלוחיתו משמע דאסור לטלטל. אכן במשנ"ב שם נראה דנקט לעיקר דלא כהפמ"ג אלא דאף אם מקפידים מ"מ מותר לטלטל מהטעם הנ"ל שאפשר ללמוד ממנו דיני גט. ונראה שבפרט יש להקל בזה בפרוזבול, שפחות מקפידים שלא לטלטלו סתם כך מאשר בגט.

ואף שעד כה העלנו להתיר את טלטול הפרוזבול, הרה"ג מנחם מנדל פוקס (מח"ס דברות מנחם הלכות מוקצה ועוד) חלק על כך וכתב לי: "י"ל דאפילו המקילים בטלטול גט, יחמירו בטלטול שטר פרוזבול. והטעם, דבשלמא גט הרי מטרתו להפריד בין

ב. ואחר זמן כתב לי בזה בעל שו"ת חיי הלוי, בהאי לישנא: הנה לכאורה לפי מה שכתב הרמ"א (אהע"ז קלו, ז) די"א דמותר לטלטלו בשבת משום שיכולים ללמוד ממנו איך לכתוב, לכאורה ה"ה כאן שיכולים ללמוד איך לכתוב פרוזבול, אמנם בבית שמואל (שם סק"ח) כתב דהב"י לא כתב שיטה זו, משום שבבדק הבית הקשה על היתר זה. ובאמת גם הרמ"א לא כתב רק דיש אומרים, וידוע דכשכותבים י"א היינו עיקר הוא כדעה הראשונה, ועי' מש"כ בזה בחיי הלוי (ח"א סי' קב אות ג) דיש סוברים שהכלל הזה הוא גם כשכתב המחבר בסתם והרמ"א כתב יש אומרים עיי"ש, אמנם כתבנו (שם) בשם הפמ"ג שכלל זה הוא דוקא אם מפורש בדעה הא' ההיפך מדעה הב', אבל אם אינו מפורש בדבריו הגם שסובר ההיפך אינו בכלל זה עיי"ש, ולפי"ז לכאורה יכולים להקל כשיטה זו שמותר לטלטלו. ובמג"א (שז, סקכ"ד) הביא ג"כ דשיטת הרמ"א הוא להתיר, וכתב דלפי"ז מותר גם לקרות אגרת שלומים הכתובה בלשה"ק, אכן הביא שם שיטת השלה"ק והב"ח להחמיר עיי"ש, וע"כ נראה דלכתחילה יש להחמיר גם בפרוזבול שלא לטלטלו. עכ"ל. וכ"כ לי גם בעל שו"ת תשובות ישראל ד"לכאו' ה"ה בפרוזבול שרי לטלטל דיכול ללמוד ממנו דיני פרוזבול איך כותבין אותו. ברם צ"ע דא"כ גם שטרי חובות יהיה מותר לטלטלם דיכול ללמוד מהם כיצד כותבין שטר, ועל כרחך דכיון דמטרתו שיוכל לגבות החוב הוי מוקצה משום איסור שטרי הדיוטות... ולא דמי לגט שא"ז שטר משא ומתן".

(שז, סקנ"א) וזה מ"ש הרא"ש הנ"ל
'ושטרי הדיוטות דאמרו אין קורין בהן
אף לטלטלן אסור אם מקפיד עליהן
לצור ע"פ צלוחיתו'. ולכן י"ל שאף
הפרוזבול בכלל שטרי הדיוטות כיון
שהוא לצורך עסקיו, ואסור לקרותו

בשבת ולכן הוא מוקצה. וכ"ש לדעת
אלו ראשונים ומרן שסברו שאף גט
מוקצה (עיין עוד באורחותיך למדני ז,
סז)."

העולה לדינא: מותר לטלטל בשבת
שטר פרוזבול.

גניזת שטר פרוזבול

האם שטר פרוזבול צריך גניזה?

אולם אעיר כי ראיתי בספר דולה ומשקה (הלכות גניזה)

דהגר"ק כתב בזה ששטר פרוזבול יש להניחו בגניזה ואין להשליכו לאשפה ולנהוג בו מנהג ביזיון (ובקובץ מה טובו אהליך יעקב יב עמוד קעג נשאל אם צריך גניזה וכתב דיתכן). וע"ע בספר שמיטת כספים ופרוזבול לגר"צ כהן (ד אות טו).

וכן נראה לי דיש לגנוזו, דהרי התרנו לטלטלו בשבת משום שניתן ללמוד הלכות (כמובא במסכת שביעית פ"י), ואם כן, יש לגנוזו. וכ"כ לי גם בעל שו"ת דברי בניהו. וכ"כ לי הרה"ג מנחם מנדל פוקס וביאר דהסיבה שצריך גניזה כי בשטר הפרוזבול כתוב את לשון המשנה (עיין מסכת שביעית י, ד). ובעל שו"ת חיי הלוי כתב לי: "נראה דכיון דיכולים ללמוד מזה, עכ"פ לכתחילה יתנהו לגניזה".

ובעל שו"ת שואלין ודורשין כתב לי ד"פרוזבול הוא שטר ואין בו שום קדושה, וממילא לא צריך גניזה". וכ"כ לי גם בעל שו"ת תשובות ישראל. וכ"כ לי גם הרה"ג מדרכי פטרבורג, וזו לשונו: "לענ"ד נראה דשטר פרוזבול אינו טעון גניזה, דאף שהוא משמש למצוה סו"ס הוא שטר ממוני שאין בו קדושה. וכמו שמקובל שלא לגנוז שטרי מכירת חמץ או שטר כתובה. ומיהו מסתבר שראוי לזרוק אותו רק בתוך

אכמ"ל בגדר תשמישי קדושה מול תשמישי מצווה, עיין בזה בגמרא במסכת מגילה (כו, ב). ובפרוזבול אין מחיקת שמות הקדושים אשר עליהם לוקים (עיין רמב"ם הלכות יסודי-התורה ו, א). ובדין גניזת ס"ת וכתבי קודש עיין בשולחן ערוך (יורה-דעה רפב). ונציין כי בשו"ת שבות יעקב (ג, י) דן לגבי בעל דפוס שיש לו דפי הגהה ויש חשש שישתמשו בזה לדברים בזויים והעלה דשרי לשורפו בכדי שלא יגיע לידי ביזיון (ועיין בחזו"א יורה-דעה קסד, סק"ג).

בספר גבורי כוח (עמוד 529) הובא בשם הגר"ח קנייבסקי, האם שטר פרוזבול צריך גניזה: "אולי". והביא ראיה בהערה מרש"י בכתובות (פט, א) דלא יצטרך, דהרי בזמן סכנה שגזרו הגויים על המצוות ונתייראו להחזיק פרוזבוליהן, היו מוכרחים לשורפו. וממילא אם שרפו, לכאורה א"צ לגנוז ואין בו קדושה. דאם היה צריך לגנוז לא היו שורפים אלא מחביאים באדמה. ואולי חששו שהגויים ימצאו זאת באדמה. וכ"כ לי הגר"ש פנחסי כי יש לדחות הראיה מהגמרא בכתובות דשעת סכנה שאני, דשמא פחדו שהעכו"ם ימצאום ויהרגו אותם.

שקית וכדו' שלא יהיה חשש בזיון, וכמו תשמישי מצוה שאסור לנהוג בהם מנהג בזיון". וכ"כ בעל שו"ת דברות אליהו (בכת"י) שהוא אינו צריך גניזה "דאין בו שום קדושה ולא דברי תורה ולא שמות הקודש" (וכן גם דעת שבט הקהתי, כפי שמסר לי ידידי הגר"מ גבאי).

וראיה יפה כתב לי בזה בעל שו"ת אורחותיך למדני, כתוב בגמרא המסכת ראש השנה (יח, ב): "שגזרה מלכות יון גזרה שלא להזכיר שם שמים על פיהם, וכשגברה מלכות חשמונאי ונצחום התקינו שיהיו מזכירין שם שמים אפילו בשטרות, וכך היו כותבים בשנת כך וכך ליוחנן כהן גדול לק' עליון, וכששמעו חכמים בדבר אמרו למחר זה פורע את חובו ונמצא שטר מוטל באשפה וביטלום". משמע שמות להשליך שטרי הדיוטות לאשפה אם אין בהם אזכרות. ולכן ה"ה שמות להשליך פרוזבול באשפה כיון שאין בו קדושה.

אך הגר"ש פנחסי כתב לי (בכת"י) דיכולים לזורקו, דהרי מבואר להדיא בח"מ ובב"ש (אבן-העזר קלו)

שאפשר לזורק גט ואין צריך לגונזו. וא"כ ה"ה פרוזבול שקיל טפי (דהרי אין מקפידים על משמוש), ובפרט שאינו אף תשמיש מצוה (כחוטי ציצית), דהתם עושה מצוה בחוטי הציצית, משא"כ פרוזבול אינו מצווה כשלעצמו, אלא משהו כדי שלא ישתמטו חובותיו. ולענ"ד גם כתובה אין להצריך לגונזה, אא"כ יש בה פסוקים, עכ"ד. ואחר זמן כתב לי בזה בשנית: מצאתי הלום קובץ תורני אור מרדכי (שבט תשפ"א) תשובות מאת שר התורה הגר"ח קנייבסקי שליט"א שהשיב על שאלה זו דבעי גניזה ואין בזה דין מוקצה בשבת ודימה זאת לגט וכדעת המשנ"ב (שז, ס"ג ס"ו) שגט הואיל ויכול ללמוד ממנו דיני גט, ה"ה בשטר פרוזבול יכול ללמוד ממנו דיני פרוזבול. עין שם שהביאוהו בספר גיבורי כח (עמ' 529), בספר שמיטת כספים להגר"צ כהן זצ"ל (פ"ד סימן טז). ובספר דולה ומשקה (עמ' שמו). ובשו"ת אורות משפט ח"ה. עכ"ל.

וע"ע בעניין גניזת גט בספר אורות המשפט לגרי"צ אושינסקי (ה), (ד), בספר דולה ומשקה (שמז) ובקובץ מה טובו אהליך יעקב (טז עמוד קפח).

שמיטת כספים לנשים

כאשר למדתי את המשנה במסכת שביעית (י, א-ב) העוסקת בשמיטת כספים, העיר אחד הלומדים דיכולים לתת לנשים שילוו, דהרי להם לא יהיה שייך דין שמיטת כספים, מפני שיש לזה זמן מוגדר, וכפי שכתב הרמב"ם (שמיטה ויובל ט, ד): "כשתשקע חמה בלילי ראש השנה של מוצאי שביעית^א, אבד החוב". וממילא כיוון שנשים פטורות ממצוות עשה שהזמן גרמא יהיו פטורות גם משמיטת כספים.

אלא דהערתי דבמצווה זו ישנה גם מצוות עשה (לשמט) וגם מצוות לא תעשה (שלא ליגוש - לא לתבוע החוב), כפי שנאמר בתורה (דברים טו,

^א. לגבי זמן שמיטת כספים, התורה אומרת (דברים טו, א) כי "מקץ שבע שנים תעשה שמיטה", וכן מצינו במצוות הקהל שכתוב (דברים לא, י): "מקץ שבע שנים במועד שנת השמיטה בחג הסוכות". ומכאן מסיקה הגמרא בערכין (כח, ב) כי שמיטת כספים הינה בסוף שנת השמיטה, וכ"כ הרמב"ם שצינו. וכ"פ רוב הראשונים, וכן נקט השולחן ערוך (חו"מ סז, ל). אולם אעיר כי הרא"ש (גיטין ד, יח-כ) דייק מהתוספתא (שביעית ח, י) כי השביעית משמטת מתחילת השנה השביעית, דכתוב בתוספתא: "אימתי כותבים פרוזבול, ערב ר"ה של שביעית". אולם רבים (עיין בגירסת הגר"א בתוספתא ועוד) שינו את הגירסא בתוספתא והעמידו אותה כרמב"ם והשו"ע שמסוף השביעית משמטת.

אך אציין כי יש המחמירים וחוששים לדברי הרא"ש (והעיטור) ועושים פרוזבול גם לפני תחילת שנת השמיטה, והכי איתא בשו"ע הרב (הלכות הלוואה לו), בנטעי גביראל (שמיטת-כספים עמוד שסו) שהכי עשה הקהילות יעקב (וכן מובא בארחות-רבנו הקה"י ח"ב עמוד שעח), בספר מועדי הגר"ח (ב, תח"י) שהגרח"ק עושה "גם בתחילה ע"י מילי בע"פ" (וע"ע בספר שיח השמיטה עמוד רלט), בספר שבות יצחק (פרוזבול עמוד יב) דהכי עשה הגריש"א, בספר סערת אש (עמוד שמא) דהכי עשה בעל אבי העזרי. וע"ע בספר שמיטה הלכה ממקורה (עמוד 329 הערה 12). ורוב העולם נוהגים לעשות רק בסוף שמיטה.

וע"ע בדבריו בספר שיח-התורה ח"א עמוד שנב).

נשים בספירת העומר למרות דזו מ"ע שהז"ג ואכמ"ל בטענה זו.

ועפי"ז יש מקום לעורר את הנשים שכאשר הן מלוות לשכנה מצרכי מזון, הוי לא בתורת שאלה אלא הלוואה, וממילא כשיוצאת שנת השמיטה, פקע החוב וצריכה האשה שלא לדרוש משכנתה. והשכנה אינה מחוייבת להחזירו. ועיין בבן איש חי (פרשת כי-תבוא אות כו) דנתן לשמיטת כספים דוגמא של אשה. וכן העלו בשו"ת חיים שאל (ב, לח אות יג), בשו"ת קרני ראם (עד), בחזון עובדיה (פרוזבול עמוד לח סעיף טז)², בשו"ת תשובות והנהגות (ג, תמז אות ו), בספר דיני שביעית השלם (כח, ה), בספר שבת לה' (י, כ) ובספר גבורי כח (טז, ה).

אך אעיר כי יש מעטים אשר פטרו הנשים ממצווה זו בגלל דצינו דהוי מ"ע שהז"ג והכי איתא בשו"ת בנין שלמה (חושן-משפט א). אך ראיתי בשו"ת דברי משה הלברשטאם (צא) דביאר דאף אי נימא דהוי מ"ע שהז"ג, עדיין אין לפטור את הנשים, כיוון דפטרו אותם במצוות אלו משום שמשועבדות לבעליהן, אך במצווה המתקיימת באמירה בעלמא לא שייך לפוטרו (וסברא זו הובאה גם בשו"ת דבר-יהושע ה אורח-חיים יב, בחיוב

עוד בדין זה עיין בשו"ת דברי בניהו (יח, מו), בשו"ת באהלה של תורה (ד, סה), בספר שמיטת כספים ופרוזבול (ו, יג), בספר דברות מנחם (שביעית סי' כד) ובספר בית מתתיהו (ב, ד אות ט). ואציין כי אם הבעל עשה פרוזבול מועיל גם לכל מה שאשתו מלווה (וע"ע בזה בשו"ת רבבות אפרים ה סו"ס תפו).

אולם אם רוצה להחמיר על עצמו ולעשות פרוזבול, מעיקר הדין שרי למנות שליח לעשיית פרוזבול, וממילא האשה יכולה למנות את בעלה ויוסיף הבעל בפרוזבול שלו שמוסר חובותיו וחובות אשתו בשליחותה (והבעל אינו צריך לפרט את שמה בפרוזבול - קובץ שבות יצחק בדיי פרוזבול עמוד ע בשם הגריש"א). ואם האשה לא מינתה את הבעל לשליח, יכול הוא לעשות פרוזבול בשבילה מדין זכין לאדם שלא בפיו (דרך אמוה ט, סקצ"ט בשם החזו"א).

אולם מצינו שישנם מצבים בהם ראוי שהאשה תעשה בעצמה פרוזבול, והוא כאשר האשה הלוותה מכסף שאין לבעלה זכות בהן (דרך אמוה ט, סקק"א). מצב זה מצוי לעיתים כאשר לאשה יש חשבון בנק רק שלה, ובכספים שבחשבון זה אין לבעל רשות

ב. וכדאי לראות בזה את דבריו בשו"ת יביע אומר (י חושן-משפט ג אות ב ואות טו).

ואפשרות להשתמש, והכי דעת הגרשז"א כמובא בספר שלמי מועד (עמוד תקסג). יש להוסיף, כי על כסף שלה שהלוותה לפי שהתחתה, חייבת גם כן בפרוזבול. וכן אשה אלמנה או גרושה.

אגב, הסטייפלר (ארחות רבנו ח"ב עמוד שפו) פסק כי במקרה בו האשה היא עובדת ומפרסת את בעלה, כל זמן שלא אמרה "איי ניזות ואיי

עושה", הכל שייך לבעלה. אך אין הדבר פשוט שכן הגריש"א (הובא בקובץ שבות-יצחק, דיי פרוזבול עמוד סח) כתב דיש לדון טובא בזכות הבעל במעשה ידיה של מלאכות שאשתו עושה, שאיו יכול לכופה לעשות (עיין בקובץ תשובות ב, פא. ב, צז עמוד רז). וע"ע באריכות לגבי חיוב אשה לעשות פרוזבול בספר דברות מנחם (שביעית סי' כד).

הגאון רבי אברהם מיימון שליט"א

מחבר ספר דרך האתרים ועוד ספרים ורב ק"ק 'רמה' בעיה"ק ירושלים

פרוזבול באמצעות האינטרנט

מילי לרבי חייא בר אבא א"ל לא צריכנא מידי אחרינא א"ל לא צריכת.

ובראשונים מבואר ג' שיטות האם צריך לכתוב פרוזבול בית דין קבוע ושיכול להפקיע ממון:

א. הסוברים שיש צורך בבית דין שיכול להפקיע ממון לכתוב פרוזבול, וכבית דינו של רב אמי ורב אסי, ומכיון שאין בנמצא בית דין כזה היום לא כותבים פרוזבול - כן סובר בספר העיטור (ערך פרוזבול דף כח ע"ב עמודה ד), ובעל התרומות (שער מה אות טז) בשם איכא מאן דאמר, ובמרדכי (גיטין פרק ד סימן שפא) בשם הרי"ף, ובתשובות מהר"ם (הביאו הבית יוסף סימן סז אות כא), וכן הוא שיטת רבינו תם (ברא"ש גיטין פרק ד סימן יג, אך ציין שם הרא"ש שר"ת חזר בו), ובספר כפתור ופרח (פרק נ ובהוצאה החדשה חלק ג עמוד קצה) למד שכן סובר הרמב"ם (הלכות שמיטה ויובל פרק ט הלכה יז).

ב. הסוברים שבית דין החשוב שבדור יכול לכתוב פרוזבול - כן סובר רבינו תם (כפי שהביאה התוספות גיטין

לאחר ההצלחה והזיכוי הרבים הגדול שגופי הכשרות זיכוי את עמך בית ישראל במכירת החמץ באמצעות הרשת המקוונת. נשאלתי מהגאון רבי **גמליאל הכהן רבינוביץ שליט"א** מח"ס גם אני אודך, האם ישנה אפשרות לזכות את עם ישראל בעשיית פרוזבול דרך הרשת המקוונת, או שמא יש פסול בפרוזבול זה.

א

יבאר שלכתיבת פרוזבול צריך בית דין קבוע לפי שיטת השולחן ערוך

איתא בגיטין (לו ע"ב) אמר שמואל לא כתבינן פרוזבול אלא אי בבי דינא דסורא אי בבי דינא דנהרדעא, ואי סלקא דעתך לדרי עלמא נמי תקין, בשאר בי דינא נמי לכתבו, דלמא כי תקין הלל לדרי עלמא - כגון בי דינא ידיה, וכרב אמי ורב אסי, דאלימי לאפקועי ממונא, אבל לכולי עלמא לא. ועוד מובא שם (לז ע"א) רבנן דבי רב אשי מסרי מילי להדדי, רבי יוחנן מסר

לו ע"ב ד"ה דאלימי וברא"ש שם, וכן מפורש בספר הישר סימן קלח עמוד 100 הוצאת ירושלים שנת תשמ"ה, ובסמ"ג ל"ת ער, ובאגודה גיטין שם), והבית יוסף (סימן סז אות כא) בדעת הרמב"ם והסמ"ק (לאוין רנח), ובשו"ת הריב"ש (סימן תצא) בדעת הרי"ף והרשב"א, ובשו"ת הרא"ש (סוף כלל עח הביא הבית יוסף שם).

אך גם לפי שיטה זו כתב המאירי (גיטין לו ע"ב ד"ה כשתקן חלק ד עמוד רמח הוצאת זכרון יעקב) שהלל תיקן פרוזבול לדורות מכל מקום אינו 'אלא דוקא על ידי בית דין חשוב ומומחה מצד חכמתו, ושהוא קבוע להיות של בני המחוז, ומתנהגים על פיו, ובאים לפניו לדין, ומעתה בזמן הזה במקום שנוהגים בשמטת כספים, הואיל ואין בתי דינים חשובים וקבועים כל כך, אין אנו מכניסין עצמנו בדין פרוזבול, והרוצה שלא יהא שביעית משמטתו ילוה על מנת שלא ישמיטנו בשביעית'. וכן כתב הים של שלמה (גיטין פרק ד סוף סימן מב והא לך) 'והאידנא נראה שאין לכתוב אלא גדול בדור, ואלים בי דיניה בזמניה כרב אמי ורב אסי, ולא מישתכח, ושאיני ר"ת דרב גובריה, ויצא שמו וטבעו בכל העולם, ותקיף היה בהוראה, מה שאין כן עתה, וגם אם נאמר שגדול בדורו אפילו האידנא הרשות נתונה בידו לכתוב, אף על פי כן הלומדים הרבה והיודעים בעוונותינו הרבים מועטים, ויש הרבה שלא הגיעו

למעלה זו, ויאמרו שהגיעו לכתר מלכות, ויבאו נמי להתיר בכורות, וכל שאר דברים שאינם ראויים לכך, ומשום הכי נתבטל פרוזבול'. וכן כתב להלכה הערוך השולחן (חושן משפט סימן סז דף מד).

אך ראה בשו"ת חתם סופר (חושן משפט סימן קיג, ובמהדורה החדשה חלק ה עמוד רמא) שהסיבה שכיום עושים פרוזבול הוא לא בכדי להפקיע ממון, כיון שמלכתחילה ההלוואה הייתה על דעת שלא ישמטנו שביעית, אלא עיקר כתיבת פרוזבול הוא בכדי להפקיע איסור, וכזה נוכל לעשות גם לפי הפוסקים שסוברים שצריך בית הדין הגדול בדור.

ובשיטה זו כתב בספר התרומות (שער מה הביאו הבית יוסף שם אות כא) צריכים שבית הדין הבקיאים בדין ויודעים מענין השמיטה באותה העיר. וכתב הב"ח (סימן סז) שגם אם אינם גדולי הדור מ"מ הם חשובים לבני עירם כמו גדולי הדור בכל מקום. והשולחן ערוך (סעיף יח) הביא את לשון בעל התרומות. וכן העלה להלכה בשו"ת הרדב"ז חלק א סימן קעו). עיי"ש.

ג. כל בית דין יכול לכתבו – כן סוברים הרמב"ן, והרשב"א והריטב"א (גיטין לו ע"ב), וכן ראה בשו"ת הרשב"א (חלק א סימן אלף צז, ובחלק ג סימן לג. ומכאן צ"ע על מה שכתב הריב"ש בשיטת הרשב"א שהזכרנו לעיל, וי"ל

ואכמ"ל). והטור (חושן משפט סימן סז).
(קונטרס עניני גיטין סימן כט).

ב

למנות שליח לא צריך לעדים וקנין

ומכיון שנתבאר שלפי דעת השולחן יש צורך בבית דין קבוע, הפתרון הוא למנות שליח לכתובת פרוזבול. ולמנות שליח אין צורך בקנין, כמו שכתב הרמב"ם הלכות שלוחין (פרק א הלכה א), ובהלכות מכירה (פרק ה הלכה יא). ובשו"ת הרשב"א (חלק ג סימן קלב, הובא בבית יוסף חושן משפט סימן קפג) הוכיח כן מכמה מקומות בש"ס שאין צריך לעשות קנין. וכן כתב הרא"ש (כלל צ סימן ה) בזה"ל: דבר פשוט הוא, אם אדם אמר לחברו מכור חפץ וטול הדמים ומכרו שאין צריך קנין לדבר זה שלא הוזכר קנין אלא לקיים מכר או שכירות, אבל אם אדם מצווה לחברו לעשות דבר ועשה ציוויו לא שייך ביה קנין. ועיין בריטב"א (קידושין מא ע"א). אמנם יש לציין שמדברי הרשב"א (שם) מבואר שיש מעלה במינוי שליח על ידי קנין, שכתב להקשות על המבואר שם ששליח קבלה של האשה יכול למנות שליח, וקשה והא הו"ל מילי דלא מימסרי לשליח, וכתב הרשב"א בשם הרב אלברצלוני שאירי שמינתה אותו שליח בקנין, ששליח זה הוא אלים טפי ואף דהוי מילי מצוי למישוי שליח אחרינא. עיי"ש. וע"ע בשולחן ערוך (אבן העזר

סימן קמא סעיף יד), ובדברי אמת (קונטרס עניני גיטין סימן כט).

ואם כן בנידוננו שפיר הנכנסים לאתר יכולים למנות על ידי כתיבה שימנו את הבית דין שיעשו להם פרוזבול כדת וכדין.

ובכן אין צורך למנות שליח על ידי עדים, כמו שמבואר בדברי הרמב"ם הלכות שלוחין (פרק א הלכה א), ובהלכות אישות (פרק ג, הלכה טו) שבכל שליחות שהשליח והמשלח מודים בדבר אין צורך בעדים שיעידו על חלות השליחות, וכן נפסק בשולחן ערוך (חושן משפט סימן קפב סעיף א). והגם שמצינו בדברי הגמרא במסכת בבא קמא (קד ע"א) הביא זאת השולחן ערוך (חושן משפט סימן קכא סעיף ב) ששליח לגבית חוב צריך עדים. היינו שאם לא מינהו בעדים אין כוונתו למנות אותו כשליח. ואם כן גם בנידון דידן כל שהמשלח מודה שמינה את שלוחו הרי שמעשיו של השליח עומדים וקיימים.

ב

שיטות האחרונים שלא מועיל לעשות שליח לכתובת פרוזבול משום מילי והערות בדבריהם

אלא שאכתי יש לדון בזה לפי מה שכתב המהריק"ש (בהגהותיו לשולחן ערוך חושן משפט סימן סז סעיף יט, ובספרו שו"ת אהלי יעקב סימן רצ) לדקדק מלשון השולחן ערוך

שגופו של פרוזבול הוא שאומר מוסרני לכם וכו', משמע שלא מועיל שליחות, שהרי אין כאן מסירה גמורה, והוי מילי, ומילי לא מימסרן לשליח, וכמו שכתב בשו"ת הר"ן (סימן עז). וכן שיטת השואל בשו"ת מענה אליהו (להאדר"ת סוף סימן נב עמוד קסו).

והגאון חיד"א בספרו ברכי יוסף (אורח חיים סימן תלד ס"ק ה במהדורה חדשה חלק ד עמוד נב) לאחר שהביא את דברי שו"ת המהרי"ט (חלק א סימן קכז ד"ה ומיהו אין הדברים) שהאומר לחברו צא והקדש שור אחד משוורי אין בו דין הקדש, דמילי נינהו ומילי לא מימסרי לשליח, הביא את דברי המהריק"ש וכתב שמצא לו חבר הרי הוא המהרי"ט שהזכרנו. וכיוון לדבריו בשו"ת יביע אומר (חלק ב חושן משפט סימן ה אותיות א, ג, ז).

אמנם נראה שיש הבדל בין המהרי"ט למהריק"ש, ואבאר, דהמהריק"ש כתב שלא מועיל שיאמר השליח לדיינים פלוני מוסר לכם כל חובותיו, משום שאין כאן מסירת חובות אלא מילי, ומילי לא מימסרן לשליח, ומפורש בדבריו שכשמטרת הפרוזבול היתה מסירת החובות, היינו שעל ידי אמירת הנוסח נמסרין החובות, בוודאי שהיתה מועילה האמירה הזו גם על ידי שליח, כיון שהאמירה הזו פועלת את מסירת החובות, אך כשאמירה זו בלבד אינה פועלת דבר, לא מועיל להעבירה באמצעות שליח, שאמירת תיבות

ומילים שאינם פועלים מסירת חובו לא מועילה בהם שליחות.

אך המהרי"ט בא לחדש בדבריו יותר מכך, שאפילו כשאומר לשלוחו צא והקדש את שורי אין זה מועיל, הגם שיאמר השליח ששור של פלוני הקדש היה חל עליו דין הקדש, אילו היה חל השליחות, ואף על פי כן סובר המהרי"ט שהשליחות לא חלה, כיון ששלח את השליח לומר דבר. ויוצא אם כן שלפי המהרי"ט גם אם אמירת השליח פלוני מוסר לכם חובותיו, והיו החובות נמסרין לבית הדין גם השליחות לא הייתה פועלת, ויוצא שאין זה כהמהריק"ש שמבואר בדבריו שאם 'המילי' של המשלח פועל אין בכך כל חסרון של מילי.

וכן על מה שכתב המהריק"ש בסוף דבריו 'וכמו שכתב בשו"ת הר"ן (סימן עז)'. כוונתו למה שכתב הר"ן לדון בשטר חליצה מוקדם אם הוא כשר או פסול, וכתב שכיון שאנו מאמינים לשטר שהחליצה אכן נעשתה כהוגן אנו מתירים אותה להינשא הגם שהעדים טעו בזמן, והעיר בתוך הדברים שאין להקשות מדין פרוזבול ששטר פרוזבול שזמנו מאוחר פסול, ולכאורה מדוע הוא פסול למה לא נאמין שאכן מסר את חובותיו לבתי דין ורק העדים טעו בזמן, וכתב הר"ן 'לאו קושיא היא שאלו היה פרוזבול מעיד שנמסרו השטרות לבית הדין, אין הכי נמי, אבל הפרוזבול אין עניינו כך, שכגון זה לא הוצרך כלל

לתקן דמוסר שטרותיו לבית הדין מדאורייתא הוא ותקנתו של הלל היתה במסירת מילי בלבד, ובכה"ג משמע ששטר הפרוזבול עצמו הוא שמפקיע ממון, לפיכך פרוזבול המאוחר פסול, לפי שהשטר הוא שעושה מעשה ואין בו דין שטר'.

והרואה את דברי הר"ן יראה שכלל לא מוזכר בדבריו את אשר ייחס לו רבינו המהריק"ש 'שאין מסירת חובות', וההיפך בדברי הר"ן מפורש שאין מסירת שטרות, אך בוודאי שיש מסירת חובות, וכמו מפורש בר"ן ותקנתן של הלל הייתה 'במסירת מילי בלבד' היינו שבמילי בלבד נמסרין החובות לבית הדין, ואם כן יוצא שלפי דברי הר"ן שפיר מועיל לעשות שליחות בפרוזבול, כיון שבמילי נמסרים החובות לבית דין, ובסוג מילי כזה אין את החסרון של מילי לא מימסרן לשליח גם לפי המהריק"ש, ודבריו צ"ע.

ובאמת שדברי אלו אינם הערה וקושיא על דברי המהריק"ש אלא גם על דברי רבינו הברכי יוסף שרק העיר על דברי המהריק"ש שדברים אלו אינם כתובים בר"ן, ולכאורה בדברי הר"ן מפורש להיפך.

ג

שיטות החולקים והביאור מהו החסרון במילי

אך רבים מהאחרונים חלקו על דבריהם, כמו שהביא הברכי יוסף (שם)

מהרב בתי כהונה שהעיר דמה דאמרינן מילי לא מימסרן לשליח הוא דווקא בשליח שני ולא בשליח ראשון, דהיינו שהבעלים בעצמם יכולים למנות שליח לומר מילי, ורק השליח שקיבל מילי אין ביכולתו למנות שליח, וכן שפך סוללה על דברי המהרי"ט בנו של הנודע ביהודה הגר"ש לאנדו (ראה בשו"ת נודע ביהודה מהדורא תניינא סימן קמז ד"ה אלא, ובשו"ת שיבת ציון סימן צד צה), ובמחנה אפרים (הלכות שלוחין סימן ז), ובפני יהושע (קידושין מא ע"א), והבית מאיר (אבן העזר סימן קכ ד"ה ושלוחו) ובחידושי הרש"ש (בבא מציעא קי ע"ב), וכן הוכיח הברכי יוסף מהשולחן ערוך (אורח חיים סימן תלד סעיף ד) שניתן לבטל חמץ על ידי שליח, וכך סוברים הרבה ראשונים כמו שהביא שם. וחזינן דאין בכך חסרון של מילי.

ושורש המחלוקת בנקודה זו, שהנהגה כל האחרונים שהזכרתי למעלה שאינם מקבלים את דברי המהרי"ט בטענה שלא שייך בכך מילי מהמשלח – הבעלים, לשליח, זאת משום שבגמרא בקידושין (מא ע"ב) לומדים דין 'שלוחו של אדם כמותו', משלושה מקורות, א. גירושין. ב. תרומה. ג. קדשים. גירושין וקדשים הם מעשים, אך תרומה ניתן ליטול במחשבה או בדיבור, ומכך שרואים שמועיל בה דין שליחות, וממנה לומדים דין שליחות הרי שאין בכך כל חסרון של מילי. (ראה בחידושי

החתם סופר גיטין כט ע"א ד"ה מילי, ובפרי מגדים בפתיחה הכוללת חלק ג אות יא).

אך המהרי"ט שחולק סובר שתדומה נחשבת מעשה, וכמו שמבואר בדברי התוספות (קידושין נט ע"ב ד"ה מיד) שכתבו וי"ל דמחבה דתרומה היה יודע דכמעשה דמי דכתיב ונחשב להם והוי כאילו תרם בידיים. וכן ביאר את שיטת המהרי"ט בשו"ת חתם סופר (יורה דעה סימן שכא), וכן מצינו בשו"ת רע"א (חלק א סוף סימן ל) שכתב בתוך דבריו לענין כתיבה כדיבור 'דשורש ענין הפרשה הוי מעשה ליתנו לכהן, ואף שעתה אינו מעשה, מ"מ מחשבתו לקרוא בשם תרומה שסופו לבוא לידי מעשה מיקרי מעשה'. (והדברים מחודשים ואכמ"ל).

אך יש לציין שיש גדר שלישי בכל זה שלאחר שרע"א הביא את קושיית האחרונים, כתב רע"א (בגליון גיטין לב ע"א) ששאלה זו תלויה ועומדת במחלוקת אמוראים במסכת גיטין (סו ע"ב, עא ע"ב) בדיון 'אומר אמרו' דהיינו האם יכול הבעל למנות שליח שיאמר לסופר לכתוב גט לאשתו, והסבר מחלוקתם האם הבעל יכול למנות שליח לומר 'מילי' או לא, ומגדיר רע"א שדווקא אמירה כזו לכתוב גט נחשבת למילי כיון שהיא אמירה שלא מסיימת את ענין הגירושין. ולפי דברי רע"א לענין שליחות בפרוזבול אכתי זה יהיה תלוי במה שנחלקו הראשונים, מה פועל

את מניעת השמטת החוב האם האמירה שאומר בפני הדיינים שמוסר את שטרותיו לבית דין, או מסירת השטר. ראה בשו"ת הריב"ש (סימן שפב), ובקצות החושן (סימן סז ס"ק ו), ויש לפלפל ואכמ"ל.

ד

עשרה קושיות על דברי המהרי"ט

והאחרונים האריכו להוכיח מכמה מקומות בש"ס שלא כדברי המהרי"ט ואביא את הדברים בקצרה:

א. מהגמרא במסכת גיטין (סו ע"ב) שמבואר שם שכל שליח שנתמנה בסתם על ידי הבעלים יכול השליח למנות שליח נוסף, ורק כשהשליחות היא 'במילי' כגון שליחות לכתוב גט אין השליח יכול למנות שליח נוסף משום דמילי לא מימסרן לשליח. (יש לציין שמסוגיא זו הוכיח המהרי"ט את חידושו), ורואים שהשליח הראשון שהבעל מינה לכתוב את הגט בוודאי שיכול לכתוב את הגט ואין בכך כל חסרון של מילי, ועיקר החסרון של מילי הוא שהשליח הראשון ממנה שליח נוסף. קושיא זו הקשה הבית מאיר (אבן העזר סימן קכ).

ב. ועוד הקשו מהמבואר בדברי הגמרא במסכת גיטין (לב ע"א) שהבעל יכול לשלוח שליח לבטל את השליח ששלח לתת גט לאשתו, ולכאורה איך הבעל

יכול למנות שליח על ביטול שליח והרי השליחות על ביטול השליח אינה שליחות על מעשה אלא על מילי. כן הקשה רע"א (בגליון).

תביעת עדים שישבעו היא מילי ולפי דברי המהרי"ט לא מועיל בה שליחות. כן העיר בשו"ת שואל ומשיב (חלק א סוף סימן מז).

ג. ועוד הקשו מהמבואר בגמרא במסכת תמורה (י ע"א) שמפורש בה שניתן למנות שליח להקדש. כן הקשה המחנה אפרים (שולחין ז). אמנם ראה בהגה של בן המחנה אפרים, ובספרי אמרי בינה (דיני נדרים סימן כו), מה שכתבו ליישב.

ו. בירושלמי (קידושין פרק ב הלכה א) מובא מיעוט מהפוסקים שלא מועילה שליחות על תרומה, ומשמע שמצד הסברה היה מועיל שליחות על תרומה על אף שהוי מילי. כן העירו האמרי בינה (דיני נדרים סימן כו), וכן גאון ישראל הגר"י ענגיל בספרו לקח טוב (סימן א).

ד. ועוד הקשו מהמבואר בגמרא במסכת נדרים (עב ע"ב) שנחלקו האמוראים האם מועיל שליחות בהפרת נדרים, וגם למ"ד שלא מועיל שליחות בהפרת נדרים הוצרך להביא לכך לימוד ודרשה מהתורה שאין זה מועיל, ומשמע שמסברה היה לנו צד לומר שכן יועיל שליחות להפר נדר, ולכאורה מה הצד הרי הוי מילי לפי שיטת המהרי"ט. כן הקשה בנו של הנודע ביהודה (שם).

ח. בשו"ת הרשב"א (חלק א סימן אלף סז) מבואר שניתן לשלוח שליח על תביעת חוב, אף שאין זה אלא מילי, אמרינן בזה שלוחו של אדם כמותו. כן העיר הברכי יוסף (אורח חיים סימן תלד).

ה. בגמרא במסכת שבועות (לד ע"א) מובא שרק אם התובע בעצמו תבע את העדים שיעידוהו והם נשבעו לו שאינם יודעים לו הם חייבים מדין שבועות העדות, אך אם שלח את עבדו שיתבע אותם שישבעו אינן חייבים על שבועתם. והגמרא לומדת זאת מהנאמר בתורה 'אם לו יגיד' היינו דווקא אם הוא יגיד לו ולא אחר. וקשה לפי דברי המהרי"ט מדוע היינו צריכים ללימוד מיוחד שלא מועיל תביעה של אחר, הרי

ט. בגמרא במסכת בכורות (סא ע"א) איתא איתמר האומר לשלוחו צא ועשר עלי, רב פפי משמיה דרבא אמר קרא לתשיעי עשירי קודש ולאחד עשר אינו קודש ומובא שם בגמרא שמועיל לעשות שליחות למעשר בהמה. וקשה על דברי המהרי"ט שלכאורה הוי מילי ככל הקדש. כן העיר בספר לקח טוב (סימן א).

י. בגמרא בפסחים (פח ע"ב) איתא האומר לעבדו צא ושחוט עלי את הפסח, ושכח מה אמר לו רבו, כיצד יעשה, ישחט עליו גדי ויאמר אם גדי אמר לי רבי וכו', ומבואר שניתן לשלוח

שליח להקדיש לו קרבן פסח. ואין לומר שרק מדין יד עבד מהני, שהרי הרמב"ם (הלכות קרבן פסח פרק ג הלכה א) הביא דין זה כלפי כל שליח. ושו"ר לרבינו השדי חמד (חלק ב כללים מערכת א, את צג עמוד 72 ד"ה ובזה מתיישב) שהביא מהאמרי בינה שכתב לדחות כנ"ל, דהגמרא לא באה מדין שליחות, אלא מדין יד עבד כיד רבו, אך הביא השדי חמד מהמטה אהרן שדחה לפי האמור ברמב"ם הנזכר, ושוב כתב השדי חמד שבדברי הרמב"ם לא 'נתפרש להדיא דמיירי בשליח'.

ואני בער לא אדע, שהרי הרמב"ם כותב במפורש 'האומר לשלוחו צא ושחוט עלי את הפסח וקבע לו גדי או טלה ושכח מה אמר לו רבו וכו' ואולי כוונת השדי חמד שלא נתפרש ברמב"ם ששלח אותו להקדיש אלא כבר המשלח הקדיש, אך זה אינו, שאם כן איך השליח יכול להתנות ביניהם.

ה

יישוב כל הקושיות והסבר שיטת המהרי"ט שהחסרון במילי הוא בגמירות דעת

והגם שיש עוד כמה קושיות נסתפק רק בנזכרות, ואכתוב ישוב אחד לכולם, בהקדים דברי גאון ישראל הגר"י ענגיל בספרו לקח טוב (שם) שכתב לבאר, שהחסרון של מילי לפי המהרי"ט הוא לא חסרון סתם 'במילי',

אלא החסרון הוא 'בגמירות דעת', היינו שהשליח לא יכול 'להחליט' בשביל המשלח. ואבאר זאת יותר, גם אדם שמחליט לעשות דבר, תמיד יש את ההתלבטות האחרונה שלפעמים מחזירה אותו מהרצון ההתחלתי, וממילא בהקדש עיקר חלות ההקדש חלה בגמירות דעת כמו שמבואר בגמרא במסכת שבועות (כו ע"ב), ובדברי הרמב"ם (הלכות מעשה הקרבנות פרק יד הלכה יב), וגם כשצריך דיבור, הדיבור הוא רק היכי תמצי לגלות את מצפוני ליבו, וממילא כיון שעיקר ההקדש חל על ידי הגמירות דעת של הבעלים, הרי שלא שייך לעשות על כך שליחות כלל. ובשלמא בשאר קניינים שיש פעולה במעשה קנין הרי השליחות היא על מעשה הקנין, אך כשמעשה הקנין חל על ידי דיבור בעלמא ויש צורך בדעת של הבעלים לא מועיל שליחות.

וכשהגמרא במסכת גיטין (סו ע"ב) דנה לענין שליח שנשלח לכתוב גט אם יכול לעשות שליח נוסף על שליחותו, והגמרא כתבה שאינו יכול לעשות משום דהוי מילי דלא מימסרן לשליח, הנה הטעם הוא שהרי ישנם הרבה ראשונים שסוברים שצריך שליחות לכתוב הגט (ראה תוספות גיטין כב ע"ב ד"ה הא, וברמב"ן גיטין כג ע"א ד"ה והוא, ובחידושי הגר"ח סימן קעה, ובספר מעדני שמואל סימן כד ואכמ"ל) שהגט יהיה נכתב לשמה

וכן לפי זה יש ליישב את אשר הקשנו מדין הפרת נדרים אך יש להקדים עוד יסוד, שהנה החתם סופר (חידושי סוגיות בריש פרק האיש מקדש) כתב שההבדל בין הקדש שלא מועיל בו שליחות להפרת נדר, הוא משום שבהקדש הוא אוסר את המותר, משא"כ בנדר הוא מתיר את האסור. ודבריו סתומים, אך לפי הנ"ל יש ליישב שכל הצורך שיש בדעתם של הבעלים הוא כשאנו מחייבים את הבעלים שהרי יש צורך בגמירות דעתם, היינו לאסור כהקדש, אבל היכא שאנו באים לזכותם ולהתיר להם אין צורך בדעת הבעלים. דו"ק.

וכן לפי יסוד הנ"ל יש ליישב את אשר העיר הברכי יוסף מתשובות הרשב"א, שלעולם גם לפי המהרי"ט מועילה השליחות על דיבור, וכל החסרון שלא מועיל השליחות הוא על גמירות הדעת, היינו סוג של דיבור שצריך שהדעת תעמוד מאחורי הדיבור אך דיבור לכשעצמו עומד ואין בכך חסרון של מילי, וממילא כשהמלוה צריך להתרות בלוה שיפרע לו ברור שהדיבור עומד מצד עצמו ולא מצד המחשבה שהרי לכך התנו שיפרע לו את חובו.

וכן לפי הנ"ל יש ליישב את שתי הקושיות גם מדין מעשר בהמה וגם מהקרבת קרבן פסח, שכבר ביארנו שלפי דברי המהרי"ט החסרון הוא בגמירות דעת, ולא סתם במילי, אך

וטעמם משום שהגדר של לשמה הוא רצונו של הבעל, ולכן כשהסופר כותב את הגט ללא שליחותו של הבעל יש חסרון ברצון – בלשמה של הגט. וזהו גם הטעם מדוע שליח שנשלח לכתוב את הגט אינו יכול למנות שליח נוסף משום מילי, שהרי עיקר מינוי השליחות אינה 'האמירה' אלא הוא 'הרצון' של הבעל, רק הבעל יכול לגלות את רצונו ולמנות שליח, והשליח שבא במקומו אינו יכול לעשות כן.

וכן לפי הנ"ל מיושבת הקושיא מתמורה, שבתמורה על אף שהיא רק דיבור בעלמא מועיל בה שליחות גם לפי המהרי"ט משום שיש הבדל בין הקדש שצריך לגמור בדעתו שרצונו להקדיש ולא ניתן להעביר את כח הגמירות הדעת למשלח, לבין היכן שיש כבר גמירות הדעת, כמו בתמורה שאינו מחדש קדושה אלא רק מעביר וממיר את הקדושה, שבזה שפיר הקודשה עוברת על ידי דיבור בלבד ולא על גמירות הדעת.

וכן לפי זה מיושב מה שהעיר השואל ומשיב שמועילה שליחות על תביעת שבועת העדות, שסובר המהרי"ט ששליחות כזו אינה נחשבת למילי שכבר ביארנו שהחסרון של מילי אינו בדיבור אלא בגמירות דעת, ובתביעה לשבועה אין צורך בגמירות דעת כדי שהתביעה תחול, אלא עצם הדיבור שהוא תובע את העדים להישבע הם מתחייבים.

סובר המהרי"ט שישנם אופנים שאין צורך בגמירות דעת של הבעלים להתחייב שכבר התורה חייבה אותו, ובזה מודה המהרי"ט שמועיל שליחות.

וכבר כתב יסוד זה במהרי"ט, בשו"ת חתם סופר (יורה דעה סימן שכא) שהקשה מהגמרא במסכת נדרים (לו ע"א) שמבואר שם שמועיל לעשות שליח להקדיש קרבן של מחוסרי כפרה, ולכאורה מזה מבואר שלא כדברי המהרי"ט, וכתב 'ונראה לי לחלק דדוקא במי שאינו חייב עולה ואומר לחברו הקדש בהמתי או נכסי, אבל מי שאמר הרי עלי עולה ואמר ולא אפריש דמעתה החוב מוטל עליו להפריש עולה מנכסיו אין הכי נמי יכול לומר לשלוחו הפרש שור אחד משוורי לעולה במה שנתחייבתי כבר דעתה ההפרשה היא המצוה, וכו', וממילא דלא קשיא מידי מש"ס דנדרים לו ע"א דהתם מיירי שמחויב חטאת דכבר נתחייב ומוטל אקרקפתיה להפריש חטאת ואין כאן נדר אשר ידור אלא להפריש וכן בקרבן פסח'. עיי"ש. דו"ק.

ואחר הדברים האלה שכתבנו ליישב את כל הקושיות על המהרי"ט נבוא אל נידון דידן, הנה רבנו החיד"א שהזכרנו את דבריו למעלה כתב שהמהרי"ט סובר כשיטת המהריק"ש לענין שליחות בפרוזבול, אך כל זה הוא לפי הבנת החיד"א בדברי המהרי"ט אך לפי הבנתו של הלקח טוב וכן מוכח מהחתם סופר, נראה ששפיר ניתן

לעשות שליחות לכתיבת פרוזבול גם לפי שיטת המהרי"ט ואבאר, כבר כתבנו שעיקר החסרון לפי שיטת המהרי"ט הוא הגמירות דעת, וכבר יסוד לנו החתם סופר שיש הבדל בין הקדש להפרת נדרים, שבהקדש שבא לחייב את עצמו שפיר שם אמר המבי"ט את דבריו שיש חסרון בגמירות של מילי, משום שחסר בגמירות הדעת של הבעלים, אך כשהדבר הוא לטובת הבעלים כהפרת נדרים שבא להתיר את האסור, הרי אנו תולים לומר שבוודאי הבעלים גמר בדעתו שרצונו כן להפר את הנדר, ולפי זה גם לענין פרוזבול הרי שהבעלים שולחים שליח לכתיבת פרוזבול למנוע את השמטת החוב בוודאי שהם מחליטים וגומרים בדעתם שיועיל הפרוזבול. דו"ק.

ולאחר הדברים שראינו שרוב ככל הפוסקים חולקים על שיטת המהרי"ט, וכן כתבנו שיש אפשרות להבין שגם בנ"ד המהרי"ט יודה שמועיל שליחות בפרוזבול הרי בוודאי שמועילה שליחות לעשיית פרוזבול.

וכן העלו להדיא מספר אחרונים, ראה בשו"ת יביע אומר (חלק ב חושן משפט סימן ה) ובספרו חזון עובדיה (פרוזבול עמוד עה), ובספר אור לציון (פרק ו אות ה), ובשו"ת ציץ אליעזר (חלק ו סימן לט), ובספר שבות יצחק (פרק ד עמוד מ) והעלה שם שניתן גם למנות שליח באמצעות הטלפון עיי"ש, והביא שכך היה מנהגו של החזון איש.

עיי"ש. וכן כתב הגאון בעל הבצל החכמה בספרו אהלך באמתך (פרק לז סעיף ה, ומה שנשאר בצ"ע הוא משום שלא מצא 'מכשיר' שכל הדיינים ישמעו בבת אחת), ובספר נטעי גבריאל (פרק י ס"ק א).

1

יבאר שאין להקשות לפי שיטת הסוברים שמועיל מסירת החובות שלכאורה יועיל מסירת החובות גם ללא שליח

ואין להקשות שלכאורה הנידון אינו מתחיל מעיקרו, שהרי כבר כתב הרמ"א (חושן משפט סימן סז סעיף כ) בשם 'יש אומרים' (ומקורו מדברי המרדכי גיטין סימן שפ) שיכול המלווה לומר מוסרני לכם חובי אפילו שלא בפני הדיינים, ואומר 'אני מוסר שטרותי לבית דין פלוני שבעיר פלוני'. והרב חכמת אדם בספרו שערי צדק (פרק כא סעיף ו) כתב 'שיאמר כן בפני עדים, אני מוסר שטרותי לבית דין פלוני וכו', והעדים יכתבו אשאתא שיאמר כן, ובדיעבד גם זה אינו מעכב אלא יאמר בפני העדים או בינו לבין עצמו. עכ"ד.

ומפורש בדבריו שהאמירה בינו לבין עצמו מועילה בדיעבד, ואם כן לכאורה מה הצורך והטעם שנחלקו אחרונים האם מועילה שליחות לעשות פרוזבול, הרי כששולח שליח בכך הוא מגלה בדעתו שרצונו למסור את

חובותיו לבית דין ואם כן גם אם מדיני שליחות, השליחות לא הועילה לו משום מילי, עדיין בעצם עשיית שליחות זו לעשיית פרוזבול זה נחשב כבר לפרוזבול, שהרי גילה בדעתו ורצונו למסור את חובותיו לבית הדין, שהרי אם בינו לבין עצמו מועיל למסור את שטרותיו לבית דין, הרי כשמסר את חובותיו בפני השליח הוא עדיף טפי.

ובעל כורחך צריך לומר, שיש הבדל מהותי ויסודי בין כשמוסר את חובותיו בינו לבין עצמו ובפני בית דין, ובין כשאומר לשליח שילך לבית הדין ויעשה לו פרוזבול, שכשעשה שליח הוא גילה בכך שאינו רצונו למסור את חובותיו לבית דין אלא על ידי שליח, וממילא עצם מינוי השליחות מגרעת מלמסור את חובותיו לבית דין.

ויש להכריח יסוד זה מכמה דינים:

א. הר"ן (פסחים דף ג ע"ב מדפי הרי"ף הובא בבית יוסף סימן תלד) כתב שלא ניתן לבטל חמץ על ידי שליח כיון שהביטול הוא מתורת הפקר. עיי"ש. ולכאורה מדוע עצם עשיית השליחות אינו מועיל כאות וגילוי שרצונו של בעל החמץ לבטל את חמצו, ובע"כ צריך לומר כנ"ל שכיון שעשה שליח הרי שגילה דעתו שרצונו לבטל רק על ידי שליח, ובזה מבאר הר"ן שלא מועיל ביטול על ידי שליח. ובצעם זו תמיהת הבית יוסף (שם) על דברי הר"ן 'אע"ג דביטול מדין הפקר נגעו בו שפיר יכול

לבטל על ידי שליח, משום דכיון דחמץ אינו ברשותו של אדם אלא שעשאו הכתוב כאלו ברשותו, בגילוי דעתא דלא ניחא ליה דלהוי זכותא בגויה כלל סגי'. אמנם לאשר כתבנו ניחא. וכן ראה להגאון מליסא בספרו מגן האלף (סימן תלד ס"ק ה). דו"ק.

ב. וכן יש להוכיח זאת ממה שכתב הרמב"ם (הלכות נדרים פרק יג הלכה ט) שלא מועיל לעשות שליח להפר נדר. (ראה מה שהארכנו בזה בסימן סה), וכתב הלחם משנה שהרמב"ם מדבר בנדרים שכבר נדרה, והוסיף הט"ז (יורה דעה סימן רלד ס"ק ל) שאפילו אם הבעל שמע את הנדר, גם כן ההפרה צריכה להיות על ידי הבעל בעצמו, ולא מועיל שליח. וכאן לכאורה גם נקשה מדוע עצם המינוי שהבעל מינה את השליח להפר את נדריו אינו גילוי ורצון של הבעל להפר את נדרי אשתו. ובע"כ כיון שעשה שליח להפר גילה את דעתו בכך שאין רצונו להפר אלא על ידי שליח, שבעצם זה לא מועיל להפר על ידי שליח.

ז

**יבאר דרך גם לחפצים להחמיר
כשיטת הסוברים שלא מועילה
שליחות בפרוזבול**

אך אמנם הרוצה להחמיר ולצאת ידי חובת כל השיטות הוא לשלוח

'מכתב' שבו יגלה את דעתו שרצונו שהם יעשו לו פרוזבול וכמו שכתב בשו"ת חתם סופר (חושן משפט סימן קיג, הביאו הפת"ש סימן סז ס"ק ג) 'קבלתי נועם מכתבו, ושם כתוב לאמור נוסח מסירת שטרותיו לפנינו בית דין דפה, אבל מעלתו שיחי' כתב כן בביתו, ואז בשעת כתיבה שלא בפני בית דין לא הועיל, ועכשיו בבוא הכתב לבית דין פשיטא שלא יועיל, אלא שבא להודיע לנו רצונו וחפצו לעשות פרוזבול, על כן אי אפשר מבלי שנכתוב אנחנו פרוזבול ויהיה הפרוזבול ההוא (שיכתבו הדיינים) תפקיע איסור שביעית, ואין לנו לכותבו אלא מזמן שנכתב כתבו בעירו, כי פרוזבול המאוחר פסול. וזה נוסחאו במוכתב תלתא כחדא הוינא ואתא קדמנא מכתב הנודע לנו בית דין חתומים מטה, וניכר לנו היטב שהוא כתיבת וחתימת יד החתום מטה, וזה היה נוסח הכתב ההוא, מוסרני לכם פלוני ופלוני ופלוני הדיינים שבמקום פלוני שכל חוב שיש לי שאגבנו כל זמן שארצה, פליני, ומדאתברר לנא שכן הוא אשרנוהו וקיימנוהו כדחזי ויהיה לפרוזבול זה כל תוקף ועוז עד יום ב' כ"ד מנחם אב יום כתיבת כתב הנ"ל, ובאנו על החתום פה ק"ק פלוני שנת תקס"ה שהוא שמיטה'. עיי"ש. (וראה בשו"ת שבט הלוי חלק ה סימן ריג מה שכתב לבאר את דברי החתם סופר הנזכר).

אמנם כפי המבואר בחתם סופר צריך שהדיינים יכירו את חתימת ידו, וכבר כתב בספר שבות יצחק (שם) בשם הגרי"ש אלישיב זצ"ל שיכולים הדיינים לאמת את חתימת ידו על ידי מסמך אחר רשמי שבו הוא חתום.

המורם מכל האמור

ניתן לעשות ולמנות שליח באמצעות האתר האינטרנט. ובכן אין בכך **ולהלן** אציג את שני האפשרויות:

א. שימנה שליח שיכתוב שטר שפלוגי מוסר לכם חובותיו:

שטר השליחות שיהיה באתר הוא כך:

ב. בשבת _____ לחודש _____ שנת חמשת אלפים ושבע מאת
ממנה את ר' _____ להיות שלוחי למסור את חובותיי לבית הדין _____
ועל זה באתי על החתום _____ ת.ז. _____ כתובת _____

שטר פרוזבול על ידי שליחות

במותב תלתא כחדא הוינא ואתא קדמנא ר' _____ בן _____ שנתמנה _____ ב. _____
בשבת לחודש _____ שנת חמשת אלפים ושבע מאות _____ להיות שלוחי של ר' _____
לומר לפניכם שמשלחו הנזכר למעלה מוסר לכם הרבנים, הרב _____
הרב _____ והרב _____ הדיינים בבית הדין _____ שכל חוב
שיש לו בין בשטר ובין בעל פה, שיגבם כל זמן שירצה, ויפינו כוחו של המשלח הנזכר למעלה שיוכל לגבות את כל
חובותיו על ידי פרוזבול זה כתקנת חז"ל ועל זה באנו על החתום ב. _____ בשבת _____ לחודש _____
שנת חמשת אלפים ושבע מאות _____ לבריאת העולם

נאם _____

נאם _____

נאם _____

ב. כתב לבית דין

ב. בשבת _____ לחודש _____ שנת חמשת אלפים ושבע מאת _____

מוסרני לכם הדיינים הרב _____ הרב _____ הרב _____ בית הדין _____ שכל חוב שיש לי שאגבנו כל זמן שארצה.

ועל זה באתי על החתום _____ ת.ז. _____ כתובת _____

יש לצרף מסמך רשמי עם חתימת ידו של אותו אדם שהדיינים יכירו את חתימתו שאכן זה הוא ומספר תעודת זהות מספיקה לכך.

ג. שטר פרוזבול על ידי מכתב לפי החתם סופר

במותב תלתיא כחדא הוינא ואתא קדמנא מכתב הנודע לנו בית דין חתומי מטה וניכר לנו היטב שהוא כתיבת וחתימת ידו של ר' _____ בן ר' _____ שנכתב ב _____ בשבת לחודש _____ שנת חמש אלפים ושבע מאות _____ וזה נוסח הכתב החוא מוסרני לכם הרב _____ והרב _____ והרב _____ בית הדין _____ שכל חוב שיש לי שאגבנו כל זמן שארצה ויפינו כוחו שיוכל לגבות כל חובותיו על ידי פרוזבול זה כתקנת חז"ל, ועל זה באנו על החתום ב. _____ - בשבת _____ לחודש _____ שנת חמשת אלפים ושבע מאות _____ לבריאת העולם.

נאם _____

נאם _____

נאם _____

האם נשים כיום צריכות פרוזבול¹

לכבוד הגאון הגדול מרן הראש"ל הרב יצחק יוסף שליט"א
שלום רב!

בדבר בקשתו שאערוך אני העני לפני הדרת גאונו תשובה האם נשים כיום צריכות פרוזבול בפני עצמן או שיכולות לסמוך על פרוזבול של הבעל, וזאת מכיון שנשים רבות בזמן הזה המה כאוניות סוחר ורבים מהן עובדות מחוץ לביתן ומרוויחות כסף רב, והשאלה האם האשה צריכה לעשות פרוזבול לעצמה כיון שהכסף הזה שייך לה, ולא יועיל הפרוזבול שעשה בעלה, או שהכסף שהאשה מרוויחה שייך לבעל וממילא היא יכולה לסמוך על הפרוזבול של בעלה.

ובכדי לענות על שאלה זו יש לדון איך להגדיר את הזכות של המעשה הידים בימינו בעידן המודרני שרובן של הנשים עובדות לפרנסתן מחוץ לביתה, האם הכסף כיום שאשה מרוויחה מחוץ לביתה הוא שייך לבעל או לא.

ושומה עלינו לברר את הנידונים הבאים:

א. האם יש להגדיר את העבודה כיום מחוץ לבית כהעדפה שע"י הדחק.

ב. האם כיום הבעל יכול לכוף את האשה לעבוד מחוץ לבית.

ג. אשה העובדת מרצונה מחוץ לבית.

א

האם יש להגדיר כהעדפה שעל ידי הדחק

א

מחלוקת הראשונים בהעדפה שע"י הדחק

הגמ' בכתובות (ס"ו ע"א) הביאה את מחלוקת ת"ק ור"ע במשנה בנדרים (פ"ה ע"א) גבי העדפה שע"י הדחק ופירשה הגמ': בהעדפה ע"י הדחק כולי עלמא לא פליגי דבעל הוי, כי פליגי בהעדפה שע"י הדחק ת"ק סבר דבעל הוי, ורבי עקיבא סבר לעצמה.

ועוד מבואר שם בגמ': בעי רב פפא עשתה לו שתים בב"א מהו, בעי רבינא שלש או ארבע מהו תיקו.

ונחלקו הראשונים בביאור ספק הגמ' הנ"ל רב האי גאון (הביאו הראש"ש פ"ו סימן ב') ביאר שספקו של

רב פפא הוא אליבא דת"ק וז"ל: דלרבנן קא מיבעי להו, דילמא אע"ג דבהעדפה שע"י הדחק אמרו רבנן דלבעלה וכו', אפשר דלא מחייבא ליה אלא מלאכה אחת, אבל לא שתיים בב"א. ואם תימצי לומר שתי מלאכות (בב"א) שכיח דעבדה והוי דבעל, בעי רבינא שלש וארבע מהו. עכ"ל. והסיק הרא"ש שם דלפי פירוש זה כיון דסלקינן ביה בתיקו הוי לעצמה.

אולם רבינו חננאל (הב"ד הרא"ש שם) פירש שספק הגמ' הוא אליבא דר"ע וז"ל: ובעי לר"ע דאמר העדפה שע"י הדחק לעצמה (האם) הוא הדין נמי כשעשתה שתי מלאכות, או דילמא כיון שע"י הדחק הוי לבעלה ה"ה שתי מלאכות הוי לבעל דלא אמר ר"ע דהעדפה שע"י הדחק לעצמה אלא כשעושה מלאכה בשעה שבני אדם ישנים. אבל לרבנן דאמרי העדפה שע"י הדחק לבעלה כ"ש אם עשתה שתיים שלא ע"י הדחק (שהבעל זוכה). עכ"ל. **וכן** פירשו תוס' (שם ד"ה והא) בזה"ל: בעי רב פפא עשתה לו שתיים בב"א

מהו, או דילמא הוי של בעל, דכל זה הוא מעש"י כיון דהוי בשעת מלאכה, והוי במקום מעה כסף, והעדפה שע"י הדחק דאמר ר"ע דהוי שלה, היינו שעושה מלאכה בשעה שבני אדם ישנים. עכ"ל. וכן הבין הר"ן (כ"ד ע"א ד"ה כי) בדעת רש"י (ד"ה מה) ולפי פירוש זה שהגמ' דנה בדעת ר"ע כתבו הר"ן (שם) והרא"ש (שם) דהלכה כדברי ר"ע.

אולם הרי"ף (כ"ד ע"א) הכריע להלכה כדברי רבנן, וכ"כ הרא"ש (שם) בשם רבינו האי, וכך משמע מדברי הרא"ש עצמו (סימן ה' אות ט"ו). והר"ן (שם) כתב דכן היא שיטת הרמב"ם (הלכות אישות פכ"א ה"ב) בזה"ל: דחקה עצמה ועשתה יותר מן הראוי לה המותר לבעל. עיי"ש. וכן במק"א (שם פי"ב הכ"ב) כ' בזה"ל: דחקה עצמה, ביום ובלילה ועשתה ואכלה אין לה כלום. עכ"ל.

ג'

תמיהת הר"ן בשיטת הרמב"ם והרי"ף שפסקו אליבא דת"ק ישובו של הרב המגיד וביאור הב"י

והר"ן (שם) תמה על שיטת הרי"ף והרמב"ם בזה"ל: ואני תמה עליהם למה לא הביאו בעיא דרב פפא ורבינא, שכיון שהם פוסקים כרבנן, משמע דס"ל דהני בעיין לרבנן נינהו, והיה להם ז"ל להביא. עכ"ל.

וכבר הרגיש בזה הרב המגיד וכתב דמה שהרמב"ם והרי"ף לא הזכירו את בעיות רב פפא ורבינא משום שהם סוברים שספקות הגמ' הם אליבא דר"ע ולמרות שאין הלכה כמותו. וביאר הב"י בזה"ל: דאע"ג שהם פוסקים כרב האי

מ"מ לאו מטעמיה, דאיהו פסק כן משום דמשמע ליה דהני בעי אליבא דרבנן שייכי, ואינהו [הרמב"ם והרי"ף] ז"ל אע"ג דמשמע להו דהני בעי אליבא דר"ע שייכי, פסקו כרבנן משום דבכל דוכתא קי"ל הלכה כרבנן. והא דבעיי אמוראי הני בעיי אליבא דר"ע, לפרושי טעמיה אתו, אע"ג דלית הלכתא כוותיה. עכ"ל.

והנה השו"ע בסימן זה העתיק את לשון הרמב"ם הנ"ל: דחקה עצמה ועשתה יותר מן הראוי לה, המותר לבעל. ע"כ. וכן לעיל (סימן ע' סעי' י"א) כתב בזה"ל: דחקה עצמה ביום ובלילה וכו', אם עשתה והותירה הכל שלה. עיי"ש.

והעולה מדברי השו"ע, שכל העדפה, וכל מותר הכל שייך לבעל.

ד'

דברי הב"ח שהמנהג לא להוציא העדפה וביאור שיטתו

אולם הב"ח (ד"ה רב האי) האריך בשיטות הראשונים וכתב בזה"ל: ולפענ"ד דהכי נקטינן שלא להוציא שום העדפה ע"י הדחק מיד האשה. ועוד כתב: וכן נוהגין במדינות אלו ויש לו יסוד על דעת רבינו חננאל והרא"ש, ודלא כמו שכתב השו"ע בסתם כדברי הרמב"ם. ע"כ. והביאוהו הח"מ (ס"ק ב'), והב"ש (ס"ק ב'). ולדבריהם גם מציאתה אין להוציא מידה, וכן פסק להדיא הב"ש (סימן פ"ד ס"ק א' בסופו), יוצא שלפי דברי הב"ח הכל שייך לאשה.

כתב הב"ח שהשכר נשאר בידי האשה. עיי"ש.

ובספר ערך שי (סימן ע' ד"ה וי"ל) ביאר אחרת את כוונת הב"ח, דכוונתו שלא מוציאים מיד האשה כיון שהיא מוחזקת ויכולה לטעון קים לי, ומיירי שאינה צריכה לקבל מזונות מיד הבעל כגון ששילם לה מראש את המזונות, דאם מיירי שעכשיו עומדת לקבל את המזונות מהבעל הרי הבעל יכול לטעון קים לי שהיא חייבת לי את ההעדפה, ויש לו זכות מחוב המזונות עיי"ש בארוכה.

וראיתי בשו"ת ברכת שלמה (סימן כ"ד אות א') שכתב: מורגש הדוחק לאוקמי כי באופן כזה מיירי הב"ח, כי הרי אם מטעם קים לי קאתינן מה חידש לן הב"ח, דאם הכוונה לעניני תפיסה ומוחזק ומטעם קים לי הרי בודאי שכך היא ההלכה בכל מקום, שאין להוציא מיד המוחזק, אלא מוכרח מדבריו

האחרונים ביארו את דברי הב"ח בב' אופנים, המנחת פיתים (כאן) הביא את דברי הח"מ בשם הב"ח דנוהגים במדינות אלו שלא להוציא מיד האשה שום העדפה, והטעם הוא כיון דהראשונים נחלקו אם העדפה שע"י הדחק הולכת לבעל או לא, לכן מספק

שכוונתו לפסוק שכך היא ההלכה לאשה מ"מ יש זכות לאשה לזכות שהעדפה שייכת לאשה אף שהבעל מוחזק במזונות ומשלם כעת מזונות

ה'

דברי הפד"ר ועוד אחרונים הסומכים ע"ד הב"ח

בפסקי דין הרבניים (ח"א עמו' 92) וכן העלו בפסקי דין הרבניים (ח"ד עמו' כתבו בזה"ל: ומכיון שהב"ח ונו"כ השו"ע פוסקין כן, הרי שאין להוציא מהאשה העדפה ע"י הדחק. עכ"ל. אולם העירו שם דכאשר האשה תבחר להחזיק באותה העדפה שע"י הדחק, לא תוכל בו זמנית גם לתבוע דמי מזונות מלאים מבעלה. דהרי לפי שיטת השו"ע כספי העדפה שייכים לו, ונהי שאין בכוחו של הבעל להוציא מידה כספים אלו מכח הספק, הרי שיכול הבעל ליקח כספים אלו ממזונותיה, בטענה שכספים אלו שייכים לו. ולמעשה יחשב הדבר שהוא נותן לה מזונות ממעות שכבר בידה. וזה מה שכתב הט"ז (ס"ק ב') וז"ל: ואף שכתב הב"ח דהאידנא אין מוציאין מהאשה ודחקה ועשתה יותר מהראוי, עכ"פ אם הוא מוחזק אין מוציאין מידו. עכ"ל.

וכן העלו בפסקי דין הרבניים (ח"ד עמו' 221) בזה"ל: העדפה שעל ידי הדחק שייכת לבעל, אך יש סוברים שנוהגים שלא להוציא מיד האשה, ולכן להלכה אין להוציא מהאשה כשהיא מוחזקת. אולם כשאנו באים לחייב הבעל במזונות הרי אין לחייבו, מאחר שלפי דעת הטור והשו"ע שייכת העדפה לבעל, א"כ יכול לומר לה צאי מעש"י למזונותיך, ואי אפשר להוציא ממנו סכומים נוספים. עכ"ל. וע"ע בפסקי דין הרבניים (ח"א עמו' 193). וכן סוברים הרבה מן האחרונים: ההפלאה (ס"ק ב'), ובשו"ת מהרש"ם (ח"ד סימן צ"ב), ובשו"ת מנחת יצחק (ח"ח סימן קכ"ח), עיין בפסקי דין הרבניים (ח"א עמו' 92, ח"ו עמו' 28, ח"ח עמו' 278), ובעוד כמה מקומות, וכן נוקט מרן אלישיב זצ"ל בקובץ תשובות (ח"א סימן קע"ג).

י'

לפוסקים כשיטת השו"ע האם אפשר לטעון קים לי כדברי הב"ח

והנה לכאורה הרי אנן אזלינן בתר מרן השו"ע ומדבריו עולה שכל העדפה, וכל מותר, הכל הוא שייך לבעל. וכן כתב החזון איש (כתובות סימן ע' ס"ק ה') אחרי שהביא את מנהגו של הב"ח שלפיו אין להוציא שום העדפה שע"י הדחק מהאשה כתב בזה"ל: ונראה דלא מנהג רוב ישראל קאמר הב"ח, שהרי לא שלח בכל גבול ישראל על זה, ואחרי שמרן ובית דינו

גם הב"ח והח"מ לא נחלקו עליו אלא אמרו שאין להוציא שום העדפה שע"י הדחק, א"כ וודאי שכוונתם לומר שדברי מרן שכ' שהם לבעל היינו כשאינה מוחזקת בהם. עיי"ש. ואכתי קשה להעמיד כן בדברי השו"ע, דהשו"ע מיירי בכל האופנים.

ובשו"ת משפטי עוזיאל (אהע"ז ח"ז) כתב: קושטא הוא דמרן והרמב"ם ז"ל פסקו דהמותר לבעל, אבל הב"ח והב"ש וח"מ כתבו מנהג שלנו שאין מוציאים מידה דמי מלאכה שע"י הדחק, וכל מה שמכניסה האשה משכר עבודתה הרי הם בכלל העדפה שע"י הדחק, הלכך הרי הם בכלל נכסי מלוג, וילקח בהם קרקע והבעל אוכל פירותיו. ולא ראיתי מי שחולק על מנהג זה, הלכך גם לדידן שקבלנו הוראות מרן אם נהגו מנהג זה הולכים אחריו, ועל כגון זה נאמר מנהג מבטל הלכה (ירושלמי יבמות רפ"ז).

והרמ"א ובית דינו נהגו להוציא וזהו מנהג רוב ישראל שקבלו הכרעת השו"ע. ומנהג הב"ח ז"ל נראה שהונהג על פי דעתו ז"ל שהוא ספיקא דדינא, ומ"מ נראה דאין לזוז מפסק השו"ע אחרי שדעת רב האי גאון והרי"ף והרמב"ם פסקו דהלכה כחכמים, וזהו גם דעת הרשב"א הובא בר"ן וכו', וזה דעת הרי"ד בשטמ"ק, וזה דעת המגיד משנה. והרא"ש והר"ן לא כתבו שהוא ספיקא אלא שלא הוסיפו על הראשונים ושנו דברי שניהם, והוי ליה ר"ח ז"ל יחידאה, ולדעת המגיד משנה גם לפי הר"ח אין הכרע דהלכה כר"ע, דאע"ג דרב פפא ורבינא מבעיא להו אליבא דר"ע, לברורי מילתא דר"ע קמבעיא להו. והלכך אחרי שהשו"ע והרמ"א סתמו כרבים למה לא נקבל הכרעתו. עכ"ל.

אולם בשו"ת ויוסף אברהם (סימן ב' דף כ"ו ע"א) כתב דאף שאנו אין לנו אלא דברי מרן שסתם דבריו, מ"מ

ז'

הגדרת העדפה שע"י הדחק

מלאכה. ע"י הדחק - כגון שדחקה עצמה והעדיפה. עיי"ש.

וכפי שמבואר בראשונים שהעדפה תיתכן בכמות העבודה שעושה כמה מלאכות בב"א וכדברי רש"י: שומרת קישואים, וטוה פשתן, ומלמדת שיר לנשים בשכר, ומחממת ביצים בחיקה או ביצי תולעים העושים

והנה אחרי שכיררנו את שיטות הראשונים והאחרונים בזה הענין יש לברר איזה מלאכות ניתן להגדיר כהעדפה שע"י הדחק.

בפשוטו כבר רש"י (כתובות ס"ו ע"א) הגדיר בלשונו: שלא ע"י הדחק - כגון שהיא ערנית ובעלת

משי. עכ"ל. ויתכן בשעות העבודה וכפי שכתב הרא"ש (פ"ו סימן ב') וז"ל: כגון שעשתה מלאכה בשעה שבני אדם ישנים. והתשב"ץ (ח"ג סימן קל"ח) כ' כגון שהיתה משכמת ומערבת יותר מדאי.

ובפסקי דין הרבניים (ח"א עמ' 82) הגדירו זאת שעבדה בהתאמצות יתירה מהרגיל. וכן בפסקי דין הרבניים (ח"ח עמ' 279) דנו שם גבי אחות העובדת בלילות בבית חולים וקבעו שם: כי אין לך ע"י הדחק גדול מזה ובכגון אלו תוכל האשה לומר קים לי שהעדפה ע"י הדחק שייכת לאשה וכמו שכתבנו אודות עשיית צמר הכל כמנהג המדינה. עיי"ש. [וע"ע בארוכה בבירור ההלכה סימן י"ב אם ניתן להגדיר עבודה במשמרות כהעדפה שע"י הדחק, או שזה הרגילות באותה עבודה, והיום הוא תחליף ללילה].

אמנם יש להעיר ע"ד דלכאורה היה מקום להגדיר את העדפה שע"י הדחק שלא רק מה שהיא עושה יותר מהרגיל אלא בעצם כל עבודתה מחוץ לבית הכל הוא בגדר העדפה. ואבאר זאת בהקדים דברי הרשב"א (הביאו הב"י סימן צ"ה) וז"ל: שהרי האשה אינה חייבת לטרוח לסתור ולבנות לעקור ולנטוע ולא להתעסק ברבית, אלא לעשות בצמר ואם רוצה הבעל לשנותה למלאכה אחרת אינו רשאי שאינה אצלו כעבדים, אי נמי כפועלים שאמר להם עשו עמי מלאכה היום

ולפיכך מציאתן לבעל הבית, משא"כ במציאת האשה דמן הדין מציאתה לעצמה, אלא שתקנו שתהא לבעל משום איבה, וכדאיתא בירושלמי בפרק מציאת האשה (ה"א) וכיון שכן אם ניוזנית משל יתומים אם השביחה או הרויחה במעות למה אנו דנין שבח וריוח זה כמעשה ידיה להיות ליתומים אלא מן הדין הייתי אומר שכל שהרויחה לעצמה ומשלמת ליתומים וכו'. ע"כ.

מבואר מדברי הרשב"א שכל הדין של מעשה ידים שהם תחת מזונות זה מעשה ידיה שהבעל יכול לכופ את אשתו לעשות טוויה, אבל לצאת מן הבית ולעסוק בדברים שאינם רגילים אין זכות לבעל לכופ אותה, וא"כ לדברים אלו שהבעל אינו יכול לכופ אותה אין להם דין של מעש"י אלא של העדפה.

אלא שכיום רוב הנשים אינם עסוקות בתפירה וטוויה אלא יוצאות מהבית ועובדות בכל מיני משרדים. ועיין בפתחי חושן (שם) שכתב דהיום הבעל לא יכול לכופ את אשתו ללכת לעבוד מחוץ לבית והיום נשים שיוצאות הוא בלית ברירה כי מקום האשה הוא בבית ואין זה ממידת הצניעות ולפי חידושו של הרשב"א הוא נקרא העדפה. עיי"ש. וחזינן מדברי הרשב"א דכל עבודתה מוגדרת כהעדפה.

אלא שבשו"ת מהרש"ם (ח"ד סימן צ"ב) כתב שקשה לסמוך על

במלאכה ובסרסרות ובכל דבר ואינה יכולה לקנות חפצים ומלבושים במעשי ידיה בלא רשות היבם. עכ"ל. ומבואר דלאו דווקא במעש"י של טווית צמר אלא גם רווח סרסרות. עיי"ש.

דברי הרשב"א שהביא הב"י, דהנה הב"י עצמו בסימן ק"ס הביא משו"ת הרא"ש (כלל נ') שכתב וז"ל: באותם שלשה חדשים שהיא ניוזנית מעשה ידיה ליבם בכל מה שתרויח בין

ח'

הגדרה שלא זמן העבודה הוא הקובע אלא כמות העבודה

התחלת מעשי ידיה לא חל עליהם שם מותר. עכ"ל.

וי"ש להוסיף על דבריהם דהנה רש"י (נ"ט ע"א ד"ה שמא) כ' וז"ל: שמא תעדיף עליו יותר ממה שפסקו לה חכמים משקל ה' סלעים דמותר זה אינו שלו. ע"כ.

ומשימיע מדברי רש"י שפירש את ענין העדפה שזה מותר, ולכאורה צ"ב דהרי יסוד הענין של מותר הוא שהאשה עבדה עבודה רגילה, ומה שעשתה בזמן רגיל שווה יותר מה' סלעים. אבל העדפה שורשה ויסודה שהאשה עבדה יותר מהזמן או יותר סוגי עבודות בזמן אחד, וכמו שפירשו התוס' (שם ד"ה ר"ע) וכן מבואר מפשטות הגמ' בריש פרק מציאת האשה. ונראה לבאר כוונת רש"י שהעדפה לאשה היא רק אחרי שנתנה לבעלה ה' סלעים כגון שבמקרה של עבודות הרגילות היא לא הרוויחה ה' סלעים אין העדפה לאשה עד שתשלם ה' סלעים לבעלה. וזה כוונת רש"י דמותר זה אינו שלו. דלא מיירי על זכות הבעל ועבודה אלא זכותו בתוצאה של העבודה, כלומר הרווחים לבעל.

וי"ש עוד הגדרה העולה מדברי ההפלאה (ס"ק ב') שכתב בזה"ל: וכתבו האחרונים דתוכל לומר קים לי שהעדפה ע"י הדחק שייכת לה. ובחידושי כתבתי שיש לומר דאף לשיטת רבינו חננאל יש לחלק שאם עשתה כדרך שהיא מחוייבת כגון חמישה סלעים בזמן הש"ס, וכן בזמן הזה כשיעור החיוב, ואח"כ דחקה את עצמה בלילות ועשתה יותר בזה ס"ל לרבינו חננאל כר"ע דהעדפה לעצמה (כוונתו לומר שבזה יש ספק ויכולה לטעון קים לי). אבל אם אינה בעלת מלאכה ולא עשתה בצמר (דהיינו שלא הספיקה לעשות) כשיעור המחייב ודחקה עצמה בימים ובלילות להשלים השיעור, אף שאינה מחויבת בכך, לכו"ע העדפה זו לבעל. עכ"ל.

ובפסקי דין הרבניים (ח"ז עמ' 301) כתבו לפי דברי ההפלאה וז"ל: כי לא זמן העבודה קובע את השם מותר, אלא המצב מבחינה עובדתית הוא הקובע אם עבודה זו בשם מותר תכונה, או שעדיין לא הגיע למצב שכזה, מאחר שלא התחילה עדיין הרי מותר אין כאן, ולא חשוב מה שהיא עובדת ומתי שהיא עובדת, אלא אם זאת

ט'

הגדרת הכסף היא כנכסי מלוג

ואחרי שהגדרנו מה נקראת העדפה שע"י הדחק יש לברר מה דין אותם כספים. הב"ש (סו"ק ב') כתב שאותם הרווחים שזוכה בהם האשה מדין העדפה שע"י הדחק מוגדרים כנכסי מלוג ולכן האשה חייבת להשקיע אותם במקום שהבעל יכול לאכול מהם פירות וכמו שמבואר בשו"ע (סימן פ"ה סעי' י"ג). והב"ש שם ביסס את דינו עפ"ד תוס' (נ"ט ע"א ד"ה ר"ע) שכתבו באחד מתירוניהם: כי חלקה (העדפה שע"י הדחק) משועבד לו (לבעל) שילקח בהם קרקע והוא יאכל פירות. עכ"ל. וכדברי הב"ש כן כתבו עוד אחרונים: בשו"ע לבעל המרכבת המשנה (סעי' ז'), ובשו"ת מהר"י באסאן (סימן מ' דך כ"ה טור ד' ד"ה אמנם), ובספר מנחת פיתים (כאן סעי' א' ד"ה שם), ובשו"ת בית שלמה (מסקלא ח"ב יו"ד סימן ק"ט).

והבית מאיר כתב ע"ד הב"ש: איני יודע למה כתב הכי בפשיטות הא

מתירוצם הראשון (של תוס') משמע איפכא דלגמרי הם שלה ואין לבעל שום אכילת פירות. וכו', ואולי הב"ש לשיטתו (עיי' סימן ס"ח ס"ק ג' וסימן

ומה שכתב הבית מאיר דהכא איכא ספק ספיקא, כוונתו לומר דהכא יש לבעל ס"ס להוציא מידי האשה את רווח העדפה, דשמא העיקר כדברי השו"ע והרמב"ם והטור שכל העדפה שע"י הדחק לבעל, ואם תמצא לומר שהלכה כדברי ר"ח ועוד שהרווח שייך לאשה, שמא הלכה שהם כנכסי מלוג ועכ"פ הפירות הם שלו.

והחזון איש (אעה"ז סימן ע' ס"ק ז') חלק על הבית מאיר בהבנת דברי התוס' וז"ל: וי"ל דהתוס' מספקא להו דגם כנכסי מלוג אלמיהו רבנן ולא מפסיד פירי, ומ"מ יפר דאי אפשר לצמצם ואולי יאכל קרן של העדפה, וכיון שהמרדכי ר"פ מציאת האשה כתב בפשיטות דלוקחין קרקע בהעדפה והוא ז"ל מתלמידי בעלי תוס', אין לפקפק בזה. עכ"ל.

וכן בספר ערך שי כתב לבאר את דברי התוס' באופן שבשני התירושים דעתם לדון את העדפה כנכסי מלוג, ודלא כהבית מאיר.

ביאור דברי אחד האחרונים ע"פ הנ"ל בנ"ד

והנה ראיתי בספר אמרי יעקב על שו"ע הרב (חו"מ סימן ו' ס"ק ל"ו) שכתב דאופן נשים שעובדות בתור מורות ופקידות מסחר וכדו' ויש בהם שאינם חייבות בזה, הוא בגדר דחקה עצמה יותר מחיובה שאין מוצאים מידה כדכתב הב"ח. עיי"ש. וסברתו מבוארת שם שרק עבודות בית כגון תפירה שיין לכופ את האשה אבל עבודות מחוץ לבית לא.

ואין להעיר דהרי קיי"ל כוותיה דהתירוף השני דעיין ביד מלאכי (כללי תוס' אות כ"ד) שהביא בזה מחלוקת בין האחרונים. אמנם גם אי נימא כדברי האחרונים שהלכה כתירוף השני, הבית מאיר סמך על דברי התוס' בקידושין (ס"ג ע"א ד"ה יפר) ששם הביאו רק את התירוף הראשון. ולפ"ז פסק הבית מאיר כמו התוס' בקידושין וכתירוף הראשון, ולפ"ז ניתן לומר דכיון שהאשה מוחזקת במעות מכח המנהג יכולה היא לומר קים לי כדברי הבית מאיר.

ועוד כתב הבית מאיר שם שיש להשוות את דין העדפה ע"י הדחק לדין צימצמה והותרה דמבואר בסימן ע' סעי' ג' לפי הרבה מן הפוסקים אם הרעיבה את עצמה הכסף הוא שלה לגמרי, עיין בפת"ש (שם) וכתב הבית מאיר: ה"ה לרבי עקיבא מה שהעדיפה ע"י הדחק מעש"י לגמרי הם שלה דתרווייהו ע"י הדחק שלה הם באים. עכ"ל.

אמנם יש להעיר על דברי האמרי יעקב מדברי הב"ש הנ"ל שכתב דהעדפה לא שייכת לגמרי להאשה אלא יש לזה דין נכסי מלוג שהיא צריכה לקנות קרקע והוא אוכל פירות, וראיתו מתוס' (נ"ט ד"ה ור"ע) שמקשה למה הבעל יכול להפר הנדר בקונם מע"י כיון שהעדפה היא לאשה לר"ע הרי אין זה דברים שבינו לבינה ותוס' מתרצים שכיון שיש להעדפה דין נכסי מלוג זה נקרא דברים שבינו לבינה. ובאמת ראיתי בהמשך דברי האמרי יעקב שציין לדברי הב"ש ונשאר בצ"ע, ושמה כוונתו כנ"ל.

ויתכן לבאר את דרכו לפי דברי הבית מאיר שתולה את דברי הב"ש באחד מב' התירוצים שאה"נ בתירוף השני מתרצים התוס' שהעדפה יש לה דין נכסי מלוג כמו דברי הב"ש אולם

י"א

הגדרת חמש סלעים בימינו

לעשות משקל ה' סלעים בצמר. והעיר רואים מהגמ' שאשה שעבדה בלילה הוי בספר פתחי החושן (אישות העדפה ע"י הדחק ולפי זה אשה פרק י' אות ט') שהיום אין ידוע לנו מהו שעבדה בלילה יכולה להחזיק לפי השיעור של חמישה סלעים, רק אנו המנהג דברי הב"ח.

ב

כסף המופקד בחשבון האשה אם היא נחשבת כמוחזקת בו ויכולת עיקול הנכסים

א'

הצעת השאלות

ולעיל הארכנו איך להגדיר את הכסף ואם הכסף מופקד בבנק על שם האשה מוחזקת בו מדין שהאשה האם הוא כנכסי מלוג או שהוא העדפה, והזכרנו בזה את מחלוקת שלה לגמרי, הבית מאיר והב"ש.

וכעת נברר שני דברים:

א. מה מוגדר כמוחזקת תחת יד האשה, ומה מוגדר כמוחזקת בבנק על שם האשה אם הוא גם מוגדר כמוחזקת.

ב. גם אם נסבור כפי השיטות שאין לבעל כלום בהעדפת האשה, אפי' לא אכילת פירות, האם עכ"פ הבעל יכול לעכב ממנה שלא תתן זאת לאדם אחר כיון שע"י כך היא מפקיעה את ירושת הבעל.

ב'

הגדרה במה נחשבת מוחזקת דימוי לדברי הרמב"ן

והנה הבית מאיר (שהזכרנו בבירור מהמון שבחזקת האשה, הוא בחזקת נכסי מלוג. ולכן אם היא טוענת שהכסף הוא שלה חזקתה מועילה, אך לומר שאינו מה שכתב הרמב"ן (ב"ב נ"א ע"ב) שכל נכסי מלוג, אין תפיסתה מועילה.

ג'

ביאור דברי הבית מאיר

ואחר המחילה אין זה דומה לדברי לה על מנת שאין לבעלה רשות בו, ויש הרמב"ן, משום שהרמב"ן מדבר הכחשה במציאות, אם הכסף הוא של הבעל או שהכסף ניתן לה מאחר, וזה על ממון שהאשה אומרת שאחר נתנו

סותר לחזקה שכל שביד האשה יש לבעל בזה אכילת פירות. והנה בנידוננו המציאות ידועה, שהיא מחזיקה מותר מעשה ידים שבאו על ידי הדחק,

שבזה נחלקו הראשונים, שמריעה את חזקת הבעל באכילת פירות.

ונראה שכוונת הבית מאיר כך היא, שחכמים אלימו את חזקת הבעל יותר מחזקת האשה, וכל מה שנמצא בידה, זה נחשב לנמצא בידו, וכן מבואר ברמב"ן שם בזה"ל: משום איבה וקטטה התקינו רבנן, ואם היתה

נאמנת נקיש ואתי תגרא הוא, ועוד דידו עדיפא מידה. עכ"ל. ובספיקא דדינא לא שייך מה שכתב הרמב"ן.

והנה נראה שגם אם הכסף מופקד בחשבון על שם האשה הרי היא נחשבת מוחזקת, וראיה ממה דמבואר בגמ' ב"ב (נ"א ע"ב מובא לקמן סימן פ"ו) המקבל פקדונות מן האשה יחזיר לאשה, ופירש הרשב"ם ולא לבעל, ואם נאמר שהנכס הוא בחזקת נכסי מלוג, למה שלא יחזיר לבעל מדין נכסי מלוג. (ועיין ברשב"א בסוגיא ב"ב שם וצ"ע).

ד'

עיקול הנכסים כיון שמפקיעה ממנו את הירושה

והנה גם אם נאמר שאין הבעל מקבל ממותר מעשה ידיה שעל ידי הדחק אפי' אכילת פירות, יש לדון האם האשה רשאית ליתן אותם לאיש אחר, וע"י כך תפקיע את ירושת הבעל, או שבזה הבעל יכול לעכב, הנה אם נאמר שהבעל נחשב לגביהם לוקח ראשון אפשר להטיל עיקול על נכסים אלו כדי

שהאשה לא תעבירם לאחר ובכך תפסיד את ירושת הבעל. (עיין לקמן סימן צ' בארוכה). אך אם אינו לוקח ראשון אע"פ שאם מתה האשה הבעל יורשה, אין אפשרות למנוע אותה מכך, ודמיא לבן שרוצה למנוע מאביו שימכור נכסי האב, כדי שתשאר לו ירושה דפשיטא דלאו כל כמיניה.

ה'

ידמה זאת למחלוקת ראשונים בנותן מתנה לאשתו וידחה

והנה לכאורה הוא מחלוקת ראשונים בדין נותן מתנה לאשתו (ב"ב נ"א ע"ב) דכיון שאין האיש אוכל פירות האם האשה יכולה לתת את המתנה לאדם אחר. דיש מן הראשונים

שסוברים דכיון שהבעל הסתלק ממתנתו לגמרי הרי היא יכולה ליתן את המתנה לאדם אחר, ויש מהראשונים שסוברים שכל המתנה שהבעל נתן לה הוא זכות אכילת פירות, אבל לא שתמכור אותה

ותתן אותה לאחר ובכך היא תפקיע ממנו את הירושה.
 מעשה ידיים הדבר תלוי במחלוקת איך תיקנו חכמים בזכות הבעל במעשה ידי אשתו, ובזה יתכן שכו"ע יודו שאם העדפה היא של האשה היינו שלה לגמרי גם שיכולה להפקיע ממנו את ירושת הבעל.
 אולם נראה שאין הדברים דומים כלל, דבנותן מתנה הדבר תלוי בדעת הנותן היינו בדעת הבעל, אולם בדין

ו'

מדמה זאת לדין צמצמה וידחה

והנה הבית מאיר שהזכרנו לעיל בין הדברים דן בדין צמצמה והותירה האם הממון הוא שלה לגמרי או שהבעל זוכה באכילת פירות ממה שצמצמה, (וכבר הארכנו בזה בספרי משנת אברהם סימן ע' בירור ההלכה סימן י"א עמו' תנ"ז), והבית מאיר שם הביא ראיה מהגמ' בנזיר (כ"ד ע"ב) אם האשה יכולה להביא קרבן ממה שצמצמה, ולכאורה אי נימא שמה שצמצמה נהפך הוא לנכסי מלוג הרי הגמ' יכלה להעמיד בפשטות שהקדישה בהמת נכסי מלוג, אלא משמע דאין האשה יכולה להקדיש נכסי מלוג דאלמוהו רבנן לשעבוד הבעל, ואילו מה

שצמצמה הרי הוא שלה לגמרי. עכ"ד הבית מאיר. *

והנה מדברים אלו נבוא ונפשוט את הספק בנידוננו, דהנה הרי בצמצמה אם זה שייך לה לגמרי ויכולה ליתן זאת להקדש על אף שבזה היא מפקיעה את ירושת הבעל, לכאורה הוא הדין הכא בדין העדפה יכולה היא ליתן זאת לאחר על אף שהיא תפקיע את ירושת הבעל.

אלא שיש לדחות, דאין ללמוד מהקדש שהוא מפקיע מידי שעבוד, ואף שאלמוהו רבנן לשעבודיה דבעל, הני מילי בעיקר זכות אכילת פירות, אבל בזכות להיות כלוקח ראשון לא אלמוהו.

א. ולכאורה יש להעיר על עיקר דבריו דהרי קי"ל (נדרים ל"ה ע"ב ולקמן סימן צ"א, עיי"ש בבירור ההלכה בארוכה סימן ו'). דהבעל חייב בקרבן אשתו, והנה הגם שתוס' והרא"ש חילקו שם בין קרבנות חיוב לבין קרבנות שהיא נדרה, אולם הרי הרמב"ם (שגות פ"י ה"ו) לא חילק בין סוגי הקרבנות, ומה שהקשו התוס' והרא"ש דכל יום תידור, ס"ל להרמב"ם דאינה קושיא שיכול להפר לה והוי דבר שבינו לבינה, משום שהוא מפסיד על ידה כסף.

ד'

יפשוט את הספק מדברי תוס' שהביא הבית מאיר

ויתכן לפשוט את נידונו לפי מה שכתבו תוס' שהביא את דבריהם הבית מאיר, בנוגע להוכחה שהבעל אינו זוכה בהעדפה של מעש"י כנכסי מלוג שכתבו דהבעל יכול להפר מפני שאינו יכול למנוע ערבוב ממונו במותר מעש"י. ולכאורה אם נאמר שהבעל עכ"פ זוכה בזה שהוא כלוקח ראשון, א"כ הדבר נוגע לו ושפיר יכול להפר, ולמה תוס' לא כתבו כן, אלא שמע מינה דאין לבעל דין לוקח ראשון כאשר אין לו דין נכסי מלוג.

ואל תדחה את הדברים, דהרי מבואר לקמן (סימן צ"ב) דגם אם הבעל הסתלק מזכות אכילת פירות, אכתי לא הסתלק מהזכות להיות לוקח ראשון, וחזינן דעל אף שאין לו אכילת פירות מ"מ הזכות להיות לוקח ראשון לא נפקע ממנו, וזה יש לדחות בקל, דהתם היתה לו זכות אכילת פירות אלא שויתר על הזכות הזו, אבל על הזכות של להיות לוקח ראשון הוא לא ויתר, אבל בנידונו מעיקרא לא תיקנו בזה אכילת פירות, ובזה אינו גם כלוקח ראשון.

ח'

גדר שהוא חל לאחר שאינה אשתו אם הוא מוגדר כבינו לבינה ויתלה את הדברים בדברי הר"ן ובעוד ראשונים

אלא שעל עיקר ההכרח מדברי תוס' יש לדון, דהנה המציאות שהבעל יהיה כלוקח ראשון ויזכה בנכסיה הוא בעצם לאחר שהאשה אינה כבר אשתו, ולכאורה המציאות מכריחה שאין זה דבר שבינו לבינה, ולכן אין הבעל יכול להפר, וממילא בנפול היסוד נפל הבנין ואין שום הכרח מדברי התוס' הנז'.

אלא שנראה לומר בזה שכבר על יסוד הדברים עמד הר"ן (כתובות נ"ח ע"ב) על דברי רב הונא בהא דאשה יכולה לומר איני ניזונית ואיני עושה, שהביאה הגמ' הא דתנן האומרת קונם שאיני עושה לפיך. וכתב שם הר"ן: שלא אלמוהו לשעבודיה של הבעל

שלא יוכל להפר, אע"פ שאמרו, שאין הנדר חל עד שיגרשנה. ותירץ שם דאזלינן בתר שעת הנדר וכיון שבשעה זו הרי היא אשתו הדבר מוגדר כבינו לבינה. (עיין בב"ש לקמן סימן פ"א ס"ק ו' שהביא את דברי הר"ן אלו, ועיין בפסקי ההלכה שם). אלא שהעיר הר"ן על זה ממה דאיתא בנדרים (פ"ה ע"ב) דר' יוחנן בן נורי אומר אשה שהדירה מעשה ידיה מבעלה, יפר שמא יגרשנה, ונמצא שלפי ר' יוחנן בן נורי גם מה שיקרה בעתיד לאחר שכבר לא תהיה אשתו הדבר נחשב לבינו לבינה, אולם חכמים האומרים שאין צריך להפר סברי שאינו נחשב לדברים שבינו לבינה, או משום שכל הנדר יחול אחרי שלא תהיה

אשתו אין להגדיר זאת כבינו לבינה, או משום דהוי נדר לאחר זמן כיון שבשעה שנדר לא מצא הנדר מקום לחול הרי הוא בטל ואינו קיים. עכת"ד הר"ן שם.

והעולה מהדברים שהר"ן מסתפק אם נדר שכל תחולתו היא לאחר שלא תהיה אשתו אם הוא מוגדר כדבר שבינו לבינה או לא. וא"כ אכתי יש לנו

ספק בראיה מדברי תוס'. **אלא** שמדברי הריטב"א והנימוק"י (נדריים שם), מבואר שגם נדר שיחול לאחר שתהיה אשתו אזלינן בתר שעת הנדר, והדבר מוגדר כבינו לבינה ששפיר הבעל יכול להפר, ולפי דבריהם אם נימא שהתוס' ס"ל כן, הראיה חוזרת למקומה.

ט'

העולה מהאמור

א. כסף המופקד בחשבון הבנק שלה הוא תחת חזקתה.

ב. אין להטיל עיקול על הנכסים שלא תתן אותם לאדם אחר.

ואחר כל הנ"ל יש לציין שיהיה אופן שגם לפי הב"ש הכסף של

העדפה ילך כולו לאשה ולא יהיה לבעל זכות אכילת פירות בו, כאשר הבעל סבור שהיא מרויחה פחות שאז ההעדפה היא כנכסים שאינם ידועים לבעל שאם מכרה ונתנה קיים כמבואר בסימן צ'.

ג

אם הבעל יכול לכופ את האשה לעבוד מחוץ לבית

א'

גדר חובת מעשה ידיים בימינו

הנה יש לדון בימינו בעידן המודרני שרובן של הנשים עובדות לפרנסתן מחוץ לבתיהן האם הבעל יכול לכופ את אשתו לצאת לעבוד מחוץ לבית.

הנה הרמב"ם (שם) והשו"ע (כאן) כתבו וז"ל: אם לא היה דרך נשי העיר לעשות כל המלאכות האלו (אריגה וטוויה), אינו כופה אלא לטוות הצמר בלבד וכו', הטווי היא המלאכה

המיוחדת לנשים שנאמר "וכל אשה חכמת לב בידיה טוו". עכ"ל.

והעולה מדברי הרמב"ם שבזמנו המלאכה שהנשים היו רגילות לעשות היא מלאכת הטוויה.

אך כיום נשתנו הטבעים ורגילות הנשים לעבוד מחוץ לבית, ויש לדון אם הבעל יכול לכופ את אשתו לעבוד מחוץ לבית.

ב'

דיוק הבית מאיר מדברי השו"ע ופד"ר פסקו את דבריו

סימן צ"ה) שכתב: הרי האשה אינה חייבת לטרוח ולסתור ולבנות לעקור ולנטוע ולא להתעסק ברכיית, אלא לעשות בצמר ואם רוצה הבעל לשנותה למלאכה אחרת אינו רשאי וסתמא משמע אפילו דרך מדינה זו אף בהנהו. ע"כ.

לאור הדברים האלו כתבו בפסקי דין הרבניים בכמה מקומות (ח"ג עמו' 208 ח"ח עמו' 304 ח"ב עמו' 223) שאין לחייב את האשה בעבודת הנהלה או פקידות וכדומה, שאינן מסוג עבודות טויית צמר, למרות שהאשה מוכשרת לזה וכמה נשים עוסקות בזה. ואין לבעל לדרוש לעבוד בעבודה אחרת. וכן סובר הפתחי חושן (ח"ח פ"י ס"ק ט').

והנה הבית מאיר (סעי' א') כתב לדייק מלשון השו"ע שכתב: ואם לא היה דרך נשי העיר לעשות כל המלאכות האלו אינו כופה אלא לטוות בצמר בלבד. וז"ל: יראה לענ"ד לדייק מלשון זה (אלא לטוות בצמר בלבד) הא אם אין דרכן כלל במלאכות אלו אלא באחרות, כגון בחרישה ובזריעה, או כמו בזמנינו בעסק משא ומתן, ומכ"ש ליסע לשווקים, עם כל זה שמנהגן כך מרצונן הטוב, מ"מ אינו כופה אלא לטוות בצמר וכדמסיים הרמב"ם והטויה היא המלאכה המיוחדת לנשים וכו'. ואך מדמה לטויה ואריגה וריקום שזה בכלל עושה בצמר, לאפוקי מה שאינו ממלאכות אלו אינו יכול לכופה. וכן מראה תשובות הרשב"א (ח"ב סימן ל"א, ח"ד סימן קנ"ב, הובא בב"י לקמן

ג'

ביאור דברי הבית מאיר

שכירת יום של הבעל תמורת המזונות, שנוכל לומר שזמנה שייך לבעל ולכן היא מחוייבת לעבוד בשבילו בזמן שלו בכל מלאכה הנוהגת ומקובלת במקום אין הדבר כן, אלא רק תיקנו והטילו על האשה מלאכות נשים אופייניות, תמורת המזונות שנתנו לה. עכ"ל.

ויסוד זה כבר מבואר בתשובת הרשב"א (שם) שכתב דפועל שאני שזמנו קנוי לבעל הבית ומציאתו לבעל הבית

ויש לבאר את סברת דברי הבית מאיר הנ"ל בהקדים ביאור הגדר דמזונות תחת מעש"י, דהנה בגמ' כתובות (ע' דף ע"א) מבואר שהאשה משועבדת לבעל למעש"י, אולם משום זה אין האשה נהפכת להיות כשכירת יום של הבעל, אלא חכמים הטילו על האשה מלאכות מסוימות תמורת המזונות.

וכן ביארו זאת בפסקי דין הרבניים (ח"א עמו' 82) בזה"ל: אין האשה

שלו, אמר רבי יוחנן טעם אחר באשה, מה הטעם אחר באשה מפני קטטה. עכ"ל.

והוסיף הרשב"א עוד נפק"מ לפי ההגדרה הנזכרת, דאם האשה נתבטלה ולא עשתה אינה חייבת לשלם, דאמרו שכל שהיא עושה מעש"י שלו אולם אם נתבטלה ולא עשתה אינה חייבת לשלם. עיי"ש. (וראה במשנת אברהם בסימן ע' בבירור ההלכה סימן י"ח עמו' תצ"ח שהארכנו בזה בשיטת הרמב"ם גבי הלך בעלה למדה"י).

ישירות, אולם באשה תקנו שתהא מצאיתה לבעל משום איבה, וכדגרסינן בירושלמי (פ"ו ה"א) רבי אבא רבי חייא בשם ר' יוחנן מה הטעם אמרו מציאת בנו בתו הקטנים, ועבדו ושפחתו הכנעניים הרי אלו שלו מפני שיכול לשנותן למלאכה אחרת. מה הטעם אמרו מציאת בנו בתו הגדולים, עבדו ושפחתו העבריים, הרי אלו שלהן מפני שאינו יכול לשנותן למלאכה אחרת. והרי אשתו שאינו יכול לשנותה למלאכה אחרת, ואמר מר מציאת אשתו

ד'

דברי הפד"ר דאפי' אין לכפותה לעשות בצמר

לעקור את חיוב המלאכה אלא רק את סוג המלאכה וממילא המנהג לא מעלה ולא מוריד.

ויתכן שגם לפי דברי הפד"ר הנ"ל הבעל יכול לכוף אשתו שתעשה עבודה קטנה כדי שלא תגיע לידי זימה, כמבואר בסימן זה בסעי' ב' דאינה יושבת בטלה ממלאכה כדי שלא תבוא לידי זימה.

ועתה ראיתי חידוש בפסקי דין הרבניים (ח"ג עמו' 208 ועמו' 216 ח"ח עמו' 304) דמכיון שהמנהג כיום גם לטוות בצמר יתכן שהאשה פטורה גם מעבודת צמר. וכן סובר מרן הגרי"ש אלישיב זצ"ל בקובץ תשובות (ח"א סימן קע"ג). והעולה מדבריהם שבימינו הנשים פטורות מכל עבודה. עיי"ש. ויש להעיר דיתכן דהחלוקה במנהג שמבוארת בדברי הרמב"ם היא לא

ה'

דן בדברי הפד"ר ומדקדק מדברי הרמב"ם כן

היה דרך נשי העיר לעשות כל המלאכות האלו אינו כופה אלא לטוות הצמר בלבד, שהפשתן מזיק את הפה ואת השפתים, והטווי היא המלאכה המיוחדת לנשים שנאמר וכל אשה חכמת לב בידיה טוו. עכ"ל.

אולם אחר העיון נראה דיש לדון בכל הנ"ל בהקדים דברי הרמב"ם הלכות אישות (פכ"א ה"א) שכתב בזה"ל: הכל כמנהג המדינה, מקום שדרכן לארוג אורגת, לרקום רוקמת, לטוות צמר או פשתים טווה, ואם לא

והעירו ע"ד הרמב"ם דהרי במשנה לא מצאנו אלא עשייה בצמר, אלא שהרמב"ם למד כן מדברי התוספתא (פ"ה ה"ג) דמה דאיתא הכל כמנהג המדינה הוא לאו דווקא, ולכן הוסיף בתוך דבריו רקמה ואריגה שמלאכות אלו כופין על עשייתן.

והעולה מן האמור, דאיך שהרמב"ם הוסיף על המנהג מלאכות אריגה ורקמה והשווה אותן לעושה בצמר שכופים על עשייתה, כך נוסף גם אנו את המנהג כיום. אולם יש מקום לדחות דמה שהרמב"ם דימה למלאכות אחרות מכיון שהן מלאכות הדומות לטווה בצמר המוזכרת במשנה אולם מלאכות שאינם דומות כלל ע"ז הרמב"ם לא דיבר. אולם מאידך גיסא הרמב"ם פתח את דבריו הכל כמנהג המדינה.

ועוד במה שהסתמכו בפסקי דין הרבניים על דברי הבית מאיר ע"פ הרשב"א, נראה שדבריהם הוא כיון שבזמנם הדבר היה משונה אם האשה הייתה יוצאת לעבוד מחוץ לביתה, אולם כיום הדבר נהפך לשיגרה שנשים יוצאות לעבודה מחוץ לביתן, ולכן לענ"ד נראה שכיום הבעל יכול לכפות את אשתו שתצא לעבוד כדרך כל הנשים.

ואחרי כותבי כל זאת מצאתי כן בפסקי דין הרבניים (חלק י"ד עמו' 227) שכתבו: ומה שמדייק הבית מאיר

מלשון הרמב"ם והטור שאם אין דרכה של אשה במלאכת הטווה אלא במלאכות אחרות כגון חרישה וזריעה או עסק מו"מ אינו כופה, אינו מוכרח, שאפשר ללמוד ברמב"ם והטור שאינו כופה אלא לטווה כאשר אין דרכן של נשים למלאכה מלבד אפיה ובישול וכיבוס וכדו' ממלאכת הבית, מ"מ יכול לכפותה רק למלאכת הטווה שהיא מלאכת הנשים ולא למלאכות אחרות, אולם אם דרכן של נשים לעשות מלאכות אחרות כגון מו"מ וכדומה י"ל שיכול לכפותה, ובאמת זהו פשוט לשון הרמב"ם והשו"ע מעשה ידיה כיצד הכל כמנהג המדינה ומשמע שיכול לכפותה לפי מנהג המדינה ומה שמפרש אריגה ריקום וכו', הוא מפני שבזמנם היה מנהג המדינה, ומשמע שאם משתנה מנהג המדינה יכול לכפותה לעבוד כמנהג המדינה, ואם לא היה הדין כך היה להם לרמב"ם ולשו"ע לפרש זאת, וגם הסברא נוטה לכך שאם מנהג המדינה שנשים עושות מלאכות אחרות מדוע שלא יהיה אפשר לכפותן לעשות כמנהג המדינה. עכ"ל.

[והנה מה שנכתב שם בסוף פסק הדין שהעובדת בטיפול ילדים בשכר, יש להגדיר זאת כשומרת קישואים שנכללת בכלל עבודת הנשים, כמבואר בכתובות (ס"ו ע"א). עיי"ש. הוא דבר תמוה דלא מוזכר בגמ' וברש"י שזה עבודה המיוחדת לאשה אלא רש"י בא לבאר איך אשה יכולה לעשות כמה

מלאכות כב"א, וזה פשוט, אלא שגם אם נלך בדרכם, לא הבנתי איך דימו שומר קישואין, לטיפול בילדים, דהרי בטיפול בילדים ושמירתם יש בזה טירחה רבה ואינו דומה כלל לשומר קישואין].

בטרם נישואיהן לומדות מקצועות שונים ומגוונים, כגון מורות, עובדות משרד, או מקצועות מדעיים, הרי עם נשואיהן

[**בפרט** כמו שמצוי היום עם בני תורה] הרי זה כמותנה ועומד מעיקרא שמתחייבת במדה שמשוחררת מהתעסקות שוטפת של צרכי הבית עצמם כגון גידול ילדים וכיוצ"ב לעסוק במקצוע שרכשה לה ומעשי ידיה שייכים לבעל אא"כ תאמר איני ניונית ואיני עושה. עיי"ש.

ד

עוד בענין הג"ל ובאשה העובדת מרצונה מחוץ לבית

א'

יתלה זאת במחלוקת הראשונים אם אשה שהייתה פטורה ממלאכה ועבדה מרצונה למי שייכים מעש"י

וכעת נדון בחלק השלישי באשה העובדת מחוץ לקורות ביתה מרצונה, האם יחשב הדבר כמעש"י או לא.

ונראה דיש לדמות זאת למה שמבואר בשו"ע (סימן זה בסעי' ב') שכ' בזה"ל: היה לו ממון הרבה אפילו היו כמה שפחות אינה יושבת לבטלה בלא מלאכה, שהבטלה לידי זימה.

ונחלקו הראשונים גבי ההכנסה ממלאכה זו, שהאשה עשתה לא בתורת חוב.

הר"ן (כ"ה ע"ב ד"ה הלכה) כ': וי"א דמלאכתה דידה היא, דכיון

והר"ן שם כתב על דברי הרשב"א ולא ידעתי מהו, דכל העדפה ברצונה נעשית וכו', ואפילו העדפה שע"י הדחק למי שפוסק כן, ומה ענין זה לכאן

(שהאשה חייבת לעשות מלאכה בכדי למנוע זימה), אבל קרוב הדבר לומר שאם תהא מלאכתה לעצמה, כיון שלא תצטרך לחשוב עם הבעל תתבטל ותבוא לידי זימה. עכ"ל.

והריטב"א (נ"ט ע"ב ד"ה רבי אליעזר) כתב בזה"ל: ומיהו מה שעושה דבעל הוי דלא עדיף מהעדפה שעל ידי הדחק דהוי דבעל אע"ג דעבדה מרצונה ושללא בחיוב, ויש לדחות דשאני העדפה דכיון שהיא מחוייבת לעשות לו עיקר מעשה ידיה עשו את הטפל כעיקר וזיכו לו העדפתה אבל בזו דשורת הדין היא פטורה מן העיקר ואינה עושה אלא כדי שלא תבא לידי זמה מה שעושה עושה לעצמה, כן נראה לי. עכ"ל. וכקושיית הר"ן על הרשב"א.

וכן הב"ש לקמן (סימן פ"ג ס"ק א') נראה שהעלה להלכה כדברי הר"ן, דהרי כתב שם דהרשב"א הוא דעת יחידאה.

ב'

דברי הבית יעקב דבעשירה אין לומר שכל המע"י שלה

אלא שהיה מקום לדון בכ"ז דהנה הבית יעקב שם סעי' ב' כתב בזה"ל: והנה אי אפשר לומר כלל דס"ל להנך פוסקים דבעשירה כל מע"י שעושה אף מרצונה לאשה, דא"כ מציאתה ומותר דתנן שהוא לבעל הכל מיירי בעניה ובעשירה הכל שלה ותהיה האשה הנושאת ונותנת תוכל להרויח לעצמה, הא ודאי ליתא, ועוד דמהכ"ת

יגרע ממותר דכל אשה אפי' עניה אינה מחויבת ואפ"ה הוא של בעל. ומהכ"ת יהיה גרע כשהוא עשיר ונותן מזונות ומעז לא תצטרך האשה ליתן, אלא ודאי דכל מה שעושה מרצונה הן מעשה ידיה הן מציאתה ודאי דהוא של הבעל אפי' בעשירות. רק החולקים דס"ל שהוא שלה מיירי כשכופין אותה לעשות משום זימה, בזה ס"ל דלא

תיקנו מותר תחת מעה רק מה שעושה ברצונה אבל לא מה שעושה ע"י כפיה, ואז תוכל לומר אעשה לאחרים או לעצמי, כיון דמשום זימה הוא, לא החמירו חז"ל עליה לכפותה וליתן לבעל, שלא תיקנו כפיה ליתן לבעל רק בה' סלעים. עיי"ש.

אולם גם הכא יש לציין דגם לפי ההבנה הנ"ל בדברי הריטב"א והר"ן דהמעש"י כולו שייך לאשה, מ"מ למעש"י אלו יש דין נכסי מלוג, וכן מבואר בדברי הרע"א, דהנה השו"ע (סעיף ג') כתב המדיר את אשתו שלא תעשה מלאכה יוציא ויתן כתובה שהבטלה מביאה לידי זימה, והב"ש

(סק"ה) כתב ואם היא נדרה שלא תעשה מלאכה ואינה חייבת לעשות אלא משום חשש זנות י"ל דאינו יכול להפר כיון דאינה חייבת לעשות מלאכה וליכא עינוי נפש ולא דבר שבינו לבינה. עכ"ל.

ובהגהות רעק"א השיג וז"ל: ולענ"ד דהוי בינו לבינה דהא להרשב"א אם עשתה המע"י שלו ועכ"פ הוי נכסי מלוג כמ"ש הב"ש (סק"ב) בשם תוס'. עכ"ל.

וכונתו במש"כ עכ"פ הוי נכסי מלוג, להראשונים החולקים על הרשב"א ס"ל דבעשירה המע"י שלה עכ"פ יש להם דין נכסי מלוג. וע"ע בשו"ת רע"א (ח"א סימן רכ"ד).

ה

עוד בהנ"ל ובאשה המפרנסת את בעלה

א'

ידון על הנ"ל מדברי הראב"ד גבי אלמנה

הטור (סימן צ"ה) הביא בשם רשב"ם דאלמנה הניזונית מן היתומים אם השביחה קרקע שהניח הבעל, כיון שמעש"י שלהן כל השבח שלהן ואפילו שכן טירחה אינה נוטלת. והראב"ד פירש, דאע"פ שהיא ניזונית אין השבח שהשביחה הקרקע שלהן, שלא אמרו מעש"י שלהן אלא במעש"י הקבועים כגון טווה, אבל מלאכה אחרת שאין

ויוצא משיטת הראב"ד דמלאכות שאין האשה חייבת לעשות, אם עסקה מרצונה מעש"י שלה, ואף שמדובר שם גבי אלמנה, כבר כתב המשנה למלך (שם) שהוא הדין באשת איש.

ב'

דברי מהר"י באסאן בהגדרת אמירת א"נ וא"ע

נתנה לבעלה רשות בנכסים שלה הגם שהיא עשתה שלא כדין אין זה כמו א"נ וא"ע. וכן ציין שיסוד זה מפורש בסימן ע'.

ומביא שם עוד מהר"י באסאן את דברי הריטב"א והר"ן שמביאים מחלוקת ראשונים על סוגיית הגמ' כתובות (נ"ח ע"ב) האם אשה שאמרה פעם אחת א"נ וא"ע יכולה לחזור בה למחרת, או אחרי שהיא ויתרה כבר אין לה זכות לחייב הבעל לתת לה מזונות יותר, דהריטב"א, וכן משמע בתוס' (מ"ז ע"ב סוף ד"ה זימנין) שכל יום הוא חיוב בפני עצמו, ולכן למחרת האשה יכולה לחזור ולחייב בעלה להביא מזונות שוב. ודעת הרא"ה שכבר אין זכות חזרה. ולפי זה כתב מהר"י באסאן שלא אומרים שיש אומדנא שהאשה הוי כאילו אמרה א"נ וא"ע, דכיון שיש שיטות שאינה יכולה לחזור בה א"כ דווקא שאומרת א"נ וא"ע בפירוש ואין אנו מפרשים את דבריה. ומסיק שם המהר"י דגם אם הבעל אינו מביא שום פרנסה המעש"י שייכים לו ולכן חייב הוא לשלם לה דמי המס עיי"ש.

וראיתי בשו"ת מהר"י באסאן (סימן ל"ח – מ') שדן בענין זה בארוכה, ואתמצת את הדברים, דמביא שם תשובות של ב' חכמים. והדיון היה: באשה שהתעסקה בסרסרות והרוויחה הרבה כסף ומכרה וקנתה קרקעות, וכל זה עשתה על דעת עצמה ללא רשות בעלה, ואפילו כשבקש ממנה כסף ובקש לעזור בהחלטות היא מיאנה והמשיכה בדרכה בענינים אלו. והנידון היה אם הבעל חייב לשלם המיסים.

ומדברי החכם הראשון (שם בסימן ל"ח) עולה, דכיון שהאשה עשתה הכל על דעת עצמה הרי זה כמו שהיא אומרת להדיא איני ניזונית ואיני עושה וא"כ הכל לה ובעלה פטור מהמסים.

ומהר"י באסאן (שם בסימן סימן מ') דוחה את דברי החכם הנז' מב' טעמים, א. האשה צריכה לומר איני ניזונית ואיני עושה ולא מספיק זה שהיא אומרת איני עושה לבד, והביא ראיות לזה מדאיתא בכתובות (נ"ט ע"א) באשה שאומרת קונם בלי להגיד א"נ וא"ע דלא מהני, והאשה בנ"ד דלא

ג'

דברי המהרי"ט וביאור דבריו

אלא שבשו"ת המהרי"ט (חלק ב' חו"מ סימן ס"ז) כתב בזה"ל: ומה שמספקא לי בנשים האלו שהנה גבירות

ונכנסות בחצרות שרי מלכים וטירותם והמה כאניות סוחר להביא טרף לביתה ומכלכלים את בעליהם זה כמה שנים

הבעל טורח במזונות וכשהי' מרווחת ונותנת בעין יפה ונותנת יציאות הבית, כל שלא אמרה איני ניזונית וכו' הרי יש לה ממה שתפרנס הבית ממה שהרויחה כבר ומדידיה קאכלה ומדידיה שת' וכל מה שהיתה הולכת ומשתכרת קמא קמא בטיל לגבי בעל. אי נמי אפשר לומר דכיון דאיכא ריוח ביתא מסתמא ויתרה. כדאמרינן בפרק מציאת האשה (כתובות ס"ט) במי שמת והניח ב' בנות וקדמה ראשונה ונטלה עישור נכסים ולא הספיקה שניה לגבות עד שמת הבן א"ר יוחנן שניה ויתרה וחולקת בשוה ומסיק דטעמא דר"י משום ריוח ביתא ופסקו הרי"ף והרמב"ם כר' יוחנן ואפילו למאן דפסק התם כרבי חנינא הכא עדיפא דעל הסתם היתה עושה כדרך שהיתה עושה בתחילה ואם איתא דקפדה היה לה לפרש. עכ"ל.

והעולה מדברי מהרי"ט שבתחילה ר"ל שכל הנכסים הרי הם של האשה, והטעם משום שהבעל אינו זן את אשתו, הרי כל מעש"י שלה. אלא שמהרי"ט דחה סברא זו מב' טעמים - א. מאחר ובתחילת הנישואין היה הבעל זן אותה, והגם שהבעל אח"כ הפסיק לזון אותה, מ"מ הוי כזנה וקמא קמא בטיל לגבי הבעל.

אלא שנראה שמהרי"ט לא סמך על סברא זו, משום שאיכא אומדנא דמוכח שאין אשה רוצה לקבל מזונות בצורה כזו, והוי כאומרת איני ניזונית ואיני עושה, ובכה"ג אין האשה צריכה

ומפרי ידיהם עשו גם גברו חיל עושר ונכסים, אם נאמר שאשה כזאת אין לבעלה זכות בכל אשר עשתה חיל, כי מאחר שהוא אינו מעלה לה מזונות אדרבא היא מכלכלת את בעלה ואת בניה ואת כל אשר אתה בבית אין הבעל זוכה במעשה ידיה בסתם, ואינה צריכה לפרש ולומר איני ניזונית ואיני עושה דכל שאין הבעל זנה במאי זכי במעשה ידיה. וכו', כל היכא דאיהו לא יהיב לה מזונות אינה צריכה להתנות בפ' ולומר איני ניזונית וכו', אלא זכתה במעשה ידיה אפילו דרך שתיקה וזו היא ששינוי אם אינו נותן לה מעה כסף לצרכיה מעשה ידיה שלה. ואין לחלק בין היכא דאתיא מיניה שלא רצה לתת לה מזונות להיכא דאתיא מינה כי כביר מצאה ידה ולא הוצרכה לבעלה שיביא לחם ביתו, דהתם לאו משום שהוא לא רצה לתת לה מזונות, דהא בשהתה ולא תבעה מיירי התם מעיקרא ועלה קאמר וה"מ לאפוקי מבעלה מזונות, אבל אם הותירה אין לבעלה עליה כלום, אלמא הותירה דומיא דפחתה דבכל ענין שלא העלה לה אין לו במותה כלומר, ולשון דכל היכא דאיהו לא יהיב לה לשעתה משמע אפי' לא תבעתו, וכן מתני' דמייתי מואם אינו נותן לה מעה כסף לצרכיה מיירי אפילו לא תבעתו מדלא קתני ואם אינו רוצה ליתן וכו', אלמא דכל היכא דלא נתן לה זכתה במותר מעשה ידיה. אלא שאפשר לומר דנשים אלו שתחלת שמושן במלאכה זו עדיין

מזונות זכתה היא במעשה ידיה ואפילו דרך שתיקה וזו היא ששינוי אם אינו נותן לה מעה כסף לצרכיה מעשה ידיה שלה. עכ"ל.

והנה מבואר מדברי הרמב"ן שלא חילק אם בתחילה הבעל היה נותן לה מזונות משעת הנישואין או לא, ולא אמרין שמעש"י שלה התבטלו עם מזונות הבעל.

וכן מה שכתב מהרי"ט בסו"ד, א"נ אפשר לומר דכיון דאיכא ריוח ביתא מסתמא ויתרה. עיי"ש. ולכאורה יש מקום לומר דגבי אשה העוסקת במלאכה אין לומר שהיא מוותרת, שבשלמא לגבי הדין שהביא מהרי"ט במי שמת והניח ב' בנות י"ל ויתרה כיון שהבת אינה עוסקת במלאכה ואינה טורחת על הממון כלום, אלא היא מקבלת אותו בירושה ובכה"ג שפיר אמרין דמחלה, אבל בנ"ד שהאשה עוסקת במלאכה מבקר עד ערב ויש לה טירחה רבה מאן יאמר לנו שהיא מוחלת. וצ"ע.

וכן נראה להוכיח מדברי הראשונים דלא שייך לומר את הסברא שוויתרה דהנה הר"ן (כ"ח ע"ב מדפי הרי"ף ד"ה מתני') שכתב בזה"ל: שאם שתקה היא ולא תבעה מעה כסף לצרכיה ועשתה מותר הרי הוא לעצמה ואין הבעל יכול לומר ויתרה, וכתב הרמב"ן ז"ל ה"ה למזונות ולמעשה ידיה אלא רבונא קמ"ל שאפילו במעה כסף שאינה צריכה

לומר בפירוש, ובע"כ לומר הכי דהרי קיי"ל בבעל שנסע למדה"י (בשו"ע לעיל סימן ע' סעי' י"א) הרי שלא תבעה ולא לוותה ולא מכרה אלא דחקה ביום ובלילה ועשתה ואכלה אין לה כלום ואם עשתה והותירה הכל שלה. עיי"ש. ולא מסתבר לומר שאם הבעל הניח לה מעט מזונות הרי כל מעשה ידיה שלו.

וטעם ב. כתב די"ל שנשים הללו שמפרנסות את בעליהם הרי הם מתכוונות להרווחה. ונראה שלפי ביאורו זה חצי מעשה ידיה של האשה וחצי לבעל דלא מסתבר לומר שהכל לבעל מסברת הרווחה.

וטעם ג. וז"ל: הכא עדיפא דעל הסתם היתה עושה כדרך שהיתה עושה בתחילה ואם איתא דקפדה היה לה לפרש. עכ"ל.

ומסופקני מה מתכוון מהרי"ט בטעם זה, דיתכן לומר דאין זה טעם נוסף אלא מהרי"ט מבאר אמאי עושות להרווחת בעליהן. או שמא כוונתו לבאר למה י"ל שהאשה נחשבת כניזונית מבעלה ומעש"י לבעלה מהטעם דקמא קמא בטיל לגבי הבעל.

דהנה סברתו האחרונה של מהרי"ט דאמרין קמא קמא בטיל, יש להוכיח מדברי הרמב"ן לא כן שכתב בזה"ל: אבל אם לא נתן לה מזונותיה ועשתה ואכלה אפילו הותירה אין לבעלה עליה כלום כל שאין מעלה לה

לו כ"כ לא ויתרה. עכ"ל. וכ"כ הרשב"א (שם ד"ה הא דתנן), והריטב"א (שם ד"ה נכנסה) ועוד. ומבואר מדבריהם דלא אמרינן ויתרה לגבי המלאכה הנעשית על ידי האשה והכל שלה. ויתכן שיש מקום לחלק.

ד'

המל"מ תמה ע"ד המהרי"ט למה השמיט את מחלוקת הראשונים

והמשנה למלך (אישות פכ"א ה"א) תמה על דברי מהרי"ט דאין השמיט דברי גדולי המחברים שנחלקו בזה כמ"ש הטור לקמן (סימן צ"ה) בשם הראב"ד באלמנה שהשביחה קרקע של היתומים, דאע"פ שהיא ניזונית מנכסי היתומים ומעש"י שלהם, השבח לעצמה, שלא אמרו מעש"י שלהם אלא מעש"י הקבועים כגון טווה בצמר או אורגת, אבל במלאכה אחרת שאין דרכה בכך לא וכו', וא"ת דגבי אשה עם בעלה לא נפקא לן מידי, דכשתמצא לומר דאין זה בכלל מעשה ידיה, דין מציאה יש לשבח הזה, ומציאת האשה לבעלה, ולא איירי הני רבוותא ז"ל אלא גבי אלמנה, דכשנאמר דאין זה השבח חשוב

כמעשה ידיה זכתה האשה דמציאת האלמנה לעצמה, הא ליתא, דגבי מציאת האשה עצמה פליגי רבוותא, דאם אינה ניזונית כתב הרמ"ה דמציאתה לעצמה, והרא"ש (כתובות פ"ו סימן א') חלק עליו וכמ"ש הטור (סימן פ"ד), א"כ למאן דס"ל דאין זה ככל מעשה ידיה כיון דאין הבעל זנה, ממילא מציאתה לעצמה לדעת הרמ"ה שכתבתי, וכל מה שצידד הרב ז"ל בסוף דבריו לא שייכא אלא אם נחשוב שכל זה מעשה ידיה, אבל למאן דיהיב ליה דין מציאה סוף סוף הרי לא זכה בעלה ומציאתה לעצמה לדעת הרמ"ה ולא מפקינן מינה, והתימא מהרב ז"ל שהעלים כל זה וצ"ע. עכ"ל.

ה'

יישוב לקושיא

ולכאורה צריך ביאור בקושיית המל"מ, דהרי עיקר נידונו של המהרי"ט הוא דמאחר שלא אמרה להדיא איני ניזונית ואיני עושה י"ל שמחלה על מעש"י, ובזה אמרינן שמציאתה לבעלה, אולם לפי הצד השני שהיא ניזונית משל עצמה הרי מציאתה לעצמה, ולא מובן מה תמה המל"מ ע"ד

המהרי"ט אמאי לא דן את מעש"י אלו כדין מציאתה כיון שאין נפק"מ לדון מצד זה. דו"ק. ושו"ר שהקשה זאת בספר אבני משפט (כאן ס"ק א').

אולם גם לפי הבנת המל"מ י"ל דאין להקשות ע"ד המהרי"ט אם פסק כפי שיטת הרשב"ם שכל מלאכה

שהאשה עושה אף אלו שלא הזכירו במשנה זוכה הבעל במעש"י, ושמא גם הראב"ד אמר את דינו לגבי אלמנה ולא לגבי אשה שאיכא בה חשש איבה.

ועכ"פ העולה מדברי מהרי"ט שמסתפק בג' ספיקות, א. שמא עושות הכל לעצמם. ב. שמא עושות הכל לבעליהם. ג. שמא עושות להרווחה

לשניהם. וכן עיין בפת"ש (ס"ק א') שהעיר על דברי הבאר היטב דהרואה בדברי מהרי"ט בפנים יראה שלא הכריע בזה כלל, אולם רבים מהאחרונים סמכו ע"ד המהרי"ט עיין בספר חוקי חיים (דף כ"א טור ב'), וע"ע בשו"ת ויוסף אברהם (סימן דף כ"ה), ובארוכה בשו"ת שאול ונשאל (ח"ב סימן נ"ו), ובפעולת צדיק (ח"א סימן ל"ו).

י'

האחרונים שכתבו כדברי מהרי"ט

וכן מרן הגאון רבינו יוסף חיים זיע"א בשו"ת רב פעלים (ח"ב סימן ט"ו) גם דן בענין דומה לזה גבי אשה שידיה רב לה וקנתה ומכרה הרבה קרקעות, והרוויחה כסף והיא הייתה המפרנסת היחידה בביתה ואת כל הנכסים והמכירות היא עשתה על שמה, ואחר מיתת שניהם בא בעל חוב של בעלה ורוצה לגבות מהקרקעות שמכרה מדין מה שקנתה אשה קנה בעלה. והסיק שם הרב פעלים דכיון שהבעל לא הכניס כלום הוי כמו אין זן את אשתו ואין זכות לבעל חוב בכל קרקעות האשה. וכן הביא שם את דברי מהרי"ט הנ"ל. [ושם הביא את דברי מהרי"ט עצמו (ח"א סימן ג') שדברי הראב"ד הם

דווקא כשהאלמנה אמרה איני ניזונית ואיני עושה, ולפי זה מתיישבת קושיית המל"מ. דו"ק].

והחזו"א (אעה"ז סימן ע' אות ו') כתב וז"ל: בעיקר הדין נראה דכל שהתחילה מלאכתה בשעה שכבר אכלה משל בעלה כל מה שעשתה הוי לבעלה, בין שהוא העדפה בין שהוא מציאה וממילא כשניזונית אח"כ מאותו הריוח הוי כניזונית משל בעלה. עיי"ש. ובטור (סימן צ"ה) הביא שיטת הראב"ד אף בניזונת. עיי"ש. וע"ע בשו"ת הרדב"ז (ח"ד סימן ק"צ), ובכנסת הגדולה (סימן ע' הגהות הטור אות י') שמעשה ידיה נכלל מלאכה ופרקמטיא והלוואת רבית וכיוצא בהם. עיי"ש.

ד'

נשות אברכים שנישאו על דעת זה שהן יפרנסו את הבית

והנה לפי סברות שהזכיר מהרי"ט, נתתי אל לבי לדון בנשות האברכים, דהנה בסתם אשה שנשאת עם אדם שייעודו ליהנות מיגיע כפיו על דעת כן היא נשאת לו, והיה אם האשה משתתפת בפרנסה ככה"ג יש לדון אם תרצה לקחת את הרווחים לעצמה, אולם באשת אברך נראה פשוט שמעש"י שלו דהרי אין לך אנון סהדי גדול מזה שכל

מטרת עבודתה היא בכדי שבעלה ישב באהלה של תורה, ובזה וודאי שהיא לא תוכל לומר לבעלה שאין לו רשות בנכסים. והנה סברא זו היא גם אם בעלה לא מכניס כלום לביתו דהרי אם הוא מכניס לביתו כסף הגם שאינו דומה לערך הכסף שהאשה מגיעה מ"מ אמרינן את סברת מהרי"ט דקמא קמא בטיל, וכמו שהובא לעיל בשם מהרי"ט.

ח'

קושיית המהרש"ם על הב"מ

וניזהדר אל דברי הבית מאיר שכתב דלמלאכות אלו יש להם דין העדפה, ובשו"ת מהרש"ם (ח"ד סימן צ"ב) העיר דאי נימא שזה נחשב להעדפה שע"י הדחק א"כ גם בניזונית מן הבעל הוי מע"י לעצמה, ובמהרי"ט ובמל"מ מבואר שהבעל זוכה במעש"י ובע"כ מוכח שמלאכות אלו אין להם דין של העדפה ע"י הדחק, והחילוק בזה שהעדפה ע"י הדחק היינו שעסקה בכל כוחה במלאכות של הבעל והעדיפה עוד

יותר, לכן ס"ל להני ראשונים ופוסקים דהעדפה שייכת לעצמה. משא"כ בנידון של מהרי"ט דלא טרחה במלאכת הבעל המשועבד לה בשעה שעסקה בזה וגם איננו טורח גדול כ"כ לכן אליבא דכו"ע המע"י לבעלה. והביא שם בארוכה עוד פוסקים דסרסרות וסוחרת הוי בכלל מעש"י דשייך לבעלה. וכן משמע ברמ"א (חו"מ סימן ע"ר סעיף ב') דסחורה הוי כמציאה ומעשה הם של בעל. עיי"ש בדבריו.

ט'

יבאר שאין לדמות את דברי מהרש"ם לזמן הזה

ונראה שאין לדמות את הנידון של מהרש"ם לזמנינו דהתם בסרסרות ורבית, אינו דומה להעדפה

שע"י הדחק כיון שאינה טורחת אבל בזמנינו שהיא עובדת וטורחת שפיר זה דומה להעדפה שע"י הדחק.

דברי המנחת שלמה בהנ"ל וביאור דבריו ועוד אחרונים

ושוב מצאתי בשו"ת מנחת שלמה (ח"ג סימן ק"ג אות כ"ב) שדן שם במשכורת חודשית של אשה אם היא לבעלה, וכתב שם דכל היכא שאינה ניוזנית בפני עצמה כל מה שהרויחה הוא לבעלה דלא גרע ממצאיה ששייך לבעלה, ואף שהב"ח כתב דהמנהג הוא שאין מוצאין מהאשה העדפה שע"י הדחק, מ"מ משכורת חודשית שאשה מרויחה אין זה חשיב כהעדפה שע"י הדחק ועכ"פ אם האשה לא עמדה על כך ומסרה הכל לבעלה פשוט הדבר שהכל שייך לבעלה. עיי"ש. מבואר מתוך דבריו דלא פסיקא ליה מילתא אם

ובספר פתחי חושן אישות (פרק י' אות ט') וז"ל: ומ"מ אם יצאה והרויחה ה"ז בכלל מעשה ידיה, ודוחק לומר דכיון שאינה חייבת בכך כל מה שמרויחה הוי בכלל העדפה, אא"כ עבדה שעות נוספות ואולי במלאכה קשה שהיא מתאמצת יותר משאר נשים. עיי"ש. וכן נקט מרן הגרי"ש אלישיב זצ"ל בקובץ תשובות (ח"ב סימן צ"ח).

י"א**בפסקי דין הרבנים יש מחלוקת**

ובפסקי דין הרבניים יש בזה חילוקי דעות דהנה במקום אחד (ח"א עמ' 82) כתבו שם דאין להוציא מהאשה אם היא מוחזקת. והכריעו, דהוי כהעדפה שע"י הדחק ואין מוציאין מיד האשה. עיי"ש. ופסקו כדברי הב"ח הנ"ל.

אולם בפסק דין אחר (ח"ב עמ' 226) כתבו שם דאשה הניזונית מבעלה זוכה הבעל במעש"י אשתו מכל מלאכה שהיא, ואף מלאכות שאינה חייבת

לעשות כשזה לא נעשה במאמץ מיוחד וכו' ומעתה בענין שלפנינו, שהאשה משתכרת כדי מחיתה, אין לחייב הבעל לתת לה סכום נוסף למזונותיה למרות שמלאכה זו שהיא עושה אינה מהמלאכות שהאשה חייבת לעשותן, שהרי נתבאר שאם ניוזנית מהבעל, שוב זוכה הבעל במעש"י, א"כ אם נחייב את הבעל לזונה הרי יהיה זה כנותן לה מזונות ומעה כסף, ושוב יזכה במעש"י אלו, והרי הבעל אומר לה צאי מעש"י למזונותיך. עכ"ד.

י"ב

נפק"מ גבי פרוזבול

ומכל זה יהיה נפק"מ אם המעש"י יחשב לאשה או לבעל. בספר שבות יצחק (דיני פרוזבול פרק ד') בשם הגרי"ש אלישיב זצ"ל דיש בזה נפק"מ לפרוזבול על חובות מחמת מלאכות אלו, דאם מלאכות אלו הם בתקנת מעשה ידיה לבעל, חוב המעביד הוא

ישירות לבעל, ודי בפרוזבול שלו שכתוב בו חובות שיש לי, ואם החובות הם מחמת מלאכות אחרות לדברי האחרונים שהם כמו מציאה או כנכסי מילוג החוב הוא לאשה והבעל זוכה ממנה. עיי"ש.

חשבונות בנק מופרדים אם מעש"י של הבעל

א'

סברת קמא קמא בטיל כשהממון נמצא במקום נפרד

אלא שעוד יש לדון אם יש לאשה חשבון בפני עצמו, דהנה עיקר סברת המהרי"ט שהזכרנו דקמא קמא בטיל, הנה פעמים רבות קורה שחשבונות של בני הזוג מופרדים, ולכאורה לא שייך בזה את סברת מהרי"ט דקמא קמא בטיל, דהרי בשלמא כשהבעל עוסק במלאכתו והוא נותן ממנו למזונות הבית, בזה י"ל שמעשה ידיה שלו הגם שיש לה יותר

ממנו, והגם שהבעל הפסיק כבר לעבוד אמרינן קמא קמא בטיל, אולם אם ממונה נמצא במקום שרק מיוחד לה אין בזה את סברת קמא קמא בטיל, אולם יש לדחות ולומר שלא איכפ"ל היכן נמצא ממונה, וגם כשהוא נמצא במקום שהוא מיוחד רק לה, הרי מעש"י הם של הבעל, ולכן גם כשהבעל הפסיק את מלאכתו הממון הנמצא בחשבון נפרד בבנק הרי זה שלו.

ב'

חשבון נפרד האם יש לדונו כאיני ניזונית ואיני עושה

אלא דאכתי יש לדון מפן אחר, דלכאורה כיון שממונה נמצא בחשבון נפרד, ואין הבעל יכול ליטול הממון מהבנק בלא רשותה, וכיון שהבעל אין לו שום אמצעי עבודה

בכדי לכלכל את ביתו הרי הוי כאומרת איני ניזונית ואיני עושה, ובכה"ג הרי אמרינן את סברת מהרי"ט דלא אמרינן בזה קמא קמא בטיל וכל הממון שלה.

ג'

הערה מדברי הראשונים שבעינן לומר להדיא א"נ וא"ע דרבנן כי חוכא, ונראין דבריו. עכ"ל.

ומבואר מדברי הריטב"א שמחילת המזונות צריכה להיות בבי"ד, ועוד כתב הריטב"א (נ"ט ע"א) וז"ל: אפילו לרב הונא דאמר יכולה אשה שתאמר לבעלה איני ניזונית ואיני עושה, הני מילי כשאמרה כן בפירוש, אבל זו שאוכלת, אע"פ שהקדישה לא אמרינן נעשית כאומרת, דהא בבי"ד צריכה לומר כן. עכ"ל. וכן עיין בספר יד דוד (סימן ס"ד) שגם העלה כן מדברי הראשונים.

ולכאורה מכל דברי הראשונים הנ"ל יוצא שלא כסברת המהרי"ט הנ"ל (והבאנו את לשונו בירור ההלכה סימן ט'), וצ"ל כדברי האבני האפוד (ח"א סימן ס"ט אות א') שכ' ליישב דהמהרי"ט נשמר מקושיא זו וביאר בתו"ד דכל מה שצריכה לומר בפירוש היינו שבעלה זן אותה אבל היכא שבעלה לא זן אותה אינה צריכה לומר להדיא איני ניזונית ואיני עושה. והביא את דבריו המשפטי עוזיאל (מהדו"ת סימן פ"ב) וסמך על דבריו. אולם יוצא איפא שהיכא שהיא ניזונית מבעלה הגם שחשבון בנק שלה מופרד אין זה נחשב לאיני ניזונית ואיני עושה.

והנה הב"י (כאן) הביא מדברי הר"ן בזה"ל: וכ"כ הר"ן בפרק אע"פ (כ"ג ע"ב ד"ה גמ') וז"ל: דוקא בדאמרה איני ניזונית ואיני עושה, הא אמרה איני עושה בלבד לא אמרינן דמהני, ולא יהא בעל חייב לזונה דהא כי אמרה קונם שאני עושה לפיך הא קאמרה איני עושה, ואפילו הכי תנן בסמוך שאין צריך להפר אלמא לא מבטלא תקנה לעולם עד דאמרה בהדיא איני ניזונית. עכ"ל. ומבואר דבעינן שהאשה תאמר בפירוש איני ניזונית ואיני עושה. וכן מבואר מהרבה ראשונים וכן ביאר בחידושי רבינו קרשקש (שם) וז"ל: וכתב רבינו נ"ר דכל שאמרה איני ניזונית ואיני עושה מיד נתבטלה התקנה ושוב אינה יכולה לומר ניזונית אני ועושה. דאין הרשות בידה לומר היום איני ניזונית אבל למחר אני ניזונית, אלא מיד שאמרה אי אפשי בתקנת חכמים שוב אין לה מזונות. עכ"ל. וכן ביאר הריטב"א (שם) וז"ל: מורי הרב הלוי ז"ל היה אומר דכיון שאמרה כן בפעם אחת בבי"ד, פקעה

ד'

אם היא ניזונית מה הדין בהפרידה החשבונות

אלא ריש לדון אם היא ניזונית האם עצם המעשה שהיא מפרידה את החשבונות הרי זה כמו שאומרת איני ניזונית ואיני עושה, האם מה שכתבו הראשונים אמירה הוא לאו דווקא דבעיא לומר זאת בפה אלא גם מעשה מגדיר זאת כאומרת איני ניזונית ואיני עושה.

יש לחדד את הדברים יותר לפי דברי הריטב"א בעצמו שכתב "דלא להוי מילי דרבנן כי חוכא" דאם היתה אומרת בפני בעלה אין בזה חוכא כ"כ, אלא מאחר שדבריה צריכים להשמע בפני ב"ד ובי"ד פוסק שהתקנה מבוטלת ואינה יכולה לזכות יותר במזונות אם האשה תחזור יש בזה חוכא.

והנה הגם שכתב הריטב"א שהמחילה צריכה להיות בבי"ד דווקא, וביאור דבריו דמהגמ' כתובות פ"ג ע"א משמע שהאומר אי אפשרי בתקנת חכמים שומעין לו והבין הריטב"א דלכן בעינן שההפקעה תהיה בבי"ד. ובפרט

ואכתי נראה היה להוכיח מדברי הריטב"א דבפתיחת חשבון נפרד לא מהני מדין איני ניזונית ואיני עושה דהרי בזה אין שום חוכא אם היא תחזור בה. ועדיין אינו מוכרח.

ה'

מביא דמהראשונים מבואר דא"נ וא"ע הוא מדין מחילה

ונראה שהדבר תלוי במה שכתבתי לדון בארוכה בספר משנת אברהם (סימן ס"ט בירור ההלכה סימן ד' עמו' שס"ג) בהגדרה הדינית של אמירת איני ניזונית ואיני עושה, שהבאנו מדברי

ההפלאה (כאן סעי' י"ח) שאמירת איני ניזונית ואיני עושה היינו שהיא מוחלת על המזונות. וכן הכרחנו זאת מדברי הראשונים עיי"ש בארוכה.

ו'

האם הוי כמחילה שהדעת סומכת עליהן

הנה כשהאשה פותחת חשבון בנק יש לדון אם יש להגדיר את זה כמחילה על המזונות, ונראה שבפתיחת חשבון נפרד לא ברור לנו שהיא מוותרת על מזונות הבעל, וגם אם נאמר שזה כוויתור על המזונות היינו שברור לנו שהיא לא תתבע יותר מזונות מהבעל,

הרי כבר כתב בשו"ת הרמב"ם (סימן תי"ט) בזה"ל: שאלה ראובן טען על שמעון בתביעה א' וכפרו שמעון ונתחייב שבועת הסת. ועמדו זקני יושר לעשות פשרה ביניהם על דבר מה מהחשבון אשר חשב ראובן שנשאר על שמעון, ואמר שמעון אין לו אצלי

מאומה, ועמד ראובן על רגליו לפני קהל מִיִּשְׂרָאֵל ואמר תעידו עלי חי התורה ובשם הגדול שלא אתבע לשמעון הנז' בשום דבר בעולם לעולם לא בשבועה ולא בממון, יורינו רבינו היועיל לשמעון שבועת ראובן כמו המחילה אם לא. תשובה: לא הגיע בזה מחילה בשום פנים מראובן לשמעון לא מהשבועה שנתחייב להשבע ולא מממון שנתחייב לכן כל זמן שיתבע ראובן לשמעון בטענות אלו בעצמם הוא מחוייב בהן אבל בעת שיתבענו יהיה עובר על השבועה שנשבע ולא מהממון. עכ"ל.

והעולה מדבריו שאדם האומר לחבירו שלא יתבע את חבירו אין זה מחילה, והביאור הוא פשוט משום שהויתור אינו על עצם החוב אלא רק על האמצעי להשיג את החוב ובכדי שהחוב יהיה מחול בעינין למחול עליו בעצמו. וכדברי הרמב"ם הנ"ל כן כתב להדיא בשו"ת מהר"ם מרוטנבורג (סימן תל"ה). והגם שמדברי המהרי"ט (אעה"ז סימן כ'), וכן משו"ת הרא"ש (כלל ע"ג סימן י') מבואר דאין תביעה נחשבת למחילה, הכא הרי יש לנו ספק אם זה נקרא וויתור. ולכן נראה יותר לצדד שפתיחת חשבון בנק בפנ"ע אינו כאומרת איני ניזונית ואיני עושה.

ז'

מסקנה

כאשר ביארנו שבפתיחת חשבון גרידא אין להגדיר זאת כמחילה וכאומרת איני ניזונית ואיני עושה. אלא שכל דבר לגופו, וזוג שחיים יחד וכל אחד מפרנס את עצמו ואוכל לעצמו

והם כשני אנשים נפרדים שגרים בבית אחד שכל אחד משלם את חשבונותיו ואת מאכלו, הרי זה ברור שהאשה לא ניזונית מהבעל והוי כאומרת איני ניזונית ואיני עושה||

המזרם מכל האמור

א - נשים העובדות כיום מחוץ לבית יש הסוברים שרק מה שהן מביאות במאמץ או מחוץ לשעות העבודה הנורמליות דינם כהעדפה שע"י הדחק. ויש עוד שיטה שהכל מוגדר כהעדפה. **ובזה** באנו למחלוקת, דלפי השו"ע וסייעתו הכל הולך לבעל,

וממילא אינה צריכה פרוזבול בפני עצמה, ולפי הב"ח וסייעתו הכל לאשה. אם בזה יש אפשרות לטעון קים לי כנגד השו"ע נחלקו האחרונים, לפי החזו"א אין אפשרות לומר קים לי ולפי הפד"ר יש אפשרות. יש לציין שגם נחלקו האחרונים אם בכסף העדפה יש לו דין נכסי מלוג, שכל זה מגדיר את הבעל

והאשה כשותפים שכבר האריך הגרי"ב זילבר (ס' הל' שביעית ח"ב עמ' קמד) להוכיח שבשותפים מספיק שאחד מהם יכתוב פרוזבול.

ב - הבעל אינו יכול לכוף אשתו רק שתעשה בצמר, כ"כ הבית מאיר, ובפד"ר כתבו דגם לעשות בצמר יתכן שאינו יכול לכופה כיון שהמנהג היום הוא לא לעשות בצמר. אולם יש צד לומר שהכל כפי המנהג וכמו שיתבאר לעיל.

ג - אשה העובדת מרצונה הדבר תלוי במחלוקת הראשונים אם עשתה עבודה שפטורה ממנה דלפי רוב

הראשונים כל המעש"י הם לה, אולם לפי דברי הבית יעקב יצא שהוא בגדר העדפה. ויש לציין דגם בזה לכו"ע הגדרת הכסף תהיה כנכסי מלוג, אם כן עדיין יש לבעל זכות ושתפות בכסף.

ד - הפרדה בין חשבונות הבנק אינו מוגדר כאמירת איני ניוזנית ואיני עושה, זולתי אם כל אחד מבני הזוג חי לעצמו.

ולכן אשה כיום אינה צריכה לעשות פרוזבול בפני עצמו גם כשכספה נמצא בחשבון בנק מפורד עדיין יש לבעל זכויות ושותפות בכסף זה.

הגאון רבי חיים מלין שליט"א
מח"ס מנוחת חיים, שיה חיים, וחמדת חיים

להשאיר הלוואה קטנה לקיים בה שמיטת כספים

וכדברי מוח"ז שליט"א - הדבר מובא
כבר בבן איש חי (שנה
ראשונה, סוף פרשת כי תבוא, אות כו),
וז"ל: 'והנה יש מתחסדים אחר שכותבין
הפרוזבול מלוה לחבירו סך מה, עשרה
גרוש או פחות או יותר, ועל זה הסך לא
יחול הפרוזבול כיון שהלוהו אחר זמן
הפרוזבול, ואז אחר ר"ה כשיביא לו
חבירו המעות לפרעו יאמר לו משמט
אני ולא יקבלם ממנו, ויאכל הלוח
ולחדי במעות אלו, והמלוה לחדי
במצות שמיטת כספים שקיים אותה
בפועל, ותהילות לאל ית' הנהגתי מצוה
זו פה עירנו בגדא"ד יע"א, הדפסתי
שטרות של פרוזבול וחלקתי אותם
לכמה בני אדם ועשאו, וגם למדתי
אותם שיעשו כן להלוות אחר זמן
הפרוזבול סך מה ולקיים המצוה בפועל
כאמור לעיל, אשריהם ישראל אוהבי
מצות ה' ועושים אותם בשמחה. וגם אם
לוה אדם מחבירו ככרות לחם אפילו
ככר אחד נוהג בזה דין שמיטה, על כן
טוב שתלוה האשה יום ערב ר"ה ככר
או שתים או שלש לחברתה, ואחר ר"ה
כשתפרע לה תאמר לה משמט אני,
והרי זו מקיימת מצות שמיטה, ועיין
חיים שאל ח"ב סי' ל"ח אות י"ג, וכן

הנה שמעתי ממוח"ז עט"ר מרן הגר"י
זילברשטיין שליט"א שהביא דברי
הבן איש חי שכתב שגם העושים
פרוזבול כתקנת הלל - מ"מ ישאירו
הלוואה קטנה שיקיימו בה מצוות
שמיטת כספים בשביעית כהלכתה.
[ובאמת נשאל מוח"ז שליט"א באחד
שמחל על סכום גדול ואשתו כעסה
ובקשה שיחזור בו, והשיבו מוח"ז
שליט"א דבכה"ג מיקרי מחילה בטעות
ויכול לחזור בו].

ובעיקר הדבר יעוי' במש"כ מרן רבינו
הגר"ח קניבסקי זללה"ה בדרך
אמונה (פ"ט מהל' שמיטה ויובל ס"ק
פה) בזה הלשון: 'ומצוה על כל א'
לכתוב פרוזבול' [ובציון ההלכה (אות
רד) כתב 'ופשוט דמי שברור לו שאין
לו חובות א"צ לעשות פרוזבול'], ושוב
כתב בדרך אמונה: 'ויש משאירין חוב
א' כדי לקיים מצות שמיטת כספים,
ויכתוב בפרוזבול חוץ מחוב פלוני או
חלק מהחוב, או ילוונו אחר שיכתוב
הפרוזבול, אבל לא יקבע זמן הפרעון
אחר ר"ה אלא שיוכל לתובעו אפי'
מיד', ע"כ. ובציון ההלכה (אות רה) ציין
לספר שמיטת כספים כהלכתה (עמ' סג)
להגרש"א שטרן שליט"א.

עשו קצת נשים פה עירנו יע"א כי
דרשתי דבר זה בעזה"י ברבים אשריהם
ישראל, עכ"ד.

וראה עוד מש"כ מרן הגר"ש וואזנר
זצ"ל בשו"ת שבט הלוי (ח"י סי'
ר): 'ולענין עשית פרוזבול בר"ה של

ע"ש כדעת הרא"ש, יש מחמירים כן
כידוע, וסוגיא דעלמא רק סוף שביעית
כדעת רוב הראשנים, ואם להשאיר
הלואה אחת בלי פרוזבול לקיים משמט
אני משנת חסידים היא ואין לדרוש כן
ברבים מטעם ידוע, עכ"ד.

הגאון רבי יוסף אביטבול שליט"א
מח"ס שערי יוסף וש"ס

האם יש חיוב לעשות פרוזבול בערב שביעית

חבירו בשביעית עצמה גובה חובו כל השנה, וכשתשקע חמה בלילי ראש השנה של מוצאי שביעית אבד החוב. עכ"ד הרמב"ם.

וכן כתב בסמ"ג (לאוין סימן ער) שיש היקש למה שנאמר במצות הקהל (דברים לא י) מקץ שבע שנים במועד שנת השמטה בחג הסוכות נאמר כאן קץ ונאמר להלן קץ כשם שמצות הקהל בסוף השנה השביעית ולא בתחילתה כך הוא הדין בשמיטת כספים שהיא בסוף השנה השביעית ולא בתחילתה ואפילו אם הלואה בשביעית החוב קיים כל שנת השמיטה ומשתמט בשקיעת החמה של מוצאי שביעית. וכן כתב במאירי בגיטין דף לז ע"א ששביעית אינה משמטת אלא בסופה, ובכל שנת השביעית עצמה גובה את חובו.

ואמנם בתוספתא (מסכת שביעית פרק ח' הלכה י) איתא אימתי כותבין פרוזבול ערב ראש השנה של שביעית. ואמנם מדברי הגמ' והראשונים לא נקטינן הכי. וכן כתב בעל העיטור (אות פ' פרוזבול דף עו ג), וכן כתב בספר כפתור ופרח (פרק ג) כתב כן בשם רבינו נסים והרב בן מלכי צדק

בס"ד, מוצש"ק פ' נצבים תשפ"א

לכבוד חברי מערכת המאור, שלו' וברכה

קבלתי קובץ המאור לחודש תשרי חשון תשפ"א ע"י הגאון האדיר רבי גמליאל הכהן רבינוביץ שליט"א בעמח"ס גם אני אודך וש"ס. שלו' וברכה

ראיתי במאמרו של הרה"ג צבי אריה פריעדמאן שליט"א מו"ץ זוועהיל מאנסי, באות ד' שכתב לדון אודות עשיית פרוזבול בערב שמיטה, וכתב בקצרה ששמיטה אינה אלא משמטת אלא בסופה, הנה בכל דין זה קיצר, ואצרף בעניין זה מש"כ.

איתא בגמ' בערכין דף כח ע"ב, בשלמא שביעית בסופה, דכתיב, מקץ שבע שנים תעשה שמטה וכן כתב ברמב"ם לדינא בהל' שמיטה ויובל פרק ט' הלכה ד' וז"ל: אין שביעית משמטת כספים אלא בסופה שנאמר מקץ שבע שנים תעשה שמטה וזה דבר השמטה ושם הוא אומר מקץ שבע שנים במועד שנת השמטה בחג הסוכות, מה שם אחר שבע אף השמטת כספים אחר שבע, לפיכך הלואה את

שהגירסא בתוספתא היא לא בערב שביעית יעו"ש.

בדעת הרא"ש

וברא"ש (גיטין פ"ד סימן יח' כ) כתב שיש לחלק בין המצות עשה של שמוט כל בעל משה ידו ובין הלא תעשה של לא יגוש שבמצות עשה של השמטת כספים כתוב מקץ שבע שנים תעשה שמיטה וזה דבר השמיטה שמוט כל בעד משה ידו, ולכן מצוה אינה חלה עד סוף שנת השמיטה אבל לגבי הל"ת של לא יגוש כתוב לא יגוש את רעהו ואת אחיו כי קרא שמיטה לה' והיינו מיד שקרא שמיטה לה' חל האיסור של לא יגוש אבל החוב עדיין נשאר בתוקפו ואם הלוי יפרע החוב מעצמו בשנת השמיטה א"צ לומר משמט אני וכמו שאין ב"ד נזקקין לגבות החוב לאחר שנכנסה שביעית כמו כן מיד בכניסת השנה השביעית אין נזקקין לכתוב פורזבול.

והרא"ש שם הביא עוד ראייה מדברי התוספתא בשביעית (פ"ח ה"א) שכתוב שם להדיא אימתי כותבין פורזבול ערב ר"ה של שביעית, וביאר הרא"ש שה"ה קודם לכן ולא בא למעט אלא בשנה של שביעית ואע"פ ששביעית אינה משמטת אלא בסופה, אפ"ה אין כותבין פורזבול אחרי תחילת השנה השביעית. וכן סתם בטור (חו"מ שם סל"ב) כשיטת אביו הרא"ש.

וכן הוא דעת התשב"ץ והו"ד בשו"ת הדרב"ז (ח"ו סימן ב' אלפים רל"ח) שכתב, אין כותבים פורזבול אלא עד סוף שנה שישית, נכנסה שביעית אין כותבים עליו פורזבול, וכתב שיש לתמוה עליו שמכיון שאין שביעית אלא משמטת אלא בסופה, למה לא יכתבו פורזבול בשביעית, ועוד המלוה של שנה שביעית מה תהא עליה וכו' ועוד שכל הפרוזבול מאוחר יותר למלוה, הוא מועיל יותר לכל ההלוואות שקדמוהו, וכמו ששנינו (שביעית פרק י' משנה ה') פרוזבול המאוחר כשר, ולכן אדרבה אם כותב הפרוזבול בסוף שנה שביעית הוא מועיל לכל ההלוואות וכן ראוי להורות וכן נהגו עכ"ד, וע"ע בטורי אבן בראש השנה דף יב ע"ב.

בדעת הבית יוסף

ובבית יוסף סימן סז כתב להביא דברי הרא"ש וסיעתו שהגירסא בתוספתא שכותבים את הפרוזבול בערב שביעית, והסיק לדינא שלא כדעתם, והביא מש"כ בתשובות המיוחסות לרמב"ן (סימן צח) משבעל העיטור דס"ל כדעת הרא"ש גירסא משובשת נזדמנה לו בתוספתא דשביעית אבל הגירסא האמיתית היא כיון ששביעית אינה משמטת אלא בסוף כל זמן שהוא גובה מוסר שטרותיו לבית דין, וכן נקט כהאי גירסא בפירוש הר"ש על המשניות, וכן בשו"ת הרשב"א ח"ב סימן שיד, וסיים בב"י שכן נקט הרמב"ם, וכתב שהכי פשט המנהג

באר"י וסביבותיה לכתוב פרוזבול בערב ראש השנה של מוצאי שביעית ושכן נהג מהר"י בירב. והכי בשו"ע חו"מ סימן סז סעיף ל' לדינא ששביעית משמטת בסופה.

בדברי האבן עזרא

ואמנם באבן עזרא (דברים טו א) הפסוק מקץ שבע שנים תעשה שמטה מקץ היינו בתחלת שנת השביעית וכמו שכתוב בירמיה (לד יד) מקץ שבע שנים תשלחו איש את אחיו העברי שפירושו בסוף השנה השישית ובתחלת השנה השביעית ולפי דבריו יהיה אסור לתבוע את החוב בתחילת שנת השביעית, וברמב"ן על התורה סוף פרשת ראה כתב לדחות את דברי האבן עזרא, יעו"ש, וכן כתב בשו"ת המיוחסות להרמב"ן (סימן צח) שכתב להביא דברי בעל העיטור שכתב כדברי הרא"ש, וכתב עליו, ואינו אלא מן התמיהים בדינו שהרי אין שביעית משמטת אלא בסופה, וגירסא משובשת נזדמנה לו בתוספתא, והנוסח המדויקת בתוספתא, אימתי כותבים פרוזבול ערב ראש השנה של מוצאי שביעית, וכן בדקתי בפירוש המשניות של רבינו שמשון וראיתי שגם הוא העתיק התוספתא כנוסחא שכתבתי והיא הנוסחא הנכונה עכ"ל.

ובעיקר דברי האבן עזרא נראה דהבין החזו"ע (פרוזבול דיני שמיטת כספים הלכה ג) בדברי האבן עזרא

שתחילת השביעית גם משמטת את החוב, ואמנם בתומים (סימן סז סקכ"ו) כתב ששיטת האבן עזרא אינה שיטה בפני עצמה אלא נתכוון לשיטת הרא"ש, וח"ו לומר שהיה בו שמץ של מינו לחלוק על דברי חז"ל דסוף שמיטה משמטת כמבואר במשנה בשביעית פרק י' משנה ב', ואמנם בפאת השלחן (סימן כט סקצ"ו) כתב לחלוק על התומים, וכתב שהאבן העזרא חולק על הרא"ש, וכיון שכן נפקא לן ג' דעות בענין שמיטת כספים.

לזה בשביעית מה דינו לדעת

הרא"ש

הנה נחלקו בפוסקים מה הדין בלזה בשביעית, הנה בקרבן נתנאל (גיטין פרק ד' סימן כ' אות א) כתב בשיטת הרא"ש שגם אם לזה בשביעית עצמה אין כותבין עליו פרוזבול, וכן נראה מדברי הבית יוסף סימן סז בד"ה ואין כותבין, וכן נראה מדברי הדרכי משה סימן סז אות ט' וזה דלא כרמב"ם לעיל שכותב שחוב שלוח בשביעית גובה כל השביעית, וכתב בקרבן נתנאל שלפי שיטת הרא"ש אין סברא לחלק בין הלואה בערב שביעית להלואה בשביעית עצמה כיון שהלאו של לא יגוש הולך על כל שנת השביעית, ועוד שאם כן היה הרא"ש מתרץ בכך את סתירת הפוסקים שהפסוק של שמוט מדבר בהלואה בשביעית והפסוק של לא יגוש מדבר בהלואה שלפני שביעית.

ובסמ"ע סימן סז סקנ"ג כתב שלכל הדעות כותבים פרוזבול כל זמן שיכול לגבות החוב, אלא שנחלקו עד מתי רשאי לגבות חובו, שלדעת הרא"ש כל השביעית אין יכול לגבות חובו ולכן לא כותבים פרוזבול בשביעית, אבל לדעת הרמב"ם כל השביעית הרי הוא יכול לגבות חובו, ולכן כותבים פרוזבול עד סוף שביעית, והוסיף בקרבן נתנאל שלפי שיטת הרא"ש אין סברא לחלק בין הלואה בערב שביעית להלואה בשביעית עצמה, כיון שהלאו של לא יגוש קאי על כל שנת השביעית, ועוד שא"כ היה הרא"ש מתרץ בכך את סתירת הפסוקים שהפסוק של שמוט מדבר בהלואה בשביעית, והפסוק של לא יגוש מדבר בהלואה לפני שביעית.

ואולם בב"ח (סימן סז אות לב) כתב, דלא אמר הרא"ש אלא בחוב שהלואה בשישית התם מי כשהתחילה שנת השמיטה אין ב"ד נזקקין לגבות שום חוב שנעשה קודם שמיד שנכנסה השמיטה הזהירה התורה לא יגוש כי קרא לשמיטה לה' אבל בהלואה את חבריו בשביעית מודה הרא"ש דשביעית משמטת בסופה, וביאר דבריו בחת"ס דכי היכי דשמיטה דסוף השנה היא ברגע צאת היום ערב ראש השנה בשמינית הכא נמי שמיטת הכניסה שבתחילת השנה תליא ברגע יציאת הכוכבים דר"ה של שביעית וכן משמע מהפסוק כי קרא שמיטה לה' בזמן שקר

שמטה שהוא זמן מקרא קודש של כניסת היום אבל רגע אח"כ עבר לה זמנה והמלוה את חברו אח"כ יכול לנוגשו בשביעית.

וכתב שם הב"ח דע"פ דבריו אפשר לומר שאף שהרמב"ם ס"ל כשיטת הרא"ש ומש"כ פ"ט מהל' שמיטה ויובל ה"ד לפיכך הלואה את חברו בשביעית עצמה גובה חובו כל השנה וכשתקע חמה בליל ראש השנה של מוצאי שביעית אבד החוב, כוונתו שעל ההלואות שהלואה קודם שמיטה חל הלאו, אף הוא ס"ל שהלואתו שניתנו בשנת השמיטה עצמה אין עליהם לאו ויוכל לגבותם כל השנה ורק במוצאי שביעית נשמטים כל החובות, וכתב בקרבן נתנאל שכן כתב בשו"ת הרדב"ז ח"א סימן פ'. [ואולם העירו שאינו נמצא].

וביאר בספר דיני שביעית השלם (בסוף הספר) את סברת הב"ח שיש שני זמנים לחול לאו של לא יגוש על החובות בכניסת השמיטה בזמן של כי קרא שמטה לה' ובסוף השמיטה בזמן של מקץ שבע שנים תעשה שמטה, ולכן חוב של קודם שביעית שכבר חל עליו לאו של לא יגוש כבר אסור לגבותו ולא כותבים עליו פרוזבול למרות שהעשה של שמוט יחול רק בסוף השמיטה אבל חוב שלוח בשביעית עצמה, לא חל עליו לא יגוש, ואין החוב נשמט רק בסוף שביעית ויכול לכתוב עליו פרוזבול.

ובקרנ נתנאל כתב, לחלוק ע"ד הב"ח שא"כ הו"ל לרא"ש לתרץ קראי אהדדי דמקץ שבע שנים תעשה שמיטה איירי בהלוהו בשביעית, ולא יגוש את רעהו כי קרא שמיטה לה' איירי בחוב של שישית וזהו שכתב הב"י דהרמב"ם פליג על הרא"ש.

ובדרך אמונה שם כתב כקרנ הנתנאל, שלשיטת הרא"ש הלאו של יגוש חל בר"ה של שביעית וממשיך למשך כל שנת השביעית, וכתב שלפי"ז יש להביא ראיה לרא"ש מדברי הגמ' בסנהדרין דף לב ע"ב, שטר שזמנו כתוב בא' בניסן בשמיטה ובאו עדים ואמרו וכו' עמנו הייתם השטר כשר, ומבואר בגמ' בניסן שבשמיטה לא שכיחי אינשי דמוזפי שמתיראין מן השמיטה שלא תשמט מעותיהן, שאין דרך להלוות מעות בזמן השמיטה, ולכאורה צ"ע הרי יכולים לכתוב פרוזבול ואמאי לא שכיח שמלוים אך לדברי הרא"ש הנ"ל אתי שפיר, דהלואה הניתנת בשביעית אין יכול לגבות החוב כלל שהרי מיד חל עליו האיסור שלא לא יגוש וממילא איננו יכול לעשות פרוזבול ומש"ה לא שכיחי אינשי להלוות בשביעית.

ובספר הלכות שמיטת כספים (פרק יז סעיף ח' והערה יא) שמבואר מדברי התומים שגם מי שכתב פרוזבול בתחילת השמיטה צריך לכתוב בסופה עבור החובות שהלוה בשביעית עצמה.

והנה ראיתי להקשות הרב שמואל דרוזי שליט"א (והו"ד בגליון פניני הלכה ישיבת מיר פרשת נצבים תשפ"א) שמאחר שבלא"ה כותבין גם פרוזבול בסוף השמיטה ונמצא שעוברים בלאו דנגישה לשיטת הרא"ש, וא"כ מה הטעם להחמיר ולעשות פרוזבול בערב השמיטה לצאת דעת הרא"ש, וכתב שם שיש ליישב שי"ל שעל כל ממון שנוגש הרי הוא עובר בלאו דנגישה, ובערב שמיטה כותב פרוזבול על כל החובות שיש לו עתה ובזה יוצא ידי כולם, אבל על החובות הנוספים בשנת השמיטה דאין ביד האדם להחמיר כשיטת הרא"ש אלא אם יפסיד ממנו בזה סומכים על עיקר הדין והמנהג דכותבים פרוזבול בסוף שנת השמיטה, ועוד דלדעת הב"ח והרדב"ז אין איסור בדבר גם לשיטת הרא"ש כיון שהלוואות אלו הם לאחר תחילת השמיטה וכמו שביאר החת"ס. יעו"ש עוד. ויש לפלפל עוד בכ"ז.

בדעת הגר"א

בפאת השולחן (סימן כט סקכ"א) כתב בשם כת"י מליקוטי הגר"א (והובא בביאור הגר"א על חו"מ סימן סז סק"ח) שהאריך בענין קביעת מועד שנת השמיטה משום שנסתפקו בזה הראשונים, וסיים בפאת השולחן בשם הגר"א שלצאת מידי ספק יכתוב פרוזבול בערב ר"ה של שנת השמיטה של הרמב"ם, הרי דס"ל שמחמת הספק בקביעות השנים יש לעשות פרוזבול בין לפני שנת השמיטה ובין אחר כך. ואמנם

בפוסקים העירו שהרי דעת מרן דעות הפוסקים כמבואר בב"י יו"ד סימן שלא הביא המחלוקת הפוסקים, וכתב שהסברא שפסק הרמב"ם עיקר וכן כתב בשו"ע שם סו"ס יט יעו"ש, וכן כתב בשו"ת המבי"ט סימן נ' וכתב שמנהגן של ישראל תורה היא ואחר חקירה ובדיקה כל הצורך בזה הענין נאמת אצלי כי שנו זו היא שנת השמיטה ויעו"ש שהאריך עוד בחשבון של שנת השמיטה, והעלה כפי המנהג היום ויעו"ש עוד בסימן כא, ואולם שם כתב שכיון שזה מח' מצטרף לספק, ועיין עוד לקמן בזה. וכן כתב במהרשד"ם בתשובה סימן קצב כתב, ולענין שנת השמיטה וכו' אך ידענו כי חכמת הרמב"ם גדלה עד השמים ובכל החכמות לו עשר ידיים וגם חיבור היד מעיד על מי שחבירו שאין כמוהו משעה שנחתם התלמוד עד עתה, ובכמה מקומות מפרקיו מראים חסידותו וקדושתו ומורי מהר"י לוי בן חביב חיבר חיבור בדרוש שנת השמיטה, וחקר ודרש בסוגית התלמוד ובדברי הפוסקים הראשונים והאחרונים, ולא הניח זוית שלא נשטח בו וכו' יעו"ש עוד, וכן כתב מרן החזו"א ומשו"ה אין לחוש בזה לדעת הגר"א לכאורה.

ואולם עתה ראיתי בילקו"י (שביעית עמ' סד) שהביא בזה מש"כ בספר אוצרות יוסף שכיון שהספק הוא על ג' שנים בכל שנה מהם יש רוב להיתרא ויש מקום להקל עפ"ז, וכתב

עוד שבשו"ת שער המים (סו"ס ד) כתב שלענין קדושת שביעית וביעור פירות שביעית מצפרינן בספק שבשנות השמיטה יעו"ש, וכן כתב במבי"ט והו"ד בשו"ת שמחה לאיש דף קח ע"א שבעיקר שנות השמיטה לא יצאנו מכלל ספק ומצטרף לספק ספיקא, וכן הובא במשנה למלך (מגילה פ"א) בשם המבי"ט, וכן כתב בשו"ת נחפה בכסף (סימן ד) וכן כתב מרן הב"י בשו"ת אבקת רוכל דף ל' ע"א אות ז', וכן דעת הלק"ט (ח"ב סימן קמג) שכתב, וכל שנה ושנה אני מתנה בהפרשת המעשרות שאם השנה ההיא של מעשר עני מה שאמרתי שהוא מעשר שני הרי הוא מעשר עני ופודה אותו בשיווי לעניים עכ"ד, ושכן כתב בשו"ת הרדב"ז (ח"ב סו"ס תשל"א) שטוב לחוש למחלוקת הראשונים איזו שנת השמיטה ולהתנות במעשרות, שוה"ד לדינא בחזו"ע סוכות עמ' רפז, ובשו"ת יביע אומר ח"י יו"ד סימן מב אות ח' יעו"ש, וכיון שכן לכאורה יש מקום לומר דכן יש לחוש לזה כדעת הגר"א כיון דהוא ספק.

ואולם שם בילקו"י בסוגרים מורכעות העיר שבחזו"ע בהלכות תרומות ומעשרות עמ' קצב כתב שהרוצה לסמוך ע"ד מרן החיד"א שהלכה רווחת כדברי הרמב"ם וכמ"ש בשו"ע סימן שלא ובאבקת רוכל סימן ד' וכדברי המטה יוסף חיו"ד סימן ט' ודאי דשפיר עבד, וכיון שכן לכאורה נראה

דהחזו"ע ס"ל כדעות שאין ספק, ומאידך בילקו"י שם נראה דלא תפס כן, וכתב שמדברי החזו"ע נראה דתפס שיש מקום לצרף הדברים לספק ספיקא.

ואולם נראה דסו"ס יש מקום לומר דאף שהחזו"ע ס"ל שיש מקום לצרף את זה שיש ספק מתי הוא שנת השמיטה לספק ספיקא, מ"מ הרי הוא רק לקולא, אבל לא נפקא מזה לדינא שיהיה מקום להחמיר ולעשות פרוזבול גם בערב שביעית מחמת חשש הגר"א, והא ראייה דבחזו"ע לא חשש לזה, וס"ל שא"צ לעשות פרוזבול בערב שביעית כמבואר לקמן.

וגם יש להוכיח ממש"כ מרן החיד"א (יו"ד שם סק"ט) שכתב בשם ספר החרדים שדעת הגאונים כדעת הרמב"ם ונתעודו רוב רבני ארץ ישראל וטורקיה כרכים ועיירות גדולות והסכימו כולם לדעת הרמב"ם, וכתב המהרימ"ט דהלכה מוחזקת ביד כל ישראל בשמיטה כדעת רהמב"ם יעו"ש, וכן כתב בחזו"א (יו"ד סימן ג' אות לג) וכתב שאף שדעת הגר"א אינה כן מ"מ אין לזוז מהמנהג, וכן כתב בספר תקנות ירושלים כתב בזה"ל: שנת רס"ה נאמצו כל רבני הגלילות על דבר השמיטה כי נפל הפרש ביניהם אם ללכת אחר חשבון רש"י או הרמב"ם והסכימו וגזרו שתהיה שנת רע"א שמיטה וכן רע"ח וכן תמיד ע"פ הרמב"ם עכ"ד, והו"ד בספר אפקעתא דמלכא להסבא קדישא מאלפרנדראי זצ"ל (עמ' עו) וכתב,

והלא מעתה כיון דכל הרבנים מארי דאתרא מכמה מאות בשנים הסכימו וגזרו כן, וכל עדת ישראל קיבלו עליהם ועל זרעם כן, לא נשאר עוד ספק בדבר, והוי כמפורש בש"ס דילן סברת הרמב"ם יעו"ש. וע"ע בילקו"י (שם עמ' סה) שכתב שבאחרונה מצאו החוקרים כתובת בארמית במצבה ליד ים המלח, שבה נאמר זאת ציון לנפש חודש שבט שנת ג' לשמיטה שנת שלש מאות ושמונים לחורבן בית המקדש, וכן מקום מנוחת שמתה וכו' ויעו"ש שמוכח מכ"ז ששנת השמיטה היא כמו שנוהגים היום.

דעות הפוסקים להחמיר

בשו"ע הרב (חו"מ הלכות הלואה סעיף לו) כתב שלכתחילה יש להחמיר בזה, וכן כתב במטה אפרים (סימן תקפא אלף המגן ס"ק קלג) שיש לכתחילה לעשות פרוזבול בערב שביעית, ואם לא עשה בסוף שישית יעשה עד ר"ה של מוצאי שביעית, וכן כתב בתומים (שם) שיש להחמיר בזה, וכן הו"ד האורים בפתחי תשובה (סימן סז סק"ה),

ובספר שבות יצחק (שביעית פרק א' אות ג) כתב בשם מרן הגריש"א שיש לחוש לדעת הרא"ש, וכן כתב בשו"ת ישא יוסף שביעית סימן קכ שיש לעשות בערב שביעית והורה להזכיר שיטה זו בציבור אבל לא עשה כן בב"ד חשוב, ורק חתם כרגיל על

שטר פרוזבול, וכן ראה בספר שמיטת כספים ופרוזבול (פרק יב הערה לב) שכן נהג הגר"ש סלנט זצ"ל לעשות פרוזבול גם בסוף שישית.

וכן כתב בגליון לענין הלכה (מס' 329) שכן היה מחמיר הגה"צ רבי שריה דבילצקי זיע"א לעשות פרוזבול בערב שמיטה, וכן הובא בקובץ מה טובו אהליך יעקב חלק טו עמ' עג שכן כתב הגה"צ רבי שריה זיע"א וז"ל: אני נוהג לעשות פרוזבול כמ בערב שמיטה כדעת הרא"ש והטור דאין כותבין פרוזבול אלא עד סוף שנה שישית עכ"ד, [ואמנם משמע מדבריו דאח"כ לא בעינן כבר לעשות פרוזבול]

דעות הפוסקים להקל

ובחזו"ע (פרוזבול דיני שמיטת כספים הלכה ג) כתב אין שביעית משמטת כספים אלא בסופה שנאמר מקץ שבע שנים תעשה שמטה ושם הוא אומר (דברים לא י) מקץ שבע שנים במועד שנת השמטה בחג הסוכות כשם ששם אחר שבע אף השמטת כספים אחר שבע, לפיכך המלוה את חבירו אפילו בשביעית עצמה גובה והולך חובו במשך כל השנה ומיד כששקעה החמה ליל ראש השנה במוצאי שביעית אבד החוב, אלא א"כ כתב פרוזבול לפני ראש השנה עכ"ד, וכתב בהערה שם שכן הוא מדברי הגמ' בערכין דף כח ע"ב ששביעית אינה משמטת אלא

בסופה, וכתב להביא בזה מש"כ לפרש באבן עזרא, וכתב שהרי הרמב"ן דחאו. **וראה** עוד בשו"ת רב פעלים ח"א בקונ' סוד ישרים סימן יא מש"כ לבאר ע"ד הסוד מדוע אין שמיטת כספים אלא בסופה.

ועוד בדעת מרן הגרע"י ראה מש"כ בשו"ת יחווה דעת ח"ד סימן סב ובהליכות עולם ח"ב עמ' ריח ובשו"ת יביע אומר ח"י חזו"מ סימן ג' אות ג', וע"ע בספר ברכת מרדכי זרעים סימן ז' כתב להאריך בקושיית הקצוה"ח על הרא"ש, ובדעת הרא"ש יעו"ש. ובדעת הגר"מ מאזוז ראה מש"כ בירחון אור תורה אלול תשנ"ד סימן קלא, ועוד בענין זה ראה מש"כ בספר שמיטת כספים ופרוזבול פ"ג ס"ט ויב, וע"ע בזה בספר גבורי כח עמ' 353 וע"ע במש"כ בזה בספר היכל הוראה ח"ב הוראה קעט

ובילקו"י שביעית תשע"ה עמ' תשיר כתב הרב ילקו"י, המנהג פשוט לעשות פרוזבול בסוף השנה השביעית ויש הונהגים לעשות פרוזבול גם בערב שנת השמיטה, אולם העיקר לדינא שאין צריך לעשות פרוזבול בערב שנת השמיטה, ושם בהערה כתב מש"כ ביביע אומר ח"ג חו"מ סו"ס ו', וכתב להביא בשם הגריש"א באשרי האיש (יו"ד ח"ב עמ' רמט) שאף שמדינא אין צריך לעשות פרוזבול בסוף השנה השישית מ"מ יקרי ירושלים מהדרין

**איזה בי"ד צריך לעשות את
הפרוזבול לחומרא ובמנהג הקה"י
והגר"ח"ק**

הנה יש מקילים לעשות את הפרוזבול בערב שביעית בבי"ד של שלשה, וביאר בזה בספר שמיטה כהלכתה בסוף הספר שסוף השמיטה שעניינו הפקעת ממון אז צריך בי"ד חשוב, משא"כ בערב שביעית שענינו להפקיע את האיסור של לא יגוש כמו שכתב הרא"ש בזה סגי בג' הדיוטות כמו בהתרת נדרים, וע"ע בשביבי אש סימן כא במש"כ בזה.

ובספר אורחות רבינו (ח"ב עמ' שעה) הובא שהקה"י ס"ל שכיון שהפרוזבול בערב שמיטה אינו מעיקר הדן לכן סגי במסירת מילי בעלמא בלא כתיבת פרוזבול ומעשה שהיה בערב ר"ה תשל"ט בערב שמיטה שמסרו לפני מרן הקה"י ועוד שנים בע"פ מה שכתוב בפרוזבול אבל השנים חתמו והקה"י לא חתם יעו"ש, [ועיין עוד בקריינתא דאיגרתא ב' מהדו"ח עמ' קצה נוסח פרוזבול לערב שביעית] ובעיקר מה דמהני מילי, הנה בשו"ע חו"מ סיממן סז סעיף כ' כתב להביא דברי הרמב"ם שתלמידי חכמים די במסירת מילי, וברמ"א שם כתב וי"א שכל אדם גם יוכל לומר דבריו בע"פ לפני בי"ד ואי"צ פרוזבול יעו"ש, ואמנם בחכמת אדם (פרק כא ה"ו) כתב שנכון להחמיר לכתוב פרוזבול, וע"ע בזה בספר שבות יצחק שם.

בזה ושכמדומה שכן נהג הגר"ש סלנט זצ"ל עכ"ד, וכתב ע"ז הרב ילקו"י שנראה שזה רק בגדר חסידות לחסידים, ונכון לעורר להחמיר בפרט בענינים דאורייתא כמו דתפללין דר"ת וזמן ר"ת במוצאי שביעית ובענין סירכות כפי דעת מרן הב"י, ובענין הפאה נכרית ובענין בישולי גוים כדעת הב"י וככל הדברים החשובים יעו"ש, ואמנם לענ"ד אינו סתירה דיש מקום להחמיר בזה בפרט שיש הרבה פוסקים שחשו לזה, ואינו סתירה להחמיר בזה. ויש להוסיף עוד להוכיח בזה ממש"כ הבן איש חי בבן יהודע (שבת דף קלח ע"ב) תניא רשב"י אומר חס ושלום שתשכח תורה מישראל וכו' שלא ימצאו הלכה ברורה ומשנה ברורה במקום אחד, וז"ל: נראה לי בס"ד גם זו לטובה שיהיו יגעין יותר ויגן עליהם זכות בירור ההלכות והמשניות, ועוד כדי שיעשו חומרות לאסור מספק ותהיה זאת סניגוריא עליהם עכ"ד, וע"כ אין שום איסור להחמיר מספק, ואדרבה ע"י החומרות ישפיע שפע דקדושה לדקדק בכל מילי דהלכה.

ואמנם י"ל מה שיש להקל בזה לסמוך על שיטת הרז"ה שאין שמיטה היום, והרמ"א בחו"מ סימן סז ס"א מסתמך ע"ז לענין שאין צריך לכתוב פרוזבול, וע"ע בילקו"י שביעית שהאריך בדעתו ומתי מסתמכים על דבריו, ולכן נראה דאולי יש מקום להסתמך בזה לענין זה

וכן כתב להביא בדרך אמונה (הלכות שמיטה פרק ט' סקצ"ה) שיש מדקדקין לכתוב פרוזבול גם בערב ר"ה של שביעית כדי לצאת גם לדעת הרא"ש, והוסיף בציון הלכה בסקמ"ד שאביו מרן הקה"י זצ"ל החמיר בזה אבל לפעמים לא כתב פרוזבול אלא מסר מילי, וכתב שמרן החזו"א לא חשש להחמיר בזה, ואולם הוא ניהו מחמיר בזה וכמו שמובא בספר אלא ד' אמות של הלכה שבערב ר"ה של שמיטה לאחר התרת נדרים אומר בע"פ בפני שלשה ואפילו הם קרובים מוסרני לכם הדיינים שכל חוב שיש לי שאגבנו כל זמן שארצה, שהרי מבואר בדרך אמונה שאינו חיוב מעיקר הדין, ולכן אפשר להשתמש בקולא שבפני קרובים.

וכן הובא בספר שלמי מועד (עמוד תקסג) שהגרשז"א לא חש לשיטת הרא"ש ולא כתב פרוזבול בערב שביעית כשיטת הרא"ש, וכן נראה לדינא בשו"ת שבט הלוי (ח"י סו"ס ר) וזו"ל: לענין עשית פרוזבול בר"ה של ע"ש כדעת הרא"ש יש מחמירים כן כידוע, וסוגיא דעלמא רק סוף שביעית כרוב הראשונים, ואם להשאיר הלואה אחת בלי פרוזבול לקיים משמט אני משנת חסידים היא ואין לדרוש כן ברבים מטעם ידוע עכ"ד,

ובספר שמיטה כהלכתה (עמ' קז) כתב מרן הגר"מ שטרנבוך שליט"א שעיקר זמן פרוזבול הוא בסוף שמיטה

וכך המנהג בירושלים לעשות רק בסוף שנת השמיטה וכיון שהוש"ע הרב והתומים מחמירים לחוש לשיטת הרא"ש, לכן בני תורה ויחידי סגולה כותבים גם בערב שביעית, ובזה לא בעינן בי"ד חשוב וסגי בשלשה בני תורה שיודעים ומבינים ענין פרוזבול.

ועוד יש לדון האם צריך קרקע בפרוזבול שנעשה מחומרא בערב שביעית וכמו שהאריך בזה בחזו"ע, ויל"ע.

בדעת החזו"א

הנה בדרך אמונה לעיל הבאנו שכתב שהחזו"א לא החמיר בזה, וכתב בחוט שני (שמיטה ויובל עמ' תלד) שאין ראיה שהחזון איש לש חשש לשיטת הרא"ש מכך שלא כתב פרוזבול בערב שביעית, כי החזו"א הסביר פעם שלא אכפת לו שישמטו החבבות שחייבים לו והוא עשה פרוזבול רק מחמת החשש שישכח לומר שממט אני כשיחזירו לו חובות וא"כ הפרזבול של החזו"א לא היה משום לא יגוש שחל מתחילת שביעית אל רק משום שממט אני ולכל הדעות אין החוב נשמט רק בסוף שביעית ולכן לא כתב פרוזבול בתחילת שביעית.

ואמנם הובא עדות על הגרנ"ק שלא עשה פרוזבול, וכן הובא על הגר"מ פינשטיין, ובגליון לענין הלכה שם והובא שם שאמר בזה הגאון רבי

ראובן פינשטיין שליט"א שאין נכון להחמיר לעשות פרוזבול בערב שמיטה והטעם הוא כי הוא חומרא דאתי לידי קולא שהמון העם יסברו בטעות שמספיק הפרזבול של ערב שמיטה ולא יעשו שוב פרוזבול בסוף שמיטה ובאמת עיקר הדין הוא שהשביעית משמטת בסופה.

ובאזמרה לשמך שביעית עמ' יז כתב שיש להחמיר בזה ע"פ מש"כ התומים והשו"ע הרב שלכתחילה יש לעשות פרוזבול בערב ר"ה, ועוד הטעם שטוב לעשות פרוזבול לפני ר"ה של שנית השמיטה כי מהראשונים שדעתם ששנת השמיטה היא שנה אחת לפני הזמן הנהוג לפי הלוח בימינו ואף שלהלכה אינו כן, לענין שמיטת כספים שהוא דבר שבממון ואם יטען הלווה כן יתכן שלא יהא אפשר להוציא הכסף מידו עכ"ד. וכיון שכן לכאורה יש מקום לחוש לקים לי.

האם יש לחוש לקים לי

ואמנם בעיקר הסברא דלכאורה יש מקום לומר כאן קים ליה, ולכאורה יש לומר שלא שייך לומר קים לי כנגד מרן וכמו שכתב מהר"ם חאגיז בתשובות הלק"ט וכן דעת מהר"ם בן חביב בכליים שבסוף ספר גט פשוט (כלל א) ומהר"א יצחקי בתשובת זרע אברהם (חו"מ סימן כג) ובפרי חדש בספר מים חיים (קונטרס התשובות

סו"ס כט) וכן כתב בברכי יוסף (חו"מ סימן כה ס"ק כו כז) בשם כמה מהאחרונים יעו"ש, וע"ע בזה בשו"ת רב פעלים בפתיחה ח"א, ובח"ב חחו"מ סימן ג' יעו"ש, ואולם ראה מה שכתב להאריך בזה בספר עין יצחק ח"ג עמ' תקעח.

וכה"ג כתב בשו"ת יביע אומר (ח"ג חו"מ סימן ו' אות ה', ובח"י חו"מ סימן ג' אות ו') כתב שאם המלוה עשה פרוזבול בפני עדים ועברה שנת השמיטה והלוה טוען קים ליה כהרמב"ן וסיעתו שאין הפרוזבול מועיל אלא כנעשה בפני בית דין ושאל להוציא מן המוחזק, והדין הוא שהבל יפצה פיהו ואין לטעון קים לי נגד מרן הבית יוסף והמנהג עכ"ד, וכיון שכן שאין לנו ספק מתי השנה השביעית ממילא אינו יכול לטעון קים לי, וכן ראיתי בספר גבורי כח עמ' 372 שכתב לדון בכה"ג אם לוה ספרדי יכול לטעון כנגד מלוה אפילו מבני אשכנז שעשה פרוזבול בבי"ד שאינו חשוב קים ליה כדעת השו"ע ולכן אין זה פרוזבול ונשמט חובי, שמהני כן כתב בספר שמיטת כספים ופרוזבול בשם הגרנ"ק, ובהערה הוסיף שבספר שיח מפשר (סימן ג) כתב להוכיח שבספיקות אין לטעון קים ליה יעו"ש, ובשו"ת מהגר"ח קניבסקי בספר גבורי כח בסימן יח שמיטת כספים ופרוזבול אות טז ששאל למרן הגר"ק האם הלוה יכול לפטור את עצמו בטענת קים ליה

כדעת הרא"ש ולהמנע מלהחזיר את חובו, והשיב לא פסקו כן, עכ"ד, וכיון שכן ממילא אין לחוש לקים לי, וע"ע בזה במש"כ בשו"ת מנחת שלמה ח"א סימן קכג אות יב סק"ב, ובמש"כ בזה הגאון רבי צבי כהן זצ"ל בספר שמיטת כספים ופרוזבול (פ"ה ס"ה) יעו"ש. ואמנם לפי"ז כ"ז נראה לדינא דאין לחוש הכא לקים לי בזה.

בדעת החתם סופר

הנה בשו"ת חת"ס (חלק חושן משפט סימן נ' בד"ה בענין) כתב וז"ל: בענין פרוזבל שחשקה נפשו היפה לכתוב פרוזבל ולמסור דבריו בפני וכ' להיות השנה הזאת שנת תקס"ד שנה ששית לשמיטה להרמ"א ז"ל שפסק כהנך גאונים וחשש לשיטת העיטור והרא"ש דאין כותבי פרוזבל משנכנס שנת ז' אנא עובדא ידענא שמ"ו החסיד זצ"ל מסר דבריו לפני וחד דעימי בסוף שנת תקמ"ד הנכנס לתקמ"ה דהיינו סוף שמיטה וידענא שלא עשה פרוזבל בסוף תקמ"ג כי לא זה ידי מתוך ידו ממש לידע כל דרכיו מוצאיו ומובאיו וטעמא רבה איכא דלא יהי' אלא פלוגת' שוה בשוה הי' לו לומר כל המקיל בארץ הלכה כמותו בחו"ל ומכ"ש הכא דכל הפוסקי' חולקי' חוץ מהעיטור והרא"ש (והטור נמשך אחריו כדרכו) ודי לן שכ' הרמב"ן בתשו' המיוחסת דנוסחא מוטעת נזדמנה להעיטור בתוס' ושכן הביאו הר"ש בשביעית כהרמב"ן ואף

על פי שכ' עוד שהוא מלתא בלא טעמא והרא"ש הא יהיב טעמא דהכי קאמר קרא לא יגוש את רעהו מיד שקרא שמטה לה' בכניסתו אמנם מקץ שבעה שנים דהיינו בסופו תעשה שמטה אחרת והיינו וזה דבר השמטה שיאמר משמט אני אלו דבריו מ"מ הוא נדחק למצוא רמז בקרא לקיים דברי התוספתא שלפניו וכיון שהנוסחא מוטעת אין לנו להמציא דרשות בקרא שלא הוזכרו בש"ס. עכ"ל.

וכן כתב בד"ה נחזור וז"ל: דמעיקור הדין אין לחוש כלל ומ"מ אם נפשו אותה ויעש אין מזחיחין אותו ומהיות טוב א"ת רע ואין כאן משום יוהרא דחש לי' מהרש"ל והביאו מג"א סי' ס"ג סק"ב דהא פרוזבל המוקדם כשר וכל שעת' ושעת' זמני' הוא וזכור לטוב. עכ"ד. ומשמע מדבריו דלדינא אינו חיוב אלא שאם עשה אין מזחיחין אותו. וכן כתב בשו"ת חלקת יעקב (ח"ג סימן קמג) וכתב שמה שהגר"א החמיר בזה קרוב לומר שהוא לרוב חסידות חשש למחלוקת הפוסקים בשנת השמיטה.

והעירו באחרונים ממש"כ בשו"ת חת"ס (או"ח סימן טו בסו"ד) שיש לעשות פרוזבול גם בערב שביעית מדינא וז"ל: וכיוצא בזה השתא הכא שנת השמיטה אינו ראוי לקרות בתורה לא יגוש את רעהו למי שלא עשה פרוזבול ער"ה העבר בכניסת שמיטה וגם יעשה פרוזבול ער"ה הבע"ל

בכל דבר ודבר עכ"ד, ויל"ע עוד בכ"ז, ועוד חזון למועד.

וע"ע בחת"ס בהגהות על השו"ע חו"מ סימן סז, ובחת"ס בדרשה לראש השנה שהובאה בספר הזכרון תשי"ז עמ' ק משמע שאין צרך להחמיר בזה.

ובספר ליקוטי הערות על החת"ס כתב להביא את תירוצו של הגאון רבי יוסף נפתלי שטרן שבאמת החת"ס סובר שאין צריך לעשות פרוזבול בערב שביעי וכל כוונתו באו"ח הוא לאלו החסידים שמחפשים חומרות שאם רוצים להחמיר שיחמירו בפרוזבול בערב שיש לזה מקום ויש מקום לחוש כל השיטות משא"כ הנהגה זו שלא ללבוש צמר אין מקום לזה עכ"ד.

ובספר הלכות שביעית להגאון רבי בנימין יהושע זילבר זצ"ל (עמ' קנה בביאור הלכה) עמד הסתירה בדברי החת"ס, שכתב שנראה שאם החסיד החתם סופר ז"ל נקט הלשון שיש מקום שלא לקרוא לתורה מי שאינו מחמיר בזה אף שנקטו בלשון משל ודוגמא ודאי שהוא עצמו בזקנותו החמיר בזה ואין החסיד חלילה ממושלי משלים פטומי מילי שלא לקרוא לתורה על דבר כזה שהוא עצמו מיקל, ומאנם שפיר נמשכו בזה איזה רבנים שליט"א מחוג חתם סופר להחמיר בזה לעצמם ולנמשכים אחריהם שאפשר שהוא חומרת רבם שהחמיר לעצמו, סוף דבר

ביציאתו לצאת ידי כל הפוסקים החולקים בזה עיין ח"מ סימן ס"ז כיוצא באלו ראוי להחסידיים ליהדר, עכ"ד, ומוכח דאין להעלות לתורה לפרשה זו משמע דס"ל דהוא לדינא, ואמנם מהמשך דבריו משמע דראוי לחסידים להזהר וכמ"ש בחלק חו"מ, ויש לעיין מתאריכי התשובות, וכנראה דהדר ביה מדלא כתב כן בחלק חו"מ. ובעיקר דבריו שלא להעלות לתורה כן נקט בשו"ת רב פעלים ח"ב בקונטרס סוד ישרים יעו"ש.

ואמנם כתב הגר"מ שטרנבוך שליט"א בספר שמיטה כהלכתה (עמ' פו) שרק בארץ ישראל אין ראוי לעלות לתורה אבל בחו"ל כל המיקל בארץ הלכה כמותו בחו"ל יעו"ש, ואמנם לכאורה מדברי החת"ס נראה דקאי אף בחו"ל, והראיה ממש"כ בחת"ס שכתב בשם רבי נתן אדלר זצ"ל שאפילו בחו"ל אין להלעות לתורה ביו"ט של סוכות שקוראים הפרשה של חדש מי שאינו מקפיד על איסור חדש בחו"ל יעו"ש, ואולם באליה רבה (סימן קלח סק"ג) בשם כנסת הגדולה שמי שידוע שעבר עבירה כל זמן שלא שב בתשובה ראוי לקרוא לו בפרשה זו כדי שיתבייש בדבר. ואולם במשנ"ב (שם סק"ה) כתב בשם ספר החסידים (סימן תש"ע) יזהר החזן שלא יקרא למי שהוא עור או פסח בפרשת עורת או שבור או למי שראשו נתק בפרשת נתקים ולא יקרא למי שחשוד על עריות בפרשת עריות וכן

אפשר שהחסיד החתם סופר בזקנותו החמיר לעצמו, אך דעת החתם סופר שמענו שמן הדין אין צריך להחמיר שהדין מוכרע להקל וכמו שהעמיק והאריך בזה בשו"ת חו"מ ע"ש ולא שמענו חזרה מהכרעת הדין.

ובשו"ת ציץ אליעזר (ח"ט סימן כט)
כתב בזה"ל: ולפענ"ד נראה דדברי הח"ס תואמים בכל המקומות ואין בהם סתירה, דזה ברור דמכיון שרבו הגאון החסיד לא חשש לסדר פרוזבול בכניסת שנת השמיטה בודאי שגם הוא לא חשש לכך, ועל אחת כמה שלא היה מצוה שלא לקרות למי שאינו עושה כן לפ' לא יגוש, דהרי זה מהוה מעין פגיעה ח"ו בכבוד רבו זצ"ל. וכוונת דבריו בחאו"ח היא אחרת, דז"ל שם: וכיוצא בזה השתא הכא שנת השמיטה אינם ראויים לקרות בתורה לא יגוש את רעהו למי שלא עשה פרוזבול ער"ה העבר בכניסת שמיטה וגם יעשה [נראה דצ"ל: וגם לא יעשה] פרוזבול ער"ה הבע"ל ביציאתו לצאת ידי כל הפוס' החולקים בזה ע"י חו"מ סי' ס"ז עכ"ל. וא"כ נראה דאין ר"ל בזה שלא יקראו למי שלא יחמיר על עצמו לעשות פרוזבול גם בכניסה וגם ביציאה, אלא כוונתו בכזאת, דהרי רואים בעליל שאת תשובתו כתב הח"ס כבר בעמדו בשנת השמיטה וכדכותב בלשון למי שלא עשה פרוזבול ער"ה העבר בכניסת שמיטה, ואם כן אם למשל כתב הח"ס תשובתו שם בתאריך של היום הזה

שאנו עומדים כעת, היתה כוונתו לומר דאם אחד לא אותה נפשו ויעש לעשות פרוזבול בער"ה שעבר, (כלשונו בחחו"מ שם), וגם יודעים שאין גם בדעתו לעשות פרוזבול גם בער"ה שיבוא ביציאתו, כגון ששמענו דעתו המפורשת דס"ל לנהוג כדעת הפוס' דאין שמיטת כספים נוהגת בזמן הזה, אזי כשנגיע השתא לפ' שיקראו בה לא יגוש אין ראוי לקרות לאיש הזה שיעלה לתורה לפ' זו. [ואו כוונתו בכלל שלא לקרותו לכשיגיע השנה השמינית שאז כבר ידוע בהחלט שלא סידר כל פרוזבול].

בהיות ואינו רוצה לצאת ידי כל
הפוסקים החולקים בזה, והיינו לצאת גם ידי אלה שס"ל שכן נוהגת שמיטת כספים בזה"ז, וזהו שמציין לזה הח"ס לעיין בחו"מ סי' ס"ז, דבשם בתחילת הסימן מובאת פלוגתא זו אי שמיטת כספים נוהגת בזה"ז או לא, ואילו בנוגע למתי לכתוב הפרוזבול הרי סתים השו"ע שם בסעי' ל' ל"א לפסוק דיכולים לכותבו בסופו, ובב"י בטור שם פסיק בסכינא חריפא דיש לכותבו בסופו וכותב שכן המנהג פשוט בארץ ישראל וסכיבותיה לכתוב פרוזבול בערב ר"ה של מוצאי שביעית, ושכן נהג מורי הרב הגדול מהר"י בי רב ז"ל [בספרי ח"ס אחרים כתוב הנוסחא בכזאת: וכיוצא בזה השתא הכא שנת השמיטה אינה ראוי לקרות בתורה לא יגוש את רעהו למי שלא עשה פרוזבול ער"ה הבע"ל

בכתבו תשובתו זאת עומד היה הח"ס כבר באמצע שנת השמיטה וכותב דברצות ה' יעשה פרוזבול, כפי מנהגו, בער"ה הבא, דהיינו בער"ה של יציאת השמיטה, אבל מעשיית פרוזבול בער"ה של כניסת שנת השמיטה מאן דכר שמה.

ובזה אוסיף עוד ראייה מפורשת שהח"ס ז"ל לא החשיב כלל לסדר פרוזבול בער"ה של שנת הכניסה. והוא בכמה שמצאתי דברים בדרשתו לערב יום הכפורים שנת תקנ"ב שנדפסה בסוף ספר הזכרון שלו, דו"ל שם באמצע דבריו והנה עתה וכו' והיא שנת שמיטה וכו' ואעפ"י שבעו"ה אין שמיטה נוהגת בזה"ז חוץ מהשמטת כספים לכמה פוסקים ולזה היה זמן להזכיר ער"ה הבע"ל אי"ה בסוף השנה, מ"מ יש לנו להתעורר בכיוצא בזה כעין זרע הארץ וכו' עכ"ל (בדרשתי בביהכ"נ בליל כל נדרי השתא עוררתי את הקהל בדברי המוסר הנלהבים של הח"ס שם כדברים בעתם להשתא שהיא שנת השמיטה), הרי דברי הח"ס ברור מללו דבנוגע להשמטת כספים לחוש לדעת הכמה פוסקים שנוהג בזה"ז אין מקום לדבר ולעורר כי אם בהגיע ער"ה של סוף שנת השמיטה. (ודוחק לומר שהוא זה מפני שכבר נכנסה אז שנת השבע). עכ"ד הצי"א.

ובשו"ת משנת יוסף (ח"א סימן מג) כתב שאולי כוונתו בעיקר לאפוקי מי שאינו עושה בכלל פרוזבול

ביציאתו לצאת ידי כל הפוסקים בזה עכ"ל, וג"כ לפי"ז אפשר לפרש כוונתו בכנ"ל ורק דבמקום: למי שלא עשה פרוזבול, צ"ל למי שלא יעשה פרוזבול ופשוט].

ומדברי הח"ס בחיו"ד סי' י"ט, לדעתי, אדרבא משם הוכחה שלא חשש שיעשו פרוזבול בער"ה של הכניסה, ובדיוק כפי שסובר בחחו"מ, דו"ל שם: ויען וביען כי קשה מאד לשבור מנהג ישראל אפי' להקל וראה כמה הטריח הרא"ש ליישב מנהג קולא בעשיית פרוזבול בזה"ז ועיין טור ח"מ סי' ס"ז והשנה הזאת היא שנת השמיטה ואני נוהג לעצמי לעשות פרוזבול ער"ה ברצות ה' וכן ראיתי רבותי נוחי נפש נוהגים ומ"מ לא רפרף א' על מנהג עכ"ל, וכוונת הח"ס ברורה, דר"ל, דבישראל נהגו קולא שלא לעשות בזה"ז פרוזבול כלל וכפי שטרח הרא"ש שמובא בטור חו"מ סי' ס"ז בישוב מנהג ישראל זה (וכן מובא ברמ"א בחו"מ שם סעיף א', ויעוין גם מ"ש בזה בשו"ת מגן אבות להמאירי בענין הט"ו, וכן גם מ"ש בזה בשו"ת מהרי"ט החו"מ סי' קי"ג ותשו"מ סי' ע"ב ושאלת יעקב סי' ק"ה עיין שם). וגם בזמנו לא רפרף א' על המנהג, אלא שכרבותיו כן הוא, נוהגים כן לכתוב פרוזבול, אבל אימתי, בסוף השנה. וזה מוכח מדבריו בהדיא דהרי כן לשונו והשנה הזאת היא שנת השמיטה ואני נוהג לעצמי לעשות פרוזבול ער"ה ברצות ה', והיינו דגם

הפרוזבול, ואז אחר ר"ה כשיביא לו חבירו המעות לפרעו יאמר לו משמט אני ולא יקבלם ממנו, ויאכל הלוח ולחדי במעות אלו, והמלוה לחד במצות שמיטת כספים שקיים אותה בפועל, ותהילות לאל ית' הנהגתי מצוה זו פה עירנו בגדא"ד יע"א, הדפסתי שטרות של פרוזבול וחלקתי אותם לכמה בני אדם ועשאו, וגם למדתי אותם שיעשו כן להלוות אחר זמן הפרוזבול סך מה ולקיים המצוה בפועל כאמור לעיל, אשריהם ישראל אוהבי מצות ה' ועושים אותם בשמחה.

וגם אם לזה אדם מחבירו ככרות לחם אפילו ככר אחד נוהג בזה דין שמיטה, על כן טוב שתלוה האשה יום ערב ר"ה ככר או שתיים או שלש לחברתה, ואחר ר"ה כשתפרע לה תאמר לה משמטת אני, והרי זו מקיימת מצות שמיטה, ועיין חיים שאל ח"ב סי' ל"ח אות י"ג, וכן עשו קצת נשים פה עירנו יע"א כי דרשתי דבר זה בעזה"י ברבים אשריהם ישראל. עכ"ל.

ואמנם מרן הגר"ח קניבסקי שליט"א כתב בדרך אמונה פ"ט מהל' שמיטה ויובל סק פ"ה ומצוה על כל א' לכתוב פרוזבול, ובציון ההלכה אות רד כתב ופשוט דמי שבררו לו שאין לו חובות א"צ לעשות פרוזבול, וכתב עוד, ויש משאירין חוב א' כדי לקיים מצות שמיטת כספים ויכתוב בפרוזבול חוץ מחוב פלוני או חלק מהחוב או ילונו אחר שיכתוב הפרוזבול אבל לא יקבע

כיון שחושב שאין צורך בו, וזה ניכר ע"י שלא עשה פרוזבול ערב ראש השנה העבר שהרי אם יעשה בער"ה של ממוצאי שמיטה פרוזבול או לא זה לא ידוע עוד בשעת קריאת פ' לא יגוש, ורק אם לא עשה בער"ה העבר, לא כיון שנוהג כמר"ן אדלר זי"ע לעשות רק במוצאי שביעית אלא כיון שאין בדעתו בכלל לעשות פרוזבול הרי זה מגלה דעתו בזה שכמו כן לא יעשה בער"ה הבא ולכן אין לקרותו כבר מעכשיו לפרשת לא יגוש עכ"ד, ואולם דבריו מחודשים טובא מהכ"ת לומר שלא יעשה אח"כ פרוזבול בסוף שביעית ער"ה של שמינית, אחר שבשו"ע כתב להדיא שיש לעשות פרוזבול רק בסוף שביעית.

וע"ע בשו"ת קנין תורה ח"ג סימן טו, ובמש"כ בזה בשו"ת בית יעקב בסוף הספר בקונ' חומת האש דף לב ע"א ובשו"ת בני ציון ח"א סימן ב' אות פה, ובשו"ת משנה הלכות ח"ד סימן רטו. וע"ע במש"כ לבאר בזה בספר שמיטה כהלכתה (עמ' קח)

בדברי הבן איש חי

הנה ידועים דברי הבן איש חי (ש"א סוף פרשת כי תבוא) שכתב שיש לקיים מצות השמטה, וז"ל: והנה יש מתחסדים אחר שכותבין הפרוזבול מלוה לחבירו סך מה, עשרה גרוש או פחות או יותר, ועל זה הסך לא יחול הפרוזבול כיון שהלוהו אחר זמן

זמן הפרעון אחר ר"ה אלא שיכול לתובעו אפילו מיד, ובהערה שם ציין שכן כתב בספר שמיטת כספים כהלכתה. עכ"ד, ואמנם יל"ע בהא שהגר"ח לא ציין לדברי הבא"ח, וכנראה דאישמתיה מיניה, וע"ע בחמדת חיים עמ' רלה מש"כ שם בשם מרן הגר"י זילברשטין שליט"א שאחד עשה כן על חוב גדול ואשתו גערה בו, והשיבו דהוי מחילה בטעות ויעו"ש בהערה שהביא מש"כ בהאי ענינא בשו"ת שבט הלוי חלק י' סימן ר' וז"ל: ולענין עשית פרוזבול בר"ה של ע"ש כדעת הרא"ש יש מחמירים כן כידוע, וסוגיא דעלמא רק סוף שביעית כרוב הראשונים, ואם להשאיר הלואה אחת בלי פרוזבול לקיים משמט אני משנת חסידים היא ואין לדרוש כן ברבים מטעם ידוע עכ"ד, ויל"ע מה כוונתו ואולי שימחלו יותר מידי. ומ"מ מדבריו דבע"כ דבערב שביעית אין עניין בזה.

ובשו"ת תשובות והנהגות ח"ו סימן רפ נשאל האם יש עניין להלוות כסף כדי לקיים מצוות שמיטת כספים בזמן הזה, ושם הביא מש"כ בזה בבא"ח, וכתב שלכלענ"ד תלוי במחלוקת בגדר מצות שמיטת כספים בזמן הזה שלרוב ראשונים שמיטת כספים מפקיעה את החוב מעצמו ואם גובה אותו הוא גזלן, אבל שיטת היראים שכל זמן שלא השמיטו המלוה חייב הלוה לפרוע רק שיכול לתובעו בבית דין כדי שיחביהו להשמיט חובו

כאשר נצטוה ובי"ד כופי ע"ז כאשר מצות עשה, ולכן נראה שרק לדעת אותם פוסקים הסוברים שהחוב קיים אלא שמצוה על הגברא למשטו בזה אם הלוה בלא לעשות פרוזבול קיים מצות שמיטת כספים, אבל לדעת הפוסקים הסוברים שאפילו בזמן הזה הופקע החוב מאליו הרי לשיטתם אין בדין שמיטת כספים קיום מצוה בפועל של הגברא וא"כ כשמלוה ע"מ לשמט אינו אלא בגדר חיבוב מצוה בעלמא שמראה שמקבל לשמור תקנת חז"ל של שמיטת כספים בזמן הזה

ומ"מ כתב שם שבאמת נראה שאף לגדר חיבוב מצוה בעלמא אין צריך להלוות ע"מ לשמט אלא די בעשיית פרוזבול שעצם עשיית פרוזבול כבר מוכיח שמקבל תקנת חז"ל של שמיטה בזמן הזה ואין צורך לפעולה נוספת כדי להראות שמוכן לקיים מצות שמיטה, וכתב שם שגם לשיטות שמקיים מצוה אלא כשיכול לתבוע את הלווה יעו"ש עוד. ובערב שביעית אין עניין בזה לכאורה.

הערה בנוסח הפרוזבול בערב שביעית

הנה הגר"מ טיקצוינסקי בספר השמיטה (פרק יג ס"ה) כתב שאף היחידים המהדרים לכתוב פרוזבול בסוף שנה השישית יש להם ליתן דעתם שלא לכתוב בלשון הפרוזבול רגיל הן שנה זו היא שביעית, אלא כותבים

הקב"ה נוהג במדה זו עמנו ומשמט חובות שיש לו אצלנו, וזהו שאמר הכתוב שמוט כל בעל משה ידו, כי קרא שמטה לה' כלומר ממה שאתה משמט חובתך אתה קורא שמטה ג"כ אל ה', שהקב"ה ישמט ג"כ חובותיו. נכלומר אדם שמשמט חובותיו, הקב"ה משמט לו עבירותיו].

ובספר מראה גדול (דרוש ו) כתב, אמרו במדרש בפרשת בהר, אמר הקב"ה לישראל אם אינכם גובים חובות בשמיטה, גם אני לא אגבה עבירות שלכם, והשנה הזאת היא שנת השמיטה [שנת תקפ"ו], והכוונה עבירות שלכם, היינו אפילו עבירות שביניכם, עבירות שבין אדם לחבירו, שאין יום הכיפורים מכפר עד שירצה את חבירו, בשנת השמיטה אין צריך ריצוי, שגדול כח השמיטה שאפילו לא ירצה את חבירו, הקב"ה יכפר לו, שכיון שמשמט את חובותיו שחייב לו חבירו, ואינו גובה ממנו, אף הקב"ה הולך אחר מידותם מידה כנגד מידה, ואינו גובה מהם אף העבירות שבין אדם לחבירו, והשביעית משטמת את כל העבירות.

ובשדי חמד (מערכת יום הכיפורים סימן ב' אות יד) כתב שלא מצא סתירה מפורשת לזה מכל מקום אין דעתי העניה מסכמת לזה אלא נראה דבכל זמן אין יום הכיפורים מכפר בלא ריצוי חבירו בעבירות שבין אדם לחבירו, יעו"ש.

בשטר הפרוזבול הן קרבה שנת השבע. ייעו"ש, וכן ראיתי בנוסח הפרוזבול של הגאון רבי בן ציון קוק שליט"א ראש בית ההוראה הכללי בירושלים שכתב בנוסח הפרוזבול, הואיל והשנה הבאה היא שנת השביעית ויש לי חובות בשטר וחובע"פ וכו' יעו"ש. וכן ראיתי כמו שכתב הגרי"מ זצ"ל בשטר פרוזבול של הרבנות תל אביב הן שנו היא ערב שנת השביעית וכו' יעו"ש. וכן כתב בשטר הפרוזבול של היכל הוראה ירושלים, וכן בעוד שטרות כתבו כן. ואולם בשטר הפרוזבול של הגאון רבי עמרם פריד שליט"א לא כתוב הנוסח הנ"ל בכלל, ושם קצרו בנוסח מחמת שאין הפרוזבול מעיקר הדין.

האם מי שנוהג להקפיד על עשיית פרוזבול בערב ראש השנה האם גם ישמטו עבירותיו

הנה בעל הנתיבות המשפט בספרו נחלת יעקב (פרשת ראה) "וזה דבר השמטה וגו' ". "כי קרא שמטה לה' וגו' אפס כי לא יהיה בך אביון", והלשון כי קרא שמטה אל ה' תמוה, ונראה לפרש כי ענין השמיטה אשר ציוותה התורה הוא, כי כל הדברים אשר עושה הקב"ה עמנו צריכין אנחנו להקדים לעשות מדה כזו, כמו שאמרו חז"ל (שבת דף קנא) כל המרחם על הבריות מרחמין עליו מן השמים, ולזה כשמשמיטין אנחנו חובות שלנו, גם

וכתב בזה מרן הגר"י זילברשטיין שליט"א והו"ד בקובץ ווי העמודים (חלק 96 עמ' קח) שאולי מי שנוהג כהרא"ש ועושה פרוזבול בשביעית ואינו נוגש אולי מדה כנגד מדה גם ממנו לא יגשו את עבירותיו שעשה וזה נוסף ע"כ שבערב שביעית הבא ישמטו ממנו חובתיו. עכ"ד, ויש להוסיף דלפי הבא"ח שיש לקיים את המצוה ע"י שמשמיט חלק, א"כ לכאורה סגי בזה, ויל"ע.

ויהי רצון שתזכה לכתובה וחתימה טובה, והצלחה בכל.

בברכת התורה
הצב"י יוסף אביטבול
מח"ס שערי יוסף ושא"ס

**כמה שטרות פרזבול
שבאו לידינו
אמרנו לצרף כאן לזיכוי הרבים
וכמובן יש עוד הרבה נוסחאות ואכמ"ל
וכן אין מוקדם ומאוחר בתורה
והכנסתי השטרות לפי הסדר שבא לידי**

אני עושה פרזבול של אי שרצה לשלוח מאחרים,
ולא הספיק לפני ראש השנה, אז אין שביצית משמטתו,
ויוכל עוד 2"ה לשלוח גם אחרי ראש השנה...
הרב גאליאל הכהן רבינוב'ץ
מח"ס גמ אני אודק ופרזס יוסף החדש על המועדים ושבת קודש ועו"ס
ועורך ומו"ל קובץ "מה טובו אהליך יעקב"

פרוזבול

הנהוג ע"ס הגאון

הנוסח של שטר

זקרי לב, הוא בזה הלשון (מועתק מספר ארץ חיים סתהון ח"מ סי' ס"ז)

כפנינו עדים החתומים מטה בא מר יוסף יצחק
ואמר לנו קנו ממני בקנין גמור ושלם איך שאני מזכה על ידכם
קרקע כל שהוא מן הקרקע שיש לי לכל אחד מבעלי החבורת
שחייבים לי שאין להם קרקע, כדי לכתוב עליו פרוזבול. וקנינו
מיד הנ"ל בקנין גמור ושלם במנא דכשר למקנא ביה. ובכן אמר

לנו מר יוסף יצחק
הנ"ל, הווי עלי עדים שאני מוסר כל חוב שיש לי בין בשטר בין
כע"פ, לבית דין אשר פה ירושלים. ת"ו, הלא הם הדיינים
הרב ס"מ רחמי אהרן' הרב אהרן שפירא

ור"ב יוסף כהן שליט"א

ככדי שאגבנו כל זמן שארצה. ועל דבר אמת וצדק חתמנו היום
כחודש אלול תשי"ט והכל שריר ובריר וקיים.

נאם אהרן יצחק ולייזר
נאם אהרן יוסף

שטר פרוזבול

כמותב תלתא כי דינא כחדא הוינא וכו' למנינו הערב חנוך
יוסף דוד מלון ואמר לנו

הן שנה זו היא שנת השביעית ויש לי חובות בשטר
ובעים על איזה אנשים, והריני מוסר לכם פרוזבול ויהבית
לכון במתנה בקנין ד' אמות קרקע מארעא דאית לי ועל גביהון
ארשית יתכון למגבי כל חובות דאית לי על אינשי, ומעתה
תיהו לי דיינא ותגבוהו ותקבלוהו לי ואם לא תגבוהו
אתם, מעתה כיון שמסרתי לכם פרוזבול זה הרי אני גובה כל חוב
שיש לי עד תיום אצל כל אדם כל זמן שארצה.

ואנחנו ביד שמענו דבריו ויסינו כחו ולא תשמש לי ויגבה
כל חובותיו על ידי פרוזבול זה כתקנת הלל וחז"ל.

ובעיה היום כ"ו לחדש אלול שנת תש"א
פנהיק ירושלם ת"ו.

בית דין צדק לכל מקהלות האשכנזים

נאם

חכם זאב

נאם

חכם זאב

נאם

חכם זאב

בית הוראה ולשכת הלכה
זכרון משה
קראלי

וועד הרבנים
תלמידי וחסידיו
קראלי

מיסודו של מרן אדמו"ר הגה"ק זצוק"ל ♦ בנשיאות מרן רבינו הגה"צ שליט"א

הרבנים המורים: הרה"ג מרדכי מוזס שליט"א הרה"ג צבי רוזנטל שליט"א הרה"ג גמליאל רבינוביץ שליט"א מרחובות

בס"ד

שטר פרוזבול

כתקנת הלל הזקן לערב שנת השמיטה*

במותב תלתא בי דינא כחדא הוינא

ובא לפנינו הר' _____ נ"ו ואמר לנו:

הן שנה זו היא ערב שנת השביעית ויש לי חובות בשטר ובע"פ על איזה אנשים והריני מוסר לכם פרוזבול ויהבית לכון במתנה בקנין ארבע אמות קרקע מארעא דאית לי ועל גביהון ארשית יתכון למגבי כל חובות דאית לי על אינשי ומעתה תיהווי לי דיינא ותגבוהו ותקבלוהו לי, ואם לא תגבוהו אתם, מעתה כיון שמסרתי לכם פרוזבול זה, אני גובה כל חוב שיש לי עד היום אצל כל אדם כל זמן שארצה.

ואנחנו בית דין שמענו דבריו ויפינו כחו דלא תשמט ליה ויגבה כל חובותיו על ידי פרוזבול זה כתקנת הלל וחכמינו זכרונם לברכה. ולפי דעת כמה ראשונים לעשות הפרוזבול סוף שנת ערב שביעית.

ובאנו על החתום ביום _____ לחדש אלול שנת תשפ"א לפ"ק פה עיר

נאם _____ דיין

נאם _____ דיין

נאם _____ דיין

*לדעת הפוסקים שיש לעשות פרוזבול גם בערב שביעית (כמובא גם בשלחן משה)

ועד הרבנים

תלמידי וחסידיו

קראלי

בית הוראה ולשכת הלכה

"זכרון משה"

קראלי

מיסודו של מרן אדמו"ר הגה"ק זצוק"ל ♦ בנשיאות מרן רבינו עט"ר שליט"א

רבני בית ההוראה: הגה"צ מרדכי מוזס שליט"א ♦ הגה"צ צבי רוזנטל שליט"א ♦ הגה"צ גמליאל רבינוביץ שליט"א (רחובות)

בס"ד

שטר פרוזבול

לשנת השמיטה - תשפ"ב

במותב תלתא בי דינא כחדא הוינא

ובא לפנינו הר' _____ ני"ו ואמר לנו:

הן שנה זו היא שנת השביעית ויש לי חובות בשטר ובע"פ על איזה אנשים
והריני מוסר לכם פרוזבול ויהיבית לכון במתנה בקנין ארבע אמות קרקע
מארעא דאית לי ועל גביהון ארשית יתכון למגבי כל חובות דאית לי על
אינשי ומעתה תיהווי לי דיינא ותגבוהו ותקבלוהו לי, ואם לא תגבוהו אתם,
מעתה כיון שמסרתי לכם פרוזבול זה, אני גובה כל חוב שיש לי עד היום
אצל כל אדם כל זמן שארצה.

ואנחנו בית דין שמענו דבריו ויפינו כחו דלא תשמט ליה ויגבה כל חובותיו על ידי
פרוזבול זה כתקנת הלל וחכמינו זכרונם לברכה והכל שריר וקיים.

ובאנו על החתום ביום _____ לחודש אלול שנת תשפ"ב לפ"ק פה עיר _____

נאם _____ דיין

נאם _____ דיין

נאם _____ דיין

(נוסח הפרוזבול כמבואר ברמב"ם פ"ט הי"ט. שו"ע סז, יט. ובסמ"ע שם ס"ק לח)

יחדר הזראה

שכונת מנחת יצחק פעיה"ק ירושלים תובב"א
בראשות הרב חיים אהרן בלייער שליט"א

בס"ד

נוסח שטר פרוזבול

ע"פ מנהג ירושלים
ערב שנת השמיטה תשפ"ב
[לקיים בו שיטת הרא"ש גיטין פ"ד ה"ח]

המלוה אומר בפני ג' דיינים:

"הן שנה הבא עלינו לטובה שנת השביעית, ויש לי חובות בשטר ובעל פה
שחייבין לי, והדיני מוסר לכם פרוזבול כתקנת הלל שמעתה כל חובות שיש
לי תהיו אתם דיינים ותגבוהו ותקבלו לי, ואם לא תגבו אתם מעתה כיון שאני
מוסר לכם פרוזבול זה הרי אני גובה כל חוב שיש לי עד היום אצל כל אדם כל
זמן שארצה".

במותב תלתא בי דיני כחדא הוינא, ובא לפנינו הרב _____ הי"ו
ואמר לנו מוסרני לכם דיינים כל החובות שיש לי שאגבנו כל זמן שארצה
כתקנת חז"ל שתיקן הלל פרוזבול, [והבית דין אומרים] "ואנחנו בית דין שמענו
דבריו ופינו כחו שיגבה כל חובותיו על יד פרוזבול זה כתיקון חז"ל".

באעה"ת _____ יום לחודש אלול שנת תשפ"א פעיה"ק _____

נאם _____ דיין

נאם _____ דיין

נאם _____ דיין

היכל הוראה

ירושלים

מיסוד רבן ומאורן של ישראל שר ההוראה

מרח"ק רבינו מאיר בראנדסדארפער זצוק"ל בעל ה"קנה בשם"

בראשות בנו מורינו הגאון רבי משה בראנדסדארפער שליט"א גאב"ד "היכל הוראה"

טלפון. 02-5322775

רחוב. זונפלד 3 ירושלים

שטר פרוזבול

לערב שנת השמיטה*

במותב תלתא בי דינא כחדא הוינא

ובא לפנינו הר' _____ ניי"ו ואמר לנו:

הן שנה זו היא ערב שנת השביעית ויש לי חובות בשטר ובע"פ
על איזה אנשים והריני מוסר לכם פרוזבול ויהבית לכון במתנה
בקנין ארבע אמות קרקע מארעא דאית לי ועל גביהון ארשית
יתכון למגבי כל חובות דאית לי על אינשי ומעתה תיהווי לי
דיינא ותגבוהו ותקבלוהו לי, ואם לא תגבוהו אתם, מעתה כיון
שמסרתי לכם פרוזבול זה, אני גובה כל חוב שיש לי עד היום
אצל כל אדם כל זמן שארצה.

ואנחנו בית דין שמענו דבריו ופינו כחו דלא תשמט ליה ויגבה כל חובותיו על ידי
פרוזבול זה כתקנת הלל וחכמינו זכרונם לברכה. ולפי דעת כמה ראשונים לעשות
הפרוזבול סוף שנת ערב שביעית.

ובאנו על החתום ביום _____ לחדש אלול שנת תשפ"א לפ"ק פה עיר

נאם _____ דיין

נאם _____ דיין

נאם _____ דיין

*לדעת הפוסקים שיש לעשות פרוזבול גם בערב שביעית (עיין ספר היכל הוראה ח"ב הוראה קע"ט)

1880-1881

1880-1881

1880-1881

1880-1881

1880-1881

1880-1881

1880-1881

1880-1881

1880-1881

1880-1881

1880-1881

1880-1881

1880-1881

1880-1881

1880-1881

1880-1881

1880-1881

נוסח פרוזבול

ע ר ב ש נ ת ה ש ב י ע י ת

המלוה בא לפני ג' אנשים בני תורה, ולפחות שנים מהם ידעו
ענין פרוזבול, ואומר להם:

הן שנה הבאה עלינו לטובה שנת השביעית, ויש לי חובות בשטר ובע"פ
שחייבין לי, והריני מוסר לכם

הרב	ב"ר
והרב	ב"ר
והרב	ב"ר

פרוזבול כתקנת הלל, ויהבית לכון במתנה ארבע אמות קרקע מארעא
דאית לי, ועל גביהון ארשית יתכון למיגבי כל חובות דאית לי על אינשי.
ומעתה כל חובות שיש לי, תהיו אתם דיינים ותגבוהו ותקבלוהו לי, ואם
לא תגבו אתם, מעתה כיון שאני מוסר לכם פרוזבול זה, הרי אני גובה כל
חוב שיש לי עד היום אצל כל אדם כל זמן שארצה.

והבי"ד חותמין לו על שטר הפרוזבול בנוסח דלהלן:

שטר פרוזבול

ע ר ב ש מ י ט ה

במותב תלתא כחדא הוינא, ואתא לקדמנא הרב.....
ב"ר..... ואמר לנו הן שנה הבאה עלינו שנת השביעית, ויש לי
חובות בשטר ובע"פ, והריני מוסר לכם פרוזבול, ויהבית לכון במתנה
ארבע אמות קרקע מארעא דאית לי, ועל גביהון ארשית יתכון למיגבי כל
חובות דאית לי על אינשי, ומעתה כל חובות שיש לי, תהיו אתם דיינים
ותגבוהו ותקבלוהו לי, ואם לא תגבו אתם, מעתה כיון שמסרתי לכם
פרוזבול זה, הרי אני גובה כל חוב שיש לי עד היום אצל כל אדם כל זמן
שארצה. ואנחנו בי"ד שמענו דבריו ופינו כחו דלא תשמט ליה ויגבה כל
חובותיו ע"י פרוזבול זה כתקנת הלל וחז"ל

ובזה באנו על החתום יום..... לחדש..... שנת.....
פעה"ק ירושלם ת"ו

נאם:..... ב"ר..... למשפחת..... עד
נאם:..... ב"ר..... למשפחת..... עד
נאם:..... ב"ר..... למשפחת..... עד

בית דין צדק ובית הוראה לדיני ממונות וריבית שע"י

בית הוראה הישר והטוב (ע"ד)

בראשות
הגרש"ד גרוס הגר"פ הורביץ
הגרצ"ה וויזנער והגר"ב שרייבר שליט"א
אשדוד

בראשות
הגר"נ גולדברג הגר"מ שפרן
הגר"נ נוסבוים והגר"ש רוזנברג שליט"א
ירושלים-חיפה

מיסודו של הגה"ח רבי אברהם נח הלוי קליין זצ"ל

קרבה שנת השבע

היערכות בבתי הישר והטוב לקראת סוף שנת השביעית

עם קרוב שנת השביעית לסופה, ובהגיע שעת מצוות שמירת כספים, התאספו דייני בתי הישר והטוב בירושלים, אשדוד וחפיפה, לישיבת היערכות ועיון בנושא פרוזבול, שנדרש לערכו עד ערב ר"ה הבעל"ט כתקנת חכמינו ז"ל. בישיבה זו נקבעו הנחיות הלכתיות שיש להביאם לידיעת הציבור, למניעת מכשולים וקיום תקנת חז"ל על הצד הטוב ביותר.

במציאות הכלכלית בימינו, לרוב מוחלט של הציבור קיימים חובות רבים, שאף שלא נעשו דרך הלוואה, (כספים מופקדים בבנק [גם בעו"ש], קרנות פנסיה, קופות גמל, חסכונות בחברות ביטוח, צ'קים, חובות לקוחות ועוד), אעפ"כ קיימים אופנים שביעית משמטתן, ויש לערוך עליהם פרוזבול.

- נחלקו המחבר והרמ"א [בשו"ע חו"מ סי' סז], אם עריכת פרוזבול צריכה להיעשות בפני בית דין קבוע דוקא, או בפני כל ג' בני אדם. ומנהג בני ספרד כמון המחבר, ורבים מבני אשכנז נהגו כהכרעת הרמ"א להקל.
- יש לציין, שרבים מהפוסקים החמירו שגם בני אשכנז יעשו בפני בי"ד קבוע. ומכמה טעמים נראה, שכיום, גם לדעת הרמ"א יש מקום להחמיר שלא לערוך אלא בפני בית דין קבוע.
- במדה ויש קושי להופיע בפני בית דין, ניתן לשלוח שליח לביה"ד למסור ולחתום פרוזבול בשמו.
- במקרה שלא מתאפשר להופיע בעצמו או למנות שליח, ניתן למסור גילוי דעת בפני ג' בנ"א שמוסר שטרותיו לבית דין, והשומעים יחתמו על שטר פרוזבול. נוסח מתאים למקרה זה ניתן לקבל במזכירות ביה"ד.
- י"א שניתן לשלוח את הפרוזבול לביה"ד בפקס. לקבלת נוסח שטר לזה יש לפנות למזכירות בית הדין.
- גם נשים [הן נשואות והן רווקות] מצויים חובות שצריך לערוך עליהן פרוזבול (כגון שכר עבודה, חשבונות בנק, ועוד). מן הראוי שהבעל בבואו לערוך פרוזבול יקבל מינוי שליחות מהאשה למסור גם בשמה, או שתעשה באחד מהדרכים האמורות.
- מנהלי מוסדות, גמחי"ם וכדו', יש לעשות פרוזבול על חובות שחייבים למוסד. כמו כן המפקידים בגמ"ח יעשו פרוזבול.
- הפרוזבול מועיל רק על חובות קיימים בשעת עשייתו, ולא לחובות שנוצרו אחר עריכת הפרוזבול. לאור זאת, אם אחר עשיית הפרוזבול מלווה או מוכר סחורה בהקפה או מקבל צ'קים, יש להקפיד להתנות מראש שזמן פרעון החוב יחול אחר ר"ה תשע"ז, (ומועד הפרעון בצק יהיה על אחר ר"ה), ובכה"ג אין שביעית משמטת.
- בחובות שאין אפשרות לקבוע את מועד הפרעון לאחר ר"ה, כגון בכסף שנכנס לבנק (יש לציין כי השנה יחול ה-10 לחודש הלועזי ימים ספורים לפני ר"ה, שהוא המועד שמוסדות רבים מפקידים המשכורת), או בצ'ק שקיבל בהסבה ומועד הפרעון קודם ר"ה, יש לחזור ולעשות פרוזבול נוסף לחובות אלו. אמנם, מאחר שרבו הסוברים שאין שביעית משמטת חובות בנקים, וכן צ'קים, ניתן להסתפק באמירה בע"פ לג' אנשים בערב ר"ה, שמוסר להם החוב לגבותו בכל זמן שירצה, ויכתבו שטר פרוזבול.
- אין הפרוזבול מועיל אלא כאשר יש ברשות הלוח קרקע בבעלות או בשכירות ושאלה, הלכך אם המלווה חושש שבין הלוחים קיימים כאלו שאין להם זכות בקרקע מסוימת, (כבחורים במקרים מסוימים, או נשים שאינם נשואות וכדו'), רצוי להקנות עבור הלוח זכות בד' אמות בקרקע שלו, ויקנה בקנין סודר ע"י ביה"ד שמוסר להם הפרוזבול.

מזכירות בתי הדין

(בימים א-ה בשעות 18:00-20:00)

hatov@enativ.com

(בימים א-ה בשעות 20:30-22:30)

hayashar@enativ.com

(בימים ב' וד' בשעות 18:00-20:30)

kavnaki.net@048021515

ירושלים: רח' אריאל 8, רוממה

טל: 02-5388380 פקס: 02-5388384

אשדוד: רח' עקביא בן מהללאל 3

טל: 08-8650613 פקס: 08-8650615

חיפה: רח' השילוח 5

טל: 04-8021515 פקס: 04-8021616

נ.ב. בתי הדין יישבו לצורך חתימה על שטרי פרוזבול החל מיום א' כב אלול בכל ערב מהשעה 19.00

בית דין צדק ובית הוראה "יורו משפט" בראשות הרב"ג הרב גדעון בן משה שליט"א

שטר פרוזבוֹל לשנת תשע"ה

בפנינו, העדים החתומים מטה,

בא _____ ואמר לנו: קנו ממני בקנין גמור ושלם במנא דכשר למקניא ביה איך שאני מזכה על ידיכם קרקע כל שהוא מן הקרקע שיש לי, לכל אחד מבעלי החובות שחייבים לי, שאין להם קרקע.* וקנינו מיד הנ"ל בקנין גמור ושלם במנא דכשר למקניא ביה.

ובכן אמר לנו הנ"ל:

היו עלי עדים שאני מוסר כל חוב שיש לי לבית הדין שע"י המועצה הדתית ירושלים עיה"ק ת"ו.

הרב הגאון ר' גדעון בן משה שליט"א – אב"ד
הרה"ג דוב רוזמן שליט"א – דיין
הרה"ג עידו שחר שליט"א – דיין
שאגבנו כל זמן שארצה.

ובאנו על החתום היום _____ לחודש אלול התשע"ה

והכל שריר ובריר וקיים.

נאם: _____ נאם: _____

(* כאן יעשו הקנין ע"י סודר [או שאר כלי כמו כובע או עט] שיתן אחד העדים ליד המלוה.

בית דין צדק ובית הוראה "יורו משפט" בראשות הרב"ג הרב גדעון בן משה שליט"א

שטר פרוזבוֹל לשנת תשע"ה

בפנינו, העדים החתומים מטה,

בא _____ ואמר לנו: קנו ממני בקנין גמור ושלם במנא דכשר למקניא ביה איך שאני מזכה על ידיכם קרקע כל שהוא מן הקרקע שיש לי, לכל אחד מבעלי החובות שחייבים לי, שאין להם קרקע.* וקנינו מיד הנ"ל בקנין גמור ושלם במנא דכשר למקניא ביה.

ובכן אמר לנו הנ"ל:

היו עלי עדים שאני מוסר כל חוב שיש לי לבית הדין שע"י המועצה הדתית ירושלים עיה"ק ת"ו.

הרב הגאון ר' גדעון בן משה שליט"א – אב"ד
הרה"ג דוב רוזמן שליט"א – דיין
הרה"ג עידו שחר שליט"א – דיין
שאגבנו כל זמן שארצה.

ובאנו על החתום היום _____ לחודש אלול התשע"ה

והכל שריר ובריר וקיים.

נאם: _____ נאם: _____

(* כאן יעשו הקנין ע"י סודר [או שאר כלי כמו כובע או עט] שיתן אחד העדים ליד המלוה.

בית דין
ובית הוראה
חקת משפט

מיסודו של ראש הישיבה מרן הגאון הרב פנחס שיינברג זצ"ל
בראשות מורנו הרב אלחנן פרץ שליט"א

בס"ד

שטר פרוזבול - קמח תשע"ה

לו ולאחרים בשליחותם

אנחנו החתומים מטה מאשרים בזה, כי אתא לקדמנא
הכא _____

ואמר לנא: בשמו ובשליחות _____ הן שנה זו
היא שנת השמיטה ויש לי וליה _____ חובות
בשטר ובע"פ על אנשים, בנקים ועוד.
הריני מוסר לדייני בית הדין "חקת משפט".

הלא המה :

הרב אלחנן פרץ שליט"א - גאב"ד

הרב דוד כהן שליט"א - דיין

הרב שלמה לוי שליט"א - דיין

כולל אברכים

לדיינות

הכשרת אברכים

להוראה ודיינות

הוצאה לאור

ספרות תורנית

בהלכה

בית דין
ובית הוראה
חקת משפט

מיסודו של ראש הישיבה מרן הגאון הרב פנחס שיינברג זצ"ל
בראשות מורנו הרב אלחנן פרץ שליט"א

בס"ד

שטר פרוזבול - קמח תשע"ה

אנחנו החתומים מטה מאשרים בזה, כי אתא לקדמנא
הכא _____

ואמר לנא: הן שנה זו היא שנת השמיטה, ויש לי חובות בשטר
ובע"פ על אנשים, בנקים ועוד.

הריני מוסר לדייני בית הדין "חקת משפט".

הלא המה :

הרב אלחנן פרץ שליט"א - גאב"ד

הרב דוד כהן שליט"א - דיין

הרב שלמה לוי שליט"א - דיין

כולל אברכים

לדיינות

הכשרת אברכים

להוראה ודיינות

הוצאה לאור

ספרות תורנית

בהלכה

שכל חוב שיש לי שאגבנו כל זמן שארצה, ואם אין מועילה מסירה
אלא לפני בית דין, הריני מוסר לפניכם שכל חוב שיש לי שאגבנו כל
זמן שארצה.

והואיל ו _____ מסר מילי דפרוזבולא כדאמור
רבנן, כתבנו וחתמנו ביום _____ לחודש אלול התשע"ה
האי שטר דפרוזבולא כדנהגנא מיומי דהלל הזקן וכדתקון חז"ל.

נאום _____

נאום _____

נאום _____

ועד השמיטה שע"י "כשרות למהדרין"

בראשות הגר"י אפרתי שליט"א

בס"ד

נוסח פרוזבול לערב שנת השמיטה תשפ"ב

[נוסח הפרוזבול של מרן הגר"ש אלישיב זצ"ל בחודש אלול תש"ס ערב שמיטה תשס"א]

יאמר נוסח זה בפני ג' ויחתום בפניהם:

היות והשנה הבאה עלינו לטובה היא שנת השביעית ויש לי חובות בשטר ובעל פה שחייבים לי, הריני מוסר לכם שמעתה כל חובות שיש לי תהיו דיינים ותגבוהו עבורי, ואם לא תגבו אתם מעתה כיון שאני מוסר לכם פרוזבול זה הרי אני גובה כל חוב שיש לי עד היום אצל כל אדם כל זמן שארצה כתקנת הלל.

באתי על החתום היום _____ לחודש אלול תשפ"א

לأأأر مآأ – יأأأמו הדיינים:

במותב תלתא הוינא ואתא לפנינו _____ בן _____ ואמר לנו הנ"ל וחתם בפנינו על הנ"ל. ואנחנו בי"ד שמענו דבריו וייפינו כוחו שיגבה כל חובותיו על ידי פרוזבול זה כתיקון חז"ל והכל שריר וקיים.

באנו על החתום היום _____ לחודש אלול תשפ"א

ביום כ"ט באלול תש"ס (ערב ראש השנה של שנת השביעית) ערך מרן הגר"ש אלישיב זצ"ל פרוזבול בפני הגר"י אפרתי שליט"א, הג"ר דוד מורגנשטרן שליט"א, הג"ר יצחק דרזי שליט"א.

וכך עשה: אמר בפני הנ"ל את הנוסח הכתוב בשטר, וחתם עליו בפני הדיינים (עיין ראשית הבכורים ח"ב סי' א). אח"כ חתמו הדיינים הנ"ל, וקיפל מרן זצ"ל השטר והכניסו לכיסו.

חקלאות על פי התורה

ת.ד. 155 יד-בנימין 7681200

טל: 08-6500050 פקס: 08-8592737

לק"י

נוסח שטר פרזבול

לק"ק תימן יע"א

על פי ספר שלחן ערוך המקוצר למרן הרב הגאון רבי יצחק רצאבי שליט"א
פוסק עדת תימן

בפנינו העדים חתומי-מטה,

בא ר' _____ יצ"ו

ואמר לנו, מוסרני

*להרה"ג שליט"א _____

ולהרה"ג שליט"א _____

ולהרה"ג שליט"א _____

הדיינים שבעיר _____,

שכל חוב שיש לי שאגבנו כל זמן שארצה.

היום _____ שהוא _____ ימים לחודש *sfk*,

שנת ה'תשע"ה ליצירה, כ'ע"ל לשטרות.

והכל שריר ובריר וקיים.

חתימות א _____ יצ"ו

העדים ב _____ יצ"ו

*למלא את שמות הדיינים בבית הדין לממונות.

יד מאיר

שטר פרוזבול

פורסם בקובץ "שבות יצחק" בדיני פרוזבול מאת הרה"ג יצחק
דרזי שליט"א

א שטר פרוזבול

אנחנו החתומים מטה מאשרים בזה, כי אתא לקדמנא
הכא _____ ואמר לנא: הן שנה זו היא שנת
השמיטה, ויש לי חובות בשטר ובעל פה על אנשים ועל בנקים.
הריני מוסר לבית הדין בעיר _____ הלא המה:
הרב _____ והרב _____
והרב _____ שליט"א, שכל חוב שיש לי
שאגבנו כל זמן שארצה.

ואם אין מועילה מסירה אלא לפני בית דין, הריני מוסר
לפניכם שכל חוב שיש לי שאגבנו כל זמן שארצה.

והואיל ו _____ מסר מילי דפרוזבולא כדאמור
רבנן, כתבנו וחתמנו ביום _____ לחודש _____ תש _____ האי
שטר דפרוזבולא כדנהגא מיומי דהלל הזקן, וכתקון חז"ל.

נאום _____

נאום _____

נאום _____

א. יכתוב שמו ושם משפחתו וכן הריינים יחתמו בשמם ושם משפחתם.
ב. יאמר בפני השלושה מהמילים הן שנה זו וכו' ואם אין מועילה וכו' כל זמן שארצה,
ואח"כ יחתמו. [ביאור נוסח השטר בפרק ג', ופרטי דיני הפרוזבול בפרק ה'].

בית המדרש להלכה בהתישבות
אמונת אי"ש

FEEDBACK

שטר פרוזבול

**"וזה דבר
השמיטה שמוט
כל בעל משה ידו
אשר ישה ברעהו
לא יגוש את
רעהו ואת אחיו
כי קרא שמיטה
לה' "**
(דברים טו)

מוגש בחסות:

לאומי איתך.

בהוצאת:

בית המדרש להלכה בהתישבות - אמונת אי"ש
ע"ש מרן הגר"ש אלישיב זצוק"ל
רחוב המלמד 1 ת.ד. 34057 ירושלים
טלפון: 02-6488888 | דוא"ל: bhl@bhl.org.il

מוגש בחסות:

לאומי איתך.

שטר פרוזבול

נוסח שערך
מרן הגר"ש אלישיב זצוק"ל

אנחנו החתומים מטה מאשרים בזה, כי אתא לקדמנא
ר' _____ ב"ר _____

ואמר לנא: "הן שנה זו היא שנת השמיטה, ויש לי
חובות בשטר ובעל פה על אנשים ועל בנקים. והריני
מוסר לבית הדין בעיר _____ הלוא המה:
הרב _____ הרב _____

הרב _____ שכל חוב שיש לי שאגבנו כל זמן שארצה. ואם אין
מועילה מסירה אלא לפני ב"ד, הריני מוסר לפניכם
שכל חוב שיש לי שאגבנו כל זמן שארצה."

והואיל ור' _____ ב"ר _____
מסר מלי דפרוזבולא כדאמור רבנן, כתבנו וחתמנו
ביום _____ האי שטר פרוזבולא כדנהגא
מיומי דהלל הזקן וכתקון חז"ל.

נאם _____ נאם _____

נאם _____

הוראות לשטר זה:

1. בפרוזבול זה יש לכתוב בתוך שטר הפרוזבול שמות
שלשה דיינים שמשמשים בפועל, ואת מקום בית הדין.
2. המלוה עומד לפני שלשה (עדיף בני תורה שמבינים
במהות הפרוזבול) ואומר לפנייהם את הנוסח המודגש
שבשטר.
3. לאחר מכן חותמים שלושת אלו שעומד בפניהם
ומחזירים את השטר למלוה.

שמיטת כספים - פרוזבול

1. בסוף שנת השמיטה - נשמטים כל החובות, ואין המלוה יכול לגבותם אלא אם כתב שטר פרוזבול.
2. מלוה המבקש לכתוב פרוזבול בא לפני בית דין, ואומר לפניו את הנוסח הנדפס לקמן, והדיינים חותמים.
3. לדעת השו"ע - ניתן לכתוב פרוזבול רק לפני בית דין שהתקבל על ידי רבים באותה עיר והם בקיאי בדיון. לדעת הרמ"א - כל שלושה אנשים נחשבים כבית דין לעניין פרוזבול, אבל כתבו האחרונים שיהיו בני תורה המבינים במהות הפרוזבול.
4. כל מי שחייבים לו כסף בין אנשים פרטיים ובין בנקים (ובכלל זה מי שיש לו תוכנית חסכון או יתרת זכות בחשבון הבנק) חייב לעשות פרוזבול, אחד איש ואחד אשה. אולם, אשה נשואה שבעלה עשה פרוזבול פטורה מלעשות, אלא אם כן נתנה הלואה מכסף שאין לבעלה זכות בו (דרך אמונה פ"ט ס"ק קיא).
5. להלן שני נוסחים לשטר פרוזבול. הראשון - נוסח מקובל, והשני - נוסח פרוזבול כפי שעשה מרן הגר"ש אלישיב זצוק"ל. לדעתו, נוסח זה נותן מענה הלכתי לרוב שיטות הראשונים, ולמעשה בנוסח זה נמסר הפרוזבול לפני בית דין חשוב שלא בפניו. לחילופין לשיטות שסוברות כי חייבים להופיע בפני בית הדין, הרי אותם שלשה שבפניהם נעשה הפרוזבול הינם בית הדין (פירוט הלכתי והסבר לשטר זה ראה שו"ת ישא יוסף ח"ה סי' קכא).

עם סיום שנת השמיטה תחל להופיע בשווקים תוצרת החייבת בהפרשת תרומ"מ. לכן, רצוי וחשוב לכדוק את תוקפו של המניין בקרן המעשרות.

ליתר ביאור ופירוט ולשאלות הלכתיות בנושאי פרוזבול ומצוות התלויות בארץ ניתן להתקשר למוקד בית ההוראה של בית המדרש בטלפון 02-6488888 שלוחה 31.

בסיעתא דשמיא

שלו וברכה,

שלחי שנת השבע תשע"ה

לקראת סיום שנת השמיטה אנו מתכבדים להמציא בפניכם שני נוסחים לשטר פרוזבול. האחד - הנוסח המקובל, והשני - הנוסח אותו ערך מרן רבינו הגר"ש אלישיב זצוק"ל.

כמו"כ מצ"ב (בשולי עמוד זה) צילום של שני שטרות פרוזבול, האחד של מרן זצוק"ל בכתב ידו, והשני של אחד מבאי ביתו אשר מרן חתם עליו. בשטרי פרוזבול אלו שנערכו בשלהי שנת השמיטה תש"מ סבר מרן הגר"ש אלישיב זצוק"ל שיש למסור את החובות לבי"ד חשוב, וניתן לעשות זאת בפני שלושה, אף שלא בפני בית הדין.

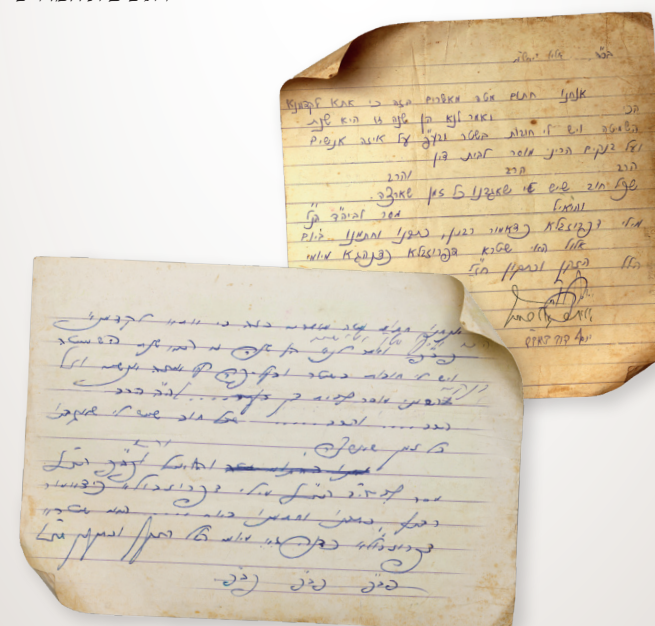
בשנים מאוחרות יותר, הורה מרן זצוק"ל שיש להוסיף בשטר בפירוש, כי באם לא מועילה המסירה אלא בפני בי"ד, הרי שאותם שלושת החותמים הינם בית הדין לעניין הפרוזבול. וזה נוסח הפרוזבול של מרן הגר"ש אלישיב זצוק"ל המוגש לשימושכם בעלון זה.

יהי רצון מלפני אבינו שבשמים שבזכות קיומם של המצוות התלויות בארץ בדקדוק נוכח השתא במוצאי שביעית לביאת בן דוד.

בברכת כתיבה וחתימה טובה

הרב יוסף י. אפרתי

ראש בית המדרש

שטר פרוזבול

נוסח מקובל

במותב תלתא בי דינא כחדא הוינא
ואתא לקדמנא

ר' _____
ב"ר _____

ואמר לנא: **"הן שנה זו היא שנת השמיטה, ויש לי חובות בשטר ובעל פה על אנשים ועל בנקים. והריני מוסר לפניכם שכל החובות שיש לי שאגבם כל זמן שארצה כתקנת חז"ל שתיקן הלל פרוזבול".** ואנחנו שמענו דבריו ופינו כחו שגיבה כל חובותיו ע"י פרוזבול זה כתקנת חז"ל.

ובעה"ח יום _____
שנת _____

נאם _____
נאם _____
נאם _____

הוראות לשטר זה:

לדעת השו"ע - על המלווה לבוא לפני בית דין חשוב שהתקבל ע"י רבים, ולדעת הרמ"א - לפני שלשה אנשים (עדיף בני תורה שמבינים במהות הפרוזבול), ואומר לפניו את הנוסח המודגש שבשטר. לאחר מכן חותמים הדיינים ומחזירים לו את שטר הפרוזבול.